

MARKTTRENDS IN DE AGRARISCHE FOOD SECTOR

De agrarische trends van 2014 & De interpretatie van trends

*“Wie niet nadenkt over de
toekomst zal er geen hebben”*

J. Galsworthy, Swan Song

Naam:	Gabriëlle A. M. Schoemaker
Studie (en specialisatie):	MSc Management, Economics and Consumer Studie (marktkunde en management)
Studentnummer:	891222-471-110
Vakgroep:	Marketing en consumentengedrag (MCB)
Begeleider:	Dr. Ir. FJHM (Frans) Verhees

ABSTRACT

Boeren wordt geadviseerd om marktgeoriënteerd te zijn. Dit heeft een positief effect op bedrijfsresultaten en versterkt de concurrentiepositie. Trendonderzoek is een onderdeel van marktoriëntatie. Het signaleert kansen en voorkomt verrassingen. Tot op heden is er geen onderzoek uitgevoerd naar verschuivingen van trends voor de agrarische trends betreft. Eveneens is niet onderzocht wat de voorspellende waarde van trends is. Deze studie is tweeledig. Als eerste worden via empirisch onderzoek de verschuivingen van de trends binnen de agrarische sector in kaart gebracht. Ten tweede is via een media analyse de voorspellende waarde van het onderzoek naar trends getest. Het eerste deel van dit onderzoek is gebaseerd op een online enquête, waarbij dit jaar ruim 350 agrarische ondernemers zijn ondervraagd. Voor de gehele agrarische sector zijn de huidige trends geïdentificeerd. Hierbij is een vergelijking gemaakt met de trends van 2013. In het tweede onderdeel van dit onderzoek wordt een model met hypothesen over de relatie tussen media aandacht en de geïdentificeerde trends getoetst. De test is een 'proof of principle' voor de politieke trends binnen de akkerbouw. De trends van beide trendonderzoeken correleren sterk. De trends van 2013 hebben een directe relatie met de trends van 2014. De trends van 2013 hebben weinig voorspellende waarde gehad in relatie tot de media aandacht die de trends hebben gekregen in 2013. Eveneens hebben de trends van 2014 weinig weerspiegelende waarde en verklaart dit niet wat in de media aan bod is gekomen dat jaar. Media aandacht is onafhankelijk van de geïdentificeerde trends.

INHOUD

1	Inleiding.....	3
2	Theoretisch Kader	5
3	Conceptueel Model.....	9
3.1	Trend analyse 2014.....	9
3.2	Trend waarde.....	9
4	Onderzoeksopzet	12
4.1	Deel één: Trendanalyse Primaire Sector 2014	12
4.1.1	Doelgroep.....	12
4.1.2	Onderzoeksmethodiek	12
4.2	Deel twee: Trendwaarde	16
5	Resultaten trendonderzoek 2014 & vergelijkingen met 2013	19
5.1	Zuivel	19
5.2	Intensieve Veehoudrij.....	32
5.3	Eieren.....	46
5.4	Akkerbouw.....	60
5.5	Sierteelt	75
5.6	fruitteelt.....	90
5.7	Glasgroente	105
5.8	Vollegrondsgroente	118
5.9	Samenvatting per Sector	132
6	Resultaten Trendwaarde.....	138
6.1	Media attentie	138
6.2	Testen hypothesen.....	140
7	Conclusie	142
8	Discussie.....	144
9	Referenties	146
10	Bijlage.....	149
A.	Restultaten Principal Component Analyse.....	149
B.	Definitieve vragenlijst trendonderzoek 2014.....	151
C.	Zoektermen lijst nieuwsanalyse per trend.....	160

1 INLEIDING

De Nederlandse agro-food sector is van essentieel belang voor de Nederlandse economie. Zeker in economisch mindere tijden trekt deze sector de kar. Het is de grootste industriële sector binnen Nederland. De sector droeg in 2011 het meeste bij aan het Nederlandse handelsoverschot (60 procent). Tevens is Nederland, na de USA de grootste food exporteur in de wereld. (Topsector Agro & Food, 2011, ABN AMRO, 2012) De huidige positie staat echter onder druk (met name in de export) (Wubben et al., 2012).

Verscheidene onderzoeken hebben aangetoond dat marktorientatie de concurrentie positie versterkt. Tevens heeft marktgerichtheid een positief effect op de winstgevendheid van bedrijven. Het actief anticiperen en inspelen op de veranderingen in de marktomgeving is een steeds belangrijker voorwaarde voor succes. Trendanalyse is onderdeel van de marktorientatie van bedrijven. (Hunt and Morgan, 1995, Kirca et al., 2005) Trend kennis legt kansen bloot en voorkomt verrassingen. Tevens helpt het bedrijven bij het uitzetten van hun strategie. (Choo and Auster, 1993, Aguilar, 1967, Sutton, 1988)

Dit onderzoek richt zich op de trends binnen de Nederlandse agro-food sector en hun voorspellende waarde. De sector bestaat uit talloze kleinere bedrijven, die al dan niet de tijd en/of middelen hebben trends in kaart te brengen. Dit onderzoek moet in één keer de gehele sector voorzien van de huidige trends, bijdragen aan de marktgerichtheid en daarmee de huidige positie van de Nederlandse agro-food sector verstevigen.

Probleemstelling

Recent onderzoek van **NIMA Food & Agrimarketing** heeft de trends binnen de Nederlandse agro-food sector in kaart gebracht (NIMA, 2013). Echter doordat het de eerste meting betrof (nulmeting), is er geen empirisch onderzoek gedaan naar de verschuivingen van de trends. Tevens is er geen empirisch onderzoek gedaan naar de voorspellende waarde van de trends binnen de Nederlandse agro-food sector. Hebben de trends van afgelopen jaar kunnen voorspellen wat er dit jaar is gebeurd binnen de sector? Of verklaren de nieuwe trends van dit jaar wat er afgelopen jaar is gebeurd binnen de Nederlandse agro-food sector?

Vanuit deze probleemstelling zijn de onderzoeksvragen opgesteld en opgedeeld in twee onderdelen:

Onderdeel één: Trendonderzoek

- Wat voor trends worden door de primaire sector in de agro-food keten gesignaleerd?
- In welke mate hebben de gesignaleerde trends invloed op de bedrijfsvoering?
- Wat zijn de verschuivingen van de trends binnen de agro-food sector?

Onderdeel twee: Trendinterpretatiewaarde

- Wat is de voorspellende waarde van trends binnen de Nederlandse agro-food sector?
 - Wat is de correlatie tussen de trends van 2013 en 2014?
 - Welke trends zijn in de Nederlandse media aan bod gekomen in 2013?
 - Wat is het causale verband tussen media aandacht en trends?

Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is tweezijdig. Ten eerste is het doel om de agrarische sector een duidelijk inzicht te geven in de externe omgeving trends. Hierbij wordt inzicht gegeven in de kans dat een trend zich voor doet en de invloed die de bepaalde trend heeft op een segment. De trends van 2013 worden vergeleken met de trends van 2014, waarbij verschuivingen worden toegelicht. Het tweede doel is om de voorspellende waarde van trends in te schatten aan de hand van een media-analyse. Voor het tweede onderdeel van dit onderzoek wordt de akkerbouw als case studie gebruikt.

In deze studie wordt allereerst een overzicht gegeven van de huidige literatuur over marktoriëntatie, trends en de relatie tussen trends en media. Op basis van de verkregen inzichten wordt vervolgens in hoofdstuk drie het onderzoek duidelijk opgedeeld in twee onderdelen. De eerste paragraaf licht het conceptueel model toe welke ten grondslag ligt van het uitgevoerde trendonderzoek in de agro food sector. In de tweede paragraaf is aan de hand van opgestelde hypotheses een conceptueel model gemaakt om de trendwaarde en de relatie met de media te onderzoeken. Hoofdstuk vier behandelt de toegepaste onderzoeksmethode, eveneens opgesplitst in twee onderdelen. In hoofdstuk vijf vindt men de resultaten van het trendonderzoek van 2014 en de verschillen met het trendonderzoek van 2013. Hierbij zijn de resultaten uitgebreid per sector weergegeven. Deze resultaten zijn aan het eind van het hoofdstuk samengevat. Nadat de nieuwe trends besproken zijn, wordt in hoofdstuk zes de resultaten van de media analyse besproken en wordt het eerder opgestelde model getest. Tot slot is deze studie afgesloten met een conclusie en discussie.

2 THEORETISCH KADER

"Wie niet nadenkt over de toekomst, zal er geen hebben" J. Galsworthy, Swan Song

De essentie van marktorientatie

Verscheidene onderzoeken hebben aangetoond dat marktorientatie van essentieel belang is voor bedrijven (Katz and Kahn, 1966, Emery and Trist, 1965, Thompson, 1967, Jaworski and Kohli, 1993). Hunt and Morgan (1995) hebben in hun studie aangetoond dat marktorientatie een van de factoren is die leidt tot een competitief voordeel. Marktorientatie heeft niet alleen een direct positief effect op de winstgevendheid van bedrijven, maar beïnvloedt positief de algehele prestatie van een bedrijf (Jaworski and Kohli, 1993, Narver and Slater, 1990).

Wat is marktgerichtheid?

Het belang van marktorientatie is veelvuldig onderzocht, maar wat betekent marktorientatie eigenlijk? En hoe kan bepaald worden of een bedrijf marktgeoriënteerd is? De literatuur is niet eenduidig over de definitie en verscheidene auteurs gebruiken termen zoals 'consument'- of 'marketing'- in plaats van 'markt'. Day (1994) definieert marktorientatie als het beschikken over uitstekende vaardigheden in het begrijpen en het vervullen van de behoeften en wensen van de klanten. Marktorientatie kan geoperationaliseerd worden op basis van het gedrag van een bedrijf. Volgens Langerak and Commandeur (1994) wordt er over een marktgericht bedrijf gesproken, als marktorientatie geoperationaliseerd wordt via het gedrag. Marktgerichtheid is omschreven als het verzamelen van marktinformatie, de verspreiding van marktinformatie door het gehele bedrijf en het nemen van beslissingen gebaseerd op des betreffende marktinformatie, om zo uitstekende klantwaarde te creëren (Jaworski and Kohli, 1993, Jaworski and Kohli, 1990, Narver and Slater, 1990, Narver and Slater, 1994, Deshpandé et al., 1993).

Door onder andere toenemende internationale handel, kortere productlevens cyclussen en snel elkaar op volgende technologische veranderingen worden bedrijven blootgesteld aan zowel technologische als commerciële onzekerheden (Langerak and Commandeur, 1994, Slater, 1993). Deze onzekerheid kan gereduceerd worden door het bezitten van relevante marktinformatie (Moriarty and Kosnik, 1989). Het actief anticiperen en inspelen op de veranderingen in de markt is een steeds belangrijker voorwaarde voor succes (Kotler et al., 2009).

De aanpak van de omgevingsvariabelen (trends)

Er is veel onderzoek gedaan naar het interpreteren en omgaan met omgevingsvariabelen (Jaworski et al., 2000, Zeithaml and Zeithaml, 1984). Globaal genomen kan er onderscheid gemaakt worden tussen twee stromen, een reactieve en een proactieve benadering. McCarthy (1960), beschrijft in zijn studie dat de interne aspecten van een organisatie beïnvloedbaar zijn. Echter de externe omgeving van een bedrijf zijn factoren die niet controleerbaar zijn. Deze moeten genomen worden zoals ze zijn. Bij deze reactieve benadering worden de externe omgevingsvariabelen geanalyseerd en wordt de strategie aangepast aan de veranderingen in de omgevingsvariabelen. Ook wel de traditionele marketing of adaptieve aanpak genoemd (Kotler, 1980, Scott and

Marks, 1968). De proactieve houding is een entrepreneuriale aanpak van omgevingsvariabelen. Oftewel het managen van de omgevingsvariabelen, waarbij een marketingstrategie wordt geïmplementeerd om de setting waarin een bedrijf actief is te veranderen (Zeithaml and Zeithaml, 1984). Jaworski (2000) bespreekt twee verschillende aanpakken om marktgeoriënteerd te zijn; 'market-driven' en 'driving markets'. Bij de markt gestuurde (market-driven) aanpak reageert men op veranderingen in de markt en neemt men de markt zoals het is. In een sturende/drijvende aanpak, neemt men echter de regie in handen waarbij men de structuur van de markt of het gedrag van de spelers in een richting duwt die de concurrentiepositie van het bedrijf verbetert.

Verzamelen van trends (de macro-omgeving monitoren)

Naast afnemers, concurrenten en consumenten is de externe omgeving een belangrijk onderdeel van marktinformatie. Sinds begin jaren zestig van de vorige eeuw is er erkenning voor de invloed die de externe omgevingsvariabelen hebben op de strategie van een bedrijf. Aguilar (1967) was één van de eersten die een concept ontwierp om de externe omgeving van een bedrijf te scannen. De 'ETPS- analyse' (huidige benaming PEST-analyse) is een veel gebruikte externe analyse. Deze analyse identificeert trends, kansen en bedreigingen die invloed hebben op de bedrijfsvoering (Aaker, 1992). Tevens beïnvloedt het de bekendheid van bedrijven om in te spelen op de wensen van de klant en maakt deze kennis het mogelijk langdurende relaties met hen op te bouwen (Kotler, 2012). De PEST-analyse wordt onderverdeeld in vier onderdelen (politiek, economie, sociaal-cultureel en technologie), waarbij op elk onderdeel relevante informatie wordt gezocht en trends worden opgespoord. Velen gebruiken deze aanpak om de omgeving van een bedrijf te scannen. Tevens wordt door middel van de PEST-analyse ook naar verklaringen gezocht voor verschuivingen. Palmer (2002) verklaart aan de hand van de externe omgevingsanalyse de recente groei in relatie marketing, waarbij het tevens kijkt naar toekomstige uitdagingen.

Tot slot moeten bedrijven zich ervan bewust zijn dat er interactie kan plaatsvinden tussen de verschillende factoren (Alsem, 2001). Deze interactie zou kunnen leiden tot kansen en bedreigingen (Kotler et al., 2009). Succesvolle bedrijven herkennen en reageren winstgevend op on vervulde behoeftes en trends. Over het algemeen wordt er onderscheid gemaakt tussen; hypes, trends en megatrends. Een hype, oftewel rage kan gezien worden als een soort bevolging. Het is onvoorspelbaar, kortstondig en heeft geen sociaal, economisch en politiek belang. Een bedrijf kan veel geld verdienen met een *hype*, echter de kans dat men 'het bij het goede eind heeft' is meer een kwestie van geluk en goede timing dan iets anders (bv. Furby's, 'planking'). Een trend is een fenomeen dat zich in een bepaalde richting beweegt. Trends zijn voorspelbaarder en duurzamer dan rages. Een trend kan vorm aan de toekomst geven en biedt veel mogelijkheden (bv. outsourcing). Mega trends kunnen beschreven worden als grote sociale, economische, politieke en technologische veranderingen die zich langzaam vormen en als ze aanwezig zijn, ons tussen 7 en 10 jaar, of langer beïnvloeden (bv. vergrijzing). (Kotler, 2012)

Het voorspellen van trends

Om trends te voorspellen worden verscheidene voorspellingsmethoden gebruikt. Het voorspellen/ schatten van toekomstige waarden kan waardevolle informatie opleveren voor marketeers waarop zij hun besluiten

kunnen baseren (Bishop et al., 2007). Sommige methoden zijn kwalitatief (bijvoorbeeld de Delphi methode, waarbij verscheidene experts gevraagd wordt hun mening te geven). Echter het overgrote deel bestaat uit kwantitatieve voorspelmethoden, hierbij kan men denken aan extrapolatie, simulatie en tijdreeks analyse. Tot slot zijn er ook voorspelmethoden die bovengenoemde methode combineren (Hennen and Benninga, 2009). De trend impact analyse (TIA) is een voorspellingsmethode die zowel kwantitatieve als kwalitatieve data in overweging neemt. Gordon and Stover (1976), introduceerden de TIA methode die extrapolatie van trends combineert met de verwachtingen van deskundigen. Bishop et al. (2007) zet in zijn literatuur studie de voorspellingstechnieken op een rij, waarbij deze tevens met elkaar vergeleken worden.

De link tussen trends en media

Een specifieke wetenschappelijke studie over hoe trends ontstaan en de relatie met media is er niet. Echter is wel bekend dat het 'nieuws' als één van de bronnen gezien wordt om trends te identificeren (Wood, 2012). De media spelen dan ook een belangrijke rol als het gaat om het ontstaan en het verspreiden van trends. Door de media ontstaat er een communicatiestroom die berichten in weinig tijd aan grote groepen mensen kan mededelen. (Reijnders, 2006)

Een van de veel onderzochte aspecten van media en de invloed hiervan is agenda setting (McCombs, 2005, McCombs and Shaw, 1972, Hester and Gibson, 2003). McCombs and Shaw (1972) voerden tijdens de presidentiële verkiezingen van 1968 het eerste onderzoek uit naar agenda setting en de invloed hiervan. Met de Chapel Hill studie toonde men aan dat massa media de kwesties van de politieke campagne bepalen bij het beïnvloeden van de prominentie van de kwesties onder de kiezers. Sinds dit onderzoek zijn er meer dan 425 empirische studies uitgevoerd over de invloed van het nieuws op agenda setting. De bewijzen komen van studies over de hele wereld, bevatten zowel lokale als nationale kwesties en tevens wordt een diversiteit aan publieke issues onderzocht (Bryant and Oliver, 2009, Carroll and McCombs, 2003).

Agenda setting is een proces waarbij mensen worden blootgesteld aan een bepaalde kwestie in het nieuws waarbij de toegankelijkheid en het belang van de desbetreffende kwestie toeneemt (Bryant and Oliver, 2009). Het belang (salience) van publieke kwesties correspondeert dus nauw met de prominentie die de kwesties krijgen in de media (Scheufele and Tewksbury, 2007). In andere woorden; Nieuws dat de meeste attentie krijgt wordt als meest belangrijk ervaren (McCombs and Shaw, 1972). Media kunnen de meningen van mensen beïnvloeden over wat wel of niet maatschappelijk relevant is in de alledaagse problemen (Boer and Brennecke, 2003).

'The press (...) may not be successful much of the time in telling people what to think, but it is stunningly successful in telling people what to think about' (Cohen, 1963 p.13)

Als men kijkt naar de psychologie van agenda setting, dan kan geconcludeerd worden dat individuen verschillend reageren op de media agenda. De verschillen kunnen grotendeels verklaard worden door het concept van behoefte aan oriëntatie. Deze is gebaseerd op het idee dat individuen een aangeboren nieuwsgierigheid hebben over de wereld om hen heen. Nieuws levert deze oriëntatie voor een breed scala van

onderwerpen. Behoefted aan oriëntatie wordt theoretisch gedefinieerd door twee concepten: relevantie en onzekerheid. Lage relevantie betekent weinig tot geen behoefte aan oriëntatie; hoge relevantie en weinig onzekerheid, betekent een gematigde behoefte aan oriëntatie; en hoge relevantie en veel onzekerheid, houdt in dat men een hoge behoefte aan oriëntatie heeft. (McCombs, 2005)

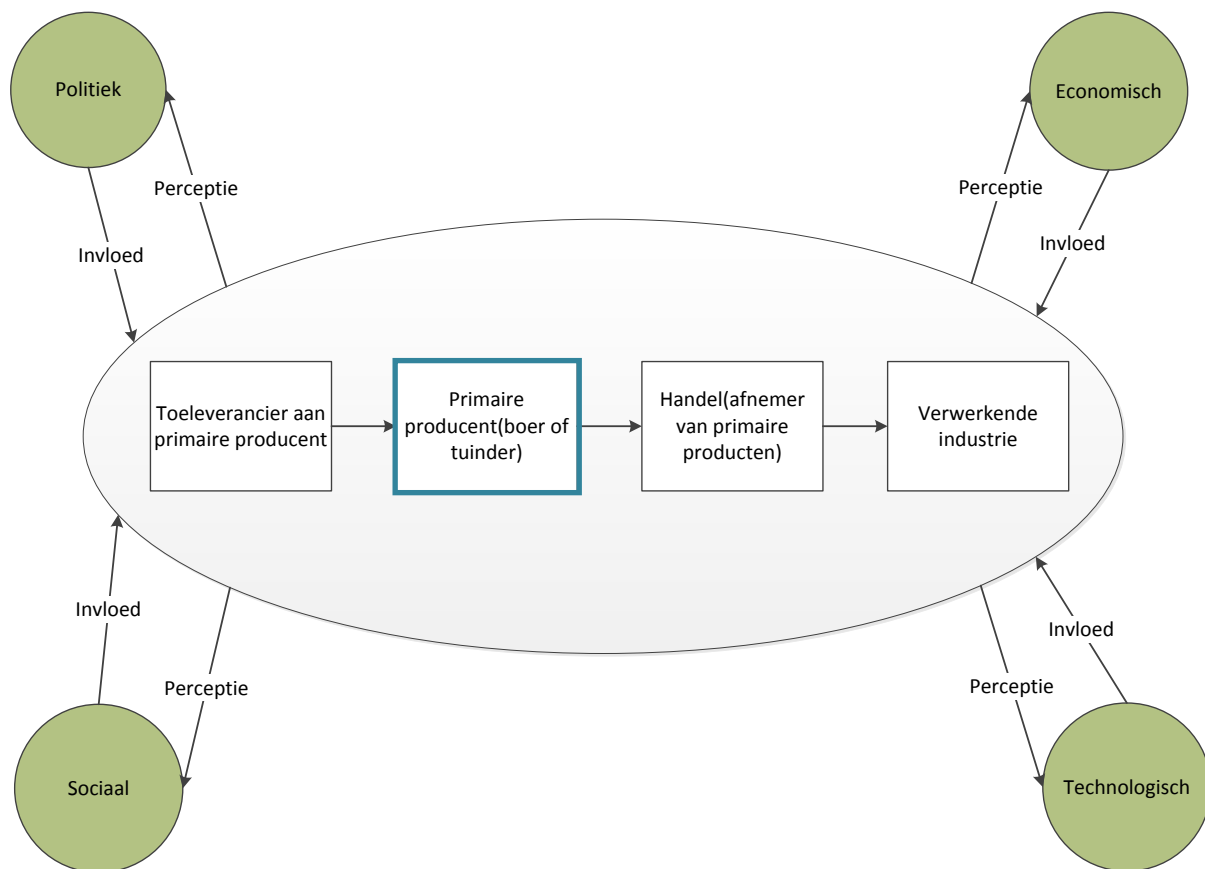
Media saliency is een belangrijk onderdeel van agenda setting en wordt gebruikt om nieuws te analyseren. Media saliency is een multi dimensionaal concept, welke bestaat uit de volgende twee dimensies; 'visibility' en 'valence'. Saliency, ofte wel het analyseren van de aanwezigheid en zichtbaarheid van een fenomeen is de meest gebruikte methode om media te analyseren. (zie studies; Benton and Frazier, 1976, Golan and Wanta, 2001, Palmgreen and Clarke, 1977).

3 CONCEPTUEEL MODEL

Het onderzoek bestaat uit twee onderdelen. Onderdeel één; de trendanalyse richt zich op de invloeden die de omgevingsvariabelen hebben op de agro-food sector. Onderdeel twee, trend interpretatie/ waarde, richt zich op de voorspellende waarde van de trends, de correlatie tussen de trends van 2013–2014 en het causale verband tussen trends en media aandacht.

3.1 TREND ANALYSE 2014

Conceptueel model één representeert de interactie tussen de agro-food sector en de PEST-omgeving. Deze omgevingsvariabelen hebben **invloed** op de agro-food sector. Op zijn beurt heeft de agro-food sector weer een mening of visie op deze variabelen (perceptie). De sector neemt de omgevingsvariabelen waar. Zoals geconcludeerd kan worden hebben de omgevingsvariabelen invloed op de gehele sector, echter in dit onderzoek ligt de nadruk op de primaire producenten.

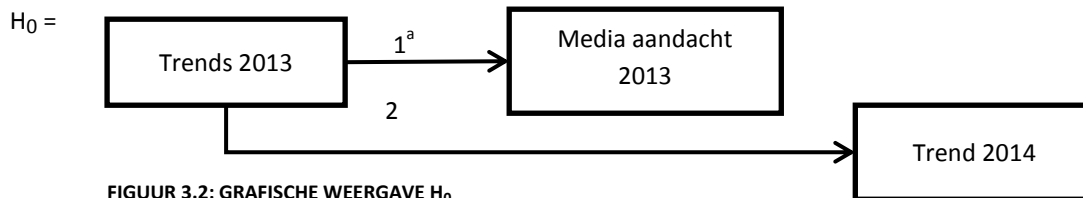

FIGUUR 3.1: CONCEPTUEEL MODEL ÉÉN: DE INTERACTIE TUSSEN DE AGRO-FOOD SECTOR EN DE OMGEVINGSVARIABLEN

3.2 TREND WAARDE

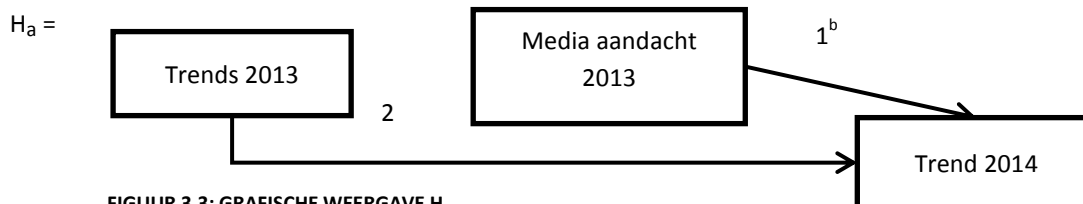
Trendstudies worden op allerlei gebieden en overal in de wereld uitgevoerd. Echter zoals uit literatuur studie is gebleken, is er geen specifiek onderzoek gedaan naar de voorspellende waarde van trends binnen de agro-food sector en de relatie die trends hebben met media.

De verwachte uitkomst van dit onderzoek is dat de trends een **voorspellende waarde** hebben. Dit zou betekenen dat de trends van 2013 voorspellen wat er in de media van 2013 aanbod komt. Dit is de 0-hypothese (H_0), grafisch weergegeven in figuur 3.2. De pijl 1^a geeft aan dat de trends van 2013 voorspellen wat er onder de aandacht komt in de media in 2013. De tweede pijl geeft het directe verband van de trends van 2013 en 2014 met elkaar weer.

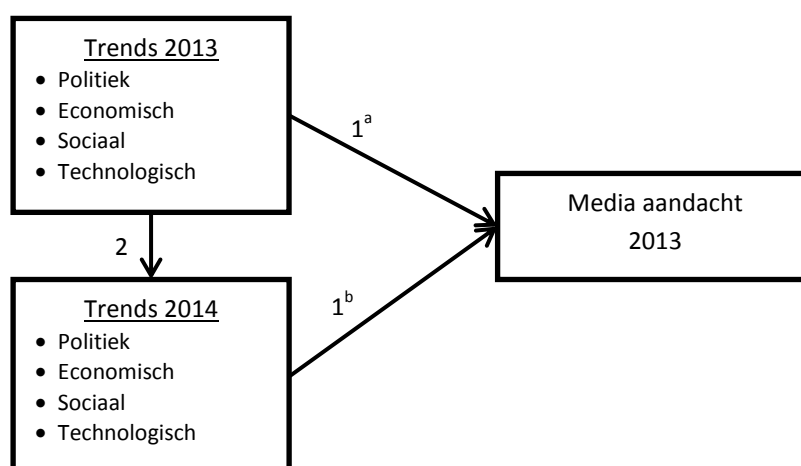
FIGUUR 3.2: GRAFISCHE WEERGAVE H_0

Echter is er ook nog een tweede mogelijkheid, dit wordt de alternatieve hypothese genoemd (H_a). H_a neemt als uitgangspunt dat trends een weerspiegelende waarde hebben. Als deze hypothese klopt zou het betekenen dat de trends van 2014 een weerspiegeling zijn van wat er het afgelopen jaar in het nieuws geweest is. Pijl 1b geeft het verband tussen media aandacht 2013 en de trends van 2014 weer. De tweede pijl staat tevens voor het directe verband die de trends van 2013 en 2014 hebben.

FIGUUR 3.3: GRAFISCHE WEERGAVE H_a

Om te testen of trends een voorspellende of een weerspiegelende waarde hebben, is conceptueel model twee ontwikkeld. In figuur 3.4 zijn de twee bovenstaande hypothesen geïntegreerd tot een conceptueel model.

FIGUUR 3.4: CONCEPTUEEL MODEL TWEE: TRENDWAARDE INTERPRETATIE

Pijl 1^a weerspiegelt H_0 , pijl 1^b weerspiegelt H_a . Wanneer H_0 verworpen wordt, kan gesteld worden dat er geen significante relatie bestaat tussen de trends van 2013 en de media aandacht. Trends hebben dan geen betekeniswaardige voorspellende waarde van wat in de media komt in 2013. Echter wordt verwacht dat trends een voorspellende waarde hebben, dit betekent dat H_0 wordt aangenomen en H_a wordt verworpen.

De verschillende omgevingsvariabelen kunnen een variërende verhouding hebben tot de media, ze hebben niet per definitie dezelfde relatie met de media aandacht.

4 ONDERZOEKSOPZET

De onderzoeksopzet is opgedeeld in twee onderdelen. In het eerste onderdeel wordt de uitvoer van het trendonderzoek toegelicht. Het tweede onderdeel spitst zich toe op de onderzoeksmethode van trendinterpretatie.

4.1 DEEL ÉÉN: TRENDANALYSE PRIMAIRE SECTOR 2014

4.1.1 DOELGROEP

Dit onderzoek richt zich op de primaire producenten binnen de agro-food sector. Waar het in eerder onderzoek de gehele agro-food sector betrof, wordt in dit onderzoek de focus gelegd op de boeren en tuinders. Om een beeld van de gehele sector te krijgen wordt verwezen naar het jaarlijks trend onderzoek van Berenschot (Berenschot, 2013).

Categoriseren van respondenten

De vragenlijst gebruikt één vraag om de respondenten in te delen naar de verscheidene sectoren. De respondent moest de belangrijkste sector waarin men actief is aangeven. De subsectoren zijn als volgt; akkerbouw, boom- en fruitteelt, eieren, glasgroente, kalfsvlees, varkensvlees, pluimveevlees, sierteelt, vollegrondsgroente en zuivel.

Naderhand zijn de subsectoren kalfsvlees, varkensvlees en pluimveevlees samengevoegd tot één subsector de intensieve veehouderij (IV). Door deze manier van categoriseren is het mogelijk om de resultaten van de verscheidene subsectoren te vergelijken.

4.1.2 ONDERZOEKSMETHODIEK

Online enquête

De data van dit onderzoek is verzameld doormiddel van een **online enquête**. De vragenlijst is vorig jaar (2013) opgesteld door NIMA-FAM. De vragenlijst is dit jaar (2014) met kleine aanpassingen hergebruikt, waardoor het mogelijk is om de datasets van beide jaren met elkaar te vergelijken.

De vragenlijst bestaat uit 16 gekoppelde vragen die de onderdelen van de PEST-analyse in kaart brengen. De vragen 1 tot en met 4 brengen de politieke omgeving in kaart, waarbij gevraagd is naar de verwachtingen over de politieke agenda en wetgeving. De vragen 5 en 6 gaan over economische ontwikkelingen, te denken valt hierbij aan prijsfluctuaties en veranderingen in afzet. Vragen 7 tot en met 10 behandelen sociale aspecten, waarbij gekeken wordt naar consumenten thema's en veranderingen in het denkpatroon van de maatschappij. Vragen 11 tot en met 14 zijn de technologische vragen, waarbij wordt gevraagd naar technologische doorbraken en de gevolgen van deze technologische ontwikkelingen. In de vragen 15 en 16 zijn overige ontwikkelingen weergegeven. Deze aspecten zijn niet eenduidig in te delen bij één onderwerp of hebben een andere vraagstelling nodig. Tot slot behandelt vraag 18 de strategische focus van de bedrijven en wordt hierbij gekeken waarop de respondenten in de verscheidene sectoren zich gaan focussen in de komende jaren.

Meetmethode enquête

Om de antwoorden te meten is gebruik gemaakt van een Likertschaal met interval. Deze schaal is de meest voorkomende meetschaal binnen marktonderzoek (Zikmund and Babin, 2009). De respondenten kunnen antwoorden geven van 1 tot en met 5.

Elk onderwerp vanuit de omgevingsvariabelen heeft in de vragenlijst twee vragen. Vraag één gaat over de trend en de mate van optreden: 1 staat in dit geval voor 'zeker niet optreden', 5 staat voor 'zeker wel optreden'. Bij de tweede vraag worden dezelfde attributen gevraagd, maar dit keer moet men aangeven welke invloed de trend heeft op zijn of haar bedrijfsvoering : 1 staat hier voor 'geen invloed' en 5 staat voor 'grote invloed'.

Aanpassingen vragenlijst 2013

Op basis van feedback op de vragenlijst in 2013 is de vragenlijst 2014 aangepast. De vragenlijst van 2013 werd als erg lang en soms irrelevant ervaren. Naar aanleiding hiervan zijn 1.) Sector specifieke vragenlijsten opgesteld en 2.) Vragen verwijderd die veel overeenkomsten vertoonden.

Ten eerste zijn er, om de vragenlijst zo kort mogelijk te houden en daarbij relevant voor elke sector, verschillende versies van de vragenlijst opgesteld. Vragen die niet van toepassing zijn voor een sector worden dit jaar niet meer voorgelegd aan de sector. Een voorbeeld hiervan is 'Veredeling'. Deze technologische ontwikkeling is niet van toepassing op de sectoren; intensieve veeteelt, eieren en zuivel. Daarentegen is de technologische ontwikkeling 'Fokkerij' niet van toepassing op de sectoren akkerbouw, sierteelt, fruitteelt, vollegrondsgroente en glasgroenten. Deze sector specifieke vragenlijsten zijn een combinatie van enerzijds logisch nadenken en anderzijds een analyse van 'invloed' (de even vragen in de enquête), waarbij de vraag een extreem laag belang heeft voor de subsector in 2013.

Ten tweede zijn enkele variabelen verwijderd op basis van de resultaten van een Principal Component Analyse (PCA). De vragen van de onderwerpen Politiek (vragen 1 en 2) en Wetgeving (vragen 3 en 4) komen sterk overeen met elkaar. De PCA is een veel gebruikte methode voor data reductie, waarbij het doel is om een kleiner aantal 'factoren' te produceren en daarmee het aantal gebruikte variabelen in de vragenlijst te reduceren (Field, 2013).

Twee PCA's met oblique rotatie (direct oblim) zijn uitgevoerd op de 24 variabelen van deze onderwerpen. Bij de eerste PCA analyse zijn de variabelen uit de kans van optreden op politiek gebied en wetgeving samengevoegd (vragen 1 en 3). De Kaiser-Meyer Olkin waarde bevestigde dat de sampling adequaatheid goed is (KMO = 0,883). Alle 24 variabelen hebben een gemeenschappelijkheidswaarde boven de 0,3. De Kaiser normalisation (eigenwaarde boven één) is gehanteerd om het aantal factoren vast te stellen (Kaiser, 1960). De 6 componenten hebben allen een eigenwaarde boven de één en hebben een totale variantie van 51,4 procent. Bij de tweede PCA zijn de variabelen die de invloed op bedrijfsvoering op politiek gebied en wetgeving meten samengevoegd (vragen 2 en 4), dit zijn eveneens 24 variabelen. Deze tweede PCA heeft ook een goede sample adequaatheid, KMO = 0,896. Tevens zijn de gemeenschappelijkheidswaarde allen boven de 0,3. In totaal zijn er

acht componenten met een eigenwaarde boven de één, deze acht componenten hebben een totale variantie van 65,5 procent.

Een variabele is verwijderd uit de vragenlijst als het in beide PCA's een factor lading boven de 0,4 heeft met dezelfde vraag in het andere gebied. Bijvoorbeeld mineralen verlies heeft in PCA1 een factorlading van -0,533, het efficiënter omgaan met mineralen heeft een hoge factorlading op dezelfde component (-0,590). Dit beeld is terug te zien bij PCA2 Mineralen verlies (-0,627) en het efficiënter omgaan met mineralen (-0,741). Zie bijlage A voor de factor lading matrixen van PCA1 en PCA2. Door deze methode toe te passen zijn de volgende variabelen uit één van de thema's verwijderd: mineralenverlies, buitenlandse werknemers, dierenwelzijn, natuurbescherming en ontwikkeling, transparantie van productieprocessen, tracking en tracing, middelen gebruik en food miles. De variabele is verwijderd uit het thema als het de laagste kans van optreden had.

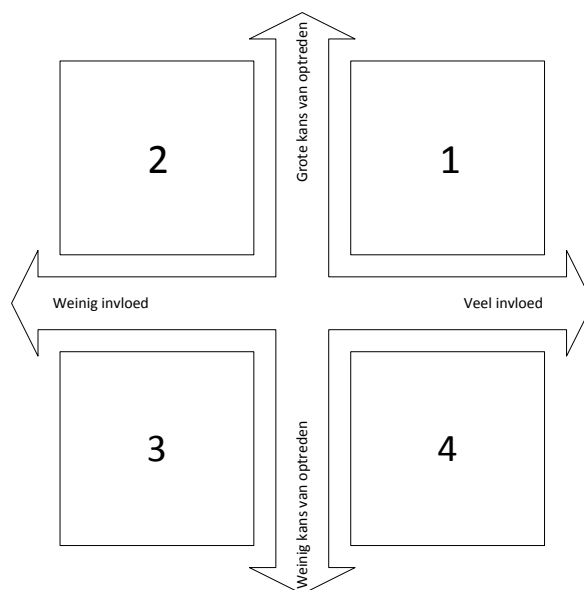
Tot slot is de vragenlijst aangevuld met de ontbrekende trends die in 2013 naar voren zijn gekomen om zo een compleet beeld te geven van alle trends binnen de agrarische markt. De aangepaste vragenlijst die gebruikt is voor het trendonderzoek van 2014 is weergegeven in bijlage B.

Data analyse enquête

De vragenlijst van het trendonderzoek van 2014 is op 3 december online gegaan, met behulp van Marketprobe. De uitnodigingen met een unieke code om deel te nemen aan dit onderzoek zijn verstuurd aan 12.000 boeren in Nederland. De vragenlijst is tot 3 januari beschikbaar geweest om in te vullen. Na sluiting van de online enquête is alle data verzameld. De antwoorden van de 328 respondenten die hebben deelgenomen aan de enquête vormen de database van het trendonderzoek van 2014.

Na binnenkomst van de data zijn de gemiddelden van elk gevraagde variabele in de vragenlijst per vraag, per sector en per trend uitgerekend. Dit is gedaan om een samenvattend overzicht te creëren van de scores. Op basis van deze gemiddelden is geconcludeerd wat de kans is dat verscheidene trends zich voor doen op basis van de cijfers die de primaire sector heeft gegeven. Tevens is het duidelijk geworden welke invloed de verscheidene trends hebben op de bedrijfsvoering van de primaire producenten. De gemiddelden van de 'invloed' vragen zijn gestandaardiseerd. Ten eerste om te zien welke trends echt van belang zijn, waarbij de trends die lager dan nul scoren onder gemiddeld van invloed zijn voor de sector. Ten tweede heeft het standaardiseren van de data geholpen bij het corrigeren van de verschillen in schaalgebruik van respondenten (Field, 2013).

Om een overzichtelijk beeld te geven van de situatie per omgevingsvariabele is een **positional map** gebruikt. De gemiddelde cijfers zijn verwerkt in een positional map met twee dimensies. Positional mapping is een marktonderzoeks 'tool' om respondenten te vragen naar hun mening en dit weer te geven in een grafiek. De twee dimensies komen voort uit de twee vragen die per omgevingsvariabele zijn gesteld. Zie figuur 4.1 voor een voorbeeld van een positional map.

FIGUUR 4.1: POSITIONAL MAP OM TRENDS TE CATEGORISEREN

Uitleg voor het lezen van een positional map. De scores die respondenten geven aan de kans van optreden van een trend staan weergegeven op de verticale as. De horizontale as geeft het belang van de trend voor de respondent weer. Op de horizontale lijn in de grafiek staan de gestandaardiseerde scores op de as weergegeven. Op de verticale lijn in de grafiek staan de gemiddelde scores op de as weergegeven. Trends die rechts van de verticale lijn scoren, zijn van bovengemiddeld belang voor de sector. Trends boven de horizontale lijn zullen een hogere kans van optreden hebben. Trends die vallen in de vakken één en vier zijn het meest van belang voor de bedrijfsvoering. Alle trends die in deze vakken vallen moeten gemonitord worden. Trends die in vak twee vallen hebben een grote kans van optreden, desondanks is de invloed op de bedrijfsvoering klein. Deze trends kunnen eventueel gemonitord worden. Trends die binnen vak drie vallen zijn geen echte trends, daarmee hoeft dan ook niets te gebeuren.

Trend verschuivingen weergegeven

Om de verschuiving van de trends binnen de Nederlandse agrarische sector duidelijk in beeld te krijgen zijn de trends van de jaargangen 2013 en 2014 met elkaar vergeleken. De gemiddelden van beide trendonderzoeken worden in een tabel weergegeven. Hierbij wordt geen gebruik gemaakt van gestandaardiseerde waarden. Twee kolommen zijn in de tabel toegevoegd. De eerste kolom geeft het verschil aan in waarde. De tweede kolom significantie is aan de tabel toegevoegd, hierbij is aan de hand van een independent t-test gekeken of de verschuivingen die zijn gevonden significant verschillen. Tabel 1 is een voorbeeldweergave.

TABEL 1: VOORBEELD WEERGAVE VERSCHILLEN TABEL

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013	2014	verschil	Sig < 0,05	2013	2014	verschil	Sig < 0,05
TRENDS								

Bij de uitkomsten van de independent t-tests is eerst gekeken naar de Levene's test. De Levene's test geeft aan of er wel of geen verschillen zijn in variantie. Indien de significantie kleiner is dan 0,05, neemt men aan dat varianties niet gelijk zijn en kijkt men naar de tweede rij (equal variances not assumed). Is de waarde echter groter dan 0,05, dan verschillen de varianties niet en wordt aangenomen dat de varianties gelijk zijn, hierbij kijkt men naar de eerste rij (equal variances assumed). Per trend wordt dus bepaald naar welke rij gekeken wordt bij de onafhankelijke t-test. Het verschil is significant (met een zekerheid van 95%) wanneer de significantie waarde (*p*-waarde) lager dan 0,05 is (5% foutkans). Is de *p*-waarde hoger dan 0,05 dan is het verschil niet significant en kan men niet zeggen dat er een verschil is tussen de trendwaarden van 2013 en 2014.

4.2 DEEL TWEE: TRENDWAARDE

Nieuws onderzoek

Om de verschuiving van de trends te verklaren en daarmee de interpretatie waarde van een trend in te schatten, is een analyse van het nieuws uitgevoerd. De basis voor het tweede gedeelte van dit onderzoek bestaat uit de analyse van krantenberichten. Het betreft krantenartikelen in de periode van maart tot en met november 2013. Dit betreft de periode tussen het presenteren van de resultaten van 2013 en het online gaan van de vragenlijst voor het trendonderzoek van 2014. De enquête van 2014 is als leidraad gebruikt voor het samenstellen van de zoektermen voor de artikelen. Zie bijlage C voor de totale lijst van zoektermen gebruikt voor de nieuws analyse.

Dit nieuwsonderzoek betreft een 'proof of principle'. Er is gekeken of de opgezette media-analyse methode werkt. Hierbij is bewijs geleverd dat iets kan, waarbij is gefocust op één sector (akkerbouw) en één thema (politiek). Op politiek gebied in de akkerbouw ziet men gevarieerde verschillen in trends, de ontwikkelingen verschillen zowel positief als negatief evenals een gevarieerd aantal significante en niet significante verschillen.

Sample

Het meten van de aandachtsvolume en de formele aandacht gebeurt met behulp van de online databank LexisNexis. De bladen Boerderij en Boerderij Vandaag zijn twee breed gefocuste bladen binnen de sector, waardoor een nieuwsbeeld van de gehele sector wordt geschetst.

Boerderij Vandaag & Boerderij Weekend is een onafhankelijk vakblad voor de agrarische sector dat wordt uitgegeven door Read Business. Boerderij Vandaag verschijnt 4 keer per week en heeft een oplage van 6.178, de Boerderij Weekend wordt op vrijdag met de Boerderij Vandaag meegeleverd en heeft een totale oplage van 15.896. De *Boerderij* is een weekblad welke uitgebreidere informatie bevat. Het blad verschijnt wekelijks op dinsdag en heeft een oplage van 36.497. Eens per 3 weken verschijnt een extra katern met vakinformatie voor de akkerbouwers, rundveehouders en varkenshouders. (Read Business Media, 2014)

De nieuwsanalyse wordt uitgevoerd met behulp van de online databank om de meetmethode zo objectief mogelijk te houden. De focus bij dit empirisch onderzoek ligt op de hoeveelheid aandacht (saliency) die een bepaalde trend in het nieuws krijgt.

Meetmethode

Om de media saliency in beeld te brengen is de 'visibility' van de trends in kaart gebracht (Kiousis, 2004). Visibility (ofte wel zichtbaarheid) bestaat uit aandachtsvolume en prominentie van de trends.

Het eerste aspect *aandachtsvolume* geeft een totaalbeeld van de hoeveelheid berichtgeving (hoe belangrijker de trend, des te meer berichten). Dit aspect is gemeten aan de hand van twee variabelen. De eerste indicator hierbij is het totaal aantal artikelen (per trend geselecteerd) die één van de vooraf opgestelde zoektermen bevat. Dit weerspiegelt het totaal aantal vermeldingen van de trends in de desbetreffende nieuwsbladen. De uitkomsten van zoektermen worden daarna op relevantie geselecteerd. De tweede indicator is het aantal relevante artikelen (weergegeven in nummer en percentage). De relevantie is bepaald naar aanleiding van de analyses van de artikelen door de codeur. De codeur stelt zich de volgende vraag bij elk artikel: "Is dit artikel relevant in de context dat de vraag gesteld is?"

Het tweede aspect *prominentie*, wordt gemeten door de zichtbaarheid en de aanwezigheid van de trends (hoe zichtbaarder de trends, hoe belangrijker de trends). De eerste indicator is het totaal aantal keer dat de zoekterm in de titel van het artikel genoemd wordt. De tweede indicator is het totaal aantal keer dat het woord per artikel genoemd wordt. Dit weerspiegelt de belangrijkheid van een artikel ten opzichte van het andere nieuws. Tevens stijgt de waarschijnlijkheid dat het een groter publiek aanspreekt, wanneer het in de beginsecties van een blad vermeld staat (Andrews and Caren, 2010). Vele empirische studies hebben bovenstaande procedure gebruikt om media saliency van politieke, nationale, lokale en economische kwesties te traceren (Benton and Frazier, 1976, Golan and Wanta, 2001, Palmgreen and Clarke, 1977, Schafrad et al., 2009).

Data analyse

Met behulp van een principal component analyse (PCA) wordt één media aandachtswaarde per trend vastgesteld. De PCA moet ondersteuning bieden voor een één-component oplossing, om zo tot één uiteindelijke media aandachtswaarde te komen. Indicatoren voor een één-component oplossing zijn ten eerste een screeplot met een scherpe daling vanuit het eerste naar het tweede component en een geleidelijke afname na het tweede component. Eveneens is de eigenwaarde van het tweede component kleiner dan één. En tot slot is het eerste component goed is voor tenminste 60 procent van de variantie van de variabelen (Hair, 2010). Desalniettemin moeten alle variabelen een factorlading hebben die hoger is dan 0,6 op het eerste component (voor rotatie). Tot slot moet de interne consistentie van de items in ogenschouw genomen worden. Dit houdt in dat voor een goede betrouwbaarheid de Cronbach's alpha (α) hoger moet zijn dan 0,70.

Nadat de media aandachtswaarde per trend is vastgesteld zijn de hypotheses getest. Voor het testen van de hypotheses zijn de gemiddelde scores van de respondenten in de akkerbouw over de desbetreffende trends uit de trendonderzoeken van 2013 en 2014 gebruikt. Eerst werd met behulp van de correlatiecoëfficiënt onderzocht of een statistisch significant verband kon worden vastgesteld tussen de media aandacht die een trend heeft gehad het afgelopen jaar en de kans van optreden van politieke trends in 2013 en 2014. Tot slot zijn de hypotheses getest middels een meervoudige regressieanalyse. Hierbij zijn twee regressie analyses

gedraaid. De eerste regressie analyse onderzoekt de relatie tussen de media en de trends van 2013 en 2014. Waarbij media de afhankelijke variabele is en de trends van 2013 en 2014 de onafhankelijke variabele zijn. Bij de tweede regressie analyse is gekeken naar de afhankelijkheid van de politieke trends van 2014 op media aandacht en politieke trends van 2013. Bij dit model zijn de trends van 2014 de afhankelijke variabele en de trends van 2013 en de media aandacht de onafhankelijke variabelen.

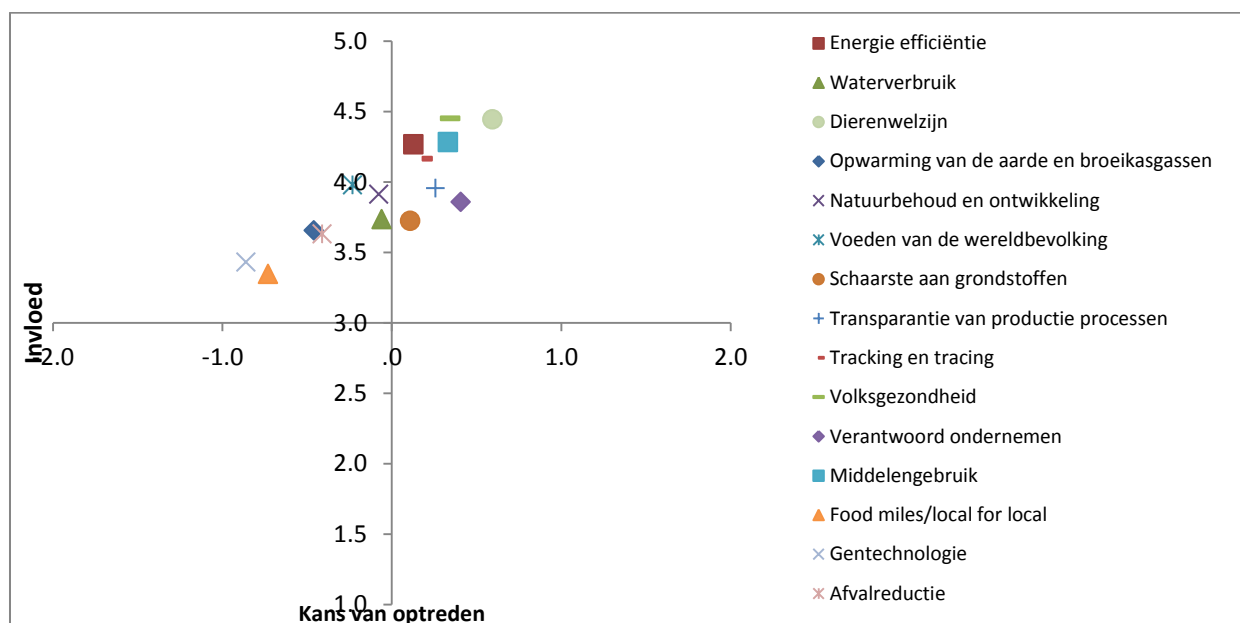
5 RESULTATEN TRENDONDERZOEK 2014 & VERGELIJKINGEN MET 2013

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het trendonderzoek van 2014 weergegeven. Nadat de trendvoorspellingen van dit jaar zijn weergegeven, zijn de resultaten met het trendonderzoek van 2013 vergeleken. Beide jaren zijn in een overzicht weergegeven, waarbij verschillen en overeenkomsten staan genoteerd. Om een duidelijk overzicht te geven zijn de paragrafen opgedeeld per subsector van de agrarische sector. Achtereenvolgend worden de thema's politiek, wetgeving, economie, maatschappij, consument, technologie1, technologie2, overig en strategie besproken per subsector. Tot slot wordt in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk een samenvatting gegeven per sector.

5.1 ZUIVEL

De zuivelsector is de meest vertegenwoordigde sector in het trendonderzoek van 2014. In 2013 vulde 56 melkveebedrijven de enquête in. Dit aantal is gestegen naar 91 respondenten in 2014.

Onderstaande positional map (figuur 5.1) geeft de kans van optreden en de invloed op de bedrijfsvoering van melkveehouderijen van de Europese en Nederlandse politieke thema's weer.

FIGUUR 5.1: POSITIONAL MAP VAN DE THEMA'S IN DE EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEK VOOR DE KOMENDE 5 JAAR.

De Europese en Nederlandse politieke thema's hebben allemaal een relatief grote kans van optreden volgens de respondenten uit de zuivelsector (zie figuur 5.1). 'Dierenwelzijn' en 'volksgezondheid' hebben hierbij de grootste kans van optreden (beide 4,44). De laagst genoteerde waarde is 'food miles' met een score van 'slechts' 3,35.

Acht van de vijftien thema's hebben een bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering. Beslissingen en/of regels vanuit de politiek op het gebied van 'dierenwelzijn' hebben de hoogste invloed op de bedrijfsvoering (3,99).

Uit tabel 2 blijkt dat binnen de zuivelsector enkele verschillen zijn gevonden in vergelijking met het eerder gehouden trendonderzoek in 2013. Deze verschillen variëren van +0,81 tot -0,24.

TABEL 2: VERSCHUIVINGEN IN EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEKE TRENDS 2013-2014

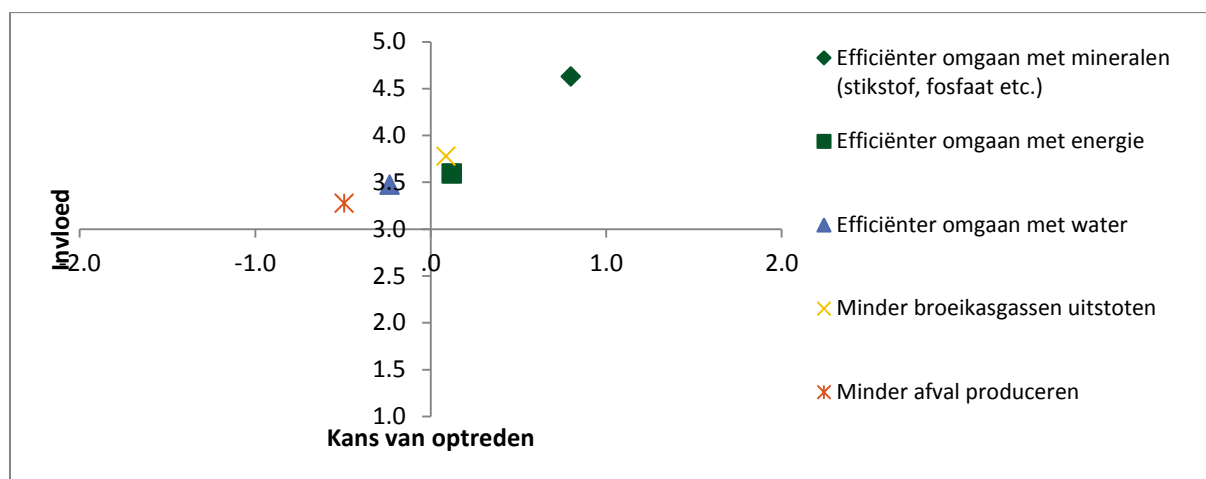
	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig >0,05	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig >0,05
Tracking en tracing (traceerbaarheid)	3,36	4,165	0,806	0.000	2,96	3,56	0,598	0.005
Transparantie van productie processen	3,33	3,955	0,621	0.000	3,23	3,66	0,429	0.036
Food miles/ local for local	2,78	3,345	0,567	0.005	2,94	2,64	-0,296	0.206
Natuurbehoud en ontwikkeling	3,44	3,911	0,475	0.013	3,02	3,35	0,332	0.140
Dierenwelzijn	4,05	4,444	0,390	0.013	3,78	3,99	0,212	0.269
Afvalreductie	3,24	3,629	0,388	0.042	2,98	3,01	0,028	0.878
Opwarming aarde en broeikasgassen	3,31	3,656	0,346	0.055	2,75	2,98	0,235	0.228
Volksgezondheid	4,11	4,449	0,338	0.016	3,62	3,76	0,142	0.494
Waterverbruik	3,53	3,733	0,206	0.265	2,95	3,36	0,415	0.030
Energie efficiëntie	4,07	4,267	0,194	0.249	3,56	3,53	-0,026	0.874
Middelengebruik	4,11	4,281	0,172	0.272	3,65	3,8	0,145	0.465
Verantwoord ondernemen	3,71	3,857	0,148	0.398	3,52	3,85	0,331	0.084
Gentechnologie	3,50	3,430	-0,070	0.720	2,28	2,57	0,292	0.155
Voeden van de wereldbevolking	4,05	3,978	-0,077	0.664	3,07	3,19	0,117	0.654
Schaarste aan grondstoffen	3,89	3,722	-0,169	0.355	3,78	3,54	-0,242	0.242
Buitenlandse werknemers	2,94	-	n.a.	-	1,44	-	n.a.	-

Wat als eerste opvalt is de grote toename van 'tracking & tracing' en 'transparantie van productieprocessen' in zowel kans van optreden als de invloed op de bedrijfsvoering. Traceerbaarheid heeft hierbij de grootste significante stijging doorgemaakt en heeft hierdoor een hele grote kans van optreden (+0,81, $p < 0,01$). Tevens is de invloed van traceerbaarheid significant verhoogd (+0,60, $p < 0,01$). 'Transparantie van de productie processen' heeft volgens de respondenten een lagere kans van optreden, al is deze kans wel significant toegenomen (+0,62, $p < 0,01$). Echter is het zo dat als deze ontwikkeling in de politiek aan bod komt, deze ontwikkeling een hogere impact op de bedrijfsvoering heeft. Deze invloed is eveneens significant is toegenomen (+0,43, $p = 0,036$).

Kijkt men verder naar de verschillen tussen 2013 en 2014 dan is de kans van optreden van de volgende thema's significant toegenomen: 'Streekproducten' (+0,57, $p < 0,01$), 'natuurbehoud en ontwikkeling' (+0,48, $p = 0,013$), 'dierenwelzijn' (+0,39, $p = 0,013$), 'afvalreductie' (+0,39, $p = 0,042$) en 'volksgezondheid' (+0,34, $p = 0,016$). Kijkend naar de invloed op de bedrijfsvoering zijn deze niet significant gewijzigd ($p > 0,05$).

Binnen de zuivelsector zullen met name de volgende thema's gemonitord moeten worden: 'Dierenwelzijn', 'volksgezondheid', 'middelengebruik', 'energie efficiëntie', 'tracking & tracing', 'verantwoord ondernemen' en 'transparantie van productieprocessen'. Al deze onderwerpen worden al besproken of hebben een hoge potentie om besproken te worden binnen de Europese en Nederlandse politiek. Komen deze thema's in de politiek aan bod en wordt er een beleid ontwikkeld dan hebben ze tevens een hoge invloed op de bedrijven in de zuivelsector.

Uit figuur 5.2 blijkt dat alle thema's van de Nederlandse wetgeving een grote tot zeer grote kans van optreden hebben.

FIGUUR 5.2: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE DOELSTELLINGEN IN DE WETGEVING 2014.

De positieve uitschieter is het 'efficiënter omgaan met mineralen' (4,63). Dit thema heeft niet alleen de meeste kans van optreden, het is uiterst belangrijk voor de melkveehouders, omdat het tevens de meeste invloed op de bedrijfsvoering heeft (zie figuur 5.2). 'Minder broeikasgassen uitstoten' en het 'efficiënter omgaan met energie' hebben een mindere, maar nog steeds grote kans van optreden (3,78 en 3,59). Tevens hebben deze doelstellingen een bovengemiddeld belang voor de bedrijfsvoering van melkveehouderijen.

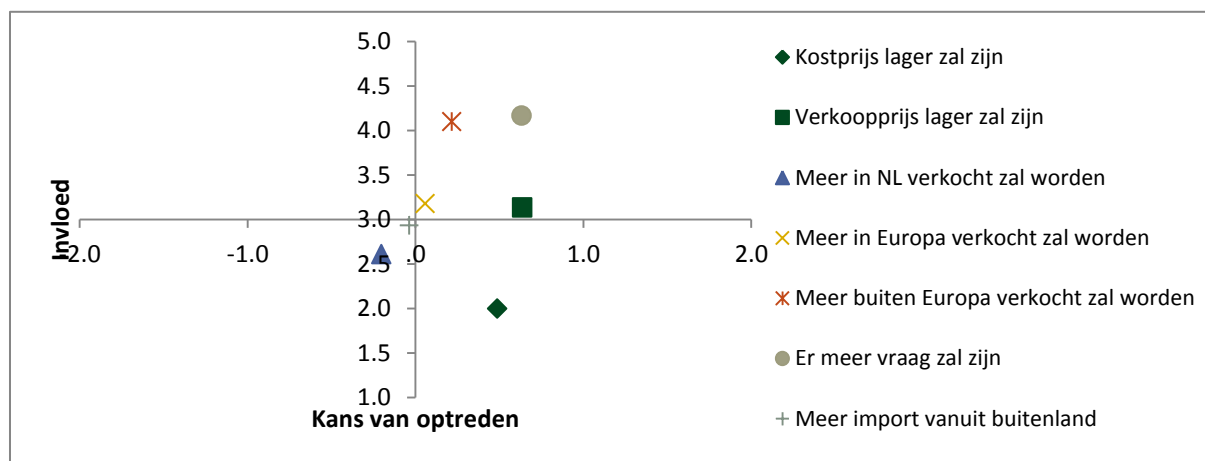
Tabel 3 laat zien dat de verschillen tussen 2013 en 2014 allen positief zijn en variëren tussen de +0,45 en +0,06. De grootste verschillen van de ontwikkelingen op het gebied van wetgeving zitten in de kans van optreden.

TABEL 3: TRENDVERSHUIVINGEN IN DE NEDERLANDSE WETGEVING 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig >0,05	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig >0,05
Efficiënter omgaan met water	3,02	3,47	0,452	0.013	2,87	3,16	0,287	0.133
Efficiënter omgaan met mineralen	4,22	4,63	0,412	0.004	4,00	4,24	0,240	0.177
Minder afval produceren	2,92	3,27	0,345	00,057	2,84	2,93	0,094	0.622
Minder broeikasgassen uitstoten	3,53	3,78	0,253	0.146	3,34	3,54	0,200	0.295
Efficiënter omgaan met energie	3,53	3,59	0,063	0.715	3,43	3,53	0,104	0.548

Kijkend naar tabel 3 hebben het 'efficiënter omgaan met water' (+0,45, $p = 0,013$) en het 'efficiënter omgaan met mineralen' (+0,41, $p < 0,01$) beide een significant hogere kans van optreden gekregen ten opzichte van 2013. Door deze stijging heeft 'efficiënter omgaan met mineralen' veruit de hoogste kans van optreden en is tevens ook het belangrijkste in de bedrijfsvoering van de zuivel sector (4,24). Bij het belang in bedrijfsvoering zijn de verschillen kleiner, deze variëren van +0,29 tot -0,10. Deze verschillen zijn dan ook niet significant verschillend.

Figuur 5.3 geeft een duidelijk beeld van wat de respondenten denken over de mogelijke economische ontwikkelingen in de komende 5 jaar.

FIGUUR 5.3: POSITIONAL MAP VAN DE ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN 2014

Kijkend naar bovenstaande positional map zijn er met betrekking tot de kans van optreden zowel uitschieters naar beneden als naar boven. De positieve uitschieters zijn dat de respondenten 'meer vraag' verwachten (4,17), tevens ziet men de toenemende verkoop voornamelijk van buiten Europa komen (4,10). De lagere score op 'lagere kostprijs' (1,80) betekent niet dat deze geen kans van optreden heeft en niet gevolgd moet worden, deze trend moet slechts anders geïnterpreteerd worden. Men acht de kans klein dat de kostprijs lager zou zijn, dit kan er op duiden dat men hogere kostprijzen verwacht. Deze economische ontwikkelingen moeten goed in de gaten gehouden worden omdat men weinig invloed op deze ontwikkelingen kan uitoefenen.

Opvallend is dat naast dan 'meer vraag' en 'een lagere verkoopprijs' de grootste invloed hebben op de bedrijfsvoering van melkveehouderijen, 'meer verkoop buiten Europa' hoog scoort. Omdat men de groei van buiten Europa ziet komen, is het voor hen belangrijk om in te spelen op deze groeimarkten.

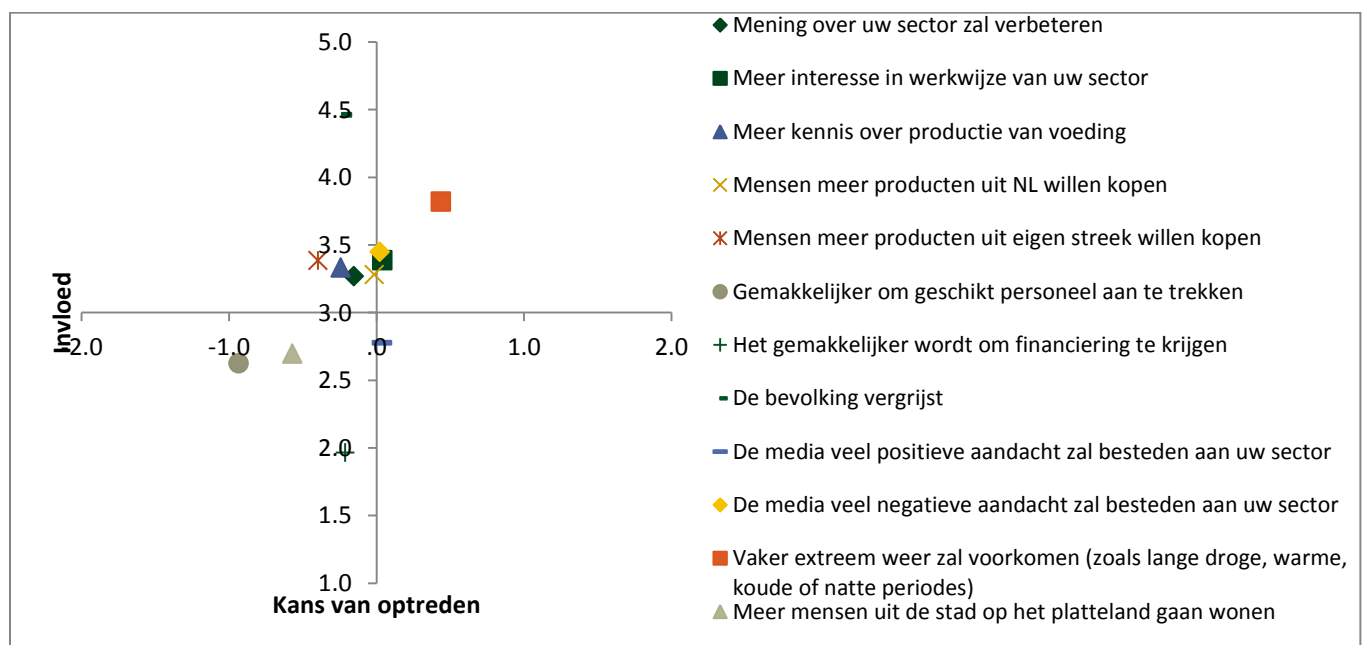
De economische trends zijn relatief stabiel, zoals afgeleid kan worden uit tabel 4. Kijkend naar de kans van optreden zijn deze voornamelijk toegenomen en heeft een kleine verschuiving in de rangorde plaatsgevonden. Het belang in de bedrijfsvoering daarentegen is hoofdzakelijk afgenomen.

TABEL 4: VERSCHUIVINGEN IN DE ECONOMISCHE TRENDS 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig <0,05
Meer vraag	3,75	4,17	0,425	0.015	4,13	4,11	-0,020	0.926
Meer import vanuit het buitenland	2,65	2,93	0,282	0.137	3,45	3,40	-0,055	0.817
Lagere verkoopprijs	2,87	3,13	0,260	0.187	4,30	4,11	-0,186	0.328
Lagere kostprijs	1,80	2,00	0,204	0.304	4,24	3,96	-0,276	0.115
Meer verkoop in Nederland	2,50	2,61	0,110	0.540	3,42	3,24	-0,178	0.406
Meer verkoop buiten Europa	4,09	4,10	0,006	0.979	3,67	3,65	-0,023	0.908
Meer verkoop in Europa	3,28	3,18	-0,103	0.567	3,51	3,51	0,001	0.991

‘Meer vraag’ is de grootse uitschieter naar boven en is daarmee ook het enige significante verandering in de economische trends (+0,43, $p = 0,015$). Door deze stijging heeft het de grootste kans van optreden gekregen. Deze ontwikkeling wordt op de voet gevolgd door ‘meer verkoop buiten Europa’, die echter gelijk is gebleven aan vorig jaar.

De (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen van 2014 scoren zowel op de kans van optreden als de invloed op bedrijfsvoering niet extreem hoog. Dit blijkt uit figuur 5.4 waarbij (met uitzondering van de vergrijzingstrend) geen scores boven de 3,82 uitkomen.

FIGUUR 5.4: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE (VOORNAMELIJK) MAATSCHAPPELIJK ONTWIKKELINGEN.

De ontwikkeling in ‘extreem weer’ is een positieve uitschieter in zowel kans van optreden als de invloed op bedrijfsvoering binnen de zuivelsector. Een andere uitschieter is de ‘vergrijzing van de bevolking’ (4,50). Echter heeft deze maatschappelijke ontwikkeling een onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering.

Kijkt men naar de laag scorende ontwikkelingen dan scoort ‘het gemakkelijker financiering krijgen’ extreem laag. Dit geeft aan dat het in deze tijden niet gemakkelijk is om financiering te krijgen, echter heeft dit volgens de respondenten geen grote invloed op de bedrijfsvoering van de bedrijven.

Tevens is het opvallend om te zien dat de kans van ‘positieve media aandacht’ beduidend lager wordt geschat dan de kans op ‘negatieve media aandacht’ (2,78 versus 3,45). Kijkt men naar de invloed op de bedrijfsvoering dan is er opmerkelijk genoeg geen verschil, beide worden niet geheel belangrijk geacht.

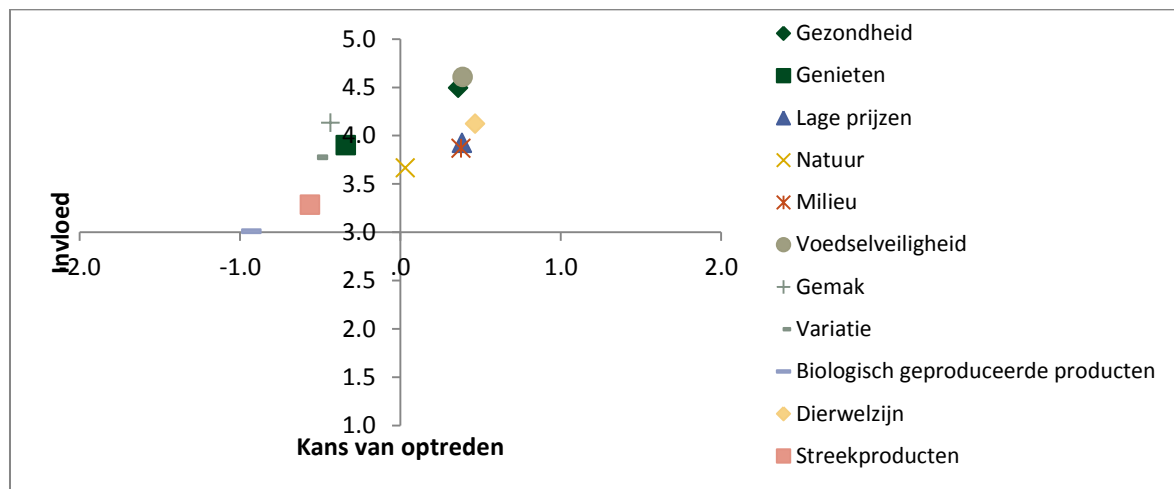
In tabel 5 ziet men dat er ten opzichte van 2013 drie positieve significante verschillen zijn genoteerd in de (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen.

TABEL 5: VERSCHUIVINGEN MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschi I	Sig <0,05	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschi I	Sig <0,05
Gemakkelijker om geschikt personeel aan te trekken	2,10	2,63	0,534	0.007	2,20	2,44	0,240	0.228
Mensen meer kennis krijgen over productie van voeding	2,87	3,33	0,457	0.018	2,95	3,19	0,245	0.220
Mensen meer producten uit Nederland willen kopen	3,02	3,28	0,262	0.160	3,29	3,44	0,149	0.423
Mensen meer interesse in werkwijze van uw sector	3,15	3,39	0,245	0.192	3,11	3,49	0,381	0.032
Mensen meer producten uit eigen streek willen kopen	3,24	3,38	0,139	0.470	2,87	3,05	0,177	0.418
De mening van mensen over uw sector zal verbeteren	3,30	3,27	-0,032	0.860	3,27	3,29	0,017	0.933
Gemakkelijker om financiering te krijgen	-	1,97	n.a.	-	-	3,19	n.a.	-
De bevolking vergrijs	-	4,46	n.a.	-	-	3,12	n.a.	-
Positieve media aandacht besteed aan uw sector	-	2,78	n.a.	-	-	3,52	n.a.	-
Negatieve media aandacht besteed aan uw sector	-	3,45	n.a.	-	-	3,51	n.a.	-
Vaker extreem weer zal voorkomen	-	3,82	n.a.	-	-	3,91	n.a.	-
Meer mensen uit de stad op het platteland gaan wonen	-	2,70	n.a.	-	-	2,83	n.a.	-

Ten eerste is het gemakkelijker geworden om geschikt personeel aan te trekken (+0,53, $p < 0,01$). Echter heeft het nog steeds een onder gemiddelde kans van optreden en is het ook niet geheel belangrijk voor de bedrijfsvoering. De achterliggende reden hiervan kan zijn dat melkveehouderijen meestal geen personeel in dienst hebben. Ten tweede geeft men aan dat de kans van optreden dat de ‘mensen meer kennis krijgen over de productie van voeding’ significant toeneemt (+0,46, $p = 0,018$). Een toename van deze kennis kan komen door de inzet van de bedrijven om het bestaande ‘gat’ tussen consument en boer te dichten, doormiddel van het organiseren van boerderijdagen. Dit heeft tevens te maken met het derde significante verschil ‘dat meer mensen interesse hebben in de werkwijze van de zuivelsector’, welke een significant stijgend effect op de bedrijfsvoering heeft (0,38, $p = 0,032$). Boerderijen werken mee aan open dagen van bedrijven (b.v. FrieslandCampina, Albert Heijn), waarbij de consument op de boerderij kan kijken, zodat het weet waar de melk vandaan komt.

Figuur 5.5 laat zien dat de consumententhema's allen een redelijk tot hele grote kans van optreden hebben volgens de respondenten in de zuivelsector.

FIGUUR 5.5: POSITIONAL MAP VAN DE CONSUMENTENTHEMA'S IN DE KOMENDE 5 JAAR

De thema's 'voedselveiligheid' (4,60), 'gezondheid' (4,49), 'gemak' (4,13) en 'dierwelzijn' (4,12) hebben de grootste kans van optreden. 'Biologisch geproduceerde producten' heeft de laagste kans van optreden (3,01). Kijkend naar het belang van de consumententhema's in de zuivelsector ziet men dat 'dierwelzijn' (3,92), 'lage prijzen' (3,87), 'milieu' (3,84), 'voedselveiligheid' (3,83) en 'gezondheid' (3,82) een hoge invloed hebben op de bedrijfsvoering. Deze vijf thema's moeten goed gemonitord worden, omdat allen ook een grote tot hele grote kans van optreden hebben.

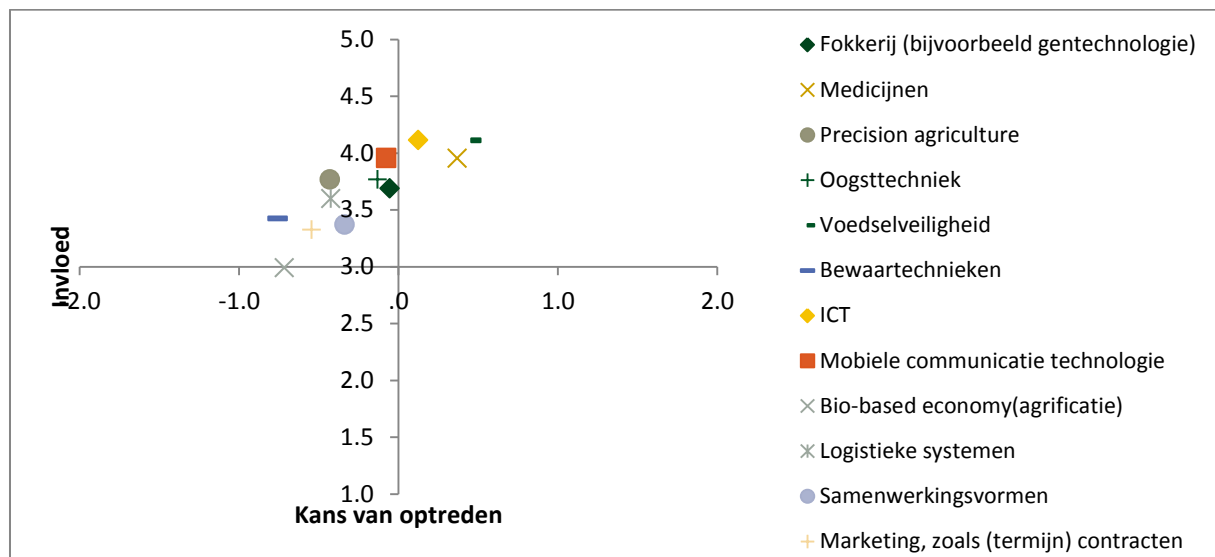
In tabel 6 ziet men dat er in 2014 ten opzichte van 2013 vier positieve significante verschillen zijn genoteerd bij de consumententhema's. Zowel kans van optreden als belang is in de meeste gevallen toegenomen.

TABEL 6: VERSCHUIVINGEN VAN DE CONSUMENTEN ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig <0,05
Gemak	3,76	4,13	0,366	0.034	2,78	2,93	0,148	0.493
Natuur	3,35	3,67	0,318	0.078	3,11	3,47	0,359	0.073
Variatie	3,46	3,78	0,317	0.062	2,69	2,88	0,195	0.345
Milieu	3,65	3,87	0,222	0.208	3,33	3,84	0,507	0.006
Genieten	3,76	3,9	0,136	0.432	2,78	3,06	0,278	0.187
Voedselveiligheid	4,49	4,6	0,109	0.277	3,72	3,83	0,108	0.581
Gezondheid	4,45	4,49	0,035	0.752	3,35	3,82	0,468	0.018
Lage prijzen	4,17	3,92	-0,247	0.172	4,42	3,87	-0,548	0.002
Biologische geproduceerde producten	-	3,01	n.a.	-	-	2,46	n.a.	-
Dierwelzijn	-	4,12	n.a.	-	-	3,92	n.a.	-
Streekproducten	-	3,29	n.a.	-	-	2,87	n.a.	-

De meest opvallende verschuiving in 2014 is de verschuiving van het thema ‘lage prijzen’ (zie tabel 5). Zowel kans van optreden als het belang in de bedrijfsvoering is verminderd, waarbij de invloed op de bedrijfsvoering significant verminderd is ($-0,55$, $p < 0,01$). Dit kan een trend aangeven naar het duurzamer en gezonder consumeren, waarbij een absoluut ‘lage prijs’ minder belangrijk is. Deze trend kan verder onderbouwd worden door de significante verandering in de invloed van ‘milieu’ op bedrijfsvoering ($+0,51$, $p < 0,01$). Tevens is de invloed van ‘gezondheid’ op de bedrijfsvoering in de zuivelsector significant verhoogd ($+0,47$, $p = 0,018$). De ‘gemaks-trend’ heeft een significant hogere kans van optreden ($+0,37$, $p = 0,034$), echter is de invloed voor de bedrijfsvoering relatief laag.

Figuur 5.6 geeft een overzicht van de mogelijke kans van optreden van technologische ontwikkelingen op de genoemde thema's en de invloed die deze technologische vooruitgangen hebben op de bedrijfsvoering van melkveehouderijen.

FIGUUR 5.6: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED IN DE KOMENDE 5 JAAR

Bovenstaande positional map laat zien dat de respondenten de kans van ontwikkelingen op de genoemde technologisch gebieden relatief hoog achten.

Op het gebied van ‘ICT’ (4,11), ‘voedselveiligheid’ (4,11) en ‘medicijnen’ (3,95) schatten de respondenten de kans hoog in dat er technologische vooruitgang optreedt. Technologische vooruitgang op één van deze drie gebieden is ook als enigste boven gemiddeld van belang op de bedrijfsvoering van de zuivelsector. De respondenten voorspellen dat de overige technologische ontwikkelingen onder gemiddeld tot weinig van invloed is op de bedrijfsvoering van de bedrijven in de zuivelsector. ‘Agrificatie’ en ‘bewaartechnieken’ hebben daarbij de minste invloed op de bedrijfsvoering van melkveehouderijen ($-0,71$ en $-0,76$).

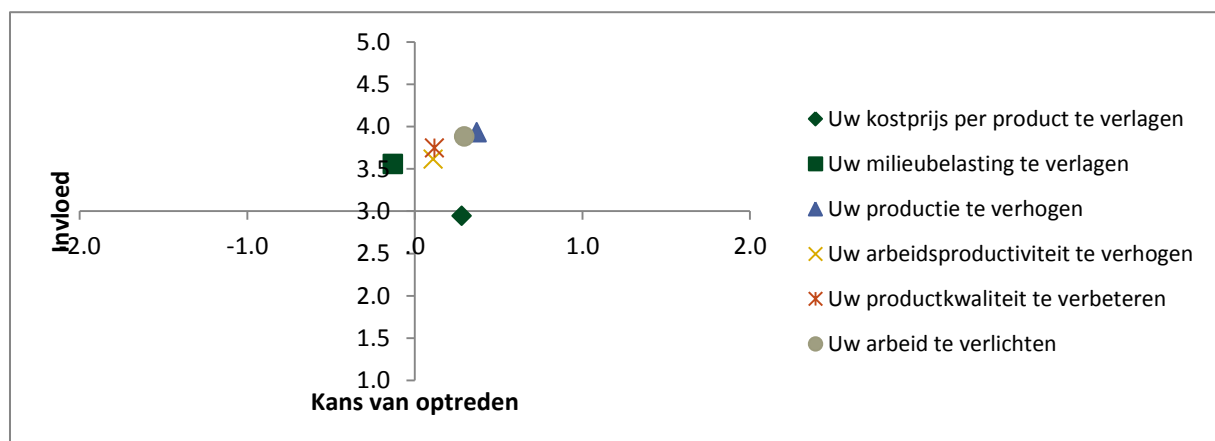
Tabel 7 laat ons zien dat bij het vergelijken van de cijfers van 2013 met 2014 het grootste verschil zit in de kans van optreden van technologische ontwikkelingen op het gebied van fokkerij ($+0,35$), echter is dit verschil niet significant ($p > 0,05$).

TABEL 7: VERSCHUIVINGEN VAN DE TECHNOLOGISCHE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig <0,05
Fokkerij (b.v. gentechnologie)	3,34	3,69	0,350	0.092	3,15	3,33	0,179	0.395
Logistieke systemen	3,26	3,60	0,336	0.046	2,87	2,94	0,072	0.715
Voedselveiligheid	3,80	4,11	0,314	0.042	3,43	3,92	0,486	0.007
Informatie en computer technologie	3,80	4,11	0,314	0.049	3,38	3,53	0,153	0.441
Medicijnen	3,69	3,95	0,265	0.154	3,51	3,80	0,291	0.134
Samenwerkingsvormen	3,18	3,37	0,188	0.296	2,79	3,06	0,272	0.188
Oogsttechniek	3,60	3,77	0,166	0.357	3,15	3,23	0,076	0.667
Marketing, zoals (termijn) contracten	3,25	3,33	0,085	0.684	2,78	2,82	0,036	0.865
Precision agriculture	3,73	3,77	0,041	0.834	2,88	2,95	0,075	0.706
Mobiele communicatie technologie	3,93	3,95	0,024	0.871	3,02	3,33	0,311	0.160
Bewaartechnieken	3,48	3,42	-0,060	0.746	2,35	2,63	0,276	0.225
Bio-based economy	3,26	2,99	-0,266	0.203	2,67	2,68	0,013	0.960
Veredeling	3,39	-	n.a.	-	2,58	-	n.a.	-
Chemische gewasbescherming	3,45	-	n.a.	-	2,92	-	n.a.	-
Biologische gewasbescherming	3,24	-	n.a.	-	2,67	-	n.a.	-

Kijkt men verder naar de kans van optreden dan hebben technologische ontwikkeling op de gebieden 'voedselveiligheid' (+0,31, $p = 0,042$) en 'ICT' (+0,31, $p = 0,049$) een significant hogere kans. De verschillen in de invloed op de bedrijfsvoering zijn beduidend lager. Hierbij heeft 'voedselveiligheid' tevens een significant grotere invloed gekregen in vergelijking met het eerder gehouden trendonderzoek (+0,49, $p < 0,01$).

De scores van de gevolgen van technologische ontwikkelingen in 2014 in de zuivelsector laten zien dat de respondenten vertrouwen hebben in nieuwe technologische ontwikkelingen (zie figuur 5.7).

FIGUUR 5.7: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

De kans van optreden zijn niet extreem hoog maar de waarden zijn allemaal, op 'kostprijs per product verlagen' na, boven de 3,50. Op de invloed van 'milieubelasting verlagen' na, zijn deze ook allemaal bovengemiddeld

belangrijk voor de bedrijfsvoering. Technologische ontwikkelingen om de 'productie te verhogen', hebben zowel de grootste kans van optreden (3,93) als de meeste invloed op de bedrijfsvoering van melkveehouderijen (0,37).

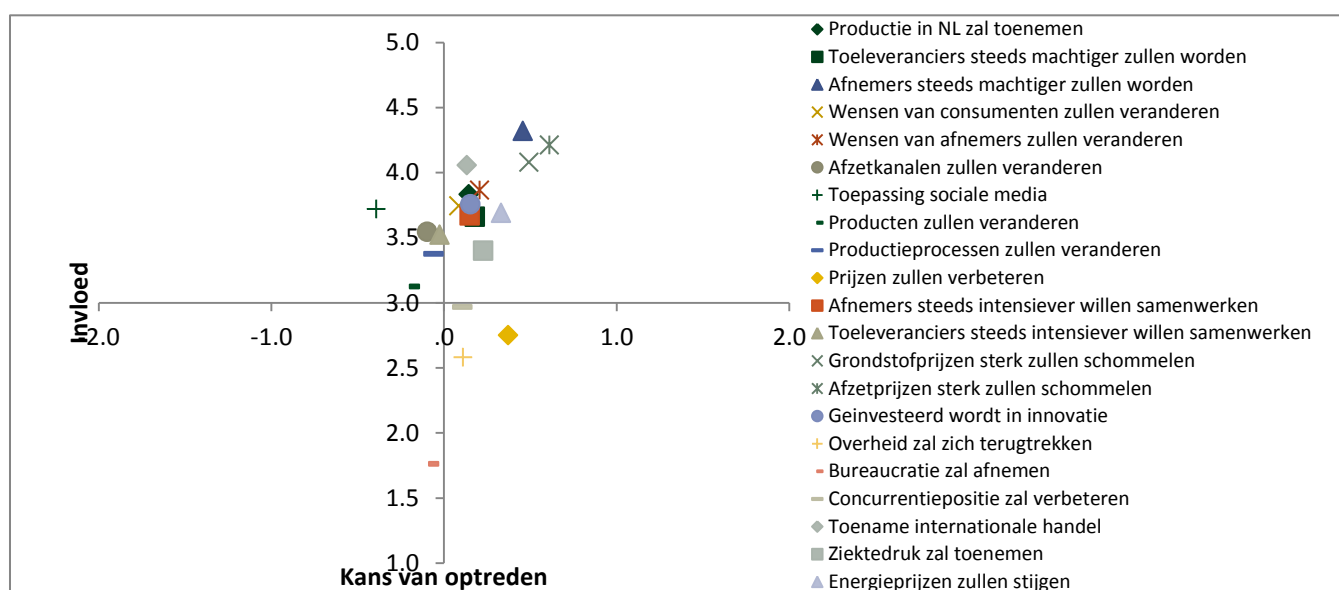
Tabel 8 laat zien dat de verschillen in zowel kans van optreden als bedrijfsvoering klein zijn, variërend tussen de +0,16 en -0,15. Hierbij zijn dan ook geen significante verschillen gevonden ($p > 0,05$).

TABEL 8: VERSCHUIVINGEN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig <0,05
Uw kostprijs per product te verlagen	3,04	2,94	-0,096	0.654	3,93	3,78	-0,147	0.410
Uw milieubelasting te verlagen	3,49	3,56	0,069	0.728	3,40	3,30	-0,100	0.596
Uw productie te verhogen	3,65	3,93	0,275	0.142	3,67	3,83	0,157	0.343
Uw arbeidsproductiviteit te verhogen	3,76	3,61	-0,154	0.406	3,67	3,53	-0,143	0.427
Uw productkwaliteit te verbeteren	3,69	3,74	0,055	0.716	3,64	3,56	-0,076	0.665
Uw arbeid te verlichten	3,98	3,88	-0,102	0.532	3,76	3,75	-0,014	0.949

Dit betekent dat het, binnen de gevolgen van technologische ontwikkelingen om, lang durende, stabiele ontwikkelingen gaat, waarbij weinig veranderd in één jaar voor de zuivel sector. De technologische ontwikkelingen moeten zeker gevolgd worden. Is er een nieuwe techniek mogelijk dan moeten bedrijven binnen de zuivelsector kijken wat de mogelijkheden zijn om nieuwe technieken te adopteren, omdat technologische gevolgen van deze ontwikkelingen grote invloed hebben op de bedrijfsvoering.

Uit figuur 5.8 wordt duidelijk hoe respondenten uit de zuivelsector denken over overige ontwikkelingen op de agrarische markt. Deze ontwikkelingen zijn zowel positief als negatief.

FIGUUR 5.8: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN IN DE KOMENDE 5 JAAR

Zoals bij eerdere grafieken moet hier de kans van optreden voor sommige variabelen anders geïnterpreteerd worden. Een uitschieter naar beneden 'bureaucratie zal afnemen' is hier een goed voorbeeld van en scoort opvallend laag, namelijk 1,76. Dit betekent niet dat de respondenten denken dat de bureaucratie zal afnemen, want volgens de respondenten is de kans juist groot dat de bureaucratie alleen maar verder toeneemt. Ook met deze laag scorende ontwikkelingen moet dus rekening gehouden worden.

Naast de overheid zijn de respondenten somber gesteld over de prijzen en 'concurrentie positie' (2,97). Zo verwacht men niet dat de prijzen zullen verbeteren (2,75) en geeft men aan dat zowel grondstof- als afzetprijzen sterk zullen schommelen.

Toch is men eveneens positief en verwacht men dat niet alleen de 'internationale handel toeneemt' (4,06), maar ook de 'productie in Nederland zal toenemen' (3,83). Tevens verwacht men een 'intensievere samenwerking met voornamelijk de afnemers' (3,67). Door deze intensievere samenwerking kan men wellicht inspelen op de verwachte veranderende wensen van zowel afnemers als consument.

Wat opvalt bij de invloedsscores is dat men inschat dat afzetkanalen, producten en productieprocessen zullen veranderen, 'toeleveranciers intensiever willen samenwerken' en het 'gebruik van social media zal toenemen'. Echter is hierbij opvallend dat al deze ontwikkelingen een onder gemiddeld belang hebben (negatieve waarde) als met kijkt naar de invloed op de bedrijfsvoering.

Alle andere 'overige' ontwikkelingen hebben positieve invloedswaarden en horen hierdoor bij de ontwikkelingen die goed gevolgd moeten worden, omdat zowel de bedrijfsinvloed als kans van optreden hoog zijn.

Tabel 9 geeft de verschuivingen van de overige verschuivingen van dit jaar ten opzichten van het voorgaande jaar weer. Hierbij zijn de waarden zowel positief als negatief.

TABEL 9: VERSCHUIVINGEN OVERIGE ONTWIKKELINGEN

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=56)	2014 (N=91)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=56)	2014 (N=91)	versch il	Sig <0,05
De productie in Nederland zal toenemen	3,05	3,83	0,775	0.000	3,29	3,61	0,319	0,053
Afnemers steeds machtiger zullen worden	3,89	4,32	0,433	0.007	3,65	3,92	0,265	0.162
De ziektedruk zal toenemen	3,07	3,4	0,326	0.074	3,72	3,66	-0,062	0.727
De concurrentiepositie zal verbeteren	2,65	2,97	0,322	0.073	3,43	3,53	0,104	0.573
Afnemers intensiever samenwerken	3,38	3,67	0,293	0.072	3,11	3,59	0,481	0.005
Wensen van consumenten veranderen	3,47	3,74	0,267	0.119	3,04	3,49	0,454	0.016
De internationale handel zal toenemen	3,81	4,06	0,245	0.117	3,13	3,57	0,443	0.023
Toeleveranciers steeds machtiger worden	3,46	3,66	0,197	0.315	3,49	3,61	0,119	0.486
Toeleveranciers intensiever samenwerken	3,33	3,52	0,187	0.226	2,95	3,37	0,425	0.011
Wensen van afnemers veranderen	3,76	3,86	0,096	0.543	3,36	3,66	0,296	0.061
Afzetkanalen zullen veranderen	3,50	3,54	0,040	0.791	3,07	3,31	0,236	0.222
De bureaucratie zal afnemen	1,72	1,76	0,038	0.831	3,54	3,33	-0,207	0.342
Geïnvesteed wordt in innovatie	3,75	3,76	0,015	0.946	3,09	3,54	0,447	0.009
Productieprocessen zullen veranderen	3,41	3,38	-0,027	0.854	3,20	3,31	0,110	0.525
Sociale media toegepast worden	3,75	3,72	-0,035	0.861	2,77	3,01	0,241	0.291
Prijzen zullen verbeteren	2,84	2,75	-0,086	0.596	4,04	3,87	-0,166	0.382
Afzetprijzen sterk zullen schommelen	4,41	4,21	-0,197	0.163	4,02	4,11	0,092	0.596
De overheid zich zal terugtrekken	2,78	2,58	-0,202	0.383	3,60	3,55	-0,050	0.807
Grondstofprijzen sterk zullen schommelen	4,33	4,08	-0,253	0.106	4,20	3,98	-0,220	0.142
Producten zullen veranderen	3,40	3,12	-0,280	0.095	3,05	3,18	0,125	0.472
Energieprijzen zullen stijgen	-	3,69	n.a.	-	-	3,83	n.a.	-

Wat meteen opvalt is dat er een positief significant verschil is in de kans op 'toename van de productie in Nederland' (+0,78, $p < 0,01$). Dit houdt dus in dat de respondenten voorspellen dat er meer melk geproduceerd gaat worden in Nederland. Andere positieve verschillen met vorig jaar zijn dat men een betere concurrentiepositie voorspeld en dat de kans op internationale handel meer toeneemt, echter zijn deze verschillen beide niet significant ($p > 0,05$).

Kijkt men naar het belang in de bedrijfsvoering dan is intensiever samenwerken met zowel toeleveranciers als afnemers significant belangrijker geworden. Samenwerken met de afnemers is het meest in belang toegenomen (+0,48, $p < 0,01$), toeleveranciers is iets minder hard in belang gestegen (+0,43, $p = 0,011$).

Dat de 'internationale handel toeneemt' is evenwel significant belangrijker geworden voor de melkveehouderijen (+0,44, $p = 0,023$). Dit kan inhouden dat men zich ook op de buitenlandse markten moet gaan richten voor de afzet. Dat men investeert in innovatie is tevens significant belangrijker geworden voor melkveebedrijven (+0,45, $p < 0,01$).

Tabel 10 laat zien wat melkveebedrijven verwachten van hun eigen bedrijfsvoering en wat hun strategie daarbij is. De resultaten laten zien dat men zich voornamelijk richt op het 'verhogen van de productkwaliteit' (3,75) en in zeker, maar mindere mate, ook de 'kostprijs van het product te verlagen' (3,29). De bedrijven gaan zich verder focussen op het 'reduceren van de schulden' (3,53), het 'aanpassen van het bedrijf aan de "eisen" uit de maatschappij' (3,44) en het 'nauwer samenwerken met de afnemers en/of toeleveranciers' (3,11).

De bedrijven zijn echter niet bezig om 'activiteiten van de afnemers en/of toeleveranciers over te nemen' (1,81). Tevens denkt men er niet over na het 'bedrijf te beëindigen' (1,64) en is de kans relatief klein dat men het 'bedrijf overdraagt aan een opvolger' (2,48) in de komende 5 jaar.

Tabel 9 geeft eveneens een overzicht van de verschillen in de trendonderzoeken van 2013 en 2014 weer. De verschillen zijn zowel positief als negatief en variëren van +0,20 tot -0,25.

TABEL 10: VERSCHUIVINGEN VAN VERWACHTINGEN IN EIGEN BEDRIJFSVOERING.

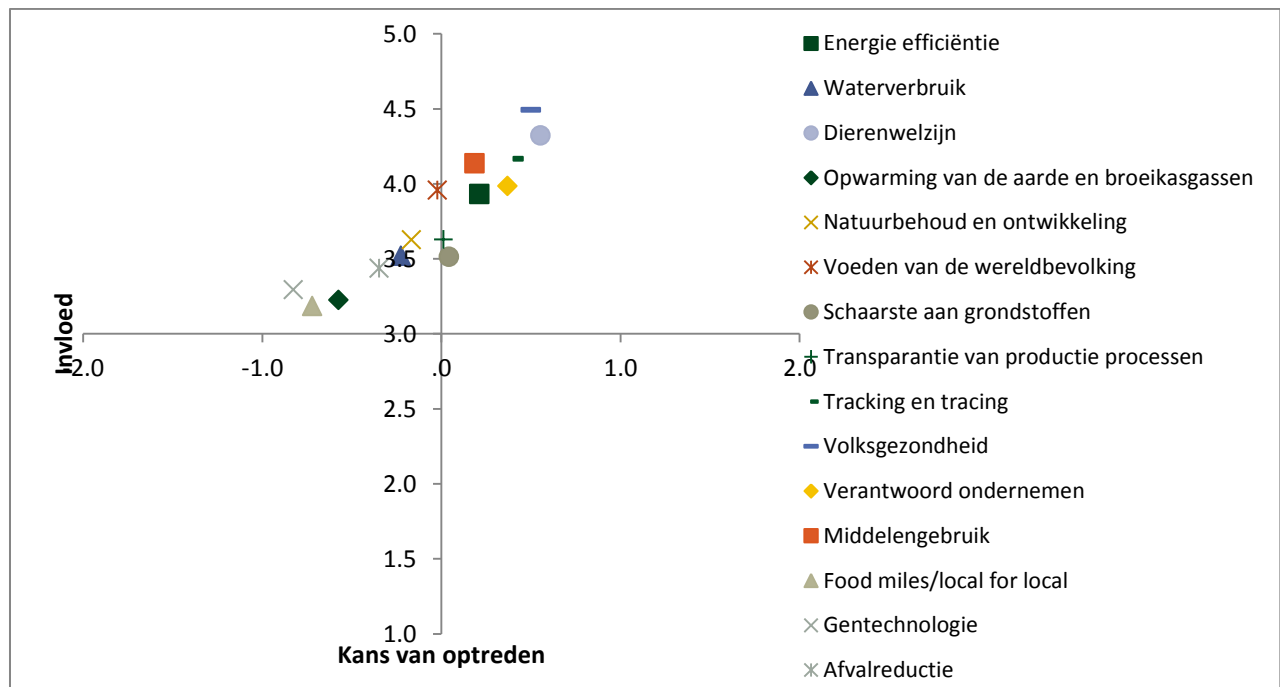
	Kans van optreden			
	2013 (N=56)	2014 (N=91)	verschil	Sig <0,05
Nauwer samen te werken met afnemers	2,870	3,110	0,240	0.207
De kwaliteit van uw producten te verhogen	3,593	3,750	0,157	0.367
Nieuwe activiteiten te ontplooiën	2,235	2,330	0,095	0.701
Bedrijf aan passen aan "eisen" uit de maatschappij	3,389	3,440	0,051	0.754
Schulden te reduceren	3,618	3,530	-0,088	0.687
De prijs voor uw producten te verhogen	3,096	2,990	-0,106	0.553
De kostprijs van uw producten te verlagen	3,400	3,290	-0,110	0.585
Activiteiten van afnemers of toeleveranciers overnemen	1,981	1,810	-0,171	0.359
De schaalgrootte van uw bedrijf te vergroten	3,660	3,410	-0,250	0.244
Het bedrijf te beëindigen	-	1,640	n.a.	-
Het bedrijf over te dragen aan een opvolger	-	2,480	n.a.	-

De twee trendonderzoeken laten slechts kleine verschillen zien in de strategische focuspunten binnen de zuivelsector (zie tabel 9). De schaalgrootte van het bedrijf vergroten heeft het grootste negatieve verschil (-0,25) en is minder belangrijk is geworden. In tegenstelling hierop is het nauwer samen werken met afnemers belangrijker geworden (+0,24). De focus op de 'kwaliteit van de producten verhogen' is eveneens gestegen(+0,16), waardoor het nu de belangrijkste strategische trend is voor de zuivelsector. gevolgd door schulden reduceren, het bedrijf aanpassen aan de maatschappij en schaalgrootte vergroten (respectievelijk 3,53, 3,44 en 3,41). Echter is geen van de verschillen significant ($p > 0,05$).

5.2 INTENSIEVE VEEHOUDRIJ

De intensieve veehouderij (IV) sector is met 75 respondenten de op-een-na grootste subsector die de enquête heeft ingevuld. In vergelijking met vorig jaar is het aantal licht gedaald van 78 naar 75 respondenten. Deze sector is een samenvoeging van de volgende groepen; rundvlees ($N=32$), varkensvlees ($N=33$) en pluimveevlees ($N=10$).

Onderstaande positional map (figuur 5.9) geeft de kans van optreden en de invloed op de bedrijfsvoering van de Europese en Nederlandse politieke thema's weer.

FIGUUR 5.9: POSITIONAL MAP VAN DE THEMA'S IN DE EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEK VOOR DE KOMENDE 5 JAAR.

Uit figuur 5.9 blijkt dat de Europese en Nederlandse politieke thema's allemaal relatief grote kans van optreden hebben volgens de respondenten uit de IV sector. 'Volksgezondheid' (4,49) heeft de grootste kans van optreden, al is de afstand met 'dierenwelzijn' (4,32) klein. 'Food miles' (3,19) heeft de minste kans van optreden volgens de respondenten.

Kijkend naar de invloed op de bedrijfsvoering dan is het verdeeld. Zes van de vijftien thema's hebben een bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering. Deze thema's zijn de meest rechtse thema's in de positional map. Ook hier hebben beslissingen vanuit de politiek op het gebied van 'dierenwelzijn' (0,55) en 'volksgezondheid' (0,50) de hoogste invloed op de bedrijfsvoering. Hier scoort echter het welzijn van dieren hoger. Dit is logisch te verklaren, omdat de beslissingen omtrent dierenwelzijn direct van invloed zijn op de bedrijven (men houdt allen dieren).

Uit tabel 11 blijkt dat binnen de IV sector zeven verschillen zijn gevonden op het politieke gebied in vergelijking met het eerder gehouden trendonderzoek in 2013. Hierbij zijn voornamelijk de verschillen in het belang voor de bedrijfsvoering groot. Deze verschillen variëren van +0,71 tot -0,67.

TABEL 11: VERSCHUIVINGEN IN EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEKE TRENDS 2013-2014

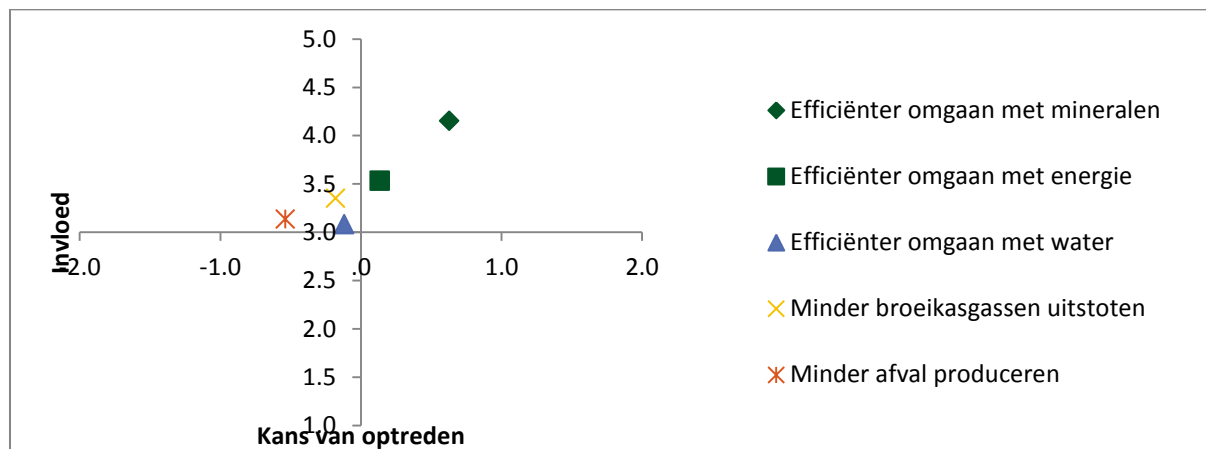
	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05
Tracking en tracing (traceerbaarheid)	3,76	4,17	0,413	0.012	2,99	3,70	0,713	0.000
Natuurbehoud en ontwikkeling	3,33	3,63	0,297	0.112	2,53	3,15	0,624	0.003
Food miles/local for local	3,02	3,19	0,175	0.394	2,66	2,63	-0,032	0.888
Transparantie productie processen	3,47	3,63	0,162	0.387	2,94	3,31	0,375	0.062
Waterverbruik	3,37	3,52	0,148	0.390	2,73	3,11	0,379	0.067
Dierenwelzijn	4,18	4,32	0,141	0.359	3,81	3,87	0,062	0.755
Afvalreductie	3,33	3,44	0,107	0.580	2,58	2,96	0,376	0.035
Verantwoord ondernemen	3,94	3,99	0,054	0.751	3,46	3,76	0,298	0.136
Middelengebruik	4,17	4,14	-0,027	0.849	3,19	3,54	0,348	0.095
Volksgezondheid	4,58	4,49	-0,087	0.455	3,49	3,88	0,393	0.036
Voeden van de wereldbevolking	4,05	3,96	-0,091	0.591	3,16	3,32	0,164	0.416
Energie efficiëntie	4,13	3,93	-0,198	0.210	3,44	3,53	0,094	0.580
Opwarming aarde en broeikasgassen	3,55	3,23	-0,315	0.097	2,47	2,73	0,262	0.174
Gentechnologie	3,61	3,29	-0,318	0.090	2,41	2,52	0,115	0.578
Schaarste aan grondstoffen	4,18	3,51	-0,669	0.000	4,03	3,43	-0,596	0.002
Buitenlandse werknemers	3,25	-	n.a.	-	1,67	-	n.a.	-

Wat als eerste opvalt is de grote toename van 'tracking & tracing', zowel bij de kans van optreden als de invloed op de bedrijfsvoering zijn fors toegenomen. Traceerbaarheid heeft met een significant toename (+0,41, $p = 0,012$) een hele hoge kans van optreden. Tevens is de invloed die traceerbaarheid heeft op de bedrijfsvoering in de sector significant gestegen (+0,71, $p < 0,01$). Kijkt men naar de grootste daler, dan valt de 'schaarste aan grondstoffen' meteen op. Dit thema heeft zowel een significant lagere kans van optreden (-0,67, $p < 0,01$) als een significant lagere invloed op bedrijfsvoering (-0,60, $p < 0,01$). Door deze daling is de kans van optreden gedaald van hoge kans naar gemiddeld en is het gemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering.

Verder kijkende naar de significante verschillen tussen 2013 en 2014 dan is het bedrijfsbelang van de volgende thema's voor de IV sector significant veranderd: 'Natuurbehoud en ontwikkeling' (+0,62, $p < 0,01$), 'afval reductie' (+0,38, $p = 0,035$) en 'volksgezondheid' (+0,39, $p = 0,036$). Kijkend naar de kans van optreden zijn deze niet significant gewijzigd ($p > 0,05$).

Binnen de IV zullen met name de volgende thema's gemonitord moeten worden: 'Dierenwelzijn', 'volksgezondheid', 'tracking & tracing', 'verantwoord ondernemen', 'middelengebruik' en 'energie efficiëntie'. Al deze onderwerpen worden al besproken of hebben een hoge potentie om besproken te worden binnen de Europese en Nederlandse politiek. Komen deze thema's in de politiek aan bod en wordt er een beleid ontwikkeld dan hebben ze tevens een hoge invloed op de bedrijven in de IV sector.

De mogelijke doelstellingen van de wetgeving hebben een gemiddeld tot zeer grote kans van optreden, zie figuur 5.10.

FIGUUR 5.10: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE DOELSTELLINGEN IN DE WETGEVING 2014.

De grootste kans van optreden heeft het 'efficiënter omgaan met mineralen' (4,15). Deze doelstelling heeft niet alleen de meeste kans van optreden, het is uiterst belangrijk voor de intensieve veehouders, omdat het tevens de meeste invloed op de bedrijfsvoering heeft. Figuur 5.10 laat tevens zien dat de invloed van deze doelstelling op de bedrijfsvoering slechts voor twee relevant zijn. Zowel 'efficiënter omgaan met mineralen' als het 'efficiënter omgaan met energie' zijn bovengemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering (0,63 en 0,13).

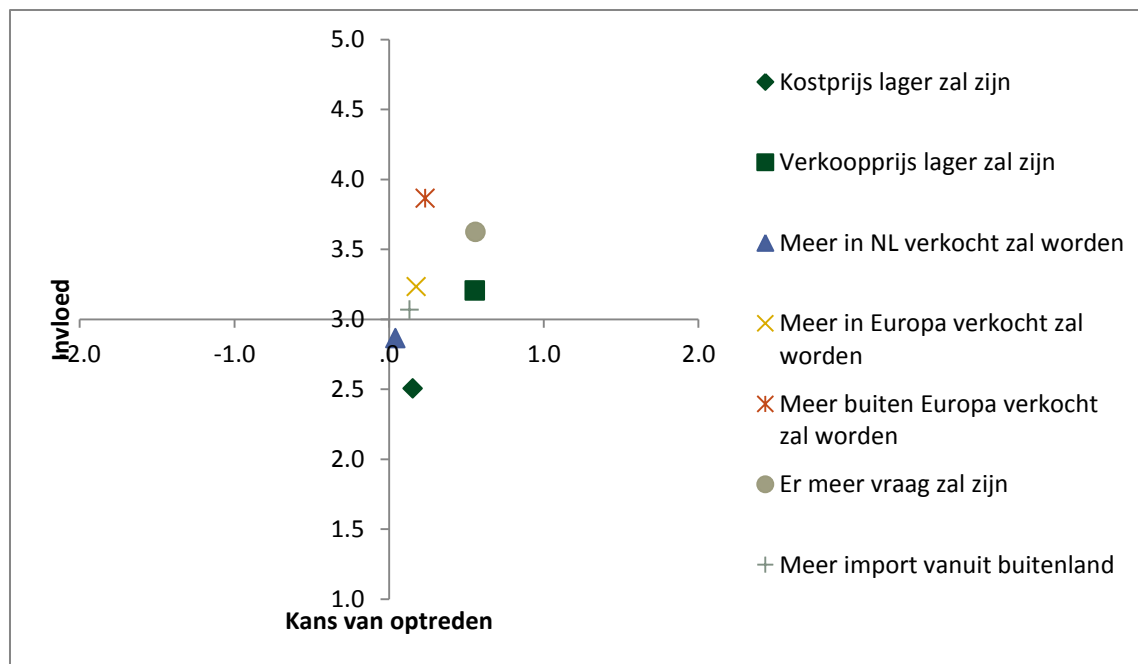
Tabel 12 laat zien dat de verschillen tussen de doelstelling opgelegd in de wetgeving allen positief zijn en variëren tussen de +0,11 en +0,57.

TABEL 12: TRENDVERSCHUIVINGEN IN DE NEDERLANDSE WETGEVING 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05
Minder afval produceren	2,87	3,14	0,270	0.159	2,58	2,80	0,223	0.280
Efficiënter omgaan met energie	3,36	3,53	0,171	0.366	3,12	3,45	0,335	0.071
Minder broeikasgassen uitstoten	3,18	3,35	0,171	0.381	2,82	3,17	0,349	0.084
Efficiënter omgaan met water	2,92	3,08	0,157	0.402	2,63	3,20	0,572	0.002
Efficiënter omgaan met mineralen	4,04	4,15	0,112	0.469	3,73	3,99	0,259	0.161

Voor de bedrijfsvoering is het grootste verschil de mogelijke doelstelling om efficiënter om te gaan met water. Deze invloed is significant gestegen (+0,57, $p < 0,01$). Het is hiermee de enige significante stijging in de verschillen in kans van optreden en invloed op bedrijfsvoering van de mogelijke doelstelling. Ondanks deze stijging is het echter nog steeds onder gemiddeld van invloed op bedrijfsvoering.

Figuur 5.11 geeft een duidelijk beeld van wat de respondenten denken over de mogelijke economische ontwikkelingen in de komende 5 jaar.

FIGUUR 5.11: POSITIONAL MAP VAN DE ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN 2014

De positional map van economische ontwikkelingen, geeft een verspreid beeld van de kans van optreden. Volgens de respondenten in de IV sector zal er de komende jaren meer buiten Europa verkocht worden, deze scoort het hoogst op kans van optreden. De lage score op 'lagere kostprijs' (2,51) betekent niet dat deze geen kans van optreden heeft en niet gemonitord moet worden. De trend moet alleen anders geïnterpreteerd worden. Men acht de kans klein dat de kostprijs lager zal zijn, dit kan er juist op duiden dat men hogere kostprijzen verwacht. Tevens ziet men dat alle economische ontwikkelingen een gemiddeld tot hoge invloed op de bedrijfsvoering hebben, allen zijn geplaatst aan de rechterkant van de verticale as.

Tabel 13 laat een aantal significante verschillen zien in de economische trends 2013-2014. Deze verschillen zijn zowel gestegen als gedaald in waarden.

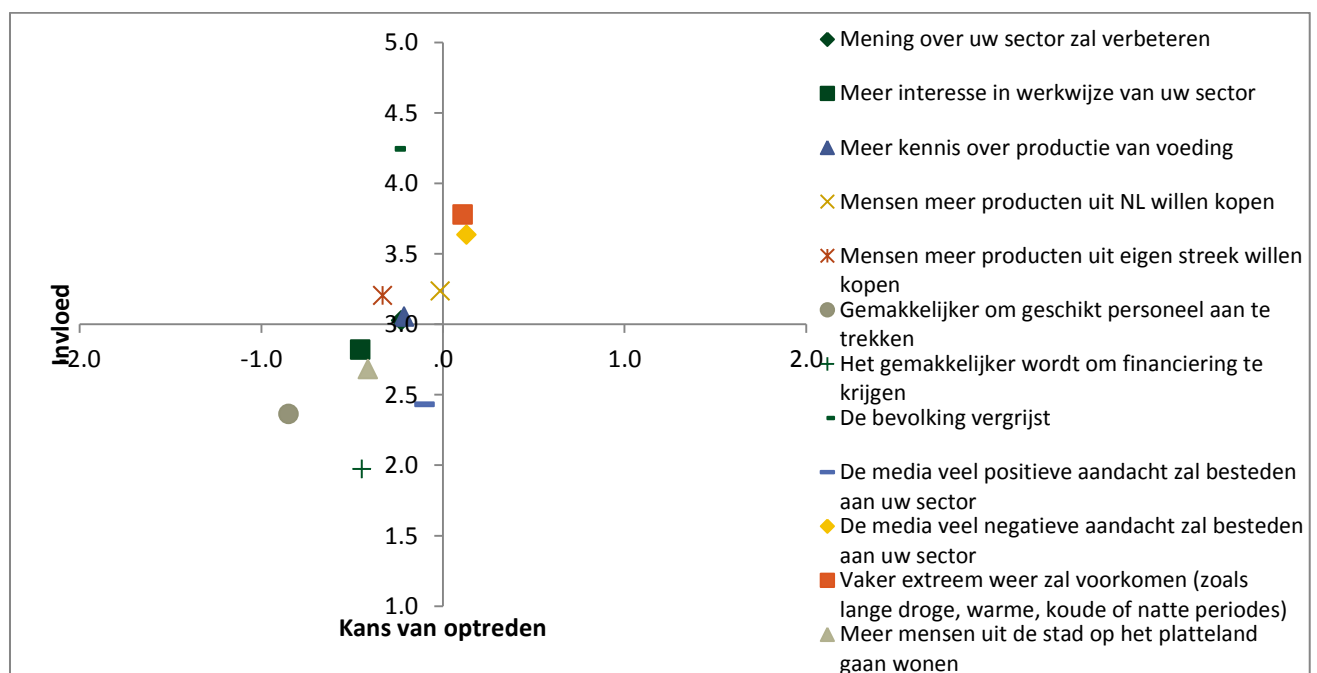
TABEL 13: VERSCHUIVINGEN IN DE ECONOMISCHE TRENDS 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05
Lagere verkoopprijs	2,53	3,21	0,677	0.001	4,15	3,96	-0,194	0.329
Meer verkoop in Nederland	2,27	2,86	0,587	0.001	3,09	3,43	0,338	0.117
Lagere kostprijs	2,14	2,51	0,367	0.112	4,00	3,53	-0,470	0.026
Meer verkoop buiten Europa	3,59	3,86	0,270	0.136	3,41	3,62	0,212	0.331
Meer import vanuit het buitenland	2,94	3,07	0,134	0.535	3,55	3,47	-0,077	0.737
Meer verkoop in Europa	3,23	3,23	-0,001	0.990	3,40	3,56	0,157	0.454
Meer vraag	3,71	3,63	-0,084	0.626	3,83	3,93	0,099	0.618

Kijkend naar de kans van optreden is de kans op een 'lagere verkoopprijs' significant gestegen ($+0,68$, $p < 0,01$). Men voorspeldt dus een lagere verkoopprijs in de komende jaren. Men is positiever gestemd over de 'verkoop in Nederland'. De verwachting dat er meer in Nederland verkocht wordt is eveneens significant gestegen ($+0,59$, $p < 0,01$). Echter is deze nog wel onder het gemiddelde. Opvallend is een significant lagere invloed van de 'lagere kostprijs' op de bedrijfsvoering ($-0,47$, $p = 0,026$). Door deze daling is een lagere kostprijs van het hebben van de op-een-na grootste invloed gezakt in rangorde naar het hebben van de op-een-na laagste invloed op de bedrijfsvoering.

De respondenten in de IV sector verwachten dat de vraag groeit. Hierbij voorspellen ze dat de meeste groei in verkoop van buiten Europa komt, waarbij de verkoop verwachting voor binnen Europa is gelijk gebleven. De kans dat de groei uit Nederland komt is nog steeds het laagst, echter is deze groei wel significant toegenomen. De kans van optreden van 'lagere prijzen' is toegenomen, echter zijn lagere prijzen (kost en verkoop) minder van belang geworden in de bedrijfsvoering van IV bedrijven. Dit kan betekenen dat bedrijven andere manieren vinden om het vlees te vermarkten, zoals het 'beterleven' vlees dat bij Albert Heijn in de supermarkt ligt. Hierdoor kunnen zij zich op andere manieren dan prijs onderscheiden.

De (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen van 2014 scoren zowel op de kans van optreden als de invloed op bedrijfsvoering bijzonder laag. Dit blijkt uit figuur 5.12 waarbij (met uitzondering van de vergrijzingstrend) geen scores boven de 3,78 uitkomen.

FIGUUR 5.12: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE (VOORNAMELIJK) MAATSCHAPPELIJK ONTWIKKELINGEN.

Eén ieder in de sector weet dat 'de vergrijzing' een feit is en scoort dan ook het hoogste in kans van optreden (4,24), echter heeft deze maatschappelijke ontwikkeling een onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering (-0,26).

Opvallend is dat slechts twee van de ontwikkelingen positief scoren en een net bovengemiddelde invloed hebben op de bedrijfsvoering van de IV. Men voorspeld dat er 'vaker extreem weer optreedt' (3,78), welke wel degelijk van invloed zijn op de bedrijfsvoering.

Kijkt men naar de rol van de media dan ziet men twee tegenpolen. De kans op 'positieve media aandacht' wordt beduidend lager geschat dan de kans op 'negatieve media aandacht' (2,43 versus 3,64). Tevens heeft negatieve aandacht meer invloed op de bedrijfsvoering dan positieve media aandacht (0,13 versus -0,10). Verder kijkende naar de laag scorende ontwikkelingen dan scoort 'het gemakkelijker financiering krijgen' extreem laag (1,97). Dit geeft aan dat het in deze tijden niet gemakkelijk is om financiering los te krijgen, echter heeft dit volgens de respondenten geen grote invloed op de bedrijfsvoering.

Tabel 14 laat een overzicht zien van de verschuivingen in de (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen. De verschillen zijn zowel positief als negatief en variëren van +0,48 tot -0,35.

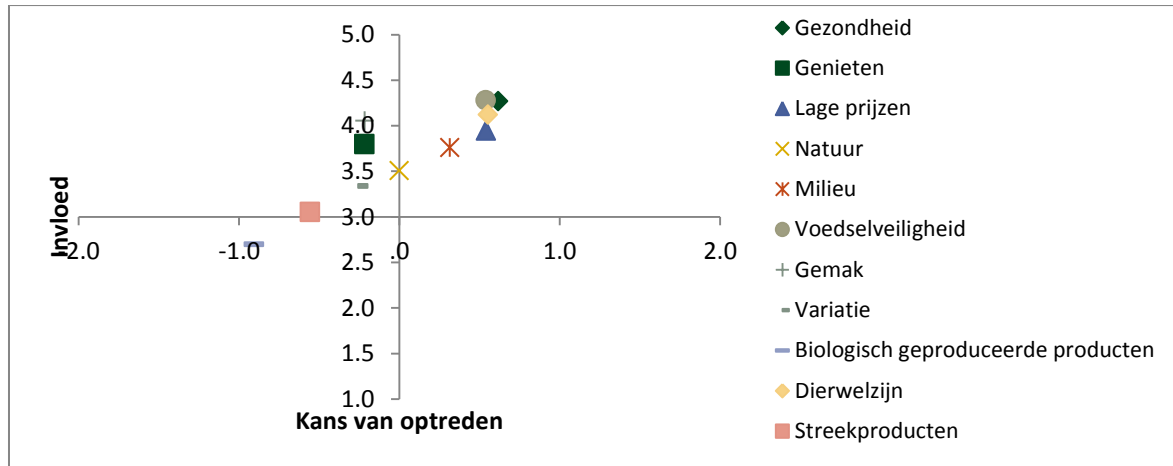
TABEL 14: VERSCHUIVINGEN MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=78)	2014 (N=75)	versch I	Sig <0,05	2013 (N=78)	2014 (N=75)	versch I	Sig <0,05
Mensen meer producten uit Nederland willen kopen	3,09	3,24	0,148	0.453	2,99	3,34	0,353	0.070
Mensen meer producten uit hun eigen streek willen kopen	3,12	3,20	0,083	0.626	2,52	3,00	0,481	0.012
Gemakkelijker wordt geschikt personeel aan te trekken	2,29	2,36	0,068	0.724	2,08	2,51	0,430	0.023
Mensen meer kennis krijgen over de productie van voeding	3,06	3,05	-0,014	0.961	2,81	3,15	0,342	0.077
Mensen meer interesse in de werkwijze van uw sector zullen hebben	3,09	2,82	-0,270	0.162	2,75	2,88	0,127	0.504
De mening van mensen over uw sector zal verbeteren	3,38	3,03	-0,347	0.090	3,03	3,14	0,114	0.570
Het gemakkelijker wordt om financiering te krijgen	-	1,97	n.a.	-	-	2,89	n.a.	-
De bevolking vergrijst	-	4,24	n.a.	-	-	3,01	n.a.	-
Media veel positieve aandacht besteden aan uw sector	-	2,43	n.a.	-	-	3,24	n.a.	-
Media veel negatieve aandacht besteden aan uw sector	-	3,64	n.a.	-	-	3,51	n.a.	-
Vaker extreem weer zal voorkomen	-	3,78	n.a.	-	-	3,44	n.a.	-
Meer mensen uit stad op het platteland gaan wonen	-	2,68	n.a.	-	-	2,96	n.a.	-

Uit tabel 14 blijkt dat alle waarden bij het belang in de bedrijfsvoering van de IV sector zijn gestegen. Ten opzichte van 2013 zijn er twee positieve significante verschillen te noteren.

Ten eerste is het significant belangrijker voor de IV sector geworden, dat 'mensen meer producten uit eigen streek willen kopen' (+0,48, $p = 0,012$). Ten tweede is het belang van het 'gemakkelijker geschikt personeel aan te trekken' gestegen (+0,43, $p = 0,023$). Desondanks zijn beide ontwikkelingen ver onder gemiddeld van belang voor de sector.

In figuur 5.13 ziet men de verwachte kans van optreden en de verwachte invloed van de consumenten thema's op de bedrijfsvoering van de intensieve veehouderijen de komende jaren weergegeven. Volgens de respondenten in de IV sector hebben ze allemaal, op 'biologisch geproduceerde producten' en 'streekproducten' na, een redelijk tot grote kans van optreden.

FIGUUR 5.13: POSITIONAL MAP VAN DE CONSUMENTENTHEMA'S IN DE KOMENDE 5 JAAR

De thema's 'voedselveiligheid' en 'gezondheid' hebben veruit de grootste kans van optreden (respectievelijk 4,28 en 4,27). 'Biologisch geproduceerde producten' heeft de laagste kans van optreden (2,70) en is tevens het minst relevant voor de bedrijven (-0,91).

Kijkend naar het belang van de consumententema's in de IV sector ziet men dat 'gezondheid' (0,62) de meeste invloed heeft, kort gevolgd door 'dierwelzijn' (0,55), 'lage prijzen' en 'voedselveiligheid' (beide 0,54). een hoge invloed hebben op de bedrijfsvoering. Tot slot heeft 'milieu' (0,31) een lagere maar nog steeds bovengemiddelde invloed. Deze vijf thema's moeten allen goed gemonitord worden, omdat allen ook een grote tot hele grote kans van optreden hebben.

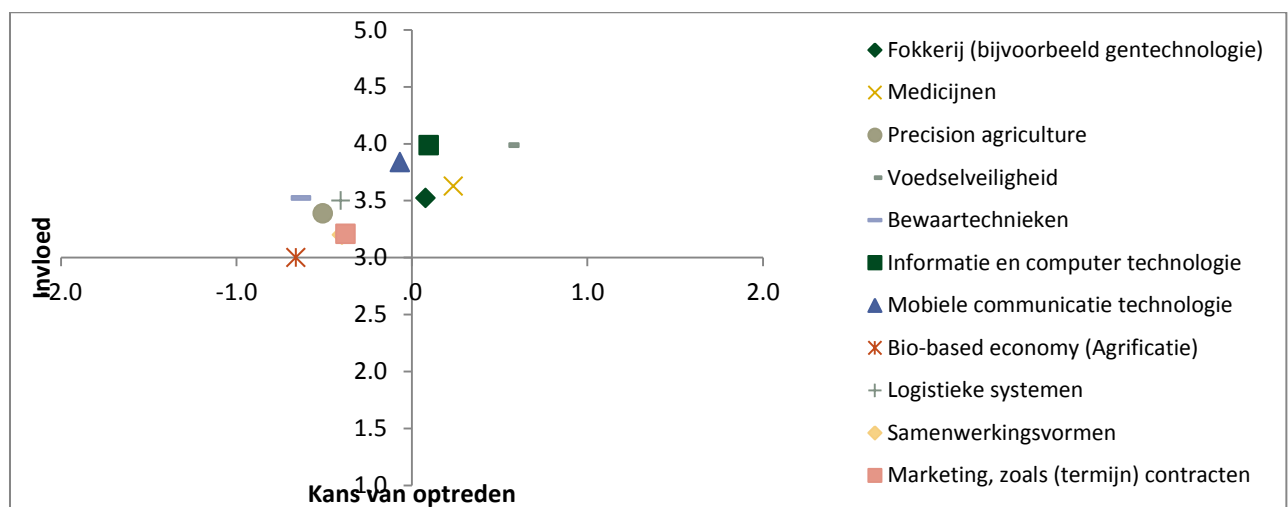
Tabel 15 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder, zowel positief al negatief zijn en variëren van +0,64 tot -0,20. Over het algemeen is het belang in de bedrijfsvoering van de thema's belangrijker geworden. De kans van optreden is daar in tegen lichtelijk gedaald, maar nog steeds hoog.

TABEL 15: VERSCHUIVINGEN VAN DE CONSUMENTEN ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05
Natuur	3.14	3.51	0.367	0.047	2.68	3.32	0.641	0.003
Milieu	3.42	3.76	0.337	0.070	3.15	3.62	0.466	0.034
Lage prijzen	3.99	3.95	-0.037	0.827	4.13	3.93	-0.198	0.325
Gemak	4.18	40,05	-0.134	0.457	2.68	3.08	0.405	0.063
Gezondheid	4.42	4.27	-0.153	0.215	3.42	3.97	0.547	0.007
Variatie	3.49	3.34	-0.154	0.403	2.72	3.04	0.316	0.106
Voedselveiligheid	4.45	4.28	-0.169	0.259	3.64	3.93	0.289	0.158
Genieten	3.99	3.8	-0.187	0.263	2.58	3.11	0.533	0.009
Biologische geproduceerde producten	-	2.70	n.a.	-	-	2.37	n.a.	-
Dierwelzijn	-	4.12	n.a.	-	-	3.91	n.a.	-
Streekproducten	-	30,05	n.a.	-	-	2.70	n.a.	-

De meeste opvallende verschuiving in 2014 is de verschuiving van het thema 'natuur'. Zowel de kans van optreden als het belang in de bedrijfsvoering zijn significant toegenomen (+0,37, $p = 0,047$ en +0,64, $p < 0,01$). Eveneens is het thema 'milieu' toegenomen, al is deze verandering alleen significant toegenomen bij de invloed op bedrijfsvoering (+0,47, $p = 0,034$). Door deze toename is het belang in de bedrijfsvoering dusdanig groot geworden dat het goed gemonitord moet worden. De gezondheidstrend was al van belang, maar is door een significante stijging het belangrijkste geworden voor bedrijven in de IV sector (+0,55, $p < 0,01$). De trend dat consumenten 'genieten' is tevens significant belangrijker geworden voor de bedrijven (+53, $p < 0,01$), echter is dit nog steeds onder gemiddeld van belang.

De positional map (zie figuur 5.14) geeft een overzicht van de mogelijke kans van optreden van technologische ontwikkelingen op de genoemde thema's en de invloed die deze technologische vooruitgangen hebben op de bedrijfsvoering.

FIGUUR 5.14: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED IN DE KOMENDE 5 JAAR

Uit bovenstaand figuur (5.14) blijkt dat men de meeste technologische vooruitgang verwacht op het gebied van 'voedselveiligheid' en 'ICT' (beide 3,99). Echter is de impact van de vooruitgang op 'voedselveiligheid' vele male grotere op de bedrijfsvoering dan de invloed van 'ICT' (0,55 versus 0,10). 'Mobiele communicatie technologie' heeft tevens een redelijk hoge kans van optreden (3,84), echter is deze onder gemiddeld van belang (-0,07). Technologische ontwikkelingen op het gebied van 'medicijnen' en 'fokkerij' hebben een iets lagere kans van optreden, echter is de invloed die deze ontwikkelingen hebben bovengemiddeld van belang (0,24 en 0,08).

De invloed van de overige technologische ontwikkeling zijn onder gemiddeld tot weinig van invloed op de bedrijfsvoering van de bedrijven in de IV sector. Met 'agrificatie' en 'bewaartechnieken' die het laagste scoren, dus het minste invloed hebben op de bedrijfsvoering.

Tabel 16 laat ons zien dat bij het vergelijken van de cijfers van 2013 met 2014 de verschillen in de verwachtingen op technologisch gebied zowel positief al negatief zijn. Over het algemeen is de kans van optreden voornamelijk afgenomen. Kijkt men naar het belang in de bedrijfsvoering van de intensieve veehouders dan ziet men dat de meeste thema's voornamelijk licht zijn toegenomen in belang.

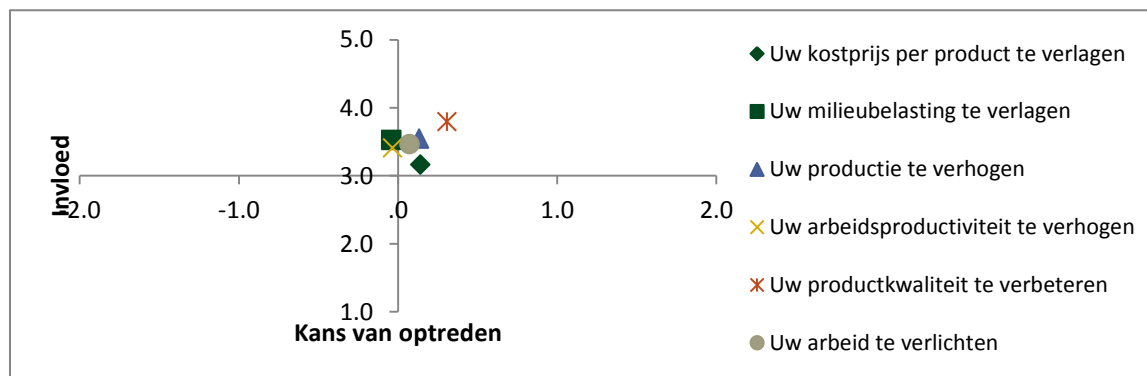
TABEL 16: VERSCHUIVINGEN VAN DE TECHNOLOGISCHE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05
Logistieke systemen	3,38	3,5	0,118	0.503	2,83	2,92	0,089	0.659
Bewaartechnieken	3,49	3,52	0,027	0.877	2,25	2,69	0,440	0.036
Marketing, zoals (termijn) contracten	3,28	3,21	-0,066	0.708	3,00	2,92	-0,080	0.670
Voedselveiligheid	4,12	3,99	-0,128	0.388	3,67	3,96	0,293	0.115
Samenwerkingsvormen	3,35	3,2	-0,151	0.416	3,12	2,9	-0,215	0.290
Informatie en computer technologie	4,17	3,99	-0,179	0.225	3,38	3,42	0,035	0.865
Mobiele communicatie technologie	4,05	3,84	-0,213	0.189	3,10	3,21	0,106	0.571
Medicijnen	4,08	3,63	-0,449	0.017	3,53	3,59	0,064	0.768
Bio-based economy	3,45	3,00	-0,452	0.024	2,54	2,63	0,090	0.673
Fokkerij	4,00	3,52	-0,480	0.014	3,62	3,43	-0,185	0.383
Precision agriculture	3,95	3,39	-0,565	0.006	2,46	2,81	0,354	0.104
Veredeling	3,84	-	n.a.	-	2,76	-	n.a.	-
Chemische gewasbescherming	3,30	-	n.a.	-	2,13	-	n.a.	-
Biologische gewasbescherming	3,31	-	n.a.	-	2,03	-	n.a.	-
Oogsttechniek	3,45	-	n.a.	-	2,29	-	n.a.	-

De grootste significante daler bij de kans van optreden is 'precisie landbouw' (-0,57, $p < 0,01$). De ontwikkelingen op dit gebied zijn ondanks een kleine toename in belang (+0,35) nog steeds onder gemiddeld, maar wel belangrijker geworden voor de bedrijfsvoering. Eveneens zijn ook technologische vooruitgang op de volgende gebieden significant vermindert: 'Fokkerij' (-0,48, $p = 0,014$), 'bio-based economy' (-0,45, $p = 0,024$) en 'medicijnen' (-0,45, $p = 0,017$). Desondanks de significante afname van zowel 'medicijnen' als 'fokkerij', is

technologische vooruitgang op deze gebieden nog steeds boven gemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering van de intensieve veehouderijen.

De scores van de gevolgen van technologische ontwikkelingen voor de komende jaren laten zien dat de respondenten in de IV sector gematigd positief zijn over de resultaten van nieuwe technologische ontwikkelingen, zie figuur 5.15.

FIGUUR 5.15: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

Opvallend aan de bovenstaande positional map is dat alle mogelijke uitkomsten van technologische ontwikkelingen een gemiddeld tot grote kans van optreden hebben en allen net boven gemiddeld van belang zijn voor de bedrijfsvoering in de intensieve veehouderij. De respondenten geven aan dat er de meeste kans is op een verbeterde productkwaliteit naar aanleiding van de ontwikkelingen op technologisch gebied (3,80). 'Productkwaliteit verbeteren' heeft eveneens de meeste invloed op de bedrijfsvoering van intensieve veehouders (0,31).

Tabel 17 geeft de verschuivingen van 2014 ten opzichten van het voorgaand jaar 2013 weer, waarbij alleen negatieve verschuivingen plaats hebben gevonden.

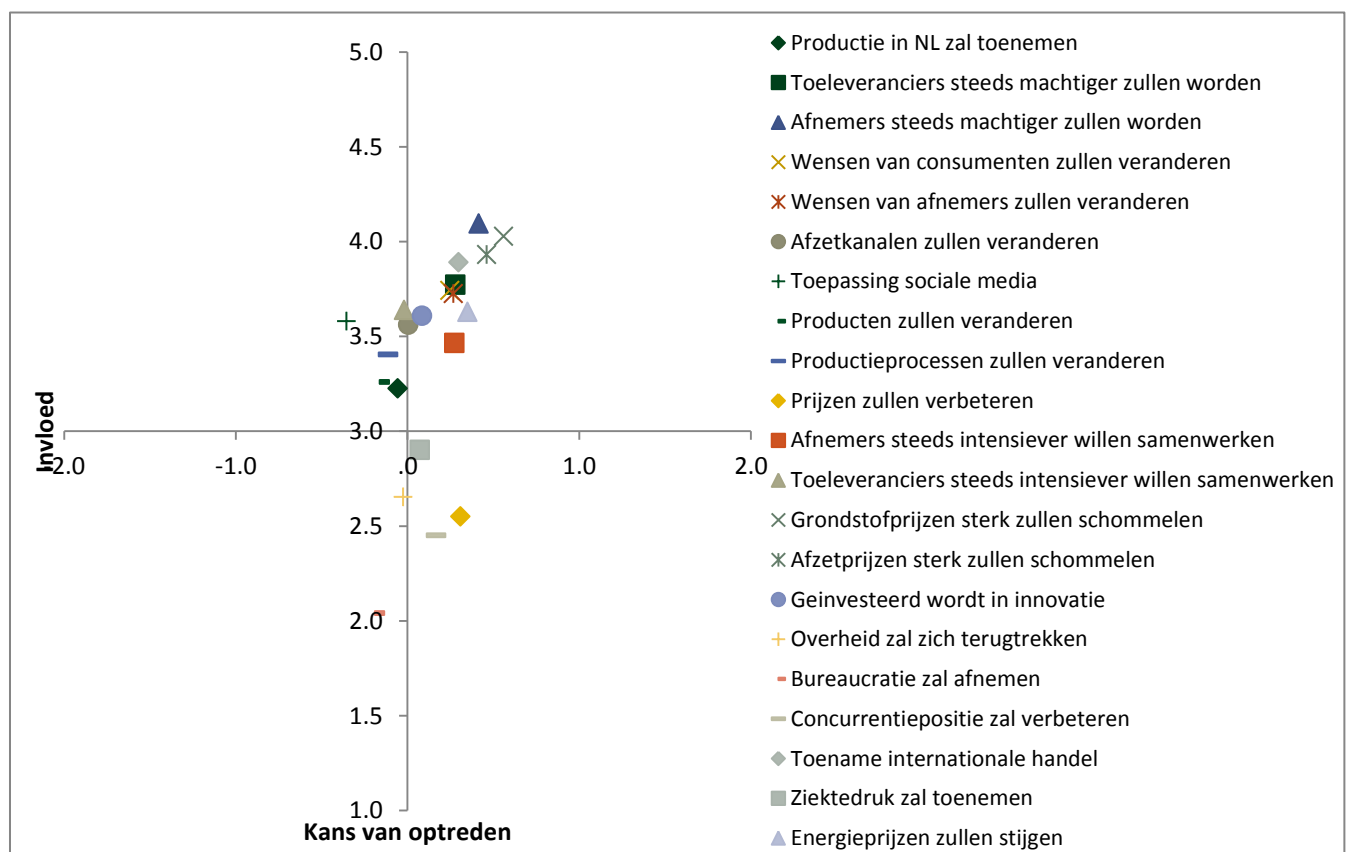
TABEL 17: VERSCHUIVINGEN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=78)	2014 (N=75)	verschil	Sig <0,05
Uw kostprijs per product te verlagen	3,21	3,16	-0,045	0.850	4,09	3,55	-0,540	0.007
Uw milieubelasting te verlagen	3,64	3,53	-0,111	0.540	3,31	3,28	-0,032	0.883
Uw productie te verhogen	3,82	3,55	-0,271	0.127	3,95	3,48	-0,468	0.018
Uw arbeidsproductiviteit te verhogen	3,59	3,41	-0,180	0.328	3,74	3,28	-0,464	0.021
Uw productkwaliteit te verbeteren	3,81	3,80	-0,008	0.949	3,94	3,66	-0,275	0.114
Uw arbeid te verlichten	3,50	3,47	-0,030	0.860	3,66	3,41	-0,252	0.217

De verschillen in kans van optreden zijn relatief klein en allen negatief, variërend tussen -0,27 en -0,01. Hierbij zijn geen significante verschillen gevonden ($p > 0,05$).

Wanneer men kijkt naar het belang in de bedrijfsvoering dan ziet men drie significante verschillen. Ten eerste is de invloed van de 'kostprijs per product verlagen' is de grootste daler en significant minder belangrijk geworden voor de bedrijfsvoering ($-0,54$, $p < 0,01$). Ten tweede is technologische ontwikkeling welke resulteert in 'productie verhoging' significant afgenomen ($-0,47$, $p = 0,018$). Ten derde is ook de invloed van technologische ontwikkeling met 'arbeidsproductiviteit verhogen' als resultaat gedaald ($-0,46$, $p = 0,021$). Door deze verschuivingen hebben technologische ontwikkelingen die resulteren in een verbeterde productkwaliteit zowel de meeste kans van optreden als de grootste invloed op de bedrijfsvoering van intensieve veehouderijen.

Uit figuur 5.16 wordt duidelijk hoe respondenten uit de IV sector denken over overige ontwikkelingen op de agrarische markt. Deze ontwikkelingen zijn zowel positief als negatief.

FIGUUR 5.16: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN IN DE KOMENDE 5 JAAR

Zoals bij eerdere positional maps moet hier de kans van optreden voor sommige ontwikkelingen anders geïnterpreteerd worden. Bijvoorbeeld de duidelijke uitschieter naar beneden van 'bureaucratie zal afnemen' is hier een goed voorbeeld van en scoort opvallend laag (2,04). Dit betekent niet dat de respondenten denken dat de bureaucratie zal afnemen, maar volgens de respondenten is de kans juist groot dat de bureaucratie alleen maar verder toeneemt. Naast de overheid zijn de respondenten somber gesteld over de 'concurrentie positie' (2,45) en de prijzen. Enerzijds verwacht men niet dat de prijzen zullen verbeteren, deze score laag (2,45). Anderzijds geeft men aan dat zowel grondstof- als afzetprijzen sterk zullen schommelen, deze scores hoog (respectievelijk 4,03 en 3,93).

Toch zijn de respondenten in de IV sector ook gematigd positief. Men verwacht dat de 'internationale handel toeneemt' in de komende jaren (3,89). Kijkend naar zowel toeleveranciers als afnemers schat men de kans dat 'afnemers steeds machtiger zullen worden' hoger in dan de kans dat 'toeleveranciers machtiger zullen worden' (4,09 versus 3,77). Kijkt men naar samenwerken dan zijn de rollen omgedraaid. De kans dat 'afnemers intensief willen samenwerken' is lager dan een 'intensieve samenwerking met toeleveranciers' (3,67 versus 3,77). Echter heeft een samenwerking met een afnemer veel meer invloed op de bedrijfsvoering dan een samenwerking met de toeleverancier (0,27 versus -0,02). Door intensievere samenwerking kan men wellicht inspelen op de verwachte veranderende wensen van zowel afnemers als consument (3,73 en 3,74). Wat opvalt bij de invloedsscores is dat men inschat dat 'producten en productieprocessen zullen veranderen', 'toeleveranciers intensiever willen samenwerken', 'gebruik van social media zal toenemen' en de 'productie in Nederland zal toenemen'. Geen van deze ontwikkelingen heeft echter een boven gemiddeld invloed (positieve waarde) op de bedrijfsvoering.

Tabel 18 geeft de verschuivingen van de overige ontwikkelingen weer. Zoals men uit tabel 18 kan afleiden hebben hier zowel positieve als negatieve verschuivingen plaats gevonden.

TABEL 18: VERSCHUIVINGEN OVERIGE ONTWIKKELINGEN

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=78)	2014 (N=75)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=78)	2014 (N=75)	versch il	Sig <0,05
De productie in Nederland zal toenemen	2,81	3,23	0,422	0.037	3,38	3,32	-0,065	0.718
Toeleveranciers zullen machtiger worden	3,46	3,77	0,308	0.109	3,77	3,69	-0,076	0.679
De bureaucratie zal afnemen	1,80	2,04	0,237	0.218	3,38	3,21	-0,175	0.405
Producten zullen veranderen	3,14	3,26	0,115	0.497	3,31	3,19	-0,122	0.492
Toeleveranciers willen intensiever	3,54	3,64	0,101	0.537	3,52	3,40	-0,119	0.485
Productieprocessen zullen veranderen	3,32	3,41	0,089	0.629	3,44	3,27	-0,170	0.337
Afnemers willen intensiever samenwerken	3,40	3,47	0,070	0.721	3,65	3,67	0,017	0.915
De internationale handel zal toenemen	3,87	3,89	0,022	0.884	3,58	3,70	0,116	0.517
De overheid zich zal terugtrekken	2,64	2,65	0,014	0.939	3,36	3,39	0,031	0.885
Wensen van consumenten zullen veranderen	3,73	3,74	0,013	0.927	3,61	3,56	-0,050	0.781
Afnemers steeds machtiger zullen worden	4,09	4,09	0,000	0.977	4,01	3,84	-0,173	0.294
De concurrentiepositie zal verbeteren	2,45	2,45	-0,005	0.990	3,75	3,51	-0,243	0.226
De ziektedruk zal toenemen	2,92	2,9	-0,023	0.923	3,77	3,45	-0,316	0.093
Afzetkanalen zullen veranderen	3,64	3,56	-0,085	0.631	3,49	3,40	-0,087	0.629
Prijzen zullen verbeteren	2,66	2,55	-0,108	0.592	4,15	3,73	-0,424	0.029
Sociale media toegepast worden	3,71	3,58	-0,127	0.507	2,89	3,03	0,135	0.506
Wensen van afnemers zullen veranderen	3,99	3,73	-0,257	0.087	3,71	3,63	-0,084	0.626
Geïnvesteed wordt in innovatie	3,88	3,61	-0,272	0.097	3,68	3,45	-0,234	0.204
Grondstofprijzen sterk zullen schommelen	4,39	4,03	-0,360	0.012	4,23	3,97	-0,261	0.126
Afzetprijzen sterk zullen schommelen	4,32	3,93	-0,386	0.011	4,14	3,85	-0,291	0.098
Energieprijzen zullen stijgen	-	3,63	n.a.	-	-	3,76	n.a.	-

Wat meteen opvalt is dat er een positief significant verschil is in de ontwikkeling dat de 'productie in Nederland zal toenemen' (+0,42, $p = 0,037$). Dit houdt dus in dat de respondenten voorspellen dat er meer geproduceerd gaat worden in Nederland. Echter moet hierbij wel vermeld worden dat de invloed op de bedrijfsvoering niet gestegen is en daarmee nog steeds net onder gemiddeld van belang is voor de bedrijfsvoering. Andere toenemende ontwikkelingen ten opzichte van vorig jaar, als men naar de kans van optreden kijkt, zijn dat men verwacht dat 'toeleveranciers machtiger worden', de 'bureaucratie zal afnemen' en 'producten zullen veranderen'. Echter zijn deze verschillen allen niet significant ($p > 0,05$). De schommelingen in grondstof- en afzetprijzen zijn beide significant gedaald (respectievelijk -0,36, $p = 0,012$ en -0,39, $p = 0,011$). Dit betekent dat men de prijschommelingen iets minder extreem inschat, echter hebben ze, na 'toenemende macht afnemers' (4,09), nog steeds de hoogste kans van optreden.

Kijkt men naar het belang in de bedrijfsvoering dan is opvallend dat de meeste ontwikkelingen een negatief verschil tonen. De ontwikkeling dat 'prijzen zullen verbeteren' is significant minder belangrijk geworden voor de bedrijfsvoering (-0,43, $p = 0,029$). Tevens ziet men een daling in belang voor de bedrijfsvoering van zowel grondstof- (-0,26) als afzetprijzen (-0,29), echter zijn deze verschillen niet significant ($p > 0,05$).

Tot slot is er gevraagd wat de intensieve veehouderijen verwachten van hun eigen bedrijfsvoering en wat hun strategie daarbij is. De resultaten zijn niet weergegeven in een positional map, omdat enkel gevraagd is wat hun verwachtingen zijn over de strategieën. In tabel 19 laten de resultaten van 2014 zien dat men zich voornamelijk richt op het 'verhogen van de productkwaliteit' (3,88). In zekere, maar mindere mate wordt ook gericht op het 'reducen van schulden' en de 'kostprijs te verlagen' (respectievelijk 3,77 en 3,60). De intensieve veehouderij gaat zich verder focussen op het 'aanpassen van het bedrijf aan de "eisen" uit de maatschappij' en het 'nauwer samenwerken met de afnemers'.

De bedrijven zijn echter niet bezig om 'activiteiten van de afnemers en/of toeleveranciers over te nemen' (2,11). Tevens is de kans dat men in de komende 5 jaar het 'bedrijf overdraagt aan een opvolger' relatief klein (2,33) en denkt men er relatief weinig over na om het 'bedrijf te beëindigen' (2,50).

Eveneens toont tabel 18 ook de resultaten van de verschillen in strategische focus, deze verschillen variëren van +0,43 tot -0,65.

TABEL 19: VERSCHUIVINGEN VAN DE VERWACHTINGEN IN EIGEN BEDRIJFSVOERING

	Kans van optreden			
	2013 (N=75)	2014 (N=78)	verschil	Sig <0,05
De kostprijs van uw producten te verlagen	3,169	3,600	0,431	0.038
Schulden te reduceren	3,364	3,770	0,406	0.054
De kwaliteit van uw producten te verhogen	3,833	3,880	0,047	0.815
De prijs voor uw producten te verhogen	3,143	3,120	-0,023	0.896
Activiteiten van afnemers/ toeleveranciers overnemen	2,218	2,110	-0,108	0.614
Nauwer samen te werken met afnemers	3,333	3,220	-0,113	0.585
Nieuwe activiteiten te ontplooiën	2,789	2,530	-0,259	0.269
Bedrijf aanpassen aan "eisen" uit de maatschappij	3,654	3,380	-0,274	0.168
De schaalgrootte van uw bedrijf te vergroten	3,377	2,730	-0,647	0.008
Bedrijf te beëindigen	-	2,500	n.a.	-
Bedrijf over te dragen aan een opvolger	-	2,330	n.a.	-

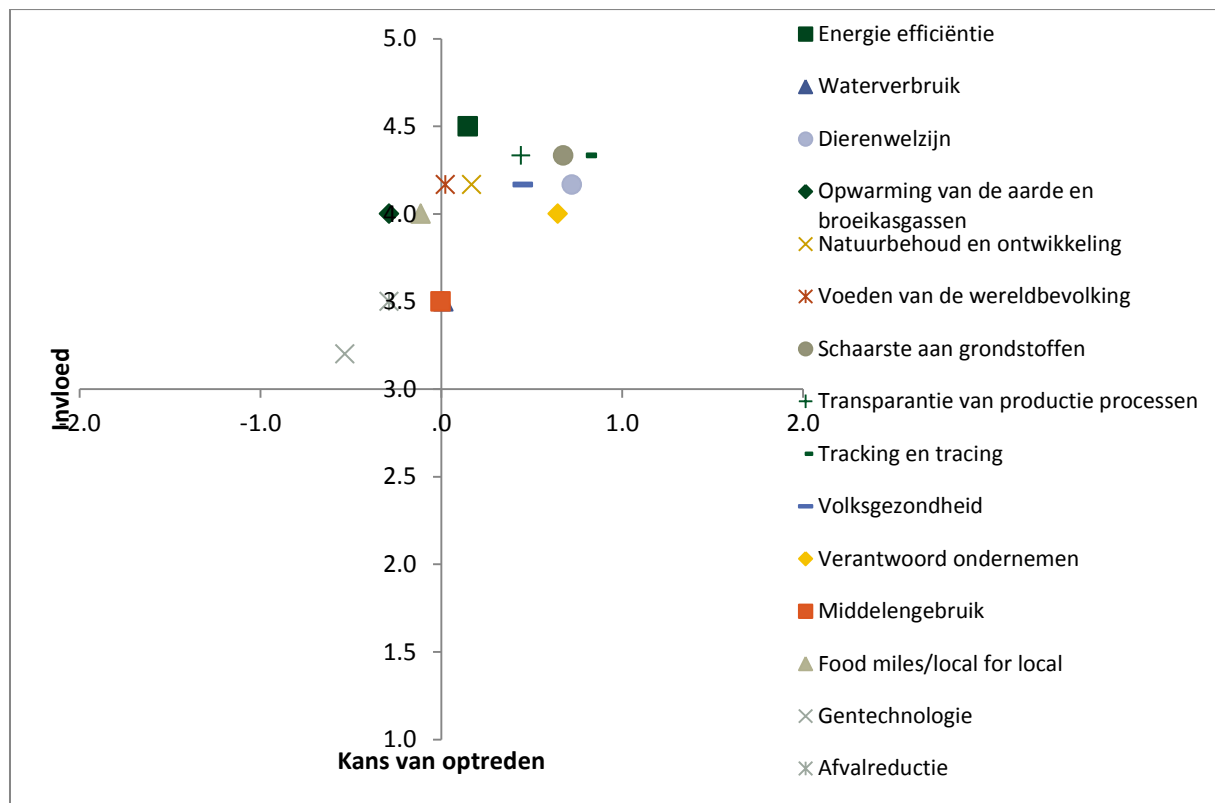
Enerzijds zullen intensieve veehouderijen zich significant meer gaan focussen op het 'verlagen van de kostprijs' (+0,43, $p = 0,038$). Anderzijds is de focus op het 'vergroten van de schaalgrootte' van het bedrijf significant afgenomen (-0,65, $p < 0,01$). Door deze afname ziet men dat de focus van het bedrijf verder verschuift naar product niveau. De 'kwaliteit van producten verhogen' had in 2013 al de hoogste prioriteit voor de komende jaren in de intensieve veehouderij en met een verwaarloosbare toename (+0,05) is dit ook in 2014 gebleven.

Het 'nauwer samenwerken met afnemers' en de kans dat keten integratie optreedt zijn lichtelijk, maar niet significant, afgenomen (beide -0,11).

5.3 EIEREN

De eieren sector is één van de kleiner vertegenwoordigde sectoren in dit onderzoek. Waar in 2013 nog 11 respondenten de enquête ingevuld hebben, is dit aantal teruggelopen naar 6 respondenten. Dit moet dan ook in acht genomen worden wanneer men de resultaten beschouwd.

Onderstaand figuur 5.17 geeft de kans van optreden en de invloed op de bedrijfsvoering van de Europese en Nederlandse politieke thema's weer in een positional map.

FIGUUR 5.17: POSITIONAL MAP VAN DE THEMA'S IN DE EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEK VOOR DE KOMENDE 5 JAAR.

Uit figuur 5.17 blijkt dat de Europese en Nederlandse politieke thema's allemaal relatief grote kans van optreden hebben volgens de respondenten uit de eieren sector. 'Energie efficiëntie' (4,50) heeft de grootste kans van optreden, al is de afstand met 'schaarste aan grondstoffen', 'tracing & tracing', en 'transparantie van productieprocessen' klein (allen 4,33).

Kijkt men naar de invloed op de bedrijfsvoering dan heeft 'tracking & tracing' de grootste impact (0,80). Echter hebben 'dierenwelzijn' (0,72), 'schaarste aan grondstoffen' (0,68), 'verantwoord ondernemen' (0,64), 'transparantie van productie' (0,44) en 'volksgezondheid' (0,45) ook een ver bovengemiddelde score. Deze thema's zijn de meest rechtse thema's in de positional map.

'Gentechnologie' scoort op kans van optreden en invloed op de bedrijfsvoering veel lager dan de andere Europese en Nederlandse politieke thema's. 'Gentechnologie' heeft veruit de minste kans van optreden (3,20) en een ver onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering (-0,53) volgens de respondenten.

Uit tabel 20 blijkt dat binnen de eieren sector zowel positieve als negatieve verschillen zijn gevonden in vergelijking met vorig jaar. Deze verschillen variëren van +0,86 tot -0,59. Echter is geen van de waarden significant verschillend met het voorgaande jaar ($p > 0,05$).

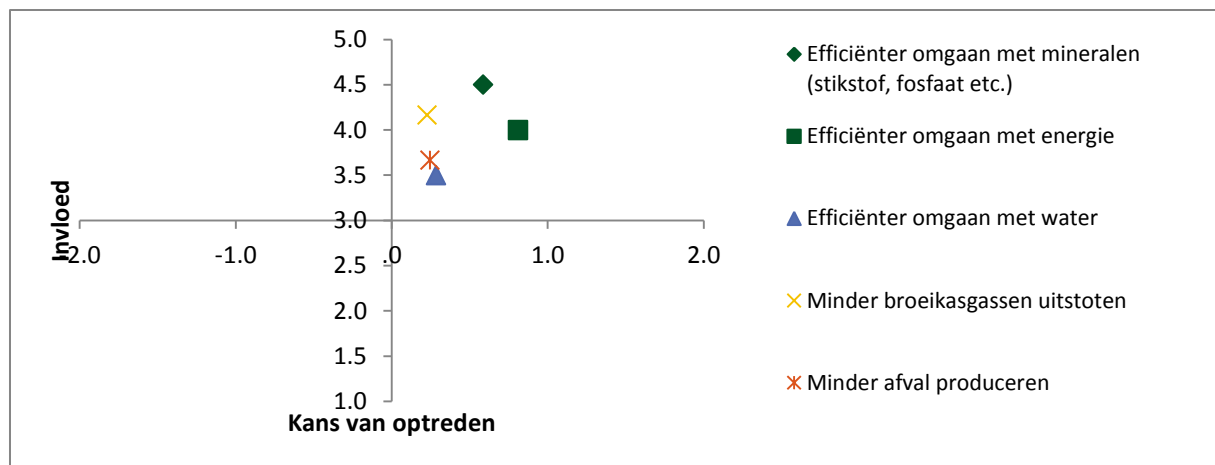
TABEL 20: VERSCHUIVINGEN IN EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEKE TRENDS 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05
Natuurbehoud en ontwikkeling	3,500	4,167	0,667	0.238	2,636	3,500	0,864	0.216
Food miles/local for local	3,444	4,000	0,556	0.332	3,333	3,000	-0,333	0.635
Transparantie productie processen	4,100	4,333	0,233	0.636	3,222	3,833	0,611	0.271
Opwarming aarde en broeikasgassen	3,818	4,000	0,182	0.746	2,444	2,833	0,389	0.531
Schaarste aan grondstoffen	4,182	4,333	0,152	0.753	4,182	4,000	-0,182	0.746
Voeden van de wereldbevolking	4,100	4,167	0,067	0.898	3,250	3,333	0,083	0.913
Energie efficiëntie	4,455	4,500	0,045	0.928	3,455	3,500	0,045	0.940
Waterverbruik	3,455	3,500	0,045	0.945	3,300	3,333	0,033	0.964
Tracking en tracing (traceerbaarheid)	4,333	4,333	0,000	1.000	4,111	4,000	-0,111	0.847
Verantwoord ondernemen	4,182	4,000	-0,182	0.712	3,900	4,000	0,100	0.829
Volksgesondheid	4,364	4,167	-0,197	0.662	3,636	3,833	0,197	0.723
Dierenwelzijn	4,545	4,167	-0,379	0.239	3,455	4,167	0,712	0.299
Middelengebruik	4,000	3,500	-0,500	0.207	2,909	3,200	0,291	0.595
Gentechnologie	3,778	3,200	-0,578	0.238	2,111	2,667	0,556	0.389
Afvalreductie	4,091	3,500	-0,591	0.310	3,500	3,000	-0,500	0.476
Buitenlandse werknemers	3,200	-	n.a.	-	1,500	-	n.a.	-

Het thema 'natuurbehoud en ontwikkeling' is in zowel kans van optreden als belang in bedrijfsvoering het meeste gestegen (+0,67 en +0,86). 'Tracking & tracing' (-0,11), 'schaarste aan grondstoffen' (-0,18) en 'verantwoord ondernemen' (+0,10) hebben ondanks weinig verandering nog steeds een belangrijke bedrijfsimpact. Door een stijging van 'dierenwelzijn' (+0,71) is deze mede zo belangrijk geworden voor de bedrijfsvoering.

De volgende thema's zullen zeker gemonitord moeten worden binnen de eieren sector: 'Tracking & tracing', 'dierenwelzijn', 'schaarste aan grondstoffen', 'volksgezondheid', 'transparantie van productieprocessen' en 'verantwoord ondernemen'. Al deze onderwerpen worden al besproken of hebben een hoge potentie om besproken te worden binnen de Europese en Nederlandse politiek. Komen deze thema's in de politiek aan bod en wordt er beleid ontwikkeld dan hebben ze tevens een hoge invloed op de bedrijven in de eieren sector.

Uit figuur 5.18 blijkt dat de vijf mogelijke doelstellingen die via wetgeving bereikt worden allemaal een groot tot zeer grote kans van optreden hebben. Tevens zijn deze allemaal ook van bovengemiddeld belang voor de bedrijfsvoering van bedrijven, actief in de eieren sector.

FIGUUR 5.18: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE DOELSTELLINGEN IN DE WETGEVING 2014.

Bovenstaande positional map laat zien dat het ‘efficiënter omgaan met mineralen’ (4,50) de hoogste kans van optreden heeft. Deze doelstelling is met een op één na hoogste score op invloed op bedrijfsvoering ook uiterst belangrijk voor de boeren in de eieren sector (0,59). ‘Efficiënter omgaan met energie’ (0,81) scoort het hoogste op de invloed van de bedrijfsvoering. ‘Minder broeikassen uitstoten’ (0,23), ‘minder afval produceren’ (0,24) en ‘efficiënter omgaan met water’ (0,28) zijn allen minder, maar nog steeds boven gemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering.

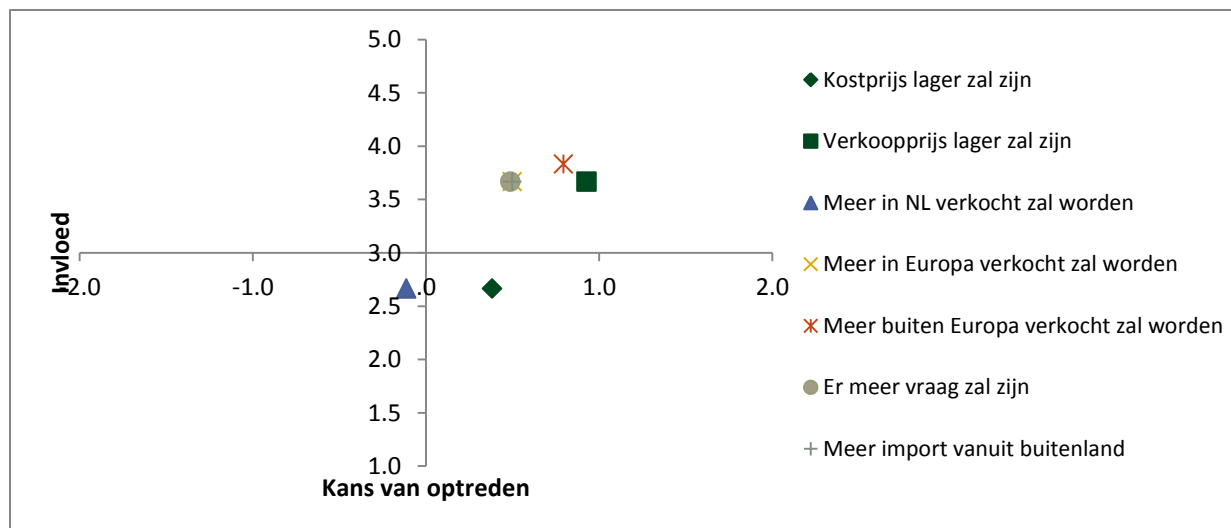
In tabel 21 ziet men dat de verschillen tussen 2013 en 2014 van de doelstellingen die via de wet worden opgelegd allemaal positief zijn.

TABEL 21: TRENDVERSCHUIVINGEN IN DE NEDERLANDSE WETGEVING 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05
Minder broeikasgassen uitstoten	2,80	4,17	1,367	0.037	2,67	3,50	0,833	0.241
Minder afval produceren	3,09	3,67	0,576	0.366	2,36	3,50	1,136	0.122
Efficiënter omgaan met water	3,00	3,50	0,500	0.467	2,18	3,50	1,318	0.082
Efficiënter omgaan met energie	3,55	4,00	0,455	0.365	3,73	4,17	0,439	0.328
Efficiënter omgaan met mineralen	4,36	4,50	0,136	0.719	3,64	4,00	0,364	0.550

Het grootste verschil zit in de kans van optreden van de doelstelling om minder broeikasgassen uit te stoten. Deze kans van optreden is significant gestegen (+1,37, $p = 0,037$). Het is hiermee het enige significant verschil in de tabel. ‘Het efficiënter omgaan met water’ en ‘minder afval produceren’ zijn beiden fors in belang toegenomen (1,32 en 1,14). Echter zijn deze stijgingen beide niet significant verschillend ten opzicht van vorig jaar ($p > 0,05$).

Figuur 5.19 geeft een duidelijk beeld over hoe de respondenten de mogelijke economische ontwikkelingen in de komende vijf jaar zouden voorspellen.

FIGUUR 5.19: POSITIONAL MAP VAN DE ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN 2014

Figuur 5.19 geeft een gespreid beeld van de kans van optreden. Volgens de respondenten in de sector zal er de komende jaren ‘meer buiten Europa verkocht worden’, deze scoort het hoogst op kans van optreden (3,83). Men verwacht niet dat de komende jaren meer in Nederland verkocht zal worden (2,67). De lage score op ‘lagere kostprijs’ (2,67) betekent niet, dat deze geen kans van optreden heeft en niet gemonitord moet worden. De trend moet alleen anders geïnterpreteerd worden. Men acht de kans klein dat de kostprijs lager zou zijn, dit kan er juist op duiden dat men hogere kostprijzen verwacht.

Op ‘meer verkoop in Nederland’ na, ziet men dat andere economische ontwikkelingen een hoge tot zeer hoge invloed hebben op de bedrijfsvoering. Een ‘lagere verkoopprijs’ en ‘meer verkoop buiten Europa’ hebben de meeste invloed op de bedrijfsvoering (respectievelijk 0,93 en 0,79).

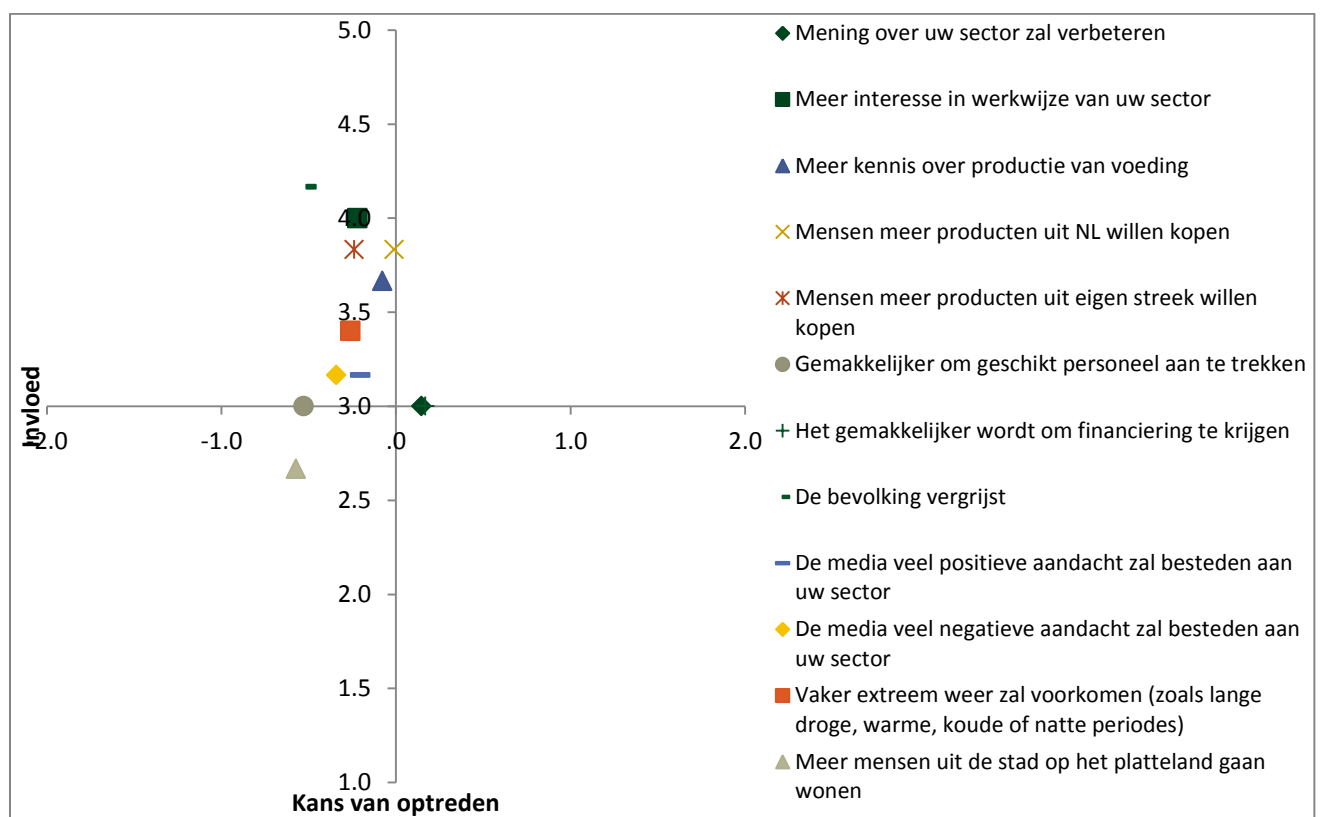
Tabel 22 geeft een overzicht van de economische ontwikkelingen, waarbij zowel positieve als negatieve verschillen bestaan. Bij de kans van optreden zijn de verschillen voornamelijk positief in tegenstelling tot de grootste verschillen in het belang voor de sector voornamelijk negatief zijn. Geen van de waarden verschilt significant met voorgaand jaar ($p < 0,05$).

TABEL 22: VERSCHUIVINGEN IN DE ECONOMISCHE TRENDS 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05
Meer verkoop buiten Europa	2,70	3,83	1,133	0.052	3,70	4,00	0,300	0.617
Meer verkoop in Europa	2,70	3,67	0,967	0.096	4,27	3,83	-0,439	0.282
Lagere kostprijs	1,82	2,67	0,848	0.248	4,45	3,83	-0,621	0.184
Lagere verkoopprijs	3,18	3,67	0,485	0.432	4,09	4,33	0,242	0.653
Meer import vanuit het buitenland	3,27	3,67	0,394	0.561	3,80	3,83	0,033	0.950
Meer vraag	3,30	3,67	0,367	0.556	4,45	3,83	-0,621	0.184
Meer verkoop in Nederland	2,60	2,67	0,067	0.925	4,00	3,17	-0,833	0.184

Kijkend naar de kans van optreden is de kans dat men meer buiten Europa verkoopt fors toegenomen (+1,13, $p=0,052$). Tevens is 'meer verkoop in Europa' ook in kans van optreden toegenomen (+0,97). 'Meer verkoop in Nederland' verwacht men de komende jaren niet, deze is gelijk gebleven. Kijkt men naar het belang in bedrijfsvoering dan is 'meer verkoop buiten Europa' en 'lagere verkoopprijs' licht toegenomen (+0,30 en +0,24). Door een daling van belang van alle andere ontwikkelingen zijn deze nu het belangrijkste voor de bedrijfsvoering. Met uitzondering van 'meer verkoop in Nederland' zijn alle economische ontwikkelingen belangrijk voor de sector. En deze moeten dan ook allen goed gemonitord worden.

De (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen van 2014 scoren gemiddeld tot hoog op de kans van optreden, zie figuur 5.20. Kijkt men echter naar de invloed op de bedrijfsvoering dan scoren deze ontwikkelingen, met slechts twee positieve waarde, bijzonder laag.

FIGUUR 5.20: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE (VOORNAMELIJK) MAATSCHAPPELIJK ONTWIKKELINGEN.

In de sector weet iedereen dat de 'vergrijzing' een feit is en scoort dan ook het hoogste in kans van optreden (4,17), echter heeft deze maatschappelijke ontwikkeling een onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering (-0,51). Opvallend is dat slechts twee van de ontwikkelingen positief scoren op belang in bedrijfsvoering. Deze betreffen 'gemakkelijker financiering krijgen' en 'mening over de sector zal verbeteren'. Echter hebben deze een kleine kans van optreden (beide 3,0).

De respondenten schatten de kans relatief hoog in dat mensen zowel meer producten uit Nederland willen kopen als meer streekproducten (beide 3,83). Waar Nederlandse producten een gemiddeld belang voor de sector heeft, zijn streekproducten minder van belang (-0,01 versus -0,24).

Kijkt men naar de rol van de media dan is er weinig verschil in positieve of negatieve media aandacht. De kans op negatieve en positieve media aandacht scoren beide even hoog (3,17). Beide hebben een onder gemiddeld belang op de bedrijfsvoering, echter zal positieve aandacht net iets meer invloed op de bedrijfsvoering hebben dan negatieve aandacht (-0,34 versus -0,20).

Tabel 23 laat zien dat er ten opzichte van 2013 in kans van optreden voornamelijk positieve verschillen gevonden zijn, de waarden bij het belang in de bedrijfsvoering zijn daarentegen juist afgenomen. Echter zijn alle gevonden waarden niet significant verschillend ($p > 0,05$).

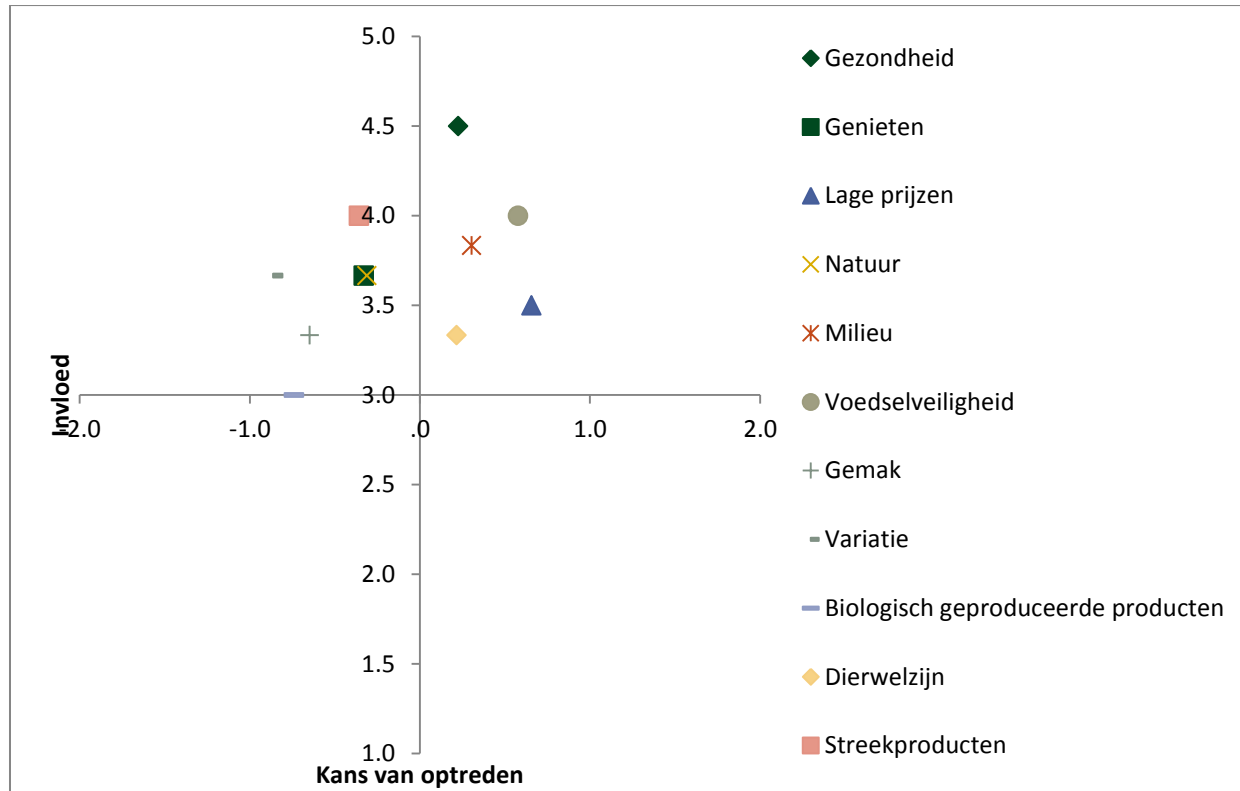
TABEL 23: VERSCHUIVINGEN MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=11)	2014 (N=6)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=11)	2014 (N=6)	versch il	Sig <0,05
Mensen meer interesse in de werkwijze van uw sector zullen hebben	3,09	4,00	0,909	0.093	3,73	3,17	-0,561	0.342
Mensen meer producten uit Nederland willen kopen	3,00	3,83	0,833	0.184	4,18	3,17	-1,015	0.107
Mensen meer kennis krijgen over de productie van voeding	3,09	3,67	0,576	0.405	3,80	3,17	-0,633	0.349
Gemakkelijker wordt om geschikt personeel aan te trekken	2,70	3,00	0,300	0.650	3,30	2,60	-0,700	0.288
Mensen meer producten uit eigen streek willen kopen	3,55	3,83	0,288	0.627	3,91	2,83	-1,076	0.126
De mening van mensen over uw sector zal verbeteren	3,60	3,00	-0,600	0.156	3,91	3,50	-0,409	0.500
Het gemakkelijker wordt om financiering te krijgen	-	3,00	n.a.	-	-	3,33	n.a.	-
De bevolking vergrijs	-	4,17	n.a.	-	-	2,83	n.a.	-
Media veel positieve aandacht besteden aan uw sector	-	3,17	n.a.	-	-	2,83	n.a.	-
Media veel negatieve aandacht besteden aan uw sector	-	3,17	n.a.	-	-	3,17	n.a.	-
Vaker extreem weer zal voorkomen	-	3,40	n.a.	-	-	3,00	n.a.	-
Meer mensen uit de stad op het platteland gaan wonen	-	2,67	n.a.	-	-	2,67	n.a.	-

Zowel de kans dat ‘meer mensen producten uit Nederland’ als ‘streekproducten’ willen kopen zijn toegenomen (+0,83 en +0,29), deze hebben nu een zeer hoge kans van optreden. Daarentegen is opvallend dat dit juist de grootste dalers zijn bij invloed op de bedrijfsvoering. Waar ‘meer mensen Nederlandse producten willen kopen’ nog de meeste invloed op de bedrijfsvoering had in 2013 is deze invloed door een daling van -1,02 minder van belang geworden. Het zelfde geldt voor streekproducten, die door een daling van 1,08 niet geheel van belang is voor de bedrijfsvoering in de sector.

De kans van optreden voor het ‘gemakkelijker worden om geschikt personeel’ aan te trekken is licht gestegen (+0,3). Desalniettemin is de kans van optreden nog steeds laag en is het geheel niet van belang voor de bedrijfsvoering, deze is verder gedaald (-0,7).

In figuur 5.21 ziet men de verwachte kans van optreden en de verwachte invloed van de consumenten thema's op de bedrijfsvoering in de komende jaren, weergegeven in een positional map. Volgens de respondenten in de eieren sector hebben ze allen, op 'biologisch geproduceerde producten' na, een redelijk tot hele grote kans van optreden.

FIGUUR 5.21: POSITIONAL MAP VAN DE CONSUMENTENTHEMA'S IN DE KOMENDE 5 JAAR

Het thema 'gezondheid' heeft veruit de grootste kans van optreden (4,5). 'Biologisch geproduceerde producten' heeft de laagste kans van optreden (3,0). Kijkend naar het belang van de consumententema's in de eieren sector ziet men dat 'lage prijzen' (0,66) de meeste invloed heeft, kort gevolgd door 'voedselveiligheid' (0,58), 'milieu' (0,30), 'gezondheid' en 'dierwelzijn' (beide 0,54). Deze vijf thema's moeten allen goed gemonitord worden, omdat de thema's allemaal een bovengemiddeld tot hele grote kans van optreden hebben.

De consumenten thema's: 'Streekproducten', 'genieten', 'natuur' en 'variatie' hebben een hoge kans van optreden, echter zijn deze allen onder tot ver onder gemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering.

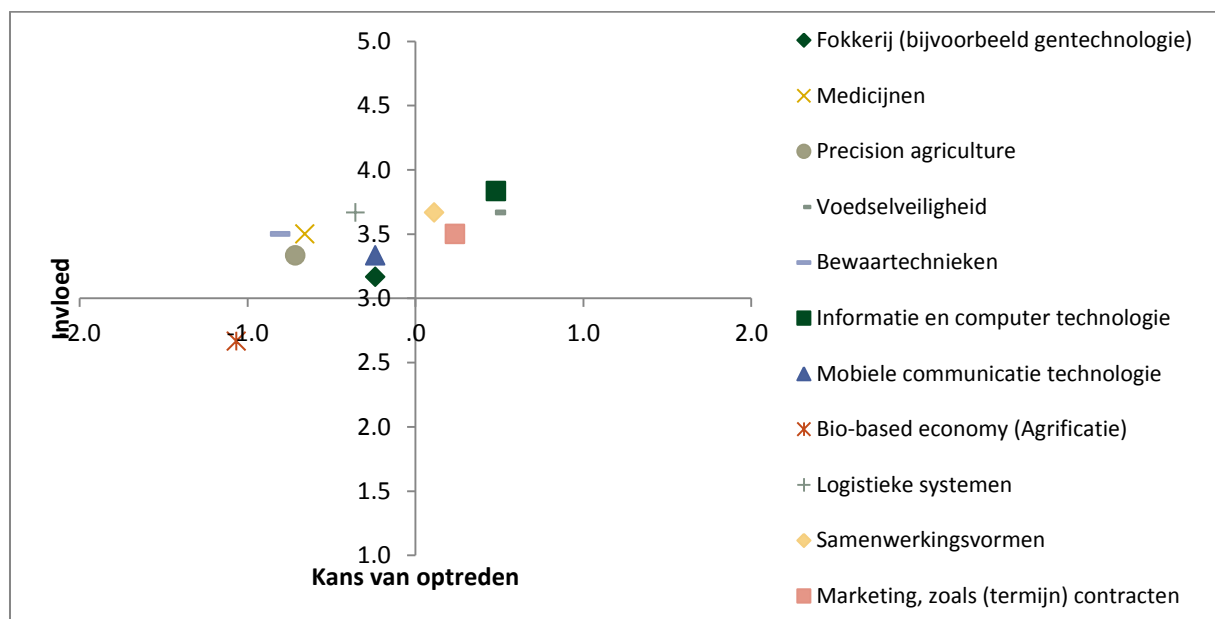
Tabel 24 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder zowel positief al negatief zijn en variëren van +0,56 tot -1,20. Over het algemeen is het belang in de bedrijfsvoering van de meeste thema's afgenomen. Bij de kans van optreden ziet men zowel toenames als afnames van waarden. Echter zijn geen van de verschillen significant ($p > 0,05$).

TABEL 24: VERSCHUIVINGEN VAN DE CONSUMENTEN ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05
Milieu	3,60	3,83	0,233	0.671	3,11	3,67	0,556	0.332
Variatie	3,44	3,67	0,222	0.631	3,20	2,17	-1,033	0.103
Natuur	3,50	3,67	0,167	0.800	2,64	3,00	0,364	0.634
Gezondheid	4,45	4,50	0,045	0.891	4,18	3,67	-0,515	0.355
Genieten	4,09	3,67	-0,424	0.460	3,45	2,67	-0,788	0.199
Voedselveiligheid	4,55	4,00	-0,545	0.129	4,27	4,00	-0,273	0.589
Gemak	4,10	3,33	-0,767	0.214	3,70	2,50	-1,200	0.082
Lage prijzen	4,45	3,50	-0,955	0.091	4,45	4,00	-0,455	0.380
Biologisch geproduceerde producten	-	3,00	n.a.	-	-	2,33	n.a.	-
Dierwelzijn	-	3,33	n.a.	-	-	3,50	n.a.	-
Streekproducten	-	4,00	n.a.	-	-	2,67	n.a.	-

De grootste verschillen vindt men bij het belang in de bedrijfsvoering. De 'gemakstrends' is met een afname van 1,20, gedaald tot een ontwikkeling die ver onder gemiddeld van belang is voor de bedrijfsvoering. Dit zelfde is te zien bij de behoefte dat consumenten meer gevarieerd gaan eten (-1,03). De kans dat 'lage prijzen' extreem belangrijk zijn voor de consument is gedaald (-0,96). Tevens zijn lage prijzen minder belangrijk geworden, maar nog steeds het belangrijkste voor de invloed op de bedrijfsvoering (-0,45).

De positional map (figuur 5.22) geeft een overzicht van de mogelijke kans van optreden van technologische ontwikkelingen in de genoemde gebieden en de invloed die deze technologische vooruitgangen hebben op de bedrijfsvoering.

FIGUUR 5.22: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED IN DE KOMENDE 5 JAAR

Uit bovenstaande positional map blijkt dat men de meeste technologische vooruitgang verwacht op het gebied van 'ICT' (3,83), 'voedselveiligheid', 'samenwerkingsvormen' en 'logistieke systemen' (allen 3,67). De impact van technologische vooruitgang op de gebieden 'ICT' en 'voedselveiligheid' is groter en ruim boven gemiddeld (beide 0,48). 'Marketing' heeft tevens een redelijke kans van optreden (3,50) en is boven gemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering (0,23). Technologische vooruitgang op het gebied van 'samenwerkingsvormen' heeft tevens een positieve invloed waarde (0,11).

De invloed van de overige technologische ontwikkeling zijn onder gemiddeld tot weinig van invloed op de bedrijfsvoering van de bedrijven in de eieren sector. Met 'agrificatie' als laagst scorende op beide assen (2,67 en -1,07).

Tabel 25 laat de vergelijking zien tussen 2013 met 2014, waarbij de grootste verschillen zitten in zowel een lagere kans van optreden als een lagere impact van technologische ontwikkelingen op de bedrijfsvoering. Echter zijn geen van de verschuivingen significant verschillend.

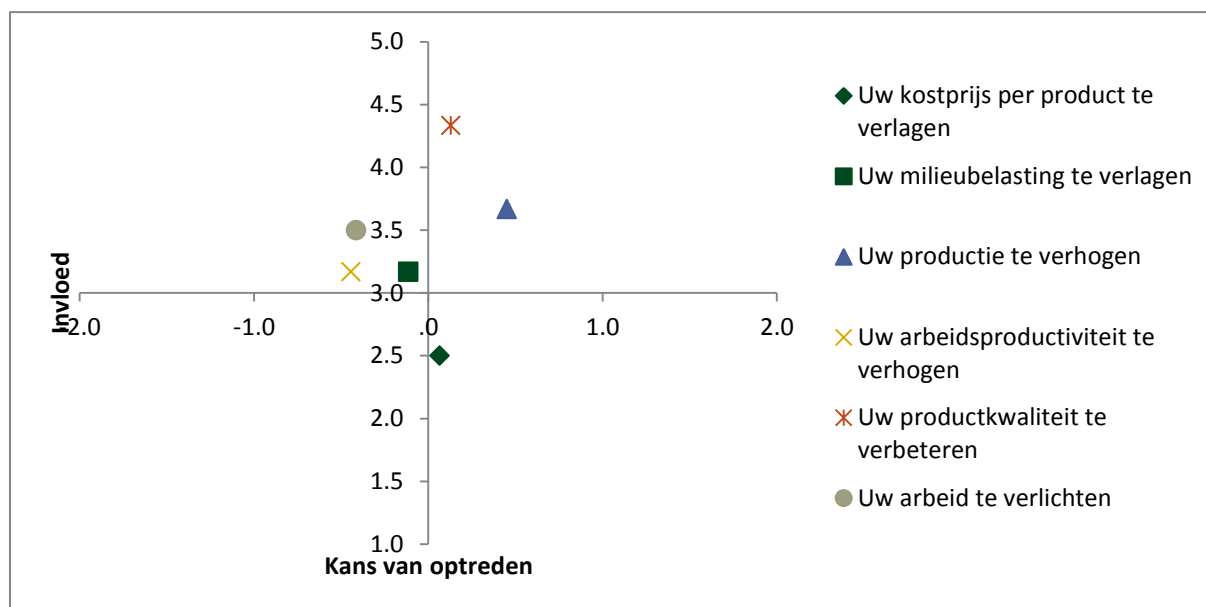
TABEL 25: VERSCHUIVINGEN VAN DE TECHNOLOGISCHE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05
Precision agriculture	3,13	3,33	0,208	0.683	2,50	2,50	0,000	1.000
Medicijnen	3,36	3,50	0,136	0.841	2,80	2,67	-0,133	0.849
Bewaartechnieken	3,40	3,50	0,100	0.858	3,20	2,50	-0,700	0.363
Marketing, zoals (termijn) contracten	3,40	3,50	0,100	0.858	3,40	3,67	0,267	0.719
Informatie en computer technologie	3,90	3,83	-0,067	0.879	3,11	3,83	0,722	0.173
Samenwerkingsvormen	3,82	3,67	-0,152	0.769	4,10	3,50	-0,600	0.271
Logistieke systemen	3,89	3,67	-0,222	0.605	3,56	3,00	-0,556	0.332
Fokkerij	3,80	3,17	-0,633	0.323	3,22	3,17	-0,056	0.927
Voedselveiligheid	4,36	3,67	-0,697	0.174	4,20	3,83	-0,367	0.464
Mobiele communicatie technologie	4,10	3,33	-0,767	0.135	3,38	3,17	-0,208	0.734
Bio-based economy	3,75	2,67	-1,083	0.116	3,13	2,00	-1,125	0.065
Veredeling	3,67	-	n.a.	-	3,22	-	n.a.	-
Chemische gewasbescherming	2,56	-	n.a.	-	2,20	-	n.a.	-
Biologische gewasbescherming	2,73	-	n.a.	-	2,40	-	n.a.	-
Oogsttechniek	3,30	-	n.a.	-	2,78	-	n.a.	-

De grootste daling is geconstateerd bij 'bio-based economy', deze is zowel het hardst gedaald in kans van optreden (-1,08) als in het belang op de bedrijfsvoering (-1,13). Door deze daling is de kans van optreden extreem laag en is technologische ontwikkeling op dit gebied ook ver onder gemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering.

Technologische ontwikkeling op het gebied van 'ICT' is door een stijging (+0,72) net zo belangrijk geworden voor de bedrijfsvoering als technologische ontwikkelingen op het gebied van 'voedselveiligheid'. Het belang van 'voedselveiligheid' heeft een kleine daling doorgemaakt (-0,37). 'Marketing' is het enige gebied waarbij zowel kans van optreden en belang in bedrijfsvoering lichtelijk zijn gestegen (respectievelijk +0,10 en +0,27).

De scores van de gevolgen van technologische ontwikkelingen in 2014 in de eieren sector laten zien dat de respondenten vertrouwen hebben in nieuwe technologische ontwikkelingen, zie figuur 5.23.

FIGUUR 5.23: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

Opvallend aan de bovenstaande positional map is dat er zowel een positieve als negatieve uitschieter is. De respondenten geven aan dat er de meeste kans is op een 'verbeterde productkwaliteit' naar aanleiding van de ontwikkelingen op technologisch gebied (4,33). Men schat de kans laag in dat als gevolg van technologische ontwikkelingen de 'kostprijs per product' verder verlaagd wordt (2,50).

Als men kijkt naar tabel 26 dan ziet men voornamelijk lagere waarden bij de mogelijke resultaten op technologisch gebied in 2014. Zowel de kans van optreden als het belang voor de bedrijfsvoering is afgenomen.

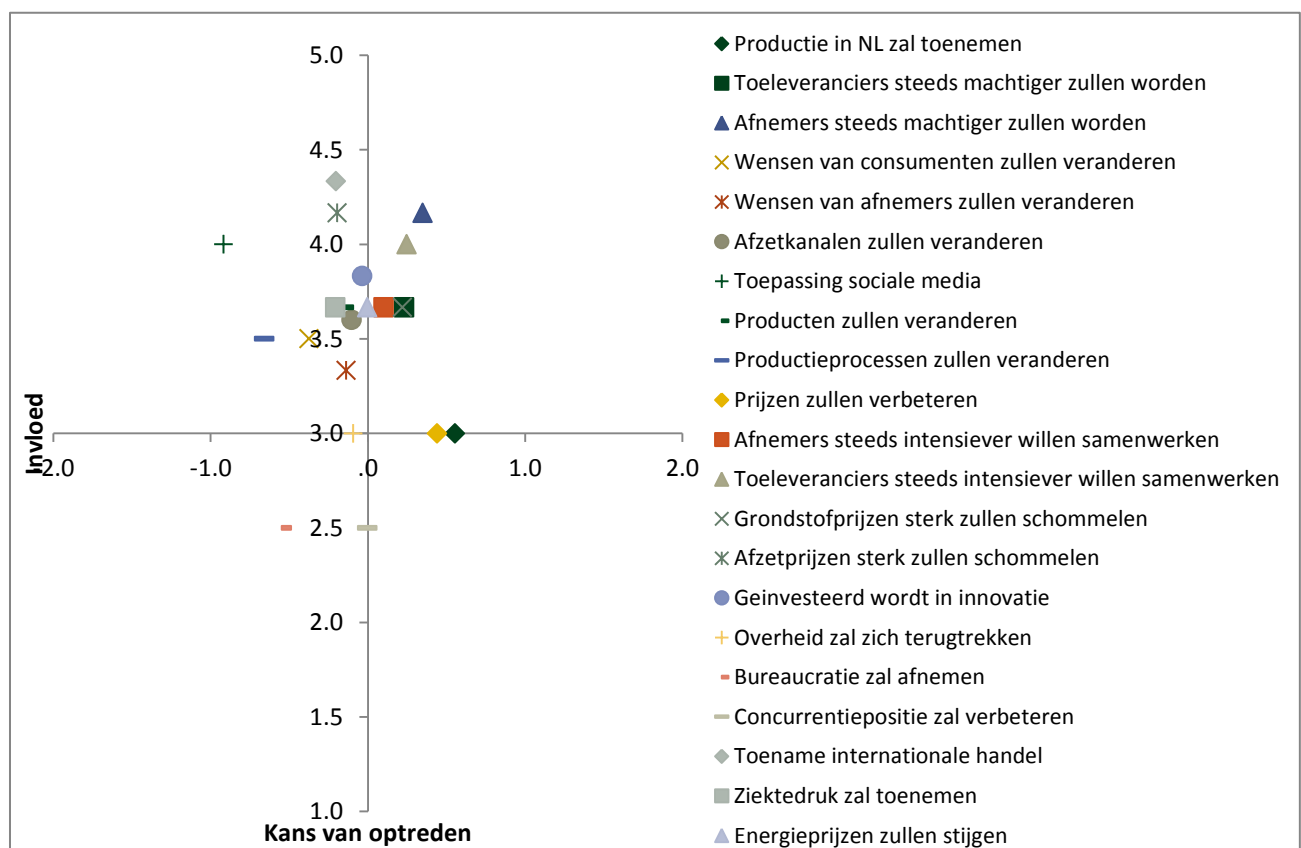
TABEL 26: VERSCHUIVINGEN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05
Uw kostprijs per product te verlagen	3,80	2,50	-1,300	0.049	4,18	3,33	-0,848	0.232
Uw milieubelasting te verlagen	3,90	3,17	-0,733	0.252	4,10	3,00	-1,100	0.073
Uw productie te verhogen	3,90	3,67	-0,233	0.755	3,45	3,83	0,379	0.560
Uw arbeidsproductiviteit te verhogen	3,56	3,17	-0,389	0.531	3,50	2,67	-0,833	0.175
Uw productkwaliteit te verbeteren	4,00	4,33	0,333	0.443	4,00	3,50	-0,500	0.348
Uw arbeid te verlichten	4,00	3,50	-0,500	0.474	3,80	2,67	-1,133	0.108

De 'kostprijs per product verlagen' is de grootste en enigste significante daler ($-1,30$, $p = 0,049$). Door een significante daling maken de respondenten de inschatting dat de kans heel klein is dat men de kostprijs verlaagd door nieuwe technologische ontwikkelingen in de komende jaren. Kostprijs is nog steeds van bovengemiddeld belang op de bedrijfsvoering, echter door een daling ($-0,85$) is deze impact lager.

De 'productie verhogen' is de enige ontwikkeling die van toenemend belang is op de bedrijfsvoering, maar deze toename is klein en niet significant ($+0,38$, $p > 0,05$). Toch door sterke afname van de andere mogelijke resultaten is deze nu het belangrijkste geworden voor de bedrijfsvoering. Mede zijn door de sterke dalingen de volgende resultaten onder gemiddeld van belang geworden op de bedrijfsvoering: 'Arbeid verlichten' ($-1,13$), 'milieubelasting verlagen' ($-1,10$) en 'arbeidsproductiviteit verhogen' ($-0,83$). De technologische ontwikkelingen op het gebied van 'productie verhogen' en 'productkwaliteit verbeteren' moeten zeker gevolgd worden. Is er een nieuwe techniek mogelijk op dit gebied dan moeten bedrijven kijken wat de mogelijkheden zijn om nieuwe technieken te adopteren, omdat technologische gevolgen van deze ontwikkelingen grote invloed hebben op de bedrijfsvoering.

Uit figuur 5.24 wordt duidelijk hoe respondenten uit de eieren sector denken over overige ontwikkelingen op de agrarische markt. Deze ontwikkelingen zijn zowel positief als negatief.

FIGUUR 5.24: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN IN DE KOMENDE 5 JAAR

De bovenstaande positional map laat zien dat de 'toename van internationale handel', de hoogste kans van optreden heeft (4,33). Desondanks is deze toename onder gemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering

(-0,20). Dat 'afnemers steeds machtiger worden' en 'toeleveranciers steeds intensiever willen samenwerken' hebben beide een hoge kans van optreden (respectievelijk 4,17 en 4,00) en zijn tevens het meest van belang op de bedrijfsvoering. Zoals bij eerdere positional maps moet hier de kans van optreden voor sommige ontwikkelingen anders geïnterpreteerd worden. De duidelijke uitschieters naar beneden, 'afname bureaucratie' en 'verbeterende concurrentiepositie' (beide 2,50) zijn hier een goed voorbeeld van. Dat deze laag scoren betekent niet dat deze niet belangrijk zijn. Volgens de respondenten is de kans juist groot dat de bureaucratie verder toeneemt en de concurrentiepositie het zelfde blijft of verslechterd. Kijkend naar de prijzen verwacht men dat afzetprijzen het meest zullen schommelen (4,17), echter hebben deze onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering (-0,20). Daarentegen is er ook een relatief grote kans dat de 'grondstofprijzen zullen schommelen' (3,67), deze schommelingen hebben wel een bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering (0,22). Over het algemeen heeft men weinig hoop dat de 'prijzen zullen verbeteren' (3,00), echter verbeterde prijzen hebben wel degelijk een positieve impact op de bedrijfsvoering (0,44).

Tabel 27 geeft de verschuivingen van dit jaar ten opzichten van het voorgaand jaar weer, waarbij zowel positieve als negatieve verschuivingen hebben plaats gevonden.

TABEL 27: VERSCHUIVINGEN OVERIGE ONTWIKKELINGEN

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=11)	2014 (N=6)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=11)	2014 (N=6)	versch il	Sig <0,05
De bureaucratie zal afnemen	1,27	2,50	1,227	0.082	3,73	2,67	-1,061	0.101
De overheid zich zal terugtrekken	2,27	3,00	0,727	0.312	3,10	3,00	-0,100	0.876
Prijzen zullen verbeteren	2,45	3,00	0,545	0.478	4,27	3,50	-0,773	0.312
De productie in Nederland zal toenemen	2,50	3,00	0,500	0.458	3,55	3,83	0,288	0.643
Toeleveranciers zullen machtiger worden	3,20	3,67	0,467	0.509	3,91	3,67	-0,242	0.605
Afnemers willen intensiever samenwerken	3,20	3,67	0,467	0.396	3,91	3,50	-0,409	0.478
De internationale handel zal toenemen	3,88	4,33	0,458	0.261	3,50	3,00	-0,500	0.458
Toeleveranciers intensiever samenwerken	3,64	4,00	0,364	0.481	3,73	3,67	-0,061	0.902
De concurrentiepositie zal verbeteren	2,27	2,50	0,227	0.715	3,82	3,50	-0,318	0.587
Afzetprijzen sterk zullen schommelen	4,00	4,17	0,167	0.773	4,09	3,33	-0,758	0.326
De ziektedruk zal toenemen	3,60	3,67	0,067	0.915	3,82	3,00	-0,818	0.269
Geïnvesteed wordt in innovatie	3,91	3,83	-0,076	0.893	4,09	3,33	-0,758	0.172
Producten zullen veranderen	3,80	3,67	-0,133	0.818	3,90	3,17	-0,733	0.143
Afnemers steeds machtiger zullen worden	4,36	4,17	-0,197	0.737	4,55	3,83	-0,712	0.304
Sociale media toegepast worden	4,27	4,00	-0,273	0.589	3,44	2,50	-0,944	0.149
Afzetkanalen zullen veranderen	3,90	3,60	-0,300	0.667	3,90	3,33	-0,567	0.325
Wensen van consumenten zullen veranderen	4,00	3,50	-0,500	0.287	4,09	3,00	-1,091	0.159
Wensen van afnemers zullen veranderen	4,10	3,33	-0,767	0.163	4,36	3,33	-1,030	0.097
Grondstofprijzen sterk zullen schommelen	4,55	3,67	-0,879	0.187	3,73	3,67	-0,061	0.918
Productieprocessen zullen veranderen	4,44	3,50	-0,944	0.149	4,00	2,67	-1,333	0.019
Energieprijzen zullen stijgen	-	3,67	n.a.	-	-	3,50	n.a.	-

Kijkend naar de waarden dan verschillen de waarden bij kans van optreden van +1,22 tot -0,94. Bij het belang in de bedrijfsvoering zijn de waarden voornamelijk afgenomen, waarbij er slechts één ontwikkeling lichtelijk is toegenomen(+0,29).

Het enige significant verschil in de overige ontwikkelingen is de afname in belangrijkheid van de ‘veranderende productieprocessen’ (-1,33, $p=0,019$). Waar men vorig jaar nog aangaf dat de kans hoog was dat productieprocessen zullen veranderen de komende jaren, is de kans van optreden gedaald (-0,94) en is de kans aanzienlijk lager dit jaar. Ook is door de ontwikkeling door de daling in belangrijkheid ver onder gemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering.

Tot slot is er gevraagd wat de respondenten in de eierensector verwachten van hun eigen bedrijfsvoering en wat hun strategie daarbij is. De resultaten zijn niet weergegeven in een positional map, omdat enkel gevraagd is wat hun verwachtingen zijn over de strategieën.

De resultaten van 2014 (zie tabel 28) laten zien dat men zich voornamelijk richt op een ‘nauwere samenwerking met de afnemer’ en het ‘bedrijf aanpassen aan de “eisen” uit de maatschappij’ (beide 3,67). In zekere, maar iets mindere mate wordt ook gericht op de prijs van de eieren te verhogen (3,50) en de kwaliteit van de eieren te verhogen (3,20). De bedrijven zijn nauwelijks bezig om ‘activiteiten van de afnemers en/of toeleveranciers over te nemen’ (1,83). Tevens is de kans relatief klein (1,83) aanwezig dat men in de komende 5 jaar het bedrijf overdraagt aan een opvolger en denkt men er niet over na om het ‘bedrijf te beëindigen’ (1,50). Tabel 28 geeft eveneens een overzicht van de verschillen in eigen bedrijfsvoering tussen de trendonderzoeken van 2013 en 2014. De verschillen variëren van +0,32 tot -1,40.

TABEL 28: VERSCHUIVINGEN VAN DE VERWACHTINGEN IN EIGEN BEDRIJFSVOERING.

	Kans van optreden			
	2013 (N=11)	2014 (N=6)	verschil	Sig <0,05
De prijs voor uw producten te verhogen	3,18	3,50	0,318	0.686
Het bedrijf aan te passen aan “eisen” uit de maatschappij	3,36	3,67	0,303	0.656
De kostprijs van uw producten te verlagen	2,27	2,33	0,061	0.925
Nauwer samen te werken met afnemers	3,73	3,67	-0,061	0.918
De schaalgrootte van uw bedrijf te vergroten	3,00	2,50	-0,500	0.485
Schulden te reduceren	3,36	2,67	-0,697	0.346
De kwaliteit van uw producten te verhogen	4,00	3,20	-0,800	0.221
Activiteiten van afnemers of toeleveranciers over te nemen	2,70	1,83	-0,867	0.052
Nieuwe activiteiten te ontplooiën	3,90	2,50	-1,400	0.012
Het bedrijf te beëindigen	-	1,50	n.a.	-
Het bedrijf over te dragen aan een opvolger	-	1,83	n.a.	-

Waar ‘nieuwe activiteiten ontplooiën’ vorig jaar als één na hoogste scoorde, is dit significant gedaald (-1,40, $p = 0,012$) en zal men weinig focussen op het ‘ontplooiën van nieuwe activiteiten’. Tevens is de focus op

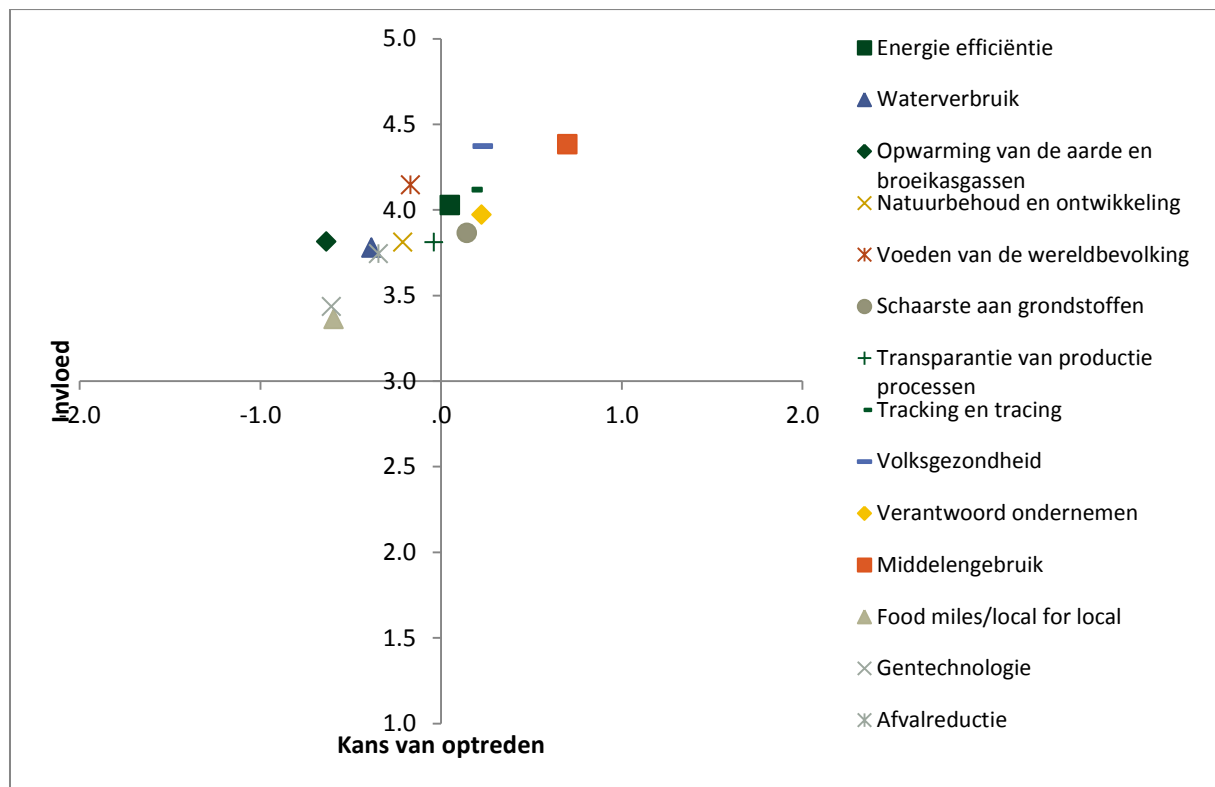
‘activiteiten van afnemers/ toeleveranciers overnemen’ verder afgenomen (-0,87), maar er is geen significant verschil geconstateerd ($p = 0,052$).

De ‘kwaliteit van producten verhogen’ had in 2013 nog de hoogste prioriteit, echter door een daling van -0,80 is dit minder relevant geworden. Nu zijn de ‘prijs van producten verhogen’ en het ‘bedrijf aanpassen aan de “eisen” uit de maatschappij’, door een lichte stijging relevanter geworden (+/- 0,31). Tevens heeft het ‘nauwer samenwerken met afnemers’ nog steeds een even hoge focus als vorig jaar.

5.4 AKKERBOUW

Met 72 respondenten die de enquête hebben ingevuld is de akkerbouw sector één van de grotere subsectoren van de landbouw. In 2013 hebben 62 akkerbouwers de enquête ingevuld, dit aantal is gestegen naar 72 akkerbouwers in 2014.

Onderstaande positional map (figuur 5.25) geeft de kans van optreden en de invloed op de bedrijfsvoering van de Europese en Nederlandse politieke thema's weer.

FIGUUR 5.25: POSITIONAL MAP VAN DE THEMA'S IN DE EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEK VOOR DE KOMENDE 5 JAAR.

Uit figuur 5.25 blijkt dat de Europese en Nederlandse politieke thema's allemaal een relatief grote kans van optreden hebben volgens de respondenten uit akkerbouw. 'Middelengebruik' (4,38) en 'volksgezondheid' (4,37) hebben de grootste kans van optreden. 'Food miles' (3,43) heeft de minste kans van optreden volgens de respondenten, al heeft dit thema nog steeds een relatief hoge kans van optreden.

Wanneer men kijkt naar de invloed op de bedrijfsvoering dan zijn de scores meer verdeeld. De beslissingen vanuit de politiek op het gebied van middelengebruik hebben veruit de meeste invloed op de bedrijfsvoering (0,70). 'Volksgezondheid' (0,23), 'verantwoord ondernemen' (0,22), 'tracking & tracing' (0,17), 'schaarste aan grondstoffen' (0,14) en 'energie efficiëntie' (0,05) hebben eveneens een gemiddeld tot boven gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering wanneer deze in de politiek besproken worden.

'Food miles' (0,60), 'opwarming van de aarde' (0,61) en 'gentechnologie' (0,64) hebben allemaal het minste invloed op de bedrijfsvoering, en zijn daarmee dus ook minder belangrijk volgens de respondenten uit de akkerbouw.

Uit tabel 29 blijkt dat binnen de akkerbouwsector vijf significante verschillen zijn gevonden op het politieke gebied in vergelijking met het eerder gehouden trendonderzoek in 2013. Hierbij zijn voornamelijk de waarden bij de kans van optreden gestegen. De verschillen variëren van +0,54 tot -0,26.

TABEL 29: VERSCHUIVINGEN IN EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEKE TRENDS 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=62)	2014 (N=72)	Verschi l	Sig <0,05	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05
Tracking en tracing	3,57	4,12	0,544	0.002	3,12	3,44	0,318	0.128
Middelengebruik	3,90	4,38	0,479	0.002	4,08	3,99	-0,095	0.601
Opwarming van de aarde	3,39	3,81	0,421	0.038	2,44	2,66	0,226	0.242
Afvalreductie	3,33	3,74	0,415	0.026	2,44	2,91	0,479	0.014
Natuurbehoud en ontwikkeling	3,44	3,81	0,376	0.081	3,05	3,11	0,064	0.773
Transparantie productie processen	3,50	3,81	0,312	0.081	3,18	3,21	0,028	0.891
Volksgezondheid	4,16	4,37	0,210	0.152	3,29	3,47	0,181	0.351
Waterverbruik	3,61	3,78	0,167	0.380	2,76	2,90	0,142	0.485
Voeden van de wereldbevolking	4,05	4,14	0,097	0.577	3,13	3,11	-0,018	0.936
Food miles/local for local	3,29	3,36	0,074	0.711	2,81	2,69	-0,120	0.576
Verantwoord ondernemen	3,90	3,97	0,070	0.700	3,73	3,47	-0,254	0.162
Energie efficiëntie	4,08	4,03	-0,052	0.759	3,47	3,35	-0,116	0.526
Gentechnologie	3,60	3,43	-0,165	0.373	2,72	2,72	-0,003	0.989
Schaarste aan grondstoffen	4,13	3,87	-0,263	0.109	3,69	3,46	-0,236	0.222
Buitenlandse werknemers	3,27	-	n.a.	-	1,59	-	n.a.	-
Dierenwelzijn	3,85	-	n.a.	-	1,62	-	n.a.	-

Wat als eerste opvalt, is de grote toename van 'tracking & tracing', zowel bij de kans van optreden als de invloed op de bedrijfsvoering is deze fors toegenomen. Traceerbaarheid heeft door een significante toename een hele hoge kans van optreden (+0,54, $p < 0,01$). Tevens is de invloed die traceerbaarheid heeft op de bedrijfsvoering in de sector ook toegenomen, waardoor het boven gemiddeld van belang is voor de akkerbouwers (+0,32).

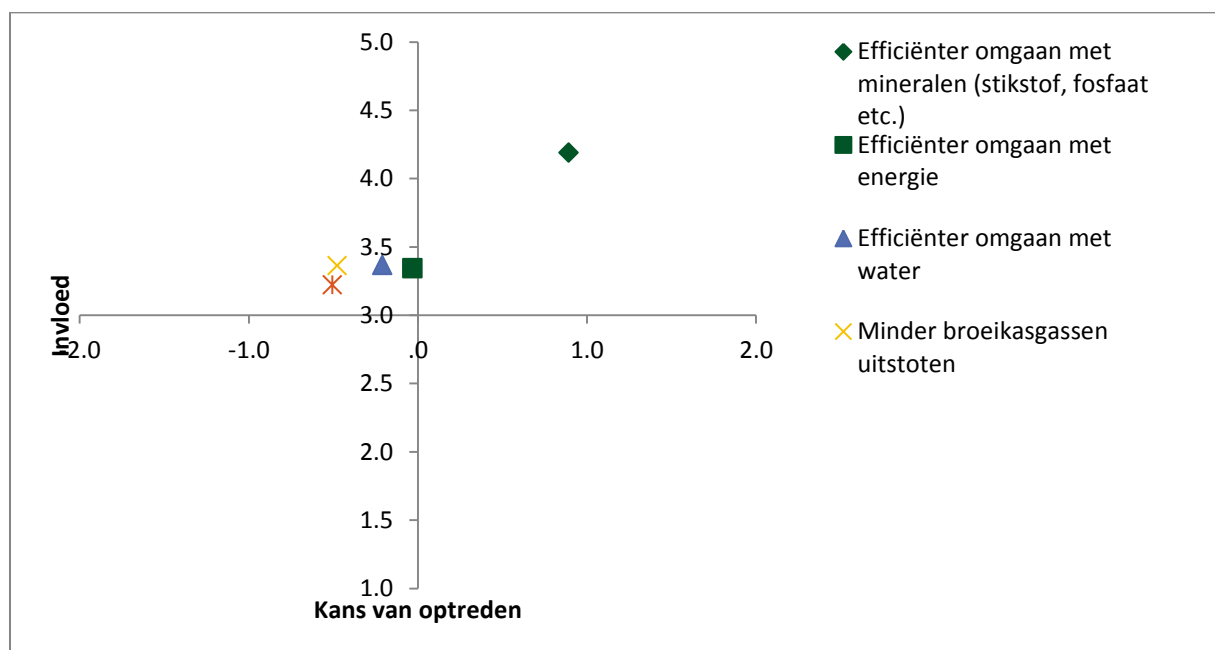
Kijkend naar de grootste daler, dan valt de 'schaarste aan grondstoffen' meteen op. Dit thema heeft zowel een lagere kans van optreden (-0,26) als invloed op bedrijfsvoering (-0,24). Door deze daling is de kans van optreden gedaald van extreem hoge kans naar hoge kans. De invloed op de bedrijfsvoering is nu gemiddeld.

Het thema 'afvalreductie' is de enige verschuiving die zowel een significant hogere kans van optreden (+0,42, $p = 0,026$) als een significant hogere invloed op de bedrijfsvoering (+0,48, $p = 0,014$) heeft. Ondanks de hogere invloed op de bedrijfsvoering heeft, is het reduceren van afval nog steeds ver onder gemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering van de akkerbouwers.

Wanneer men verder naar de verschillen kijkt, dan is eveneens de kans van optreden van de thema's 'middelengebruik' (+0,48, $p = 0,014$) en 'opwarming van de aarde' (+0,48, $p = 0,014$) significant toegenomen. De invloed op de bedrijfsvoering van deze onderwerpen zijn deze niet significant gewijzigd ($p > 0,05$).

Binnen de akkerbouwsector zullen voornamelijk de volgende thema's gemonitord moeten worden: 'Middelen gebruik', 'volksgezondheid', 'tracking & tracing', 'verantwoord ondernemen', 'schaarste aan grondstoffen' en 'energie efficiëntie'. Al deze onderwerpen worden al besproken of hebben een hoge potentie om besproken te worden binnen de Europese en Nederlandse politiek. Indien deze thema's in de politiek aanbod komen en er een beleid wordt ontwikkeld dan hebben ze tevens een hoge invloed op de akkerbouwers.

Uit figuur 5.26 blijkt dat één van de vijf mogelijke doelstellingen die via wetgeving bereikt kan worden een zeer grote kans van optreden heeft. De onderstaande positional map geeft een duidelijk en helder overzicht van de kans van optreden en de invloed op de bedrijfsvoering van akkerbouwers.

FIGUUR 5.26: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE DOELSTELLINGEN IN DE WETGEVING 2014.

Alle mogelijke doelstellingen van de wetgeving (m.u.v. 'efficiënter omgaan met mineralen') hebben een middelmatige kans van optreden. Het 'efficiënter omgaan met mineralen' is echter een uitzondering. Deze doelstelling heeft de hoogste kans van optreden (4,19) en is tevens ook als enige uiterst belangrijk voor de akkerbouwers, omdat het veruit de meeste invloed op de bedrijfsvoering heeft (0,89).

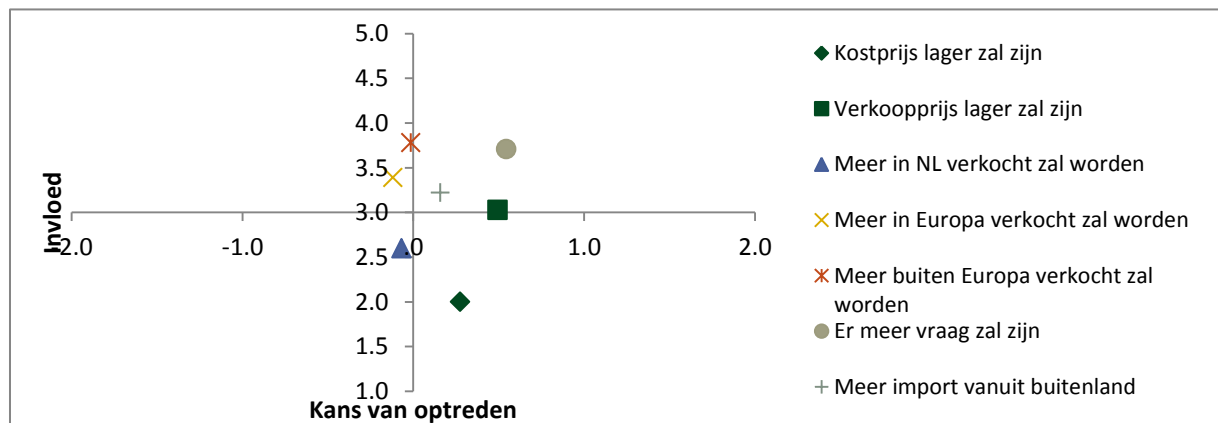
In tabel 30 ziet men dat de verschillen tussen 2013 en 2014 variëren tussen de +0,43 en -0,09. Zowel de kans van optreden als het belang voor de bedrijfsvoering van akkerbouwers is toegenomen ten opzichte van 2013.

TABEL 30: TRENDVERSCHUIVINGEN IN DE NEDERLANDSE WETGEVING 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05
Minder afval produceren	2,79	3,22	0,430	0.035	2,40	2,73	0,325	0.079
Efficiënter omgaan met water	2,98	3,37	0,384	0.058	2,76	3,01	0,256	0.207
Minder broeikasgassen uitstoten	3,02	3,36	0,346	0.083	2,48	2,79	0,310	0.152
Efficiënter omgaan met mineralen	4,10	4,19	0,092	0.572	3,95	4,13	0,177	0.321
Efficiënter omgaan met energie	3,44	3,34	-0,093	0.636	3,32	3,23	-0,094	0.604

Het grootste verschil is de kans van optreden van de mogelijke doelstelling om minder afval te produceren. Ondanks dat deze kans significant gestegen is (+0,43, $p = 0,035$), heeft het nog steeds de laagste kans van optreden. Het is het enige significant verschil in tabel 2. Het 'efficiënter omgaan met mineralen' is nagenoeg onveranderd en daardoor nog steeds het belangrijkste voor akkerbouwers wanneer dit in de wetgeving tot uiting komt.

Figuur 5.27 geeft een duidelijk beeld over hoe de respondenten de mogelijke economische ontwikkelingen in de komende vijf jaar zouden voorspellen.

FIGUUR 5.27: POSITIONAL MAP VAN DE ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN 2014

De bovenstaande positional map geeft een gespreid, maar helder beeld van de kans van optreden. Volgens de respondenten in de akkerbouw zal er de komende jaren over het algemeen 'meer vraag' zijn (3,71). Men schat de kans dat er 'meer verkoop buiten Europa' gaat plaatsvinden (3,78) het hoogst in. Een iets lagere maar nog steeds redelijke kans van optreden heeft ook de verwachting dat 'meer binnen Europa verkocht wordt' (3,39). Men verwacht echter niet dat de verkoop in Nederland toe zal nemen de komende jaren (2,60).

'Meer vraag' is samen met 'een lagere verkoopprijs' uiterst belangrijk voor de bedrijfsvoering van akkerbouwers (0,54 en 0,49), echter is de kans dat de verkoopprijs lager wordt de komende jaren niet extreem hoog (3,03).

De lage score op 'lagere kostprijs' (2,00) betekent niet dat deze geen kans van optreden heeft en niet gemonitord moet worden. De trend moet alleen anders geïnterpreteerd worden. Men acht de kans klein dat de kostprijs lager wordt de komende jaren, dit kan er juist op duiden dat men hogere kostprijzen verwacht.

Tabel 31 geeft een overzicht van de economische ontwikkelingen, waarbij zowel positieve als negatieve verschillen bestaan. Bij de kans van optreden zijn de verschillen voornamelijk positief in tegenstelling tot de verschillen in het belang voor de bedrijfsvoering van akkerbouwers, deze zijn voornamelijk negatief.

TABEL 31: VERSCHUIVINGEN IN DE ECONOMISCHE TRENDS 2013-2014

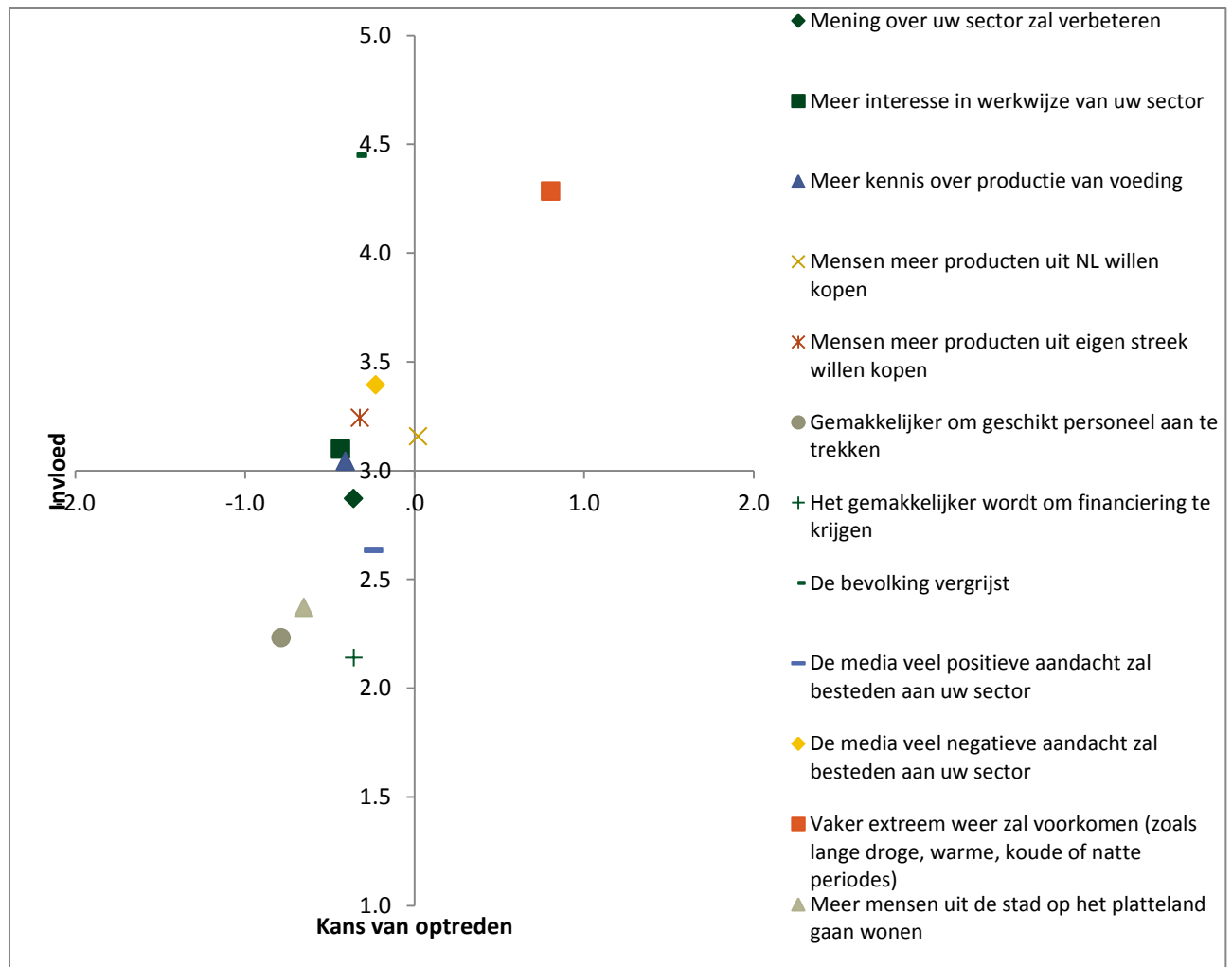
	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05
Lagere verkoopprijs	2,45	3,03	0,579	0.004	4,34	3,82	-0,522	0.009
Meer import vanuit het buitenland	2,64	3,22	0,577	0.004	3,31	3,45	0,144	0.529
Lagere kostprijs	1,60	2,00	0,400	0.028	3,92	3,66	-0,257	0.199
Meer verkoop buiten Europa	3,39	3,78	0,390	0.051	3,53	3,30	-0,236	0.288
Meer verkoop in Europa	3,17	3,39	0,222	0.172	3,55	3,21	-0,337	0.098
Meer vraag	3,92	3,71	-0,207	0.240	4,19	3,81	-0,379	0.037
Meer verkoop in Nederland	2,66	2,60	-0,061	0.754	3,19	3,25	0,060	0.772

Kijkend naar de kans van optreden is de kans op een 'lagere verkoopprijs' significant het meest gestegen (+0,58, $p < 0,01$). De respondenten achten eveneens de kans op 'meer import vanuit het buitenland' (+0,58, $p < 0,01$) en een 'lagere kostprijs' (+0,40, $p = 0,028$) significant hoger.

Waar een 'lagere verkoopprijs' vorig jaar nog de meeste invloed had op de bedrijfsvoering, is het belang voor de akkerbouwers significant afgenomen (-0,52, $p < 0,01$). Desondanks is deze economische ontwikkeling nog steeds uiterst belangrijk. De economische ontwikkeling 'meer vraag' is ondanks een lichte daling in kans van optreden (-0,21) en een significante daling in invloed op de bedrijfsvoering (-0,38, $p = 0,037$) nog steeds een hoge kans van optreden en is van belang voor de akkerbouwers.

De respondenten uit de akkerbouwsector verwachten (in mindere mate) nog steeds dat de vraag groeit, hierbij voorspellen ze dat de kans het grootst is dat er meer buiten Europa verkocht wordt (+0,39, $p = 0,052$), echter is de kans op verkoop binnen Europa ook licht gestegen (+0,22). De kans dat er meer vraag uit Nederland komt is nagenoeg ongewijzigd en nog steeds het laagst. Echter is de invloed die alle verkopen (binnen of buiten Europa) hebben op akkerbouwers gedaald en onder gemiddeld van belang.

De (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen van 2014 scoren zowel op de kans van optreden als de invloed op bedrijfsvoering bijzonder laag. Dit blijkt uit figuur 5.28 waarbij (met uitzondering van de 'vergrijzingstrend' en 'extreem weer') geen scores boven de 3,40 uitkomen.

FIGUUR 5.28: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE (VOORNAMELIJK) MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN.

Als men kijkt naar wat hoog scoort en boven gemiddeld van invloed is op de bedrijfsvoering dan springt één trend eruit, namelijk 'extreem weer'. Men schat de kans dat er de komende jaren meer extreem weer voorkomt heel hoog in (4,29). Tevens is 'extreem weer' van essentieel belang voor de akkerbouwers voor het verbouwen van de gewassen. Hierdoor is het ook de enige trend in boven genoemde ontwikkelingen die met een score van 0,80 op invloed van bedrijfsvoering veruit het hoogste scoort.

Iedereen in de akkerbouw weet dat de 'vergrijzing' een feit is en dit scoort dan ook het hoogste in kans van optreden (4,45), echter heeft deze maatschappelijke ontwikkeling een onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering (-0,34). Kijkend naar de rol van de media dan ziet men twee tegenpolen in kans van optreden. De kans op 'positieve media aandacht' wordt beduidend lager geschat dan de kans op 'negatieve media aandacht' (2,63 versus 3,39). Zowel positieve als negatieve media aandacht hebben een onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering en verschillen weinig (-0,23 versus -0,24).

Kijkt men naar de laag scorende ontwikkelingen dan scoren 'het gemakkelijker financiering krijgen', 'gemakkelijker geschikt personeel trekken' en 'het toenemende aantal mensen die van de stad naar platteland

verhuizen' extreem laag. Akkerbouwers verwachten niet dat deze ontwikkelingen zich snel zullen voordoen, tevens is de invloed op de bedrijfsvoering ook onder tot ver onder gemiddeld.

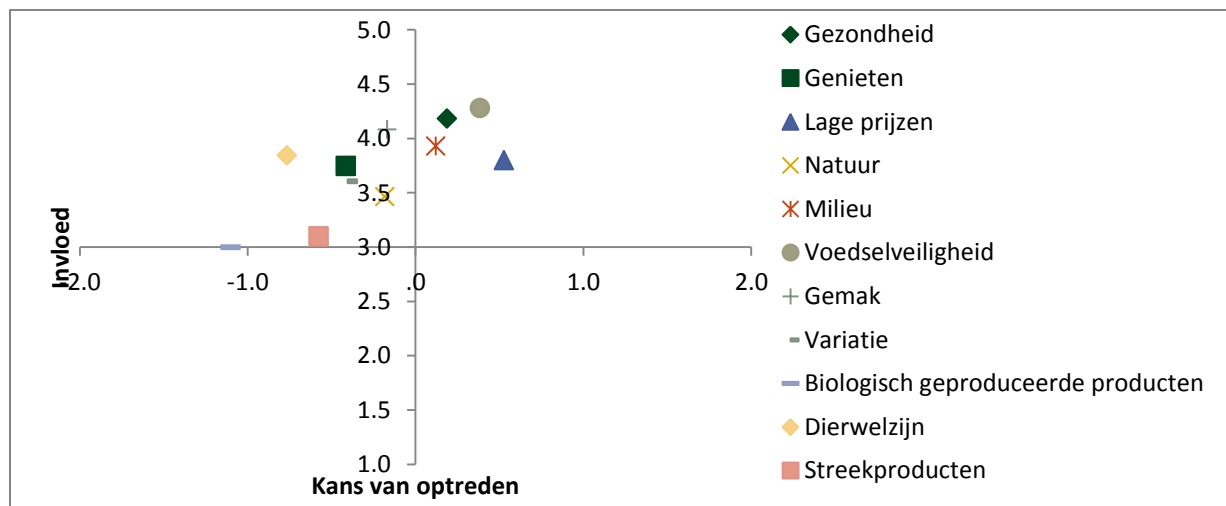
Tabel 32 laat een overzicht zien van de verschuivingen in de (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen. De verschillen zijn klein, zowel positief als negatief en variëren van +0,25 tot -0,32. Geen van de verschillen significant ($p > 0,05$).

TABEL 32: VERSCHUIVINGEN MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschi I	Sig <0,05	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschi I	Sig <0,05
Het gemakkelijker wordt om geschikt personeel aan te trekken	2,07	2,23	0,166	0.393	2,24	2,49	0,251	0.233
Mensen meer producten uit Nederland kopen	3,10	3,16	0,057	0.765	3,29	3,29	-0,005	0.980
Mensen hebben meer interesse in de werkwijze van uw sector	3,10	3,10	0,002	0.993	2,84	2,89	0,049	0.800
Mensen meer producten uit hun eigen streek kopen	3,29	3,24	-0,047	0.805	3,03	2,92	-0,117	0.587
Mensen meer kennis krijgen over de productie van voeding	3,18	3,04	-0,135	0.518	2,79	2,87	0,081	0.657
Mensen verbeteren mening over uw sector	3,20	2,87	-0,325	0.081	2,94	2,93	-0,007	0.969
Het gemakkelijker wordt om financiering te krijgen	-	2,14	n.a.	-	-	2,92	n.a.	-
De bevolking vergrijst	-	4,45	n.a.	-	-	2,93	n.a.	-
Media veel positieve aandacht besteden aan uw sector	-	2,63	n.a.	-	-	3,04	n.a.	-
Media veel negatieve aandacht besteden aan uw sector	-	3,39	n.a.	-	-	3,10	n.a.	-
Vaker extreem weer zal voorkomen	-	4,29	n.a.	-	-	4,13	n.a.	-
Meer mensen uit stad op het platteland gaan wonen	-	2,37	n.a.	-	-	2,65	n.a.	-

De grootste stijger ziet mijn bij het belang van de bedrijfsvoering voor het 'gemakkelijker geschikt personeel vinden' (+0,25), echter is het belang van deze ontwikkeling nog steeds ver onder gemiddeld en is de kans van optreden eveneens extreem laag. De grootste daler ziet men bij de kans van optreden dat 'mensen hun mening over de sector verbeteren' (-0,33). Door deze daling verwacht men dat het beeld van hun sector niet verbeterd wordt in de komende jaren, eveneens is ook voor deze ontwikkeling het belang voor de akkerbouwers laag.

In figuur 5.28 ziet men de verwachte kans van optreden en de verwachte invloed van de consumenten thema's op de bedrijfsvoering van de akkerbouwers de komende jaren. Volgens de respondenten in de akkerbouw hebben ze allemaal, op biologisch geproduceerde producten en streekproducten na, een redelijk tot grote kans van optreden.

FIGUUR 5.29: POSITIONAL MAP VAN DE CONSUMENTENTHEMA'S IN DE KOMENDE 5 JAAR

De thema's 'voedselveiligheid' en 'gezondheid' hebben veruit de grootste kans van optreden (respectievelijk 4,28 en 4,18). 'Biologisch geproduceerde producten' heeft de laagste kans van optreden (3,00) en is tevens het minst relevant voor de bedrijven (-1,10).

Kijkend naar het belang van de consumententema's voor de akkerbouwers ziet men dat 'lage prijzen' (0,53) de meeste invloed heeft, gevolgd door 'voedselveiligheid' (0,38). 'Gezondheid' (0,19) en 'milieu' (0,12) hebben een lagere maar nog steeds bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering van akkerbouwers. Alle vier thema's moeten goed gemonitord worden, omdat deze allen ook een grote kans van optreden hebben.

Tabel 33 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder, zowel positief als negatief zijn en variëren van +0,66 tot -0,48. Over het algemeen is zowel de kans van optreden en het belang in de bedrijfsvoering van de thema's gestegen.

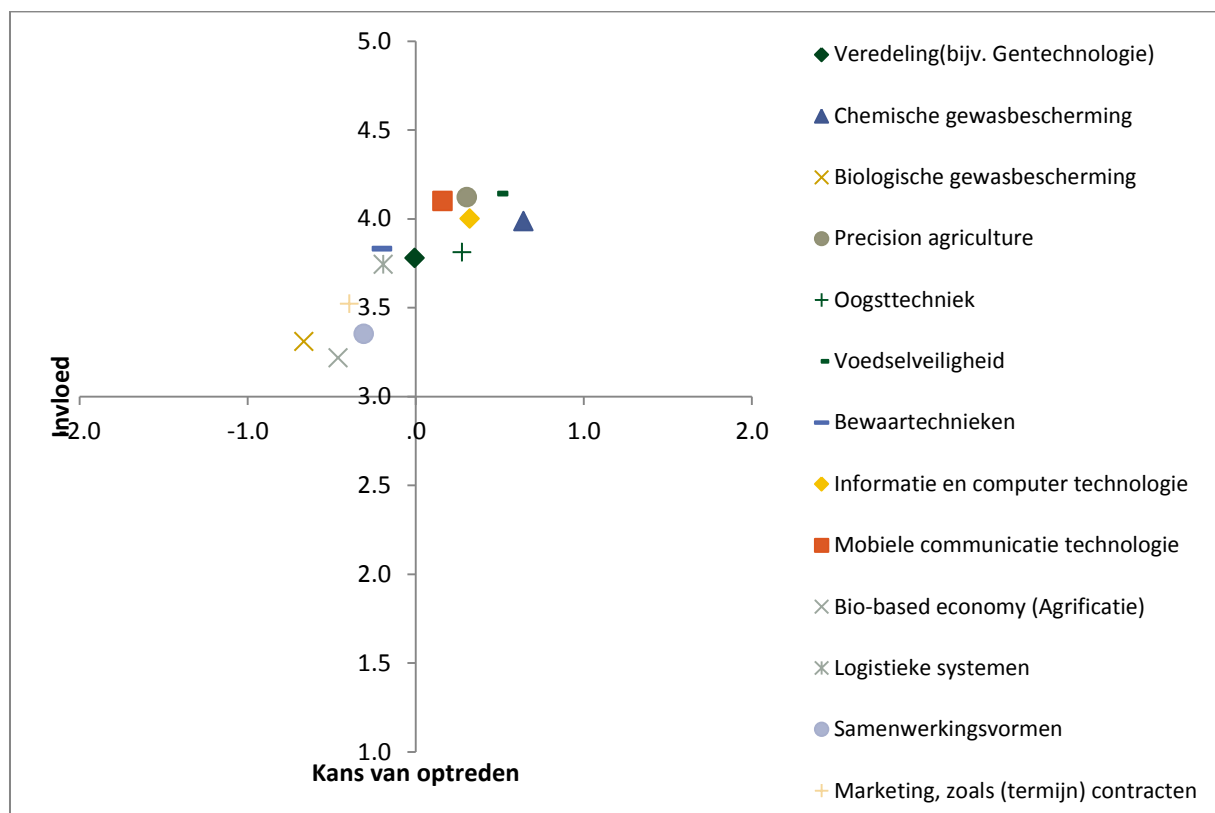
TABEL 33: VERSCHUIVINGEN VAN DE CONSUMENTEN ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05
Milieu	3,27	3,93	0,655	0.000	3,45	3,46	0,013	0.948
Variatie	3,24	3,61	0,364	0.032	2,87	2,89	0,015	0.940
Natuur	3,15	3,46	0,320	0.112	3,24	3,14	-0,101	0.624
Genieten	3,66	3,75	0,091	0.597	2,85	2,86	0,002	0.991
Gemak	4,00	4,08	0,085	0.596	2,73	3,14	0,417	0.045
Voedselveiligheid	4,21	4,28	0,072	0.594	3,53	3,69	0,158	0.430
Gezondheid	4,15	4,18	0,038	0.781	3,35	3,50	0,145	0.480
Lage prijzen	3,85	3,80	-0,055	0.781	4,35	3,87	-0,483	0.007
Biologisch geproduceerde producten	-	3,00	n.a.	-	-	2,18	n.a.	-
Dierwelzijn	-	3,85	n.a.	-	-	2,48	n.a.	-
Streekproducten	-	3,10	n.a.	-	-	2,69	n.a.	-

De meest opvallende verschuivingen als men kijkt naar de kans van optreden in 2014 zijn de verschuivingen van de thema's 'milieu' en 'variatie'. 'Milieu' is significant het meest toegenomen ($+0,66$, $p < 0,01$). Kijkt men hierbij naar het bedrijfsbelang dan is deze (nagenoeg) ongewijzigd en dus nog steeds bovengemiddeld van belang. De kans dat consumenten gevarieerder willen eten is ook significant gestegen ($+0,37$, $p = 0,032$). De impact die de 'variatie' trend heeft op de akkerbouwers is ongewijzigd en dus ook in 2014 verwacht men dat deze voor de komende jaren onder gemiddeld is.

Kijkend naar het belang voor de bedrijfsvoering, ziet men zowel een significante stijger als significante daler. De 'gemaks-trend' is gestegen ($+0,42$, $p = 0,045$), tot een ontwikkeling die belangrijker voor akkerbouwers geworden is. Echter is deze trend nog steeds net onder gemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering. Een trend die significant minder belangrijk is geworden voor de bedrijfsvoering van akkerbouwers zijn de lage consumenten prijzen ($-0,48$, $p < 0,01$). Ondanks deze daling zijn de 'lage prijzen' nog steeds het meest van invloed op de bedrijfsvoering van de akkerbouwers.

De positional map (figuur 5.30) geeft een overzicht van de mogelijke kans van optreden van technologische ontwikkelingen op de genoemde thema's en de invloed die deze technologische vooruitgangen hebben op de bedrijfsvoering.

FIGUUR 5.30: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED IN DE KOMENDE 5 JAAR

Uit bovenstaand figuur blijkt dat de respondenten de kans van optreden voor vooruitgang op alle technologische gebieden redelijk tot hoog in schatten de komende jaren.

De meeste technologische vooruitgang wordt verwacht op de volgende gebieden: 'Voedselveiligheid' (4,14), 'precisie landbouw' (4,12), 'mobiele communicatie' (4,10), 'informatie en computer technologie' (4,00), 'chemische gewasbescherming' (3,99) en 'oogsttechniek' (3,81). De invloed die technologische vooruitgang op deze boven genoemde gebieden hebben zijn ook boven gemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering van akkerbouwers. Technologische vooruitgang op het gebied van 'chemische gewasbescherming' heeft de meeste invloed op de bedrijfsvoering (0,64).

De invloed van de overige technologische ontwikkeling hebben allen een redelijke kans van optreden, echter hebben de vooruitgangen op deze gebieden onder gemiddeld tot weinig invloed op de bedrijfsvoering van akkerbouwers. 'Biologische gewasbescherming' scoort het laagst (-0,67).

Tabel 34 laat zien dat bij het vergelijken van de cijfers van 2013 met 2014 de verschillen in verwachtingen op technologisch gebied de komende jaren relatief klein zijn. Deze verschillen variëren van +0,30 tot -0,28.

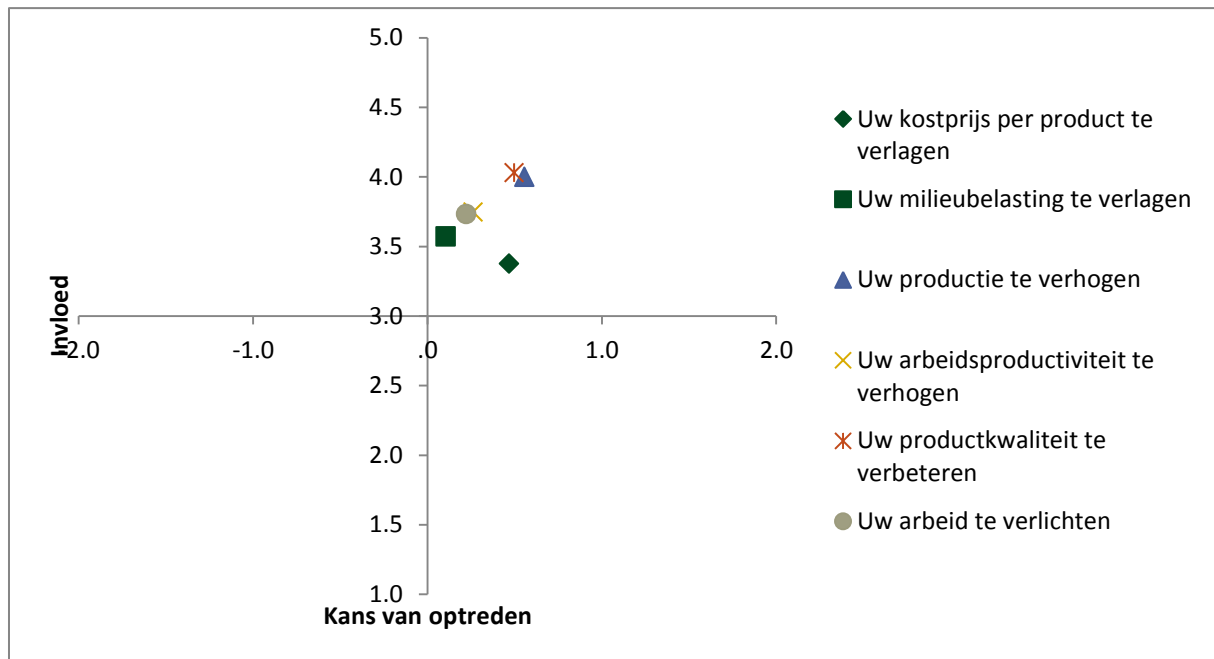
TABEL 34: VERSCHUIVINGEN VAN DE TECHNOLOGISCHE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05
Voedselveiligheid	3,84	4,14	0,302	0.048	3,47	3,77	0,304	0.093
Bewaartechnieken	3,55	3,83	0,283	0.088	3,29	3,01	-0,276	0.183
Logistieke systemen	3,56	3,74	0,178	0.282	2,87	3,10	0,228	0.210
Marketing, zoals (termijn) contracten	3,39	3,52	0,135	0.474	3,08	2,88	-0,197	0.371
Mobiele communicatie technologie	4,00	4,10	0,100	0.531	3,35	3,44	0,082	0.658
Biologische gewasbescherming	3,25	3,31	0,063	0.755	2,80	2,62	-0,180	0.434
Oogsttechniek	3,79	3,81	0,021	0.897	3,82	3,62	-0,205	0.244
Chemische gewasbescherming	3,98	3,99	0,002	0.992	4,02	3,96	-0,060	0.715
Informatie en computer technologie	4,11	4,00	-0,113	0.448	3,39	3,61	0,219	0.209
Samenwerkingsvormen	3,48	3,35	-0,132	0.494	3,08	2,92	-0,166	0.461
Veredeling	3,92	3,78	-0,140	0.435	3,52	3,33	-0,183	0.399
Bio-based economy	3,41	3,22	-0,189	0.323	2,76	2,83	0,066	0.747
Precision agriculture	4,33	4,12	-0,212	0.137	3,84	3,61	-0,227	0.226
Fokkerij	3,40	-	n.a.	-	1,64	-	n.a.	-
Medicijnen	3,64	-	n.a.	-	2,12	-	n.a.	-

De kans dat er technologische ontwikkelingen op het gebied van 'voedselveiligheid' plaats zullen vinden is significant gestegen (+0,30, $p = 0,048$). Eveneens is de invloed van technologische vooruitgang van voedselveiligheid op de bedrijfsvoering toegenomen (+0,30, $p = 0,093$). Door deze verschuiving is de kans op technologische vooruitgang op het gebied van voedselveiligheid het hoogst en is het ver boven gemiddeld van belang op de bedrijfsvoering van akkerbouwers.

Kijkt men naar de dalers dan is technologische ontwikkeling op het gebied van 'precisie landbouw' zowel in kans van optreden als belang in bedrijfsvoering gedaald (-0,21 en -0,23). Desondanks is de kans op technologische vooruitgang op dit gebied hoog en is het nog steeds boven gemiddeld van belang voor de akkerbouwers.

De scores van de gevolgen van technologische ontwikkelingen in de akkerbouw in 2014 laten zien dat de respondenten vertrouwen hebben in nieuwe technologische ontwikkelingen, zie figuur 5.31.

FIGUUR 5.31: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

Opvallend aan de bovenstaande positional map is dat alle mogelijke uitkomsten van technologische ontwikkelingen een relatief grote kans van optreden hebben en allen boven gemiddeld van belang zijn voor de bedrijfsvoering in de akkerbouw. De respondenten geven aan dat er de meeste kans is op een 'verbeterde productkwaliteit' en 'verhoogde productie' naar aanleiding van de ontwikkelingen op technologisch gebied (beide 4,0). Productie verhogen heeft de meeste invloed op de bedrijfsvoering van akkerbouwers (0,55). Een net iets lagere, maar zeker hoge invloed op de bedrijfsvoering in de sector hebben ook 'productkwaliteit verbeteren' (0,50) en 'kostprijs per product verlagen' (0,47). Er is een middelmatige kans dat als gevolg van technologische ontwikkelingen de kostprijs per product verder verlaagd wordt (3,38).

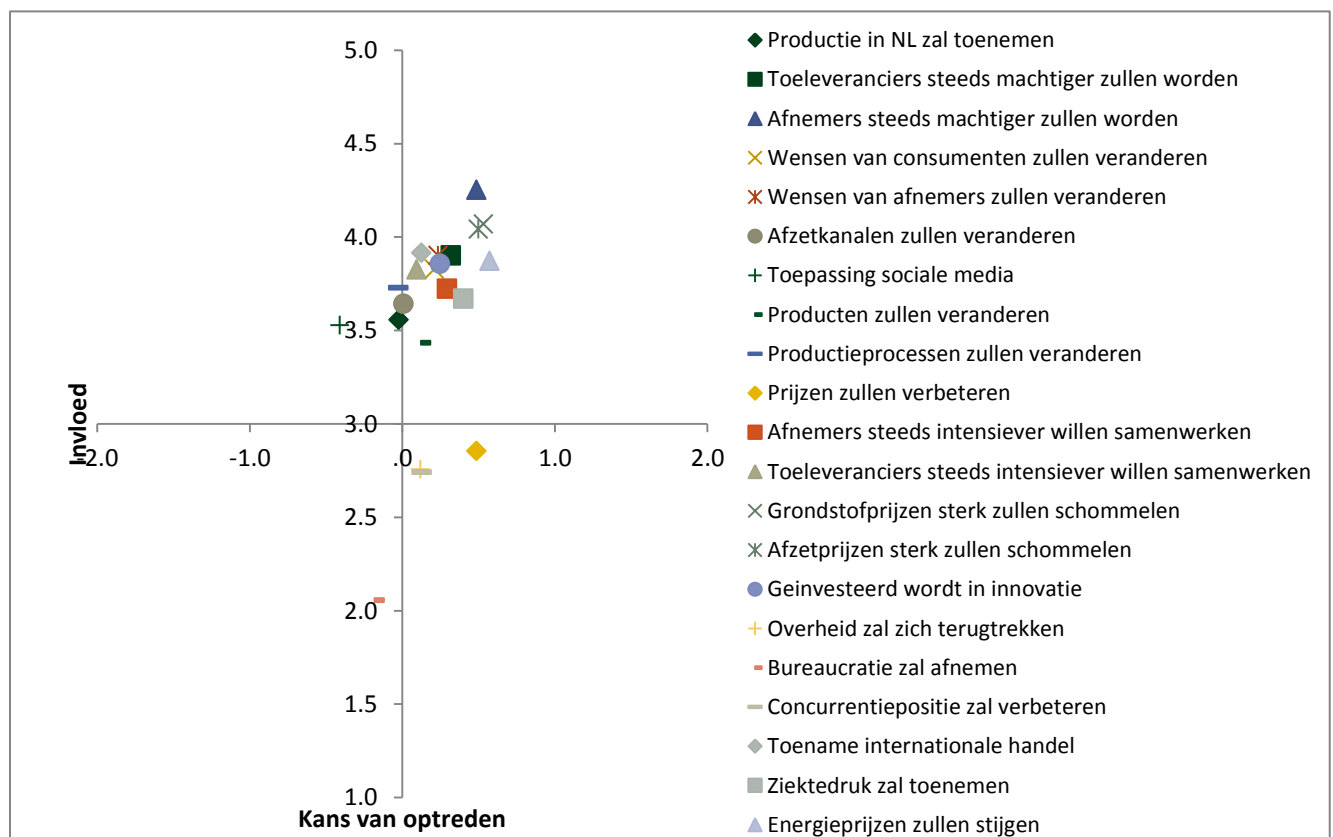
Tabel 35 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder zowel positief als negatief zijn en variëren van +0,35 tot -0,26. Over het algemeen is de kans van optreden voornamelijk licht toegenomen. Kijkt men naar het belang in de bedrijfsvoering van de akkerbouwers dan ziet men dat de meeste thema's licht zijn afgenomen in belang. Geen van de verschillen in tabel 34 is significant ($p > 0,05$).

TABEL 35: VERSCHUIVINGEN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05
Uw kostprijs per product te verlagen	3,03	3,38	0,345	0.111	3,98	3,73	-0,255	0.190
Uw productkwaliteit te verbeteren	3,84	4,03	0,189	0.192	3,92	3,79	-0,131	0.435
Uw arbeid te verlichten	3,56	3,73	0,168	0.347	3,56	3,51	-0,057	0.767
Uw productie te verhogen	3,87	4,00	0,129	0.393	4,03	3,83	-0,201	0.224
Uw arbeidsproductiviteit te verhogen	3,69	3,75	0,053	0.761	3,68	3,53	-0,149	0.450
Uw milieubelasting te verlagen	3,55	3,57	0,023	0.890	3,29	3,39	0,104	0.589

Ondanks de kleine verschuivingen moeten de technologische ontwikkelingen zeker gevolgd worden, is er een nieuwe techniek mogelijk dan moeten de akkerbouwers kijken wat de mogelijkheden zijn om nieuwe technieken te adopteren. De technologische gevolgen van deze ontwikkelingen hebben namelijk een grote kans van optreden en van elke van deze gevolgen is de invloed die ze hebben op de bedrijfsvoering van bovengemiddeld belang.

Uit figuur 5.32 wordt duidelijk hoe respondenten uit de akkerbouw denken over overige ontwikkelingen op de agrarische markt. Deze ontwikkelingen zijn zowel positief als negatief.

FIGUUR 5.32: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN IN DE KOMENDE 5 JAAR

Zoals bij eerder omschreven positional maps moet hier de kans van optreden voor sommige ontwikkelingen anders geïnterpreteerd worden. Bijvoorbeeld de duidelijke uitschieter naar beneden 'bureaucratie zal afnemen' scoort opvallend laag (2,06). Dit betekent niet dat de respondenten denken dat de bureaucratie zal afnemen, maar volgens de respondenten is de kans juist groot dat de bureaucratie alleen maar verder toeneemt.

Naast de overheid zijn de respondenten somber gesteld over de 'concurrentie positie' (2,74) en de prijzen. Enerzijds verwacht men niet dat de prijzen zullen verbeteren, deze scoort relatief laag (2,86). Anderzijds geeft men aan dat zowel grondstof- als afzetprijzen sterk zullen schommelen, deze scores hoog (respectievelijk 4,07 en 4,04).

Toch zijn de respondenten in de akkerbouw ook gematigd positief. Men verwacht dat de kans op 'internationale handel' (3,92) en de 'productie in Nederland' (3,56) toeneemt in de komende jaren. Tevens acht men de kans groot dat er meer 'geïnvesteerd wordt in innovatie' (3,86).

Kijkend naar zowel toeleveranciers als afnemers schat men de kans dat afnemers steeds machtiger zullen worden hoger in dan de kans dat toeleveranciers machtiger zullen worden (4,25 versus 3,90). Kijkt men naar samenwerken dan zijn de rollen omgedraaid. De kans dat afnemers intensief willen samenwerken is lager geschat dan de kans dat toeleveranciers intensief willen samenwerking (3,73 versus 3,83). Echter heeft een samenwerking met de afnemer meer invloed op de bedrijfsvoering dan een samenwerking met de toeleverancier (0,29 versus 0,09). Door intensievere samenwerking kan men wellicht inspelen op de verwachte veranderende wensen van zowel afnemers als van de consument, die beide een zeer hoge kans van optreden hebben (3,90 en 3,83).

Wat opvalt bij de invloedscores is dat men in mindere mate verwacht dat de producten en productieprocessen en afzetkanalen zullen veranderen, echter hebben deze ontwikkelingen onder gemiddeld of lage invloed op de bedrijfsvoering.

Tabel 36 geeft de verschuivingen van dit jaar ten opzichten van het voorgaand jaar weer, waarbij zowel positieve als negatieve verschuivingen hebben plaats gevonden. De kans van optreden is in drie gevallen significant gestegen en het belang voor de akkerbouwers is in drie gevallen significant gedaald.

TABEL 36: VERSCHUIVINGEN OVERIGE ONTWIKKELINGEN

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=62)	2014 (N=72)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=62)	2014 (N=72)	versch il	Sig <0,05
De productie in Nederland zal toenemen	3,13	3,56	0,428	0.020	3,21	3,29	0,076	0.676
De bureaucratie zal afnemen	1,65	2,06	0,411	0.034	3,06	3,21	0,150	0.494
Productieprocessen zullen veranderen	3,37	3,73	0,358	0.019	3,24	3,33	0,091	0.587
De internationale handel zal toenemen	3,60	3,92	0,319	0.067	3,32	3,43	0,112	0.564
Toeleverancier wil intensiever samenwerken	3,58	3,83	0,243	0.110	3,30	3,45	0,154	0.354
Wensen afnemers veranderen	3,66	3,90	0,240	0.120	3,65	3,54	-0,102	0.561
Wensen consumenten zullen veranderen	3,63	3,83	0,200	0.221	3,35	3,53	0,174	0.317
Toeleveranciers zullen machtiger worden	3,74	3,90	0,164	0.339	3,61	3,64	0,036	0.840
Afzetkanalen zullen veranderen	3,48	3,64	0,159	0.351	3,50	3,28	-0,221	0.220
Producten zullen veranderen	3,29	3,43	0,144	0.372	3,41	3,46	0,054	0.758
De ziektedruk zal toenemen	3,56	3,67	0,107	0.545	3,97	3,77	-0,196	0.228
De overheid zich zal terugtrekken	2,68	2,76	0,080	0.726	3,19	3,51	0,313	0.113
Afnemers willen intensiever samenwerken	3,65	3,72	0,075	0.664	3,61	3,64	0,036	0.832
Geïnvesteed wordt in innovatie	3,84	3,86	0,018	0.894	3,54	3,53	-0,012	0.939
Afnemers worden machtiger	4,26	4,25	-0,009	0.951	4,15	3,86	-0,290	0.070
Afzetprijzen sterk zullen schommelen	4,08	4,04	-0,038	0.806	4,18	3,84	-0,335	0.045
De concurrentiepositie zal verbeteren	2,80	2,74	-0,057	0.765	3,82	3,44	-0,380	0.022
Prijzen zullen verbeteren	2,95	2,86	-0,097	0.583	4,24	3,84	-0,399	0.017
Sociale media toegepast worden	3,66	3,53	-0,133	0.470	2,76	2,87	0,113	0.585
Grondstofprijzen sterk zullen schommelen	4,32	4,07	-0,252	0.073	4,05	3,87	-0,177	0.286
Energieprijzen zullen stijgen	-	3,87	n.a.	-	-	3,90	n.a.	-

Wat meteen opvalt, is een positief significant verschil in de kans dat de ‘productie in Nederland zal toenemen’ (+0,43, $p = .020$). Dit houdt dus in dat de respondenten voorspellen dat er meer geproduceerd gaat worden in Nederland. Desondanks is de invloed op de bedrijfsvoering niet gestegen, hierdoor is toenemende productie in Nederland nog steeds net onder gemiddeld voor belang is voor de bedrijfsvoering.

Door een significant stijging van ‘afname bureaucratie’ (+0,41, $p = 0,034$), scoort deze nu niet zo extreem laag als vorig jaar. Echter is de kans van optreden nog steeds heel laag, waardoor de kans heel klein is dat de bureaucratie afneemt. De laatste significante stijger bij de kans van optreden is ‘veranderende productieprocessen’ (+0,36, $p = 0,019$). Door deze toename achtten de akkerbouwers de kans relatief groot dat productieprocessen zullen veranderen de komende jaren. Het belang van deze trend voor de bedrijfsvoering van akkerbouwers is echter nog steeds net onder gemiddeld.

Kijkt men naar de significante verschillen voor de bedrijfsvoering van akkerbouwers, dan is ten eerste het belang van ‘verbeterende prijzen’ significant afgenomen (-0,40, $p = 0,017$). Ten tweede is het belang van een verbeterende concurrentiepositie significant gedaald (-0,38, $p = 0,022$). Ten derde is het belang in

schommelende afzetprijzen significant gedaald ($-0,34$, $p = 0,045$). De invloed van al deze ontwikkelingen zijn ondanks hun significante dalingen nog steeds allen van boven gemiddeld belang voor de akkerbouwers.

Tot slot is er gevraagd wat de akkerbouwers verwachten van hun eigen bedrijfsvoering en wat hun strategie daarbij is. De resultaten zijn niet weergegeven in een positional map, omdat enkel gevraagd is wat hun verwachtingen zijn over de strategieën.

De resultaten van 2014 in tabel 37 laten zien dat men zich voornamelijk richt op het 'verhogen van de productkwaliteit' (3,87). In zekere, maar mindere mate wordt ook gericht op het 'reducen van schulden' (3,70) en het 'aanpassen van het bedrijf aan de "eisen" van de maatschappij' (3,45). De bedrijven zijn nauwelijks bezig om activiteiten van de 'afnemers en/of toeleveranciers over te nemen' (2,26). Tevens is de kans klein dat men in de komende 5 jaar het bedrijf beëindigd (2,10).

Tabel 37 geeft eveneens een overzicht van de resultaten van de verschillen in de trendonderzoeken van 2013 en 2014 weer. De verschillen zijn zowel positief als negatief en variëren van $+0,67$ tot $-0,44$.

TABEL 37: VERSCHUIVINGEN VAN DE VERWACHTINGEN IN EIGEN BEDRIJFSVOERING.

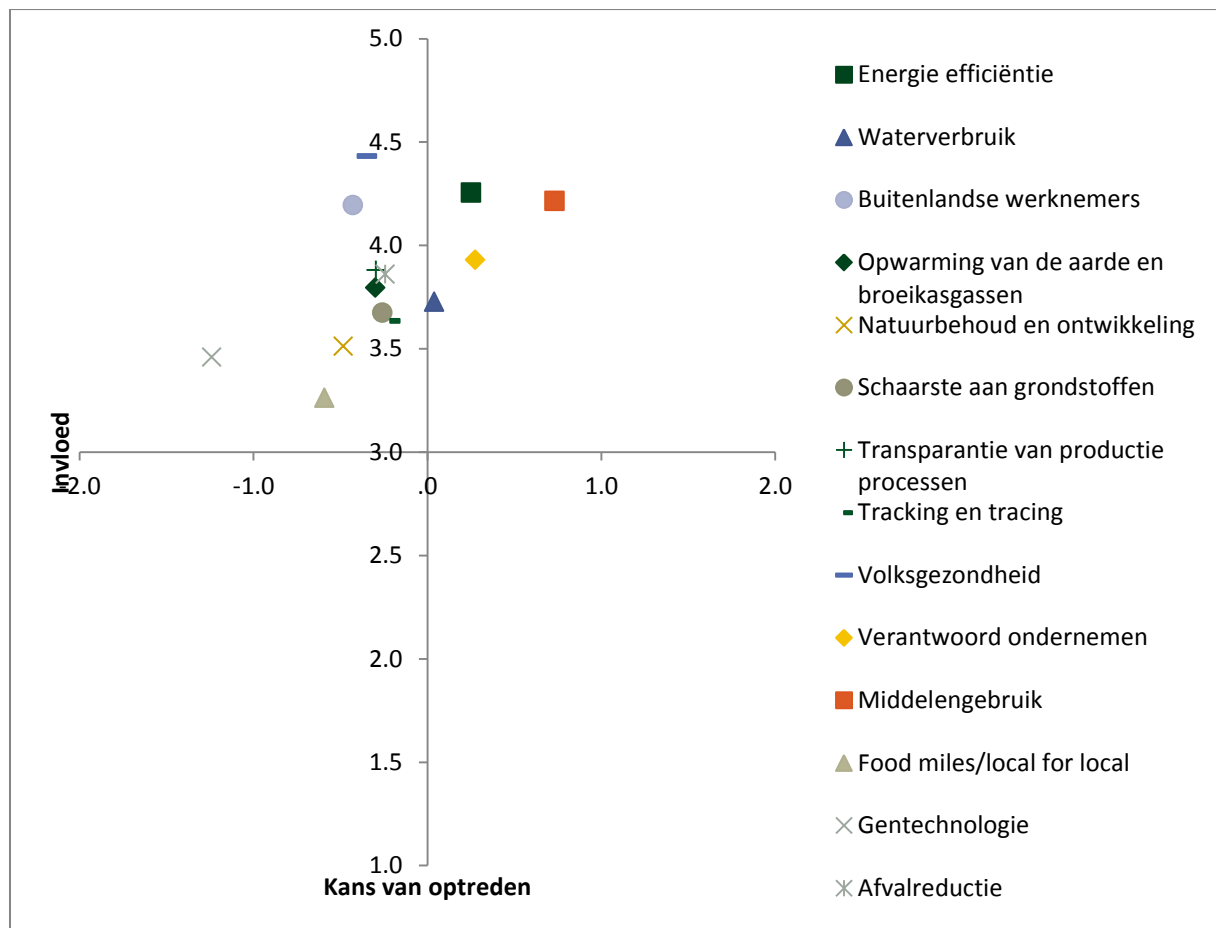
	Kans van optreden			
	2013 (N=62)	2014 (N=72)	verschil	Sig <0,05
Schulden te reduceren	3,03	3,70	0,667	0.003
De kostprijs van uw producten te verlagen	3,06	3,21	0,147	0.469
De kwaliteit van uw producten te verhogen	3,73	3,87	0,146	0.357
Bedrijf aanpassen aan "eisen" uit de maatschappij	3,60	3,45	-0,146	0.431
Nauwer samen te werken met afnemers	3,42	3,24	-0,180	0.308
De schaalgrootte van uw bedrijf te vergroten	3,06	2,86	-0,207	0.389
Activiteiten van afnemers/toeleveranciers overnemen	2,47	2,26	-0,211	0.328
De prijs voor uw producten te verhogen	3,38	3,15	-0,234	0.209
Nieuwe activiteiten te ontplooiën	3,16	2,73	-0,435	0.050
Het bedrijf te beëindigen	-	2,10	n.a.	-
Het bedrijf over te dragen aan een opvolger	-	2,81	n.a.	-

Eenzijds zullen akkerbouwers zich significant meer gaan focussen op het 'verlagen van de schulden' ($+0,67$, $p < 0,01$). Door deze toename is het reduceren van de schulden een belangrijk speerpunt geworden. Anderzijds is de focus op het 'ontplooiën van nieuwe activiteiten' significant afgenomen ($-0,435$, $p = 0,05$). Door deze afname is volgens de respondenten de kans klein dan men nieuwe activiteiten gaan ontplooiën. De kwaliteit van producten verhogen had in 2013 al de hoogste prioriteit en met een kleine toename ($+0,15$) is dit ook in 2014 de focus gebleven voor de komende jaren.

5.5 SIERTEELT

De sierteelt sector is met een vertegenwoordiging van 44 respondenten een, qua grote, gemiddelde subsector die de enquête heeft ingevuld. Waar in 2013 31 siertelers de enquête ingevuld hebben, is dit aantal licht gestegen naar 44 respondenten in 2014.

Onderstaande positional map (figuur 5.33) geeft de kans van optreden en de invloed op de bedrijfsvoering van de Europese en Nederlandse politieke thema's weer.

FIGUUR 5.33: POSITIONAL MAP VAN DE THEMA'S IN DE EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEK VOOR DE KOMENDE 5 JAAR

Uit figuur 5.33 blijkt dat de Europese en Nederlandse politieke thema's allemaal een relatief grote kans van optreden hebben volgens de respondenten uit de sierteelt. 'Volksgezondheid' (4,43) en 'buitenlandse werknemers' (4,20) hebben samen met 'middelengebruik' (4,21) en 'energie efficiëntie' (4,26) de grootste kans van optreden. Wanneer men echter kijkt naar invloed op de bedrijfsvoering als deze onderwerpen besproken worden door de politiek dan hebben de laatst genoemde ('middelengebruik' en 'energie efficiëntie') een vele male hogere invloed op de bedrijfsvoering van siertelers (respectievelijk 0,73 en 0,25 versus 0,35 en 0,43).

'Food miles' (3,26) heeft de minste kans van optreden volgens de respondenten en is ook niet belangrijk voor de bedrijfsvoering (-0,59).

Tot slot hebben ‘verantwoord ondernemen’ (3,93) en ‘waterverbruik’ (3,73) ook een relatief grote kans van optreden en een gemiddeld tot boven gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering wanneer deze in de politiek besproken worden (respectievelijk 0,27 en 0,04).

Uit tabel 38 blijkt dat binnen de sierteelt sector twee significante verschillen zijn gevonden op het politieke gebied wanneer men 2014 vergelijkt met het eerder gehouden trendonderzoek in 2013. Hierbij zijn de verschillen zowel positief als negatief en variëren van +0,55 tot -0,43.

TABEL 38: VERSCHUIVINGEN IN EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEKE TRENDS 2013-2014

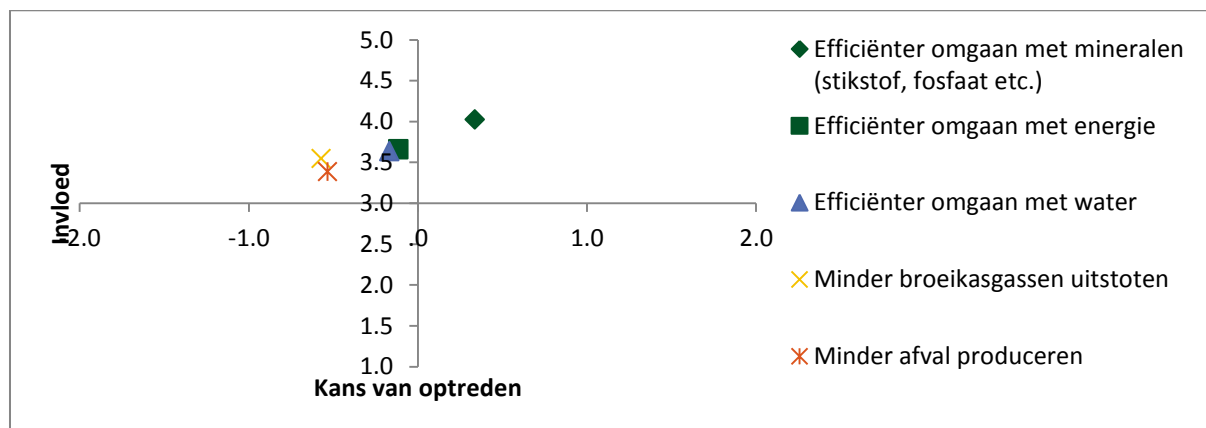
	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05
Buitenlandse werknemers	3,65	4,20	0,550	0.016	2,81	2,73	-0,075	0.838
Transparantie productie processen	3,52	3,88	0,362	0.135	2,90	2,91	0,006	0.984
Opwarming van de aarde	3,48	3,80	0,312	0.285	3,00	2,81	-0,186	0.547
Volksgezondheid	4,17	4,43	0,265	0.170	2,45	2,89	0,435	0.139
Afvalreductie	3,65	3,86	0,215	0.378	2,74	2,89	0,144	0.636
Verantwoord ondernemen	3,83	3,93	0,097	0.666	3,57	3,51	-0,055	0.830
Natuurbehoud en ontwikkeling	3,48	3,51	0,028	0.915	2,06	2,68	0,617	0.027
Gentechnologie	3,47	3,46	-0,007	0.979	1,90	1,78	-0,120	0.649
Middelengebruik	4,23	4,21	-0,012	0.952	3,81	3,98	0,170	0.545
Tracking en tracing	3,70	3,63	-0,070	0.791	3,03	3,00	-0,032	0.911
Waterverbruik	3,83	3,73	-0,106	0.701	3,35	3,26	-0,099	0.745
Schaarste aan grondstoffen	3,80	3,67	-0,126	0.637	3,23	2,89	-0,339	0.262
Energie efficiëntie	4,43	4,26	-0,178	0.365	3,87	3,44	-0,429	0.134
Food miles/local for local	3,56	3,26	-0,294	0.305	2,27	2,59	0,324	0.337
Dierenwelzijn	3,61	-	n.a.	-	1,35	-	n.a.	-
Voeden van de wereldbevolking	4,03	-	n.a.	-	1,42	-	n.a.	-

Kijkend naar de kans van optreden dan is de kans dat buitenlandse werknemers in de politiek aan bod komen significant verder toegenomen (+0,55, $p = 0,016$). Ondanks de enorm grote kans van optreden is het onderwerp ‘buitenlandse werknemers’ ver onder gemiddeld van belang voor de siertelers. Het ‘natuurbehoud en ontwikkeling’ is de enige significante stijger bij het belang van de bedrijfsvoering (+0,62, $p = 0,027$). Des ondanks is het onderwerp ‘natuurbehoud en ontwikkeling’ nog steeds onder gemiddeld van belang voor de siertelers.

Wanneer men verder kijkt naar de verschillen tussen 2013 en 2014 dan is ‘middelengebruik’ verder in belang voor de siertelers toegenomen (0,17), waardoor het veruit het belangrijkste is voor hun bedrijfsvoering. ‘Energie efficiëntie’ is zowel in kans van optreden (-0,18) als in belang in de bedrijfsvoering (-0,43) gedaald. Door deze daling heeft het nog steeds een grote kans van optreden, het is alleen minder (maar wel bovengemiddeld) van belang voor siertelers.

Binnen de sierteelt sector zullen met name de volgende thema's gemonitord moeten worden: 'Middelengebruik', 'energie efficiëntie', 'verantwoord ondernemen' en 'waterverbruik'. Al deze onderwerpen worden al besproken of hebben een hoge potentie om besproken te worden binnen de Europese en Nederlandse politiek. Komen deze thema's in de politiek aan bod en wordt er een beleid ontwikkeld dan hebben ze tevens een hoge invloed op de siertelers.

De positional map van de mogelijke doelstellingen van de wetgeving voor de komende jaren geeft een duidelijk en helder overzicht (figuur 5.34).

FIGUUR 5.34: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE DOELSTELLINGEN IN DE WETGEVING 2014

Alle mogelijke doelstellingen van de wetgeving hebben een zeer grote kans van optreden. Het 'efficiënter omgaan met mineralen' heeft de hoogste kans van optreden (4,02). Deze doelstelling heeft niet alleen de meeste kans van optreden, het is tevens uiterst belangrijk voor de siertelers, omdat het veruit de meeste invloed op de bedrijfsvoering heeft (0,34). Figuur 5.34 laat tevens zien dat de overige doelstellingen die mogelijk door middel van wetgeving gehandhaafd worden onder gemiddeld tot weinig invloed hebben op de bedrijfsvoering van de siertelers.

Tabel 39 laat zien dat de verschillen tussen 2013 en 2014 variëren tussen de +0,09 en -0,86. Zowel de kans van optreden als het belang voor de bedrijfsvoering van siertelers is voornamelijk afgenomen in vergelijking met 2013.

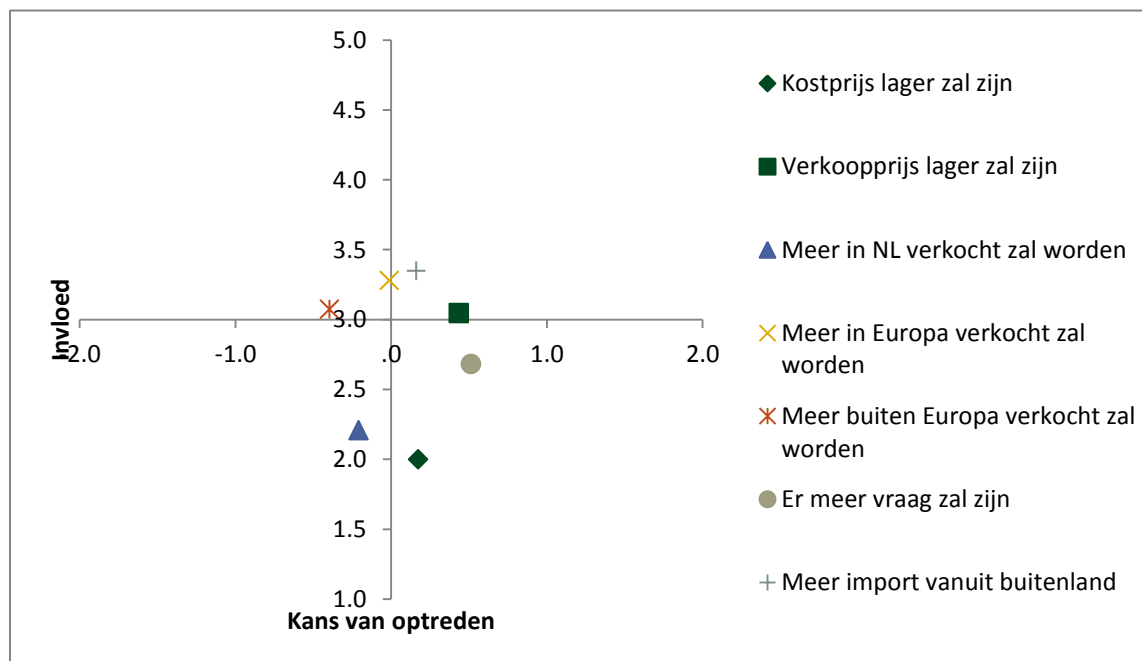
TABEL 39: TRENDVERSCHUIVINGEN IN DE NEDERLANDSE WETGEVING 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05
Efficiënter omgaan met water	3,55	3,64	0,088	0.752	3,29	3,05	-0,245	0.426
Minder afval produceren	3,42	3,39	-0,033	0.897	2,65	2,61	-0,032	0.910
Efficiënter omgaan met mineralen	4,06	4,02	-0,041	0.866	3,61	3,61	0,001	0.998
Minder broeikasgassen uitstoten	3,81	3,55	-0,261	0.329	3,39	2,52	-0,864	0.003
Efficiënter omgaan met energie	4,03	3,66	-0,374	0.148	3,68	3,05	-0,632	0.030

De grootste verschillen zijn te noteren in het belang voor de bedrijfsvoering. Het belang voor de bedrijfsvoering van wetgeving omtrent het 'verminderen van de uitstoot van broeikasgassen' is het hardst gedaald ($-0,86, p < 0,01$). Door deze daling is dit onderwerp het minst van belang voor siertelers. Een andere significante daler is de invloed van wetgeving omtrent het 'efficiënter omgaan met energie' ($-0,63, p = 0,030$).

Doordat alle waarden (m.u.v. 'efficiënter omgaan met mineralen') zijn gedaald, zijn deze allen onder gemiddeld van belang op de bedrijfsvoering van siertelers. Het 'efficiënter omgaan met mineralen' is gelijk gebleven in belang en daarmee de enige doelstelling die boven gemiddeld van belang is voor siertelers. Deze moet dan ook gemonitord worden.

Figuur 5.35 geeft een duidelijk beeld van wat de respondenten denken over de mogelijke economische ontwikkelingen in de komende 5 jaar.

FIGUUR 5.35: POSITIONAL MAP VAN DE ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN 2014

De positional map van economische ontwikkelingen geeft een verspreid, maar helder beeld van de kans van optreden. De kans van optreden van de economische ontwikkelingen is met geen enkele waarde boven de 3,35 aan de lage kant.

De lage score op 'lagere kostprijs' (2,00) betekent niet dat deze ontwikkeling geen kans van optreden heeft. De trend moet anders geïnterpreteerd worden. Men acht de kans klein dat de kostprijs lager wordt de komende jaren, dit kan er juist op duiden dat men hogere kostprijzen verwacht. Deze interpretatie geldt ook voor de ontwikkelingen 'meer vraag' en 'meer verkoop in Nederland'. Door de relatief lage score van beide (respectievelijk 2,21 en 2,68), verwachten respondenten juist dat de vraag niet toeneemt, maar stabiel blijft of juist afneemt de komende jaren. De afnemende vraag is wel degelijk van invloed op de bedrijfsvoering van de siertelers (0,51). Tevens is men somber gesteld over de verkoop in Nederland, men verwacht dat de vraag

verder afneemt. De invloed van de niet verwachte toenemende verkopen in Nederland zijn echter onder gemiddeld van belang. De respondenten verwachten wel dat er meer import vanuit het buitenland komt en schatten de kans op een lagere verkoopprijs relatief laag in. Deze twee ontwikkelingen zijn wel bovengemiddeld van belang voor de siertelers.

Tabel 40 geeft een overzicht van de economische ontwikkelingen, waarbij zowel positieve als negatieve verschillen bestaan. De verschillen in het belang van de bedrijfsvoering voor de siertelers laten zien dat het belang voornamelijk is gedaald. Geen van de verschillen in tabel 3 is significant verschillend ($p > 0,05$).

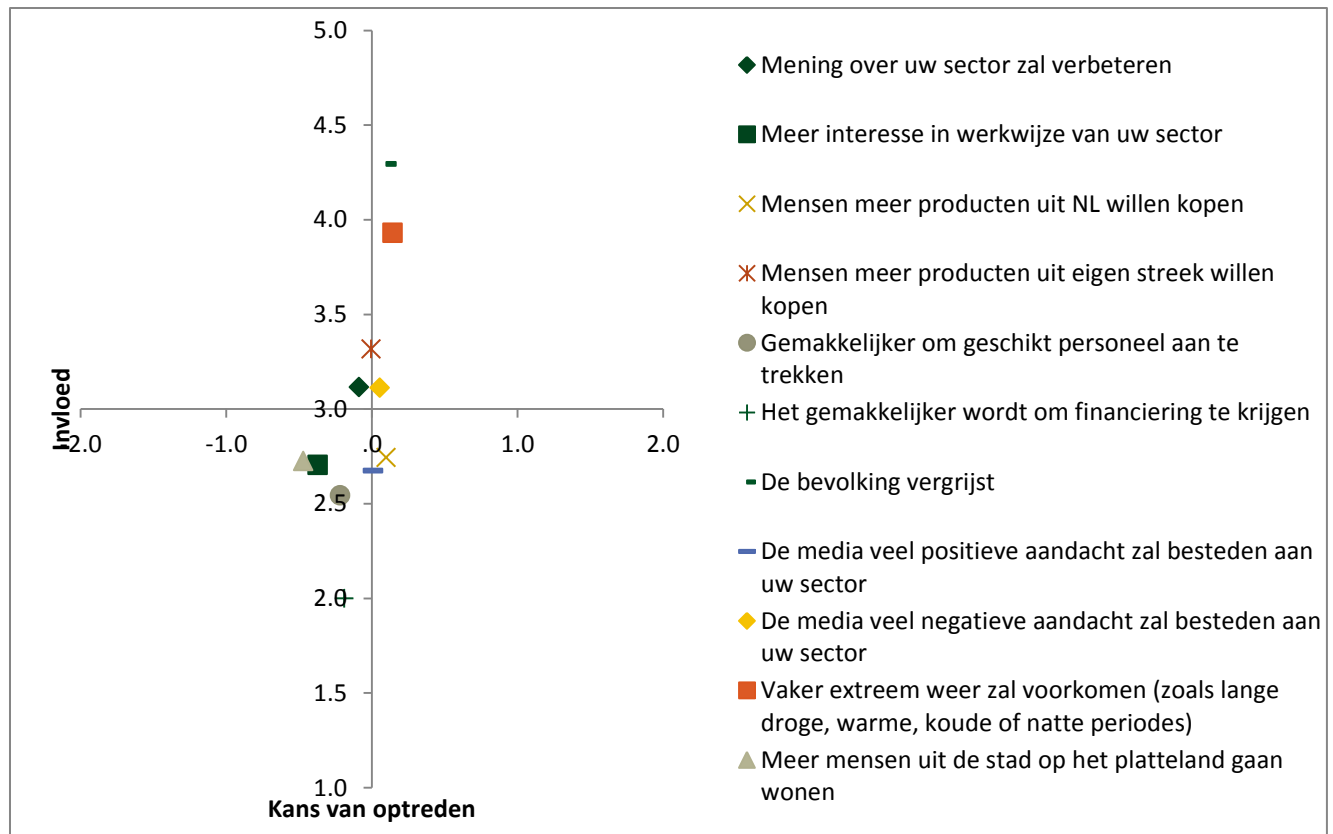
TABEL 40: VERSCHUIVINGEN IN DE ECONOMISCHE TRENDS 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05
Meer import vanuit het buitenland	3,16	3,35	0,188	0.564	3,19	3,44	0,248	0.489
Lagere verkoopprijs	2,90	3,05	0,150	0.597	4,17	3,81	-0,353	0.247
Lagere kostprijs	1,97	2,00	0,032	0.916	3,77	3,50	-0,274	0.377
Meer verkoop in Europa	3,30	3,28	-0,021	0.937	3,65	3,33	-0,320	0.282
Meer verkoop buiten Europa	3,10	3,07	-0,030	0.922	3,45	2,93	-0,525	0.135
Meer vraag	2,97	2,68	-0,284	0.293	3,97	3,88	-0,087	0.764
Meer verkoop in Nederland	2,52	2,21	-0,308	0.241	3,26	3,09	-0,165	0.585

Kijkend naar de kans van optreden is de kans op 'meer import' licht toegenomen (+0,19). In tegenstelling tot de 'verkoop in Nederland'. Men is negatiever gestemd over de 'verkoop in Nederland'. De verwachting dat er meer in Nederland verkocht wordt is verder afgenomen (-0,31). Het belang van de sierteelt sector hiervoor is door een kleine afname (-0,17) onder het gemiddelde.

Wanneer men verder kijkt naar het belang voor de bedrijfsvoering van siertelers, dan is 'meer import' als enige in belang toegenomen (+0,25). Door deze toename is de import vanuit het buitenland van bovengemiddeld belang voor de siertelers. Ondanks kleine afnames zijn 'meer vraag', 'lagere verkoopprijs' en 'lagere kostprijs' eveneens boven gemiddeld van belang voor de sierteelt. Deze vier bovengenoemde thema's moeten dan ook goed gemonitord worden.

De (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen van 2014 scoren zowel op de kans van optreden als de invloed op bedrijfsvoering bijzonder laag. Dit blijkt uit figuur 5.36 waarbij (met uitzondering van de vergrijzingstrend en extreem weer) geen scores boven de 3,32 uitkomen.

FIGUUR 5.36: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE (VOORNAMELIJK) MAATSCHAPPELIJK ONTWIKKELINGEN

Kijkend naar wat hoog scoort en boven gemiddeld van invloed is op de bedrijfsvoering dan springen twee trends eruit, namelijk; ‘vergrijzing’ en ‘extreem weer’. De respondenten weten dat Nederland langzaam ouder wordt, hierdoor heeft de vergrijzing de hoogste kans van optreden (4,30). Deze maatschappelijke ontwikkeling heeft tevens een net boven gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering (0,10). Daarnaast schat men de kans dat er vaker extreem weer voorkomt hoog in voor de komende jaren (3,93). Deze ontwikkeling heeft een net boven gemiddelde invloed op de siertelers (0,14).

Wanneer men kijkt naar de rol van de media dan ziet men twee tegenpolen in kans van optreden. De kans op ‘positieve media aandacht’ wordt lager geschat dan de kans op ‘negatieve media aandacht’ (2,67 versus 3,11). Zowel positieve als negatieve media aandacht hebben een gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering en verschillen weinig van elkaar (0,01 versus 0,05).

Kijkt men naar de laag scorende ontwikkelingen dan scoren het ‘gemakkelijker financiering krijgen’, ‘gemakkelijker geschikt personeel aantrekken’, ‘meer interesse in werkwijze van de sector’ en het ‘toenemende aantal mensen die van de stad naar platteland verhuizen’ extreem laag. Siertelers verwachten niet dat deze ontwikkelingen zich snel zullen voordoen, daarnaast is de invloed op de bedrijfsvoering ook onder tot ver onder gemiddeld.

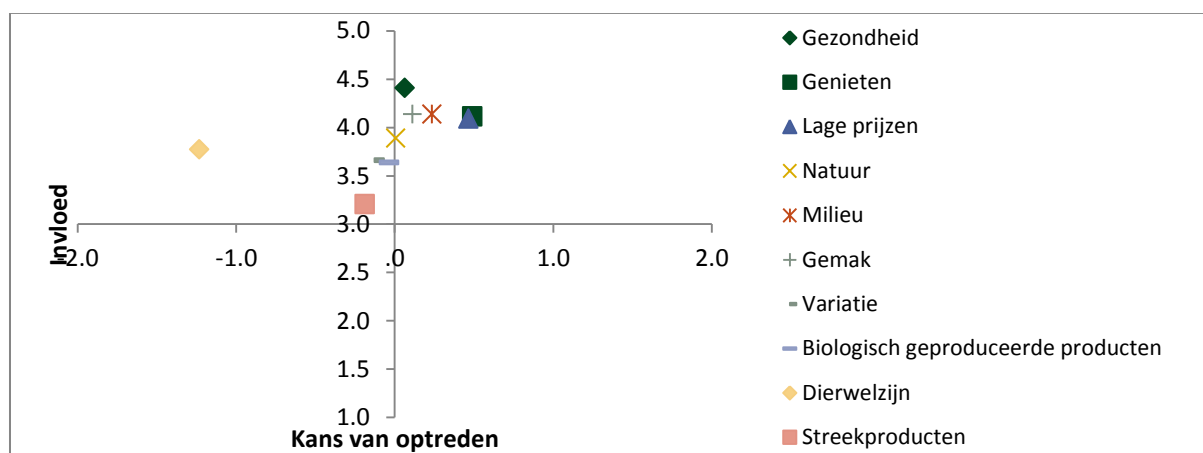
Tabel 41 laat een overzicht zien van de verschuivingen in de (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen. De verschillen zijn klein, zowel positief als negatief en variëren van +0,32 tot -0,42. Geen van de verschillen zijn significant ($p > 0,05$).

TABEL 41: VERSCHUIVINGEN MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05
Mensen meer producten uit hun eigen streek willen kopen	3,19	3,32	0,125	0.664	2,94	3,26	0,320	0.279
De mening van mensen over uw sector zal verbeteren	3,07	3,12	0,050	0.835	3,00	3,18	0,182	0.493
Mensen meer producten uit Nederland willen kopen	2,87	2,74	-0,122	0.648	3,26	3,40	0,147	0.600
Mensen meer interesse in de werkwijze van uw sector zullen hebben	2,90	2,70	-0,195	0.490	2,61	2,86	0,244	0.364
Het gemakkelijker wordt om geschikt personeel aan te trekken	2,97	2,55	-0,421	0.172	2,94	3,00	0,065	0.831
Mensen meer kennis krijgen over de productie van voeding	2,86	-	n.a.	-	2,52	-	n.a.	-
Het gemakkelijker wordt om financiering te krijgen	-	2,00	n.a.	-	-	3,07	n.a.	-
De bevolking vergrijst	-	4,30	n.a.	-	-	3,43	n.a.	-
Media veel positieve aandacht besteden aan uw sector	-	2,67	n.a.	-	-	3,36	n.a.	-
Media veel negatieve aandacht besteden aan uw sector	-	3,11	n.a.	-	-	3,39	n.a.	-
Vaker extreem weer zal voorkomen	-	3,93	n.a.	-	-	3,48	n.a.	-
Meer mensen uit stad op het platteland gaan wonen	-	2,73	n.a.	-	-	2,71	n.a.	-

De grootste stijger met betrekking tot het belang van de bedrijfsvoering ziet men op de ontwikkeling dat 'men meer streekproducten wil kopen' (+0,32). Door deze stijging is het belang van deze ontwikkeling nu van gemiddeld belang voor de siertelers. De grootste daler ziet men bij de kans van optreden dat 'het gemakkelijker is geschikt personeel aan te trekken' (-0,42). Door deze daling is de kans om gemakkelijk geschikt personeel vinden verder afgenomen, echter is dit onder gemiddeld van belang voor de sierteeltsector.

In figuur 5.37 ziet men de verwachte kans van optreden en de verwachte invloed van de consumenten thema's op de bedrijfsvoering van de siertelers de komende jaren weergegeven in een positional map. Volgens de respondenten in de sector hebben ze allemaal een redelijk tot grote kans van optreden. Echter zijn niet allen relevant voor de sector, dit ziet men door lage score op invloed.

FIGUUR 5.37: POSITIONAL MAP VAN DE CONSUMENTENTHEMA'S IN DE KOMENDE 5 JAAR

Het thema 'gezondheid' heeft de grootste kans van optreden (4,41). 'Genieten' (4,11), 'lage prijzen' (4,09), 'milieu' (4,14) en 'gemak' (4,14) hebben een lagere, maar eveneens grote kans van optreden. Kijkend naar de invloed van bovengenoemde consumenten thema's dan zijn allen van bovengemiddeld belang voor de sector. De consumenten trends 'genieten' en 'lage prijzen' hebben de meeste invloed op de bedrijfsvoering van de siertelers (0,49 en 0,46). Deze vijf thema's moeten allen dan ook goed gemonitord worden. 'Streekproducten' heeft de laagste kans van optreden (3,20) en is tevens onder gemiddeld relevant voor de bedrijven (-0,19). Ook is 'dierwelzijn', ondanks zijn hoge kans van optreden, niet relevant voor de sector en scoort extreem laag op invloed (-1,23).

Tabel 42 laat zien dat de verschuivingen van de consumenten thema's ten opzichten van een jaar eerder voornamelijk positief zijn. Over het algemeen is de kans van optreden toegenomen en het belang in de bedrijfsvoering van de siertelers gestegen.

TABEL 42: VERSCHUIVINGEN VAN DE CONSUMENTEN ONTWIKKELINGEN 2013-2014

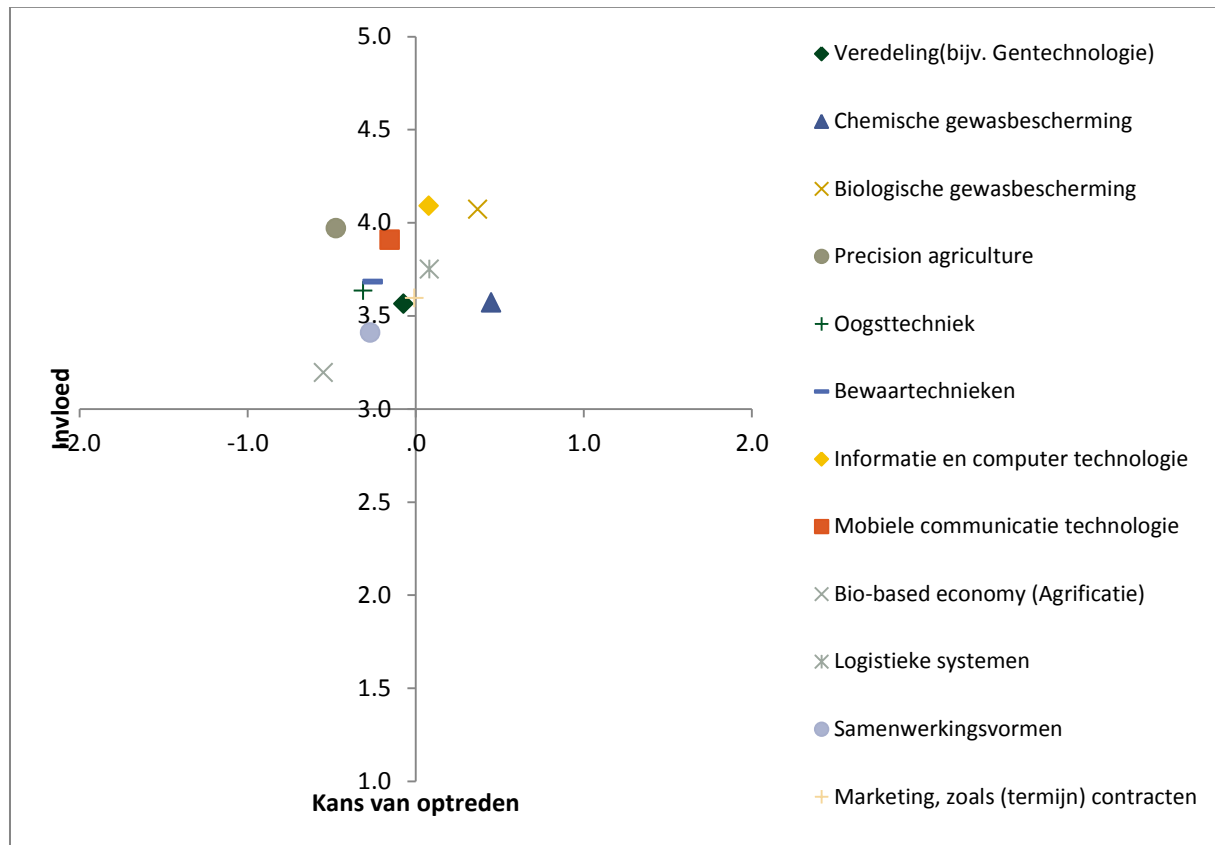
	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05
Milieu	3,55	4,14	0,588	0.018	3,32	3,48	0,155	0.585
Natuur	3,39	3,89	0,499	0.038	2,74	3,30	0,554	0.069
Lage prijzen	3,71	4,09	0,381	0.177	3,77	3,89	0,112	0.732
Gezondheid	4,16	4,41	0,248	0.266	2,68	3,36	0,686	0.048
Variatie	3,42	3,66	0,240	0.342	3,00	3,09	0,091	0.772
Genieten	3,94	4,11	0,178	0.285	3,16	3,81	0,653	0.019
Gemak	4,16	4,14	-0,025	0.913	2,94	3,36	0,428	0.176
Voedselveiligheid	3,97	-	n.a.	-	1,81	-	n.a.	-
Biologisch geproduceerde producten	-	3,64	n.a.	-	-	3,23	n.a.	-
Dierwelzijn	-	3,77	n.a.	-	-	1,79	n.a.	-
Streekproducten	-	3,20	n.a.	-	-	3,00	n.a.	-

De meeste opvallende verschuiving in 2014 is de verschuiving van het thema 'natuur'. De kans van optreden is significant toegenomen (-0,50, $p = 0,038$), en het belang in de bedrijfsvoering is eveneens hard gestegen (-0,55, $p = 0,069$). Eveneens is het thema 'milieu' toegenomen, al is deze verandering alleen significant toegenomen bij de kans van optreden (0,59, $p = 0,018$). Door deze toename is het belang in de bedrijfsvoering dusdanig groot geworden dat het goed gemonitord moet worden. Door de stijgingen van beide thema's is zowel 'natuur' als 'milieu' gemiddeld tot bovengemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering van siertelers.

Wanneer men kijkt naar de stijgingen van de consumenten thema's in het belang voor de bedrijfsvoering voor de siertelers dan vallen 'gezondheid' en 'genieten' op. Door een significante stijging (+0,69, $p = 0,048$) is deze trend bovengemiddeld van belang geworden voor siertelers. De trend dat consumenten willen 'genieten' is tevens significant belangrijker geworden voor de bedrijven in de sierteelt (0,65, $p = 0,019$). Door deze

significante toename heeft het samen met het thema ‘lage prijzen’ de meeste invloed op de bedrijfsvoering van siertelers.

De positional map (figuur 5.38) geeft een overzicht van de mogelijke kans van optreden van technologische ontwikkelingen op de genoemde thema's en de invloed die deze technologische vooruitgangen hebben op de bedrijfsvoering van siertelers.

FIGUUR 5.38: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED IN DE KOMENDE 5 JAAR

Uit bovenstaand figuur 5.38 blijkt dat de respondenten de kans van optreden voor vooruitgang op alle technologische gebieden redelijk tot hoog inschat de komende jaren.

De meeste technologische vooruitgang wordt verwacht op het gebied van ‘biologische gewasbescherming’ (4,07) en ‘ICT’ (4,09). In mindere mate, maar nog steeds met een hoge kans van optreden, verwacht men tevens ook vooruitgang op de volgende gebieden: ‘Precisie landbouw’ (3,97), ‘mobiele communicatie technologie’ (3,91), ‘logistieke systemen’ (3,75), ‘bewaar-technieken’ (3,68), ‘oogsttechniek’ (3,63), ‘marketing’ (3,60), ‘veredeling’ (3,56) en ‘chemische gewasbescherming’ (3,57).

De invloed die technologische vooruitgang heeft op de sector zijn echter niet allen van belang. Technologische vooruitgang op het gebied van ‘chemische gewasbescherming’ heeft de meeste invloed op de bedrijfsvoering (0,45). ‘Biologische gewasbescherming’ is tevens een gebied wat men in de gaten moet houden omdat het ook veel impact heeft op de bedrijfsvoering (0,37). Vooruitgangen op het gebied van ‘ICT’ en ‘logistieke systemen’

hebben tevens een boven gemiddeld belang voor de siertelers. Vooruitgangen op al deze vier gebieden moet goed gemonitord worden.

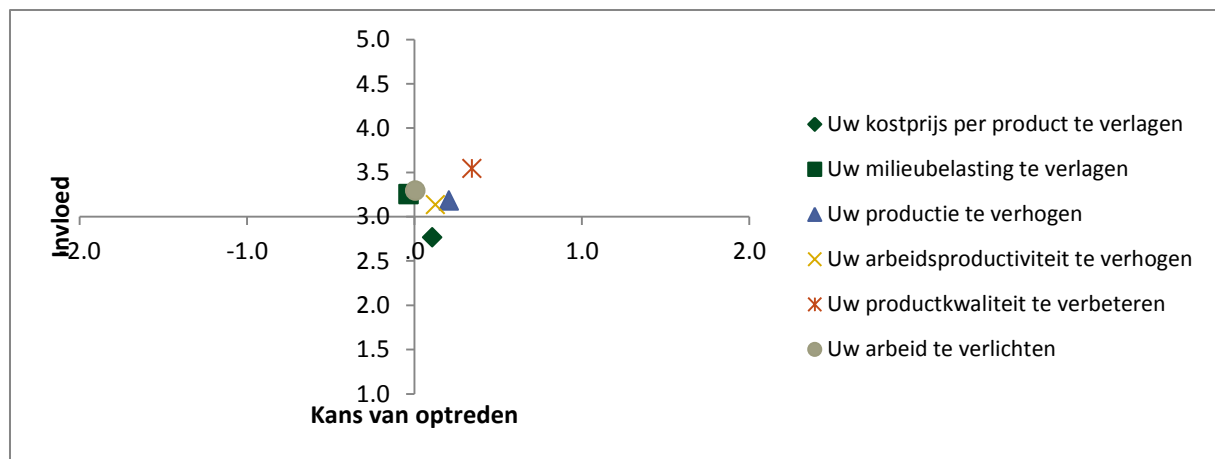
Tabel 43 laat ons zien dat bij het vergelijken van de cijfers van 2013 met 2014 de verschillen in verwachtingen op technologisch gebied de komende jaren relatief klein zijn. Deze variëren van +0,40 tot -0,44. Geen van de verschillen in tabel 42 is significant ($p > 0,05$).

TABEL 43: VERSCHUIVINGEN VAN DE TECHNOLOGISCHE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05
Informatie en computer technologie	3,90	4,09	0,188	0.474	3,29	3,25	-0,040	0.900
Precision agriculture	3,78	3,97	0,187	0.481	2,24	2,64	0,399	0.281
Chemische gewasbescherming	3,45	3,57	0,120	0.658	3,61	3,73	0,119	0.685
Logistieke systemen	3,63	3,75	0,117	0.652	3,13	3,27	0,144	0.626
Oogsttechniek	3,63	3,63	0,001	0.998	2,77	2,81	0,035	0.919
Marketing, zoals (termijn) contracten	3,63	3,60	-0,038	0.888	3,35	3,20	-0,150	0.627
Mobiele communicatie technologie	4,06	3,91	-0,155	0.551	3,26	2,98	-0,281	0.370
Biologische gewasbescherming	4,26	4,07	-0,187	0.412	3,71	3,60	-0,114	0.702
Bewaartechnieken	3,94	3,68	-0,253	0.344	2,87	2,90	0,034	0.929
Samenwerkingsvormen	3,68	3,41	-0,268	0.330	3,16	2,86	-0,298	0.357
Bio-based economy	3,48	3,20	-0,285	0.383	2,22	2,56	0,341	0.344
Veredeling	4,00	3,56	-0,436	0.094	3,17	3,07	-0,093	0.796
Fokkerij	3,26	-	n.a.	-	1,29	-	n.a.	-
Medicijnen	3,73	-	n.a.	-	1,47	-	n.a.	-
Voedselveiligheid	3,71	-	n.a.	-	1,63	-	n.a.	-

De kans dat er technologische ontwikkelingen op het gebied van ‘veredeling’ plaats zullen vinden is het meest gedaald (-0,44, $p = 0,094$). Kijkend naar de ontwikkelingen die een bovengemiddeld belang hebben op de bedrijfsvoering van siertelers dan is technologische ontwikkeling op het gebied van ‘biologische gewasbescherming’ zowel in kans van optreden als belang in bedrijfsvoering licht gedaald (-0,19 en -0,11). Desondanks is de kans op technologische vooruitgang op dit gebied hoog en is het nog steeds één van de belangrijkste gebieden voor de siertelers. ‘Chemische gewasbescherming’ daar in tegen is in zowel kans van optreden, als belang voor de bedrijfsvoering, licht gestegen (beide +0,12). Door deze lichte stijging heeft technologische ontwikkeling op dit gebied de meeste invloed op de bedrijfsvoering van siertelers.

De scores van de gevolgen van technologische ontwikkelingen in de sierteelt in 2014 laten zien dat de respondenten gematigd positief zijn over de resultaten van nieuwe technologische ontwikkelingen (zie figuur 5.39).

FIGUUR 5.39: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED

Opvallend aan de bovenstaande positional map is dat alle mogelijke uitkomsten van technologische ontwikkelingen relatief gemiddeld scoren, in zowel kans van optreden als belang voor de bedrijfsvoering in de sierteelt. De respondenten geven aan dat er de meeste kans is op een 'verbeterde product kwaliteit' (3,55). Een verbeterde productkwaliteit is tevens het meest van belang voor de bedrijfsvoering (0,34). Zowel 'productie verhogen' als 'arbeidsproductiviteit verhogen' hebben een redelijk kans van optreden en zijn tevens boven gemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering.

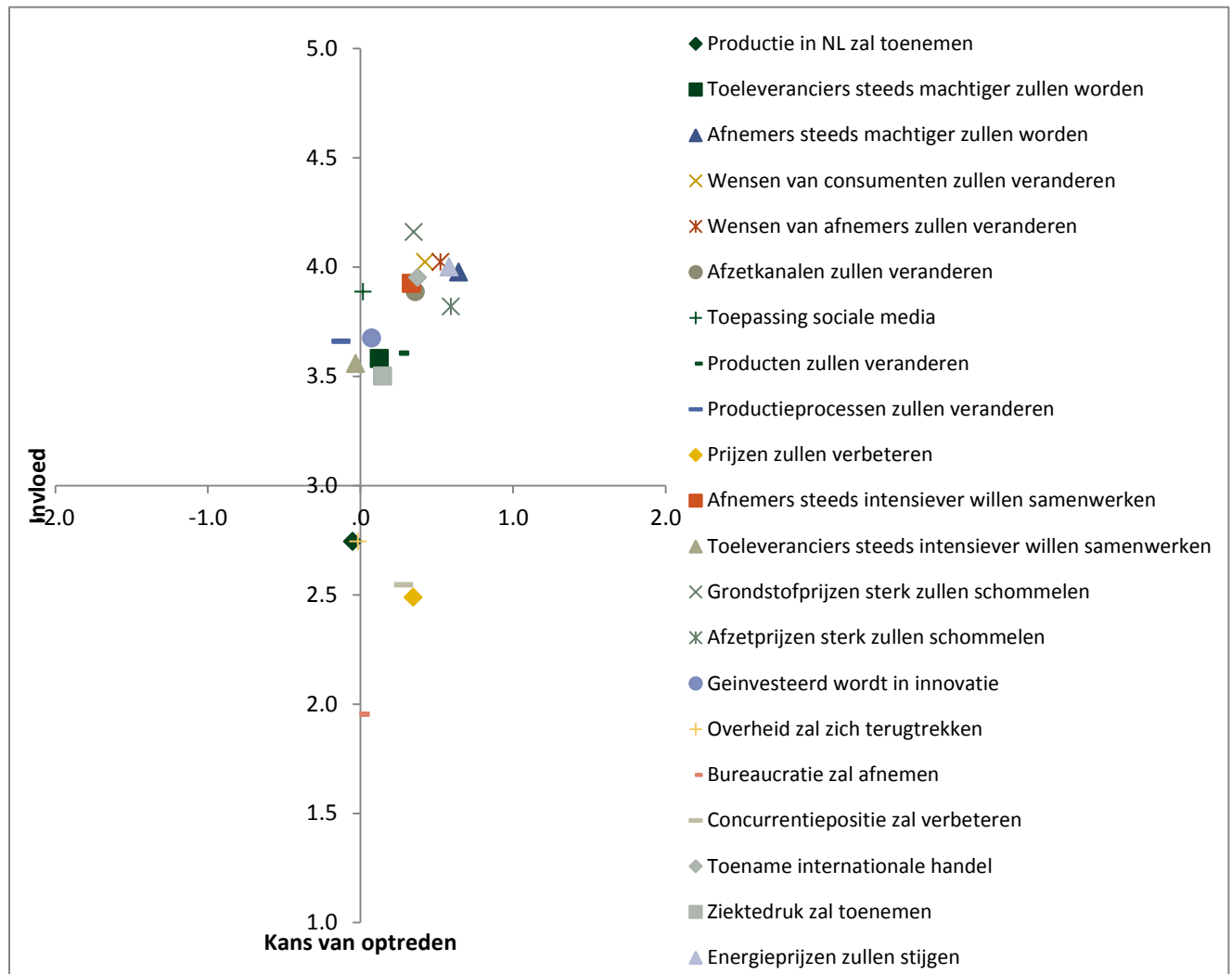
Tabel 44 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder zowel positief al negatief zijn en variëren van +0,92 tot -0,30. Over het algemeen is de kans van optreden niet veranderd. Kijkt men naar het belang in de bedrijfsvoering van de siertelers dan varieert dit. Geen van de verschillen in tabel 43 is significant ($p > 0,05$).

TABEL 44: VERSCHUIVINGEN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05
Uw productie te verhogen	3,00	3,18	0,182	0.558	3,52	3,55	0,029	0.923
Uw milieubelasting te verlagen	3,19	3,26	0,062	0.822	2,94	3,23	0,292	0.326
Uw productkwaliteit te verbeteren	3,48	3,55	0,062	0.833	3,74	3,68	-0,060	0.838
Uw arbeidsproductiviteit te verhogen	3,10	3,14	0,040	0.899	3,48	3,45	-0,029	0.925
Uw arbeid te verlichten	3,26	3,30	0,037	0.903	3,55	3,25	-0,298	0.351
Uw kostprijs per product te verlagen	2,81	2,77	-0,039	0.897	3,48	3,41	-0,075	0.836

Ondanks de kleine verschuivingen moeten de technologische ontwikkelingen die resulteren in 'verbeterde productkwaliteit', 'verhoogde productie' en 'verhoogde arbeidsproductiviteit' zeker gevolgd worden. Is er een nieuwe techniek die dit mogelijk maakt dan moeten de siertelers kijken wat de mogelijkheden zijn om deze nieuwe technieken te adopteren. De technologische gevolgen van deze ontwikkelingen hebben namelijk een goede kans van optreden en zijn van bovengemiddeld belang voor de bedrijfsvoering.

Uit figuur 5.40 wordt duidelijk hoe respondenten uit de sierteelt denken over overige ontwikkelingen op de agrarische markt. Deze ontwikkelingen zijn zowel positief als negatief.

FIGUUR 5.40: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN IN DE KOMENDE 5 JAAR

Zoals bij eerdere positional maps moet hier de kans van optreden voor sommige ontwikkelingen anders geïnterpreteerd worden. Bijvoorbeeld de duidelijke uitschieter naar beneden 'bureaucratie zal afnemen' is hier een goed voorbeeld van en scoort opvallend laag (1,95). Dit betekent echter niet dat de respondenten denken dat de bureaucratie zal afnemen, maar volgens de respondenten is de kans juist groot dat de bureaucratie verder toeneemt. Naast de overheid zijn de respondenten somber gesteld over de 'concurrentie positie' (2,54) en de 'prijzen'. Enerzijds verwacht men niet dat de prijzen zullen verbeteren, deze scoort laag (2,49). Anderzijds geeft men aan dat er een grote kans is dat de grondstofprijzen sterk zullen schommelen (4,16) en relatief grote kans dat de afzetprijzen schommelen (3,82).

De respondenten in de sierteelt verwachten een relatief hoge kans dat de 'internationale handel toeneemt' in de komende jaren (3,95). Tevens acht men de kans hoog dat er meer geïnvesteerd wordt in innovatie(3,67).

Kijkend naar zowel toeleveranciers als afnemers dan schat men de kans dat 'afnemers steeds machtiger worden' hoger in dan de kans dat 'toeleveranciers machtiger zullen worden' (3,98 versus 3,58). Kijkt men naar het samenwerken dan ziet men hetzelfde patroon. De kans dat 'afnemers intensief willen samenwerken' wordt hoger geschat dan de kans dat 'toeleveranciers intensief willen samenwerken' (3,92 versus 3,56). Een 'samenwerking met de afnemer' heeft tevens meer invloed op de bedrijfsvoering dan een 'samenwerking met de toeleverancier' (0,33 versus -0,03). Door intensievere samenwerking kan men wellicht inspelen op de verwachte veranderende wensen van zowel afnemers als consument, die beide een zeer hoge kans van optreden hebben (beide 4,02).

Tabel 45 geeft de verschuivingen van dit jaar ten opzichten van het voorgaand jaar weer, waarbij zowel positieve als negatieve verschuivingen hebben plaats gevonden. Met een betrouwbaarheid van 95 procent zijn er geen significante verschillen gevonden ($p > 0,05$).

TABEL 45: VERSCHUIVINGEN OVERIGE ONTWIKKELINGEN

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=31)	2014 (N=44)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=31)	2014 (N=44)	versch il	Sig <0,05
De ziektedruk zal toenemen	3,00	3,50	0,500	0.062	3,74	3,50	-0,242	0.388
Toeleveranciers worden machtiger	3,10	3,58	0,485	0.090	3,29	3,38	0,091	0.775
Wensen van consumenten zullen veranderen	3,58	4,02	0,442	0.059	3,52	3,81	0,293	0.270
Productieprocessen zullen veranderen	3,32	3,66	0,337	0.239	3,32	3,12	-0,204	0.474
Afzetprijzen sterk zullen schommelen	3,52	3,82	0,302	0.251	3,74	4,00	0,258	0.352
Producten zullen veranderen	3,32	3,60	0,282	0.316	3,48	3,57	0,088	0.754
Afzetkanalen zullen veranderen	3,61	3,89	0,273	0.268	3,68	3,74	0,061	0.825
Afnemers willen intensiever samenwerken	3,68	3,93	0,248	0.320	3,61	3,67	0,054	0.851
Geïnvesteed wordt in innovatie	3,48	3,67	0,191	0.449	3,10	3,36	0,260	0.423
Grondstofprijzen sterk zullen schommelen	4,03	4,16	0,127	0.527	3,90	3,64	-0,260	0.322
Sociale media toegepast worden	3,77	3,89	0,112	0.674	3,19	3,31	0,116	0.714
Wensen van afnemers zullen veranderen	3,94	4,02	0,087	0.711	3,77	3,86	0,083	0.723
Toeleverancier wil intensiever samenwerken	3,48	3,56	0,074	0.769	3,29	3,26	-0,028	0.926
Afnemers steeds machtiger zullen worden	3,90	3,98	0,073	0.791	3,81	4,02	0,217	0.450
De internationale handel zal toenemen	3,90	3,95	0,049	0.823	3,61	3,71	0,101	0.736
De concurrentiepositie zal verbeteren	2,65	2,55	-0,100	0.670	3,81	3,60	-0,211	0.438
De productie in Nederland zal toenemen	2,90	2,74	-0,159	0.578	3,13	3,24	0,115	0.705
De overheid zich zal terugtrekken	2,94	2,74	-0,191	0.576	2,93	3,24	0,305	0.312
Prijzen zullen verbeteren	2,71	2,49	-0,221	0.426	4,10	3,76	-0,335	0.254
De bureaucratie zal afnemen	2,26	1,95	-0,306	0.328	3,35	3,31	-0,045	0.884
Energieprijzen zullen stijgen	-	4,00	n.a.	-	-	3,86	n.a.	-

Wanneer men kijkt naar de kans van optreden dan ziet men zowel stijgers als dalers. De hoogste stijgers bij kans van optreden is de kans van optreden zijn; de 'ziektedruk zal toenemen' (+0,50), 'toeleveranciers worden machtiger' (+0,49) en 'wensen van consument zullen veranderen' (+0,44). Dat deze verschuivingen heeft de kans van op treden van 'wensen van de consument veranderen' een hele grote kans van optreden. Desalniettemin heeft 'grondstofprijzen zullen schommelen' met een kleine toename nog steeds de hoogste kans van optreden (0,13). Kijkend naar de hardste daler dan is de kans dat 'bureaucratie afneemt' (-0,31), nog verder gedaald tot een positie waar de kans van optreden extreem klein is. Kijkt men naar de belang in de dan is de ontwikkeling dat 'prijzen zullen verbeteren' (-0,34) minder belangrijk geworden voor de bedrijfsvoering. Dat de 'wensen van de consument veranderen' (+0,29) heeft een stijgend belang voor de siertelers.

Tot slot is er gevraagd wat de siertelers verwachten van hun eigen bedrijfsvoering en wat hun strategie daarbij is (zie tabel 46). De resultaten zijn niet weergegeven in een positional map, omdat enkel gevraagd is wat hun verwachtingen zijn over de strategieën.

De resultaten van 2014 laten zien dat men zich voornamelijk richt op het 'verhogen van de productkwaliteit' (3,93). In zekere, maar mindere, mate wordt ook gericht op het 'reduceren van schulden' (3,81). De siertelers gaan zich verder focussen op het 'nauwer samenwerken met afnemers' en het 'ontplooien van nieuwe activiteiten'. De siertelers zijn nauwelijks bezig om de 'schaalgrootte te vergroten' (2,12) en 'activiteiten van de afnemers en/of toeleveranciers over te nemen' (2,26). Tevens is de kans dat men in de komende 5 jaar het bedrijf overdraagt aan een opvolger relatief klein (1,92) en denkt men er weinig over na om het 'bedrijf te beëindigen' (2,39).

Tabel 46 geeft een overzicht van het verschil in eigen bedrijfsvoering tussen de trendonderzoeken van 2013 en 2014 weer. De verschillen zijn zowel positief als negatief en variëren van +0,49 tot -0,43.

TABEL 46: VERSCHUIVINGEN VAN DE VERWACHTINGEN IN EIGEN BEDRIJFSVOERING

	Kans van optreden			
	2013 (N=31)	2014 (N=44)	verschil	Sig <0,05
Schulden te reduceren	3,32	3,81	0,487	0.089
De kwaliteit van uw producten te verhogen	3,65	3,93	0,285	0.242
Nieuwe activiteiten te ontplooien	3,23	3,42	0,193	0.531
De prijs voor uw producten te verhogen	2,97	3,12	0,150	0.611
De kostprijs van uw producten te verlagen	2,65	2,78	0,135	0.666
Activiteiten van afnemers /toeleveranciers overnemen	2,16	2,26	0,101	0.765
Bedrijf aan te passen aan "eisen" uit de maatschappij	3,23	3,30	0,077	0.780
Nauwer samen te werken met afnemers	3,61	3,44	-0,171	0.576
De schaalgrootte van uw bedrijf te vergroten	2,55	2,12	-0,429	0.210
Bedrijf te beëindigen	-	2,39	n.a.	-
Bedrijf over te dragen aan een opvolger	-	1,92	n.a.	-

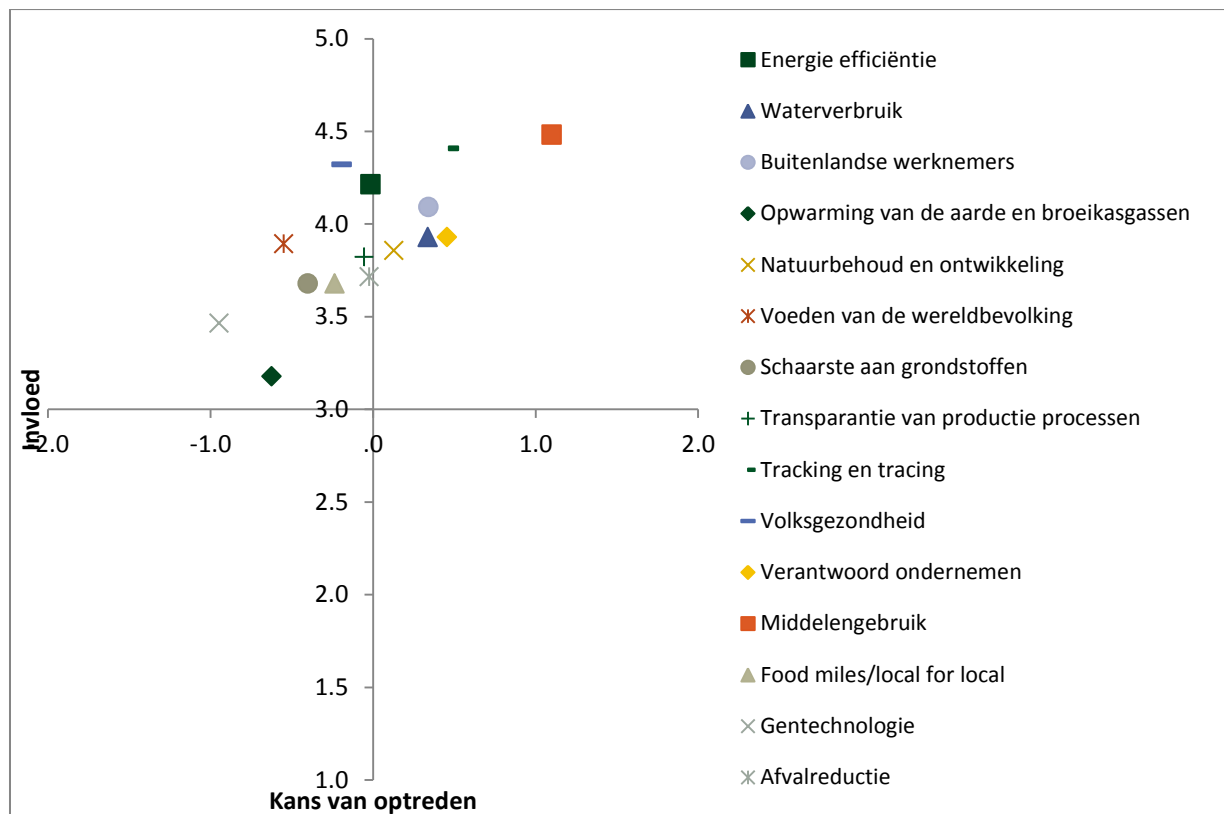
Enerzijds zullen siertelers zich meer gaan focussen op het 'verlagen van de schulden' (+0,49, $p = 0,089$). Door deze toename is het reduceren van de schulden een belangrijk speerpunt geworden voor de komende jaren. Anderzijds is de focus op het 'vergroten van de schaalgrootte' nog verder afgenomen (-0,43). Door deze afname is volgens de respondenten de kans klein dat siertelers gaan uitbreiden de komende jaren.

De 'kwaliteit van producten verhogen' had in 2013 al de hoogste prioriteit en met een toename (+0,29) is dit ook in 2014 de focus gebleven van de siertelers voor de komende jaren.

5.6 FRUITTEELT

De fruitteelt en boomkwekerij subsector is gemiddeld vertegenwoordigde sector. Waar in 2013 nog 41 respondenten de enquête ingevuld hebben is dit aantal teruggelopen naar 28 respondenten. Dit moet in acht genomen worden wanneer men de resultaten bekijkt.

Onderstaande positional map (figuur 5.41) geeft de kans van optreden en de invloed op de bedrijfsvoering van de Europese en Nederlandse politieke thema's weer voor de fruittelers.

FIGUUR 5.41: POSITIONAL MAP VAN DE THEMA'S IN DE EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEK VOOR DE KOMENDE 5 JAAR.

Uit figuur 5.41 blijkt dat de Europese en Nederlandse politieke thema's een grote tot hele grote kans van optreden hebben volgens de respondenten. 'Middelengebruik' scoort extreem hoog in zowel kans van optreden (4,48) als de invloed op de bedrijfsvoering van fruittelers (1,10). Wanneer dit onderwerp in de politiek besproken wordt dan moet deze ontwikkeling dus goed gemonitord worden.

'Tracking & tracing' (4,41), 'buitenlandse werknemers' (4,09), 'verantwoord ondernemen' (3,93), 'waterverbruik' (3,93) en 'natuurbehoud en ontwikkeling' (3,86) hebben tevens ook een grote kans van optreden. Wanneer deze in de politiek besproken worden hebben deze onderwerpen allen ook een gemiddeld tot boven gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering.

'Opwarming van de aarde' heeft de laagst kans van optreden (3,18) volgens de respondenten, als is dit nog steeds relatief goede kans van optreden het is toch minder relevant voor de fruittelers omdat het ver onder

gemiddeld scoort (-0,62). Eveneens heeft 'gentechnologie' volgens de respondenten weinig relevantie voor de bedrijfsvoering van fruittelers(-0,95).

Uit tabel 47 blijkt dat binnen de fruitteelt sector vijf significante verschillen zijn gevonden op het politieke gebied in vergelijking met het eerder gehouden trendonderzoek in 2013. Zowel de kans van optreden voor de meeste ontwikkelingen als het belang in de bedrijfsvoering is voornamelijk toegenomen. De verschillen variëren van +0,70 tot -0,49.

TABEL 47: VERSCHUIVINGEN IN EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEKE TRENDS 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05
Tracking en tracing (traceerbaarheid)	3,77	4,41	0,640	0.014	3,46	3,86	0,393	0.193
Middelengebruik	4,00	4,48	0,481	0.039	4,07	4,43	0,356	0.105
Transparantie productie processen	3,44	3,82	0,377	0.106	3,09	3,29	0,196	0.454
Natuurbehoud en ontwikkeling	3,60	3,86	0,261	0.232	3,09	3,43	0,341	0.176
Food miles/local for local	3,47	3,68	0,208	0.413	3,08	3,11	0,030	0.920
Waterverbruik	3,75	3,93	0,179	0.404	3,05	3,75	0,697	0.008
Buitenlandse werknemers	3,93	4,09	0,161	0.508	3,35	3,82	0,467	0.156
Energie efficiëntie	4,11	4,21	0,107	0.623	3,23	3,36	0,129	0.626
Verantwoord ondernemen	3,84	3,93	0,086	0.730	3,51	3,89	0,384	0.127
Volksgezondheid	4,30	4,32	0,023	0.909	3,30	3,14	-0,155	0.546
Afvalreductie	3,75	3,71	-0,040	0.864	2,75	3,36	0,603	0.031
Voeden van de wereldbevolking	3,96	3,89	-0,072	0.755	2,41	2,75	0,339	0.270
Gentechnologie	3,75	3,46	-0,286	0.246	2,40	2,36	-0,043	0.884
Schaarste aan grondstoffen	4,07	3,68	-0,392	0.087	3,23	2,89	-0,339	0.245
Opwarming van de aarde	3,67	3,18	-0,488	0.021	2,43	2,75	0,321	0.279
Dierenwelzijn	3,81	-	n.a.	-	1,64	-	n.a.	-

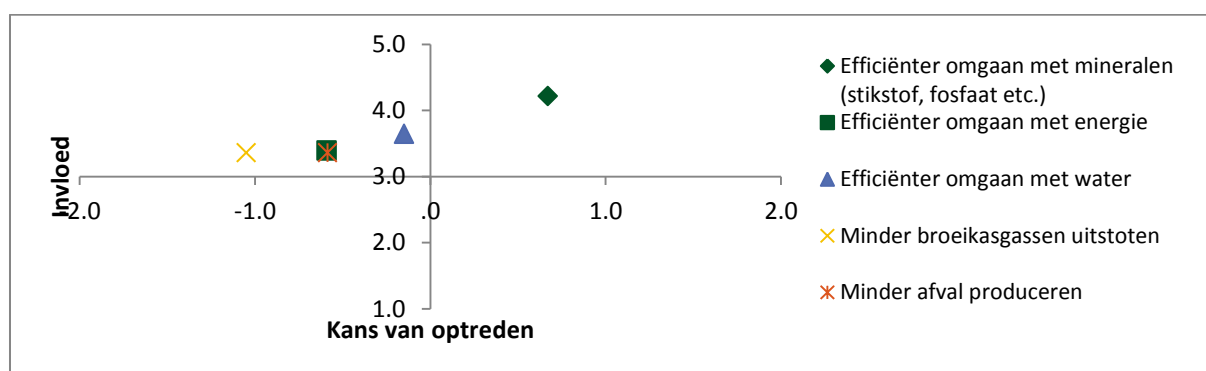
Wat als eerste opvalt in tabel 46 is dat bij de kans van optreden 'tracking & tracing' significant is toegenomen (+0,64, $p = 0,014$). 'Middelengebruik' is eveneens significant toegenomen (+0,48, $p = 0,039$). Door deze verschuivingen hebben 'middelengebruik' en 'traceerbaarheid' nu de grootste kans om in de politiek besproken te worden. Evenzeer is ook de invloed die de thema's op de bedrijfsvoering van fruittelers hebben licht toegenomen, waardoor de thema's van groot invloed blijven voor de bedrijfsvoering.

Kijkt men naar de grootste daler bij de kans van optreden, dan valt het thema 'opwarming van de aarde' op. Dit thema heeft een significant lagere kans van optreden (-0,49, $p = 0,021$). Ondanks een kleine stijging in belang voor de bedrijfsvoering van dit thema (+0,32), is het nog steeds onder gemiddeld van belang voor fruittelers. Kijkend naar de invloed op de bedrijfsvoering dan zijn zowel 'waterverbruik' als 'afvalreductie' significant in belang toegenomen. Door de significante stijging van 'waterverbruik' (+0,70, $p < 0,01$), is dit thema nu één van

de belangrijkste onderwerpen voor de fruitteelters. Het thema 'afvalreductie' is tevens significant gestegen (+0,60, $p = 0,031$), echter is dit thema nog onder gemiddeld van belang voor de fruitteelters.

Binnen de fruitteelt sector zullen op politiek gebied met name de volgende thema's gemonitord moeten worden: 'Middelengebruik', 'tracking & tracing', 'buitenlandse werknemers', 'verantwoord ondernemen', 'waterverbruik' en 'natuurbehoud en ontwikkeling'. Al deze onderwerpen worden al besproken of hebben een hoge potentie om besproken te worden binnen de Europese en Nederlandse politiek. Komen deze thema's in de politiek aanbod en wordt er een beleid ontwikkeld dan hebben ze tevens een hoge invloed op de bedrijven in de sector.

De positional map van de mogelijke doelstellingen die via wetgeving worden opgelegd de komende jaren geeft een duidelijk en helder overzicht, zie figuur 5.42.

FIGUUR 5.42: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE DOELSTELLINGEN IN DE WETGEVING 2014.

Alle mogelijke doelstellingen van de wetgeving hebben een redelijke kans van optreden, met uitzondering van het 'efficiënter omgaan met mineralen'. Het 'efficiënter omgaan met mineralen' heeft een hele hoge kans van optreden (4,21). Deze doelstelling heeft niet alleen de meeste kans van optreden, het is tevens ook uiterst belangrijk voor de fruitteelters, omdat wetgeving op het gebied van 'efficiënter omgaan met mineralen' veruit de meeste invloed op de bedrijfsvoering heeft (0,67). De positional map laat tevens zien dat de kans dat overige doelstellingen door middel van wetgeving gehandhaafd worden lager, maar nog steeds relatief hoog is. Echter hebben deze ontwikkelingen onder gemiddeld tot weinig invloed op de bedrijfsvoering van fruitteelters.

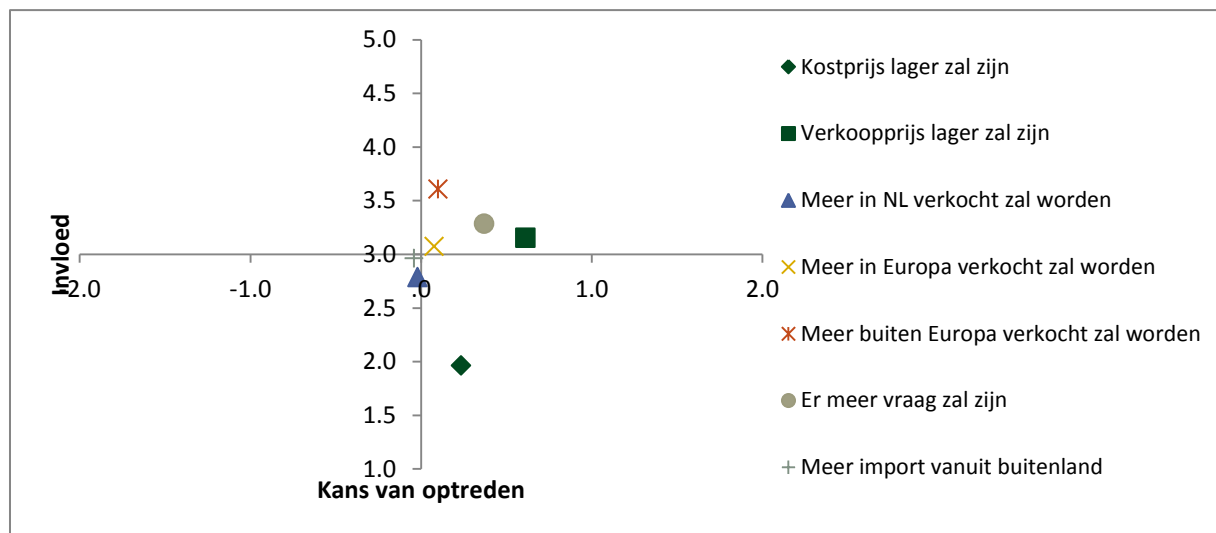
In tabel 48 ziet men dat de verschillen tussen 2013 en 2014 variëren tussen de +0,51 en -0,73.

TABEL 48: TRENDVERSCHUIVINGEN IN DE NEDERLANDSE WETGEVING 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05
Efficiënter omgaan met mineralen	3,95	4,21	0,267	0.169	3,53	4,04	0,509	0.067
Efficiënter omgaan met water	3,44	3,64	0,204	0.414	3,02	3,25	0,232	0.431
Minder afval produceren	3,28	3,36	0,076	0.756	2,53	2,75	0,224	0.440
Minder broeikasgassen uitstoten	3,36	3,36	0,000	1.000	2,26	2,32	0,058	0.838
Efficiënter omgaan met energie	3,46	3,39	-0,063	0.787	2,89	2,82	-0,073	0.794

Het grootste verschil is de mogelijke doelstelling om 'efficiënter om te gaan met mineralen'. Door een lichte stijging van zowel de kans van optreden (+0,27) als de invloed op de bedrijfsvoering (+0,51) is deze doelstelling nog verder van de andere doelstelling af gaan staan. Daarmee is het de enige echte belangrijke doelstelling voor de fruittelers, wanneer restricties worden opgelegd door wetgeving.

Figuur 5.43 geeft een duidelijk beeld van wat de respondenten in de fruitteelt denken over de mogelijke economische ontwikkelingen in de komende 5 jaar.

FIGUUR 5.43: POSITIONAL MAP VAN DE ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN 2014

De positional map van economische ontwikkelingen geeft een verspreid, maar helder beeld van de kans van optreden. De kans van optreden van de economische ontwikkelingen is niet heel hoog (met uitzondering van een lagere kostprijs). De lage score op 'lagere kostprijs' (2,00) betekent niet dat deze ontwikkeling geen kans van optreden heeft. De trend moet anders geïnterpreteerd worden. Men acht de kans klein dat de kostprijs lager wordt de komende jaren, dit kan er juist op duiden dat men toenemende kostprijzen verwacht. Deze ontwikkeling moet gemonitord worden, omdat het wel degelijk van belang is voor de bedrijfsvoering (0,23).

Dat er 'meer buiten Europa verkocht' gaat worden heeft de hoogste kans van optreden (3,61). Een iets lagere, maar nog steeds redelijke kans van optreden heeft ook de ontwikkeling dat men over het algemeen meer vraag verwacht (3,29). Deze ontwikkeling en de lagere kans op 'lagere verkoop prijzen' de komende jaren zijn voor hoge invloed op de bedrijfsvoering van de fruittelers (0,37 en 0,61).

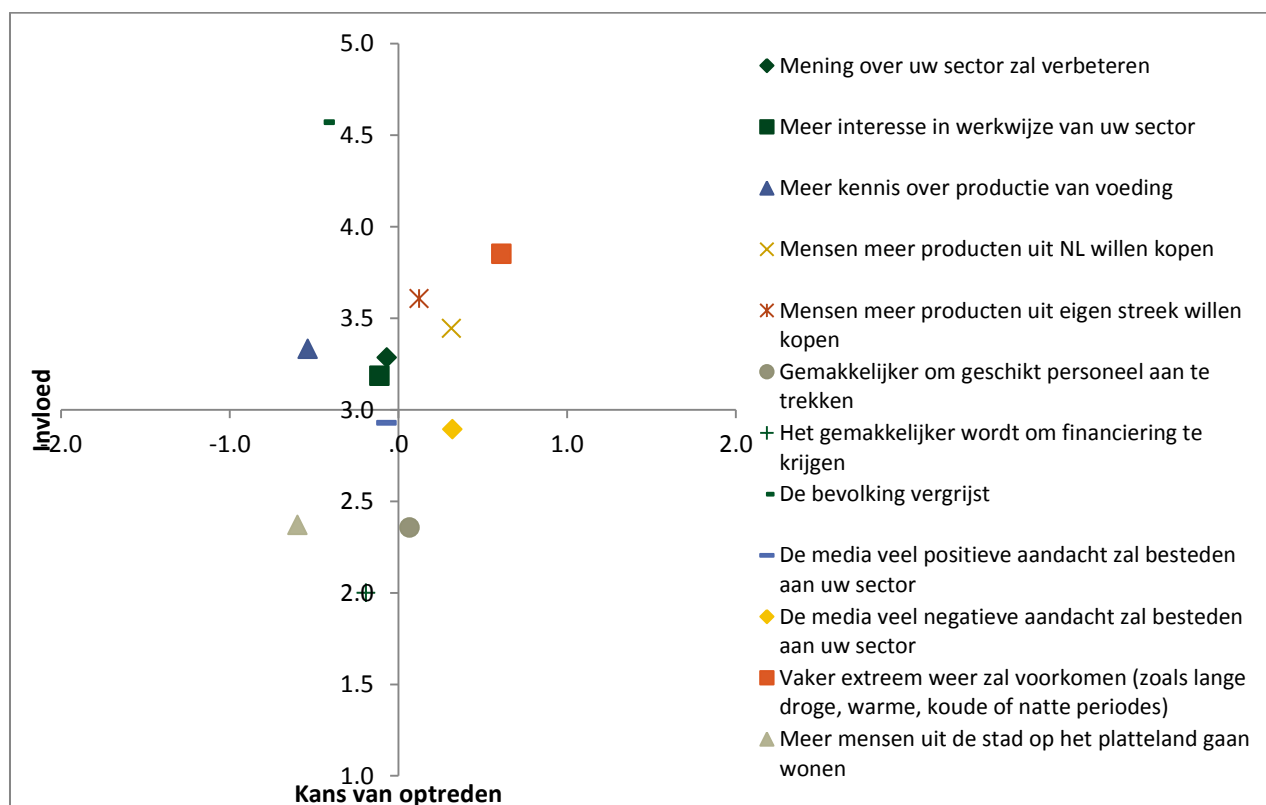
In tabel 49 ziet men de verschillen in de economische ontwikkelingen weergegeven wanneer men de resultaten van 2013 met 2014 vergelijkt. Waar de kans van optreden voor de meeste ontwikkelingen is gestegen, is het belang in de bedrijfsvoering in alle gevallen afgenomen. De verschillen variëren van +0,50 tot -0,54.

TABEL 49: VERSCHUIVINGEN IN DE ECONOMISCHE TRENDS 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05
Meer vraag	2,79	3,29	0,496	0.023	3,93	3,82	-0,108	0.645
Lagere verkoopprijs	2,75	3,15	0,408	0.127	4,30	4,04	-0,263	0.275
Lagere kostprijs	1,65	1,96	0,315	0.221	3,81	3,68	-0,128	0.661
Meer verkoop buiten Europa	3,31	3,61	0,298	0.325	3,46	3,46	0,000	1.000
Meer verkoop in Nederland	2,54	2,79	0,250	0.313	3,59	3,39	-0,196	0.478
Meer verkoop in Europa	3,15	3,07	-0,074	0.753	3,66	3,43	-0,232	0.404
Meer import vanuit het buitenland	3,02	2,96	-0,055	0.838	3,86	3,32	-0,536	0.064

Kijkend naar de kans van optreden dan is de kans op algemeen 'meer vraag' significant toegenomen (+0,50, $p = 0,023$). Door deze stijging verwacht men in toenemende mate meer vraag in de fruitteelt. Door een lichte toename (+0,30) is echter nog steeds de verwachting dat de kans dat meer 'vraag buiten Europa' vandaan komt het grootst. Ondanks een kleine afname (-0,26) heeft een 'lagere verkoopprijs' nog steeds de meeste invloed op de bedrijfsvoering van fruittelers. Een 'lagere verkoopprijs' is wel in kans toegenomen (+0,41).

De (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen van 2014 scoren heel variërend op zowel op de kans van optreden als de invloed op bedrijfsvoering. Dit blijkt uit figuur 5.44 waarbij enkele uitschieters opvallen.

FIGUUR 5.44: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE (VOORNAMELIJK) MAATSCHAPPELIJK ONTWIKKELINGEN.

Kijkt men in figuur 5.44 naar wat hoog scoort en boven gemiddeld van invloed is op de bedrijfsvoering dan springt één trend eruit, namelijk 'extreem weer'. Men schat de kans dat er de komende jaren meer 'extreem weer' voorkomt hoog in (3,85). Tevens is 'extreem weer' van essentieel belang voor de fruittelers voor het telen van het fruit. Hierdoor is het de ontwikkeling die met een score van 0,61 op invloed van bedrijfsvoering veruit het hoogste scoort. Hiernaast hebben ook de ontwikkeling dat mensen zowel meer producten uit Nederland (0,31) als streekproducten (0,12) willen kopen een bovengemiddelde invloed op de fruitteelt.

Kijkend naar wat de hoogste kans van optreden heeft dan springt de ontwikkeling dat de bevolking 'vergrijs' er duidelijk bovenuit (4,57). De respondenten weten dat de bevolking in Nederland langzaam ouder wordt. Deze maatschappelijke ontwikkeling heeft ondanks een hoge kans van optreden een onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering van de telers (-0,44). Bij de rol van de media ziet men dat de kans op 'positieve media aandacht' nagenoeg gelijk verwacht wordt als de kans op 'negatieve media aandacht' (2,93 versus 2,89). Ook al is de kans voor beide relatief laag als media aandacht optreedt dan zal negatieve aandacht meer invloed hebben op de bedrijfsvoering dan positieve media aandacht (0,32 versus -0,07).

Kijkt men naar de laag scorende ontwikkelingen dan scoren het 'gemakkelijker financiering krijgen' (2,00), 'meer mensen op het platteland gaan wonen' (2,37) en het 'gemakkelijker geschikt personeel aantrekken' (2,36) laag in kans van optreden. Siertelers verwachten dus niet dat het gemakkelijker is om geschikt personeel aan te trekken, deze ontwikkelingen is als enige van de laag scorende ontwikkelingen bovengemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering.

Tabel 50 laat een overzicht zien van de verschuivingen in de (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen.

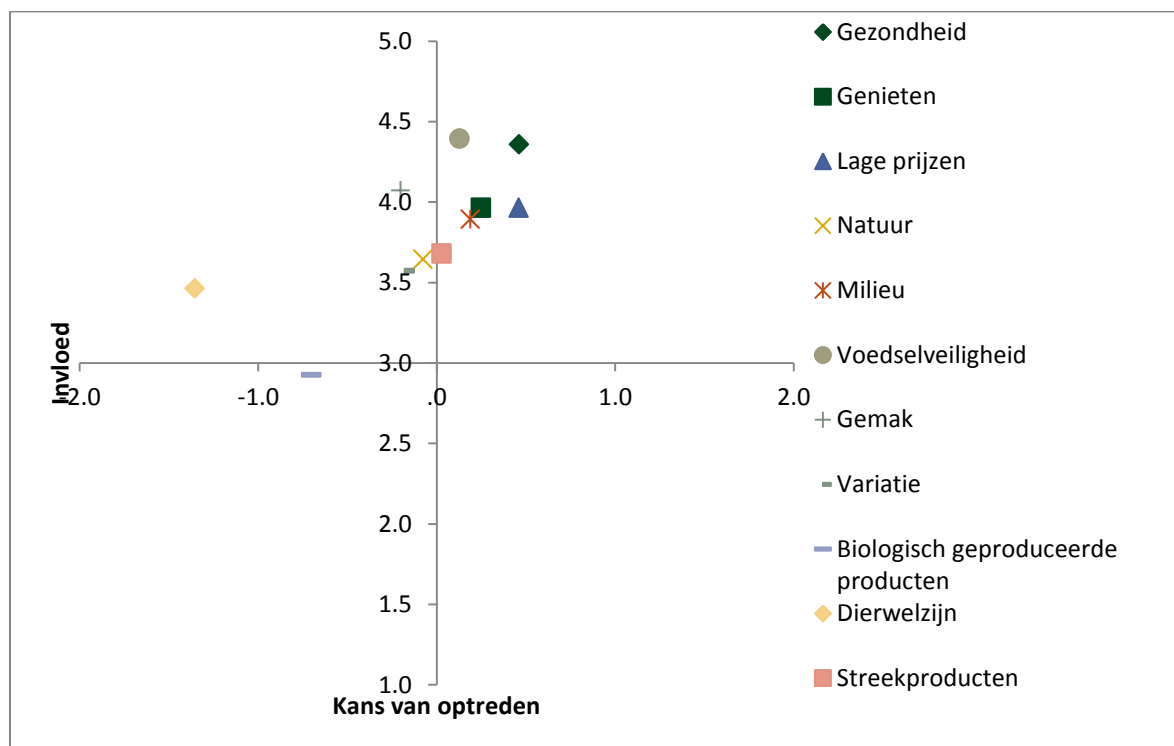
TABEL 50: VERSCHUIVINGEN MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=41)	2014 (N=28)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=41)	2014 (N=28)	versch il	Sig <0,05
Mensen meer producten uit Nederland willen kopen	3,02	3,44	0,427	0.094	3,41	3,71	0,304	0.225
Mensen meer producten uit hun eigen streek kopen	3,32	3,61	0,291	0.241	3,44	3,46	0,026	0.930
Mensen meer kennis krijgen over productie van voeding	3,05	3,33	0,280	0.315	2,96	2,78	-0,186	0.528
Mensen meer interesse in werkwijze van sector hebben	2,98	3,19	0,203	0.445	2,98	3,19	0,203	0.450
De mening van mensen over uw sector zal verbeteren	3,18	3,29	0,104	0.653	3,22	3,26	0,041	0.882
Gemakkelijker geschikt personeel aantrekken	2,32	2,36	0,036	0.878	3,14	3,44	0,302	0.340
Het gemakkelijker wordt om financiering te krijgen	-	2,00	n.a.	-	-	3,23	n.a.	-
De bevolking vergrijs	-	4,57	n.a.	-	-	2,86	n.a.	-
Media veel positieve aandacht besteden aan uw sector	-	2,93	n.a.	-	-	3,30	n.a.	-
Media veel negatieve aandacht besteden aan uw sector	-	2,89	n.a.	-	-	3,70	n.a.	-
Vaker extreem weer zal voorkomen	-	3,85	n.a.	-	-	4,00	n.a.	-
Meer mensen uit stad op het platteland gaan wonen	-	2,37	n.a.	-	-	2,81	n.a.	-

In tabel 50 kan men zien dat de verschillen relatief klein zijn. De kans van optreden van alle ontwikkelingen is toegenomen. Eveneens is (m.u.v. 'meer kennis krijgen over productie van voeding') het belang van de ontwikkelingen toegenomen voor de fruittelers. Geen van de verschillen in tabel 49 is echter significant ($p > 0,05$).

Wanneer men kijkt naar kans van optreden dan ziet men dat de ontwikkeling 'mensen meer producten uit eigen land willen kopen' hoger wordt geschat de fruittelers (+0,43). Eveneens is het belang voor deze ontwikkeling toegenomen (+0,30). Door deze verschuiving is dit een nog belangrijkere ontwikkeling geworden voor fruittelers. Bij het belang van de bedrijfsvoering is het 'gemakkelijker geschikt personeel vinden' (+0,30) hard in belang toegenomen. Door deze stijging is ondanks een lage kans van optreden het belang van deze ontwikkeling bovengemiddeld van belang geworden.

In figuur 5.45 ziet men zowel de verwachte kans van optreden als de verwachte invloed van de consumententhema's op de bedrijfsvoering van de fruittelers de komende jaren weergegeven in een positional map. Volgens de respondenten in de sector hebben allen ontwikkelingen een redelijk tot grote kans van optreden (m.u.v. 'biologisch geproduceerde producten'). Echter zijn niet alle relevant voor de sector, dit ziet men door lage score op invloed.

FIGUUR 5.45: POSITIONAL MAP VAN DE CONSUMENTENTHEMA'S IN DE KOMENDE 5 JAAR

De thema's 'voedselveiligheid' en 'gezondheid' hebben veruit de grootste kans van optreden (respectievelijk 4,39 en 4,36). Kijkend naar het belang van de consumententhema's voor de fruittelers dan ziet men dat 'gezondheid' en 'lage prijzen' de meeste invloed hebben op de bedrijfsvoering (beide 0,46). 'Genieten' (0,25), 'milieu' (0,19) en 'voedselveiligheid' (0,13) hebben een lagere maar nog steeds bovengemiddelde invloed op de

bedrijfsvoering van siertelers. Deze vijf thema's moeten allen goed gemonitord worden, omdat deze allen ook een grote kans van optreden hebben.

'Biologisch geproduceerde producten' heeft de laagste kans van optreden (2,93) en is tevens onder gemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering van fruittelers (-0,70). 'Dierwelzijn' is ondanks zijn hoge kans van optreden niet relevant voor de sector en scoort extreem laag op invloed (-1,36).

Tabel 51 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder, zowel positief al negatief zijn en variëren van -0,38 tot +0,44. Over het algemeen is het belang in de bedrijfsvoering van de thema's belangrijker geworden. De kans van optreden is in de meeste gevallen lichtelijk gedaald, maar nog steeds hoog. Tevens is er slechts één significant verschil ($p < 0,05$).

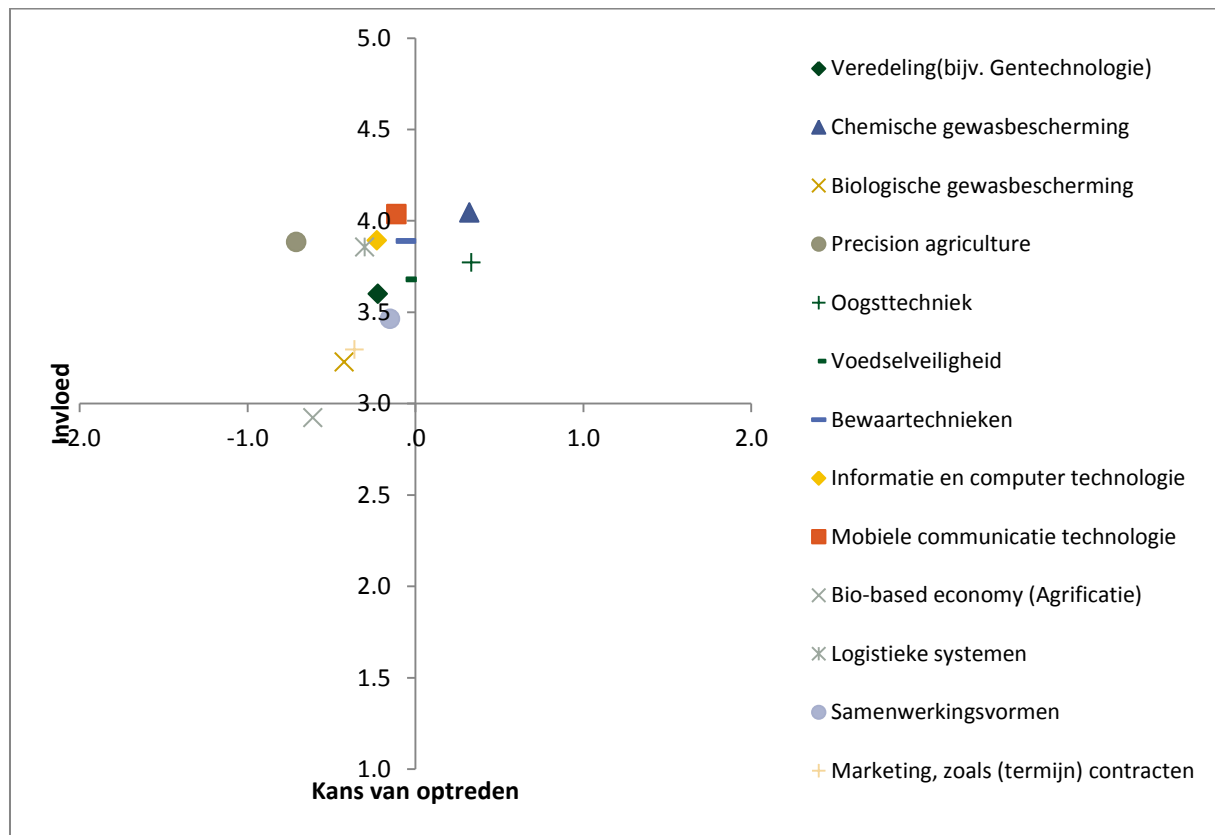
TABEL 51: VERSCHUIVINGEN VAN DE CONSUMENTEN ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05
Milieu	3,46	3,89	0,437	0.034	3,47	3,54	0,062	0.814
Natuur	3,48	3,64	0,161	0.443	2,95	3,32	0,375	0.179
Gezondheid	4,37	4,36	-0,011	0.944	3,39	3,79	0,393	0.173
Genieten	3,98	3,96	-0,018	0.928	3,22	3,57	0,353	0.234
Voedselveiligheid	4,46	4,39	-0,071	0.701	3,26	3,46	0,205	0.558
Gemak	4,18	4,07	-0,104	0.604	3,18	3,14	-0,036	0.903
Variatie	3,68	3,57	-0,107	0.610	3,16	3,18	0,015	0.960
Lage prijzen	4,21	3,96	-0,246	0.287	4,25	3,86	-0,388	0.090
Biologisch geproduceerde producten	-	2,93	n.a.	-	-	2,74	n.a.	-
Dierwelzijn	-	3,46	n.a.	-	-	1,93	n.a.	-
Streekproducten	-	3,68	n.a.	-	-	3,36	n.a.	-

De meeste opvallende verschuiving in 2014 is de verschuiving van het thema 'milieu'. De kans van optreden van dit consumenten thema is significant toe toegenomen (+0,44, $p = 0,034$). Door deze toename heeft het een hoge kans van optreden en ondanks dat het belang voor de fruittelers gelijk is gebleven is het bovengemiddeld van belang voor de fruitteelt. De grootste daler is het consumententhema 'lage prijzen'. De trend is de hardste daler in kans van optreden (-0,25). Eveneens is het in het belang voor de bedrijfsvoering van de fruittelers het hardst gedaald (-0,39). Ondanks deze dalingen heeft 'lage consumenten prijzen' nog steeds een relatief hoge kans van optreden en wanneer dit zich voordoet is het uiterst belangrijk voor de fruitteelt.

De gezondheidstrend was al van belang, maar is door een grote stijging (+0,39) het belangrijkste geworden voor bedrijven in de fruitteelt sector. Eveneens stijgers in het belang voor fruittelers zijn de thema's 'volksgezondheid' (+0,21) en 'genieten' (0,35). Door deze stijgingen zijn ze allen boven gemiddeld van belang voor de fruitteeltsector.

Figuur 5.46 geeft een overzicht van de mogelijke kans van optreden van technologische ontwikkelingen op de genoemde gebieden en de invloed die deze technologische vooruitgang heeft op de bedrijfsvoering van fruittelers.

FIGUUR 5.46: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED IN DE KOMENDE 5 JAAR

Uit bovenstaand figuur blijkt dat de respondenten de kans van optreden voor vooruitgang op alle technologische gebieden (m.u.v. agrificatie) redelijk tot hoog inschat de komende jaren. Echter is technologische vooruitgang op veel gebieden onder gemiddeld van belang voor fruittelers. De meeste technologische vooruitgang wordt verwacht op het gebied van 'chemische gewasbescherming' (4,05) en 'mobiële communicatie' (4,04). In mindere mate, maar nog steeds met een hoge kans van optreden verwacht men tevens vooruitgang op de volgende gebieden: 'Bewaartechnieken' (3,89), 'ICT' (3,89), 'logistieke systemen' (3,86), 'precisie landbouw' (3,88) en 'oogsttechniek' (3,77).

Wanneer men echter kijkt naar het belang voor de fruittelers dan zijn slechts twee van de boven genoemde gebieden waarin de kans groot is dat technologische vooruitgang optreedt, ook van bovengemiddeld belang op de bedrijfsvoering. Technologische vooruitgang op het gebied van 'chemische gewasbescherming' (0,32) en 'oogsttechniek' (0,33) hebben als enige technologische ontwikkelingen een bovengemiddeld belang voor de fruittelers. Deze twee gebieden moeten dan ook goed gemonitord worden.

Tabel 52 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder zowel positief al negatief zijn en variëren van -0,70 tot +0,47. Over het algemeen is de kans van optreden voornamelijk licht toegenomen. Twee van de verschillen in tabel 51 zijn significant ($p < 0,05$).

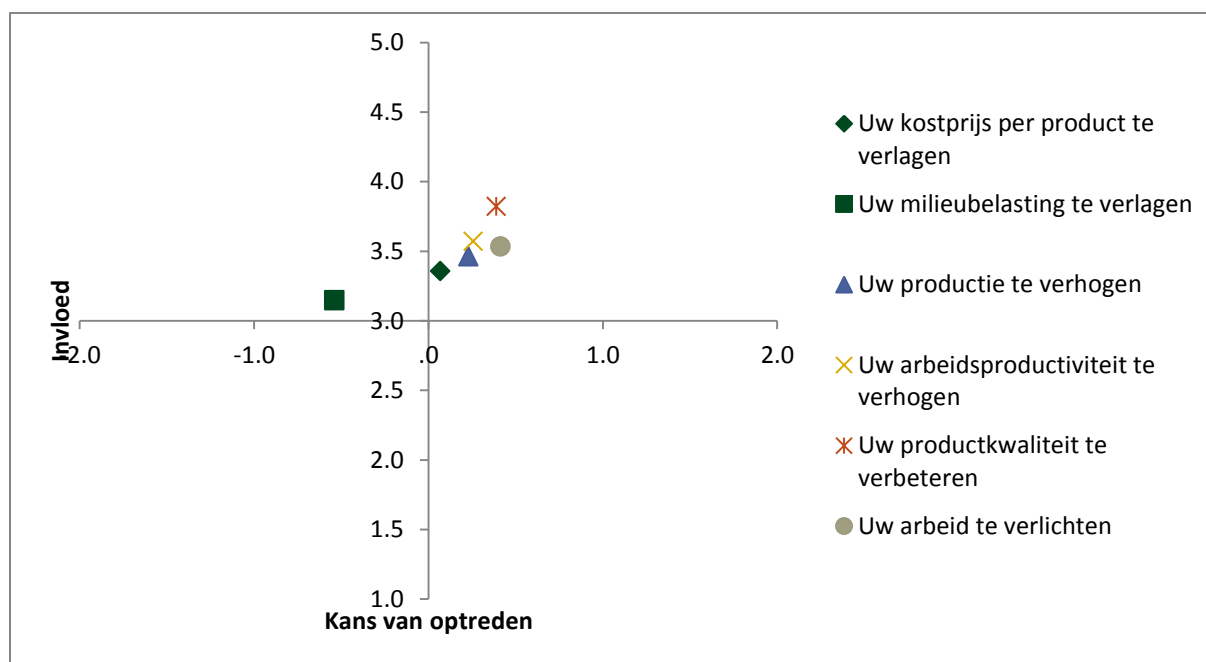
TABEL 52: VERSCHUIVINGEN VAN DE TECHNOLOGISCHE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05
Chemische gewasbescherming	3,58	4,05	0,467	0.040	4,11	3,91	-0,196	0.475
Logistieke systemen	3,50	3,86	0,357	0.180	3,05	3,11	0,055	0.846
Oogsttechniek	3,53	3,77	0,246	0.339	3,54	3,82	0,274	0.315
Mobiele communicatie technologie	3,84	4,04	0,201	0.414	3,14	3,35	0,203	0.480
Precision agriculture	3,69	3,88	0,192	0.426	2,74	2,62	-0,120	0.684
Bewaartechnieken	3,70	3,89	0,187	0.391	3,36	3,32	-0,036	0.905
Voedselveiligheid	3,54	3,68	0,142	0.518	2,91	3,32	0,414	0.240
Marketing, zoals (termijn) contracten	3,25	3,30	0,051	0.849	3,04	3,00	-0,037	0.905
Veredeling	3,63	3,60	-0,035	0.911	3,19	3,43	0,240	0.520
Informatie en computer technologie	3,95	3,89	-0,054	0.821	3,33	3,19	-0,148	0.580
Samenwerkingsvormen	3,52	3,46	-0,054	0.840	3,30	3,25	-0,054	0.860
Bio-based economy	3,03	2,92	-0,102	0.726	2,43	2,75	0,315	0.345
Biologische gewasbescherming	3,63	3,23	-0,404	0.134	3,75	3,05	-0,707	0.014
Fokkerij	3,08	-	n.a.	-	1,42	-	n.a.	-
Medicijnen	3,27	-	n.a.	-	1,70	-	n.a.	-

De grootste verschuivingen hebben plaatsgevonden in de gewasbescherming. Enerzijds is de kans van technologische ontwikkeling op het gebied van 'chemische gewasbescherming' significant toegenomen (+0,47, $p = 0,040$), door deze toename heeft het de hoogste kans van optreden. Ondanks een kleine daling in het belang (-0,20) is ontwikkelingen op het gebied van 'chemische gewasbescherming' nog steeds uiterst belangrijk voor fruittelers. Anderzijds ziet men dat de kans van technologische vooruitgang op het gebied van 'biologische gewasbescherming' is afgenomen (-0,40). Het belang van de biologische gewasbescherming voor de fruittelers is significant afgenomen (-0,71, $p = 0,014$). Door deze verschuiving hebben technologische ontwikkelingen op het gebied van 'biologische gewasbescherming' een lage kans van optreden en zijn ze tevens ver onder gemiddeld van belang voor de fruittelers.

Technologische vooruitgang op het gebied van 'oogsten' is door een lichte stijging in zowel kans van optreden als het belang voor de bedrijfsvoering van fruittelers, een technologisch gebied die net als 'chemische gewasbescherming' goed gemonitord moet worden.

De scores van de gevolgen van technologische ontwikkelingen voor de komende jaren laten zien dat de respondenten vertrouwen hebben in de resultaten van nieuwe technologische ontwikkelingen, zie figuur 5.47.

FIGUUR 5.47: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

Opvallend aan de bovenstaande positional map is dat alle mogelijke uitkomsten van technologische ontwikkelingen een relatief gematigd tot grote kans van optreden hebben. Allen (m.u.v. 'milieu belasting verlagen') zijn boven gemiddeld van belang zijn voor de bedrijfsvoering van fruittellers.

De respondenten geven aan dat er de meeste kans is op een 'verbeterde productkwaliteit' naar aanleiding van de ontwikkelingen op technologisch gebied (3,82). Zowel 'productkwaliteit verbeteren' (0,39) als 'arbeid verlichten' (0,41) hebben de meeste invloed op de bedrijfsvoering. Een iets lagere maar zeker bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering in de sector hebben ook 'arbeidsproductiviteit verhogen' (0,26), 'productie verhogen' (0,23) en de 'kostprijs per product verlagen' (0,07). Al is de kans dat als gevolg van technologische ontwikkelingen de kostprijs per product verder verlaagd wordt, lager (3,38).

Tabel 53 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder met name positief zijn. Over het algemeen is de kans van optreden harder toegenomen dan de invloed op de bedrijfsvoering.

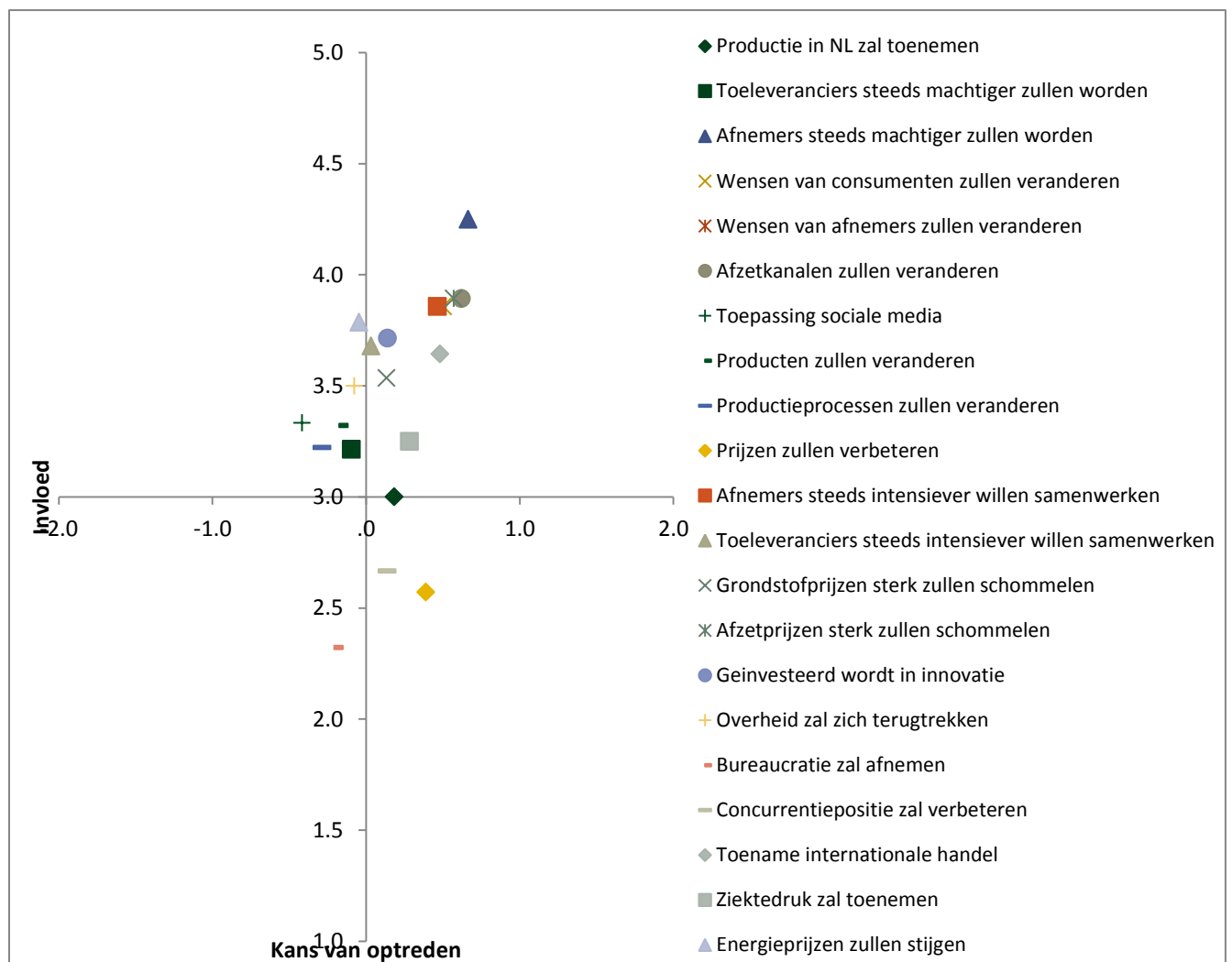
TABEL 53: VERSCHUIVINGEN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05
Uw kostprijs per product te verlagen	2,53	3,36	0,831	0.003	3,56	3,39	-0,169	0.599
Uw productkwaliteit te verbeteren	3,19	3,82	0,628	0.011	3,54	3,75	0,206	0.417
Uw arbeidsproductiviteit te verhogen	2,98	3,57	0,589	0.024	3,51	3,61	0,098	0.731
Uw arbeid te verlichten	3,28	3,54	0,255	0.377	3,51	3,79	0,277	0.294
Uw productie te verhogen	3,21	3,46	0,254	0.284	3,47	3,64	0,169	0.531
Uw milieubelasting te verlagen	3,11	3,15	0,041	0.879	2,98	2,86	-0,125	0.664

De kans van optreden van 'kostprijs per product verlagen' is het hardst en significant gestegen (+0,83, $p < 0,01$). In mindere mate, maar nog steeds significant toegenomen zijn ook de ontwikkelingen 'productkwaliteit verbeteren' (+0,63, $p = 0,018$) en 'arbeidsproductiviteit verhogen' (+0,59, $p = 0,024$). Kijkend naar de invloed op de bedrijfsvoering van fruittelers dan is 'arbeid verlichten', het meest toegenomen (+0,28). Door deze kleine toename zijn technologische ontwikkelingen die zorgen voor arbeidsverlichting het meest van belang voor de fruittelers.

Door deze verschuivingen moeten de technologische ontwikkelingen zeker gevolgd worden (m.u.v. 'milieubelasting verlagen'). Is er een nieuwe techniek mogelijk dan moeten de siertelers kijken wat de mogelijkheden zijn om nieuwe technieken te adopteren. De technologische gevolgen van deze ontwikkelingen hebben namelijk een redelijk tot grote kans van optreden en van elk van deze gevolgen is de invloed die ze hebben op de bedrijfsvoering van bovengemiddeld belang.

Uit figuur 5.48 wordt duidelijk hoe respondenten uit de fruittelers denken over overige ontwikkelingen in de agrarische sector. Deze ontwikkelingen zijn zowel positief als negatief.

FIGUUR 5.48: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN IN DE KOMENDE 5 JAAR

Zoals bij eerdere positional maps moet hier de kans van optreden voor sommige ontwikkelingen anders geïnterpreteerd worden. Bijvoorbeeld de duidelijk lage score van 'bureaucratie zal afnemen' is hier een goed voorbeeld van en scoort laag (2,32). Dit betekent niet dat de respondenten denken dat de bureaucratie zal afnemen, maar volgens de respondenten is er een redelijke kans dat de bureaucratie toeneemt in plaats van afneemt. Naast de overheid zijn de respondenten somber gesteld over de 'concurrentie positie' (2,67) en de prijzen. Enerzijds acht men de kans klein dat de 'prijzen zullen verbeteren', deze scoort laag (2,57). Anderzijds geeft men aan dat er een redelijke kans is dat de 'grondstofprijzen sterk zullen schommelen' (3,54) en een grote kans dat de 'afzetprijzen sterk zullen schommelen' (3,89) in de komende jaren. Al deze ontwikkelingen zijn bovengemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering van fruittelers; 'verbeterde prijzen' (0,39), 'concurrentiepositie' (0,14), 'schommelende grondstofprijzen' (0,13) en 'schommelende afzetprijzen' (0,57).

Aan de ene kant is men positief en verwacht dat de kans op 'internationale handel' en de 'productie in Nederland' toeneemt in de komende jaren (beide 4,20). Beide ontwikkelingen zijn net boven gemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering. Aan de ander kant ziet met ook de 'stijgende energie prijzen' en de 'toenemende ziektedruk' die een grote kans van optreden hebben (4,20 en 4,00). Deze ontwikkelingen hebben meer impact op de bedrijfsvoering dan toenemende handel.

Kijkend naar zowel toeleveranciers als afnemers schat men de kans dat 'afnemers steeds machtiger zullen worden' vele male hoger in dan de kans dat 'toeleveranciers machtiger zullen worden' (4,25 versus 3,21). Waarbij tevens de 'toenemende macht van afnemers', het meest en ver boven gemiddeld van belang is voor fruittelers (0,66). Kijkt men naar samenwerken met beide dan ziet men hier het zelfde patroon alleen dan minder extreem. De kans dat 'afnemers intensief willen samenwerken' is hoger dan de kans dat 'toeleveranciers intensief willen samenwerking' (3,86 versus 3,71). De samenwerking met een afnemer heeft een bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering en een samenwerking met de toeleverancier is gemiddeld van belang (0,46 versus 0,03). Door intensievere samenwerking kan men wellicht inspelen op de verwachte veranderende wensen van zowel afnemers als consument (beide 3,86) en veranderende afzetkanalen (3,90). Deze drie ontwikkelingen zijn van ver bovengemiddeld belang voor de fruittelers.

Tabel 54 geeft de verschuivingen van dit jaar ten opzichten van het voorgaand jaar weer, waarbij zowel positieve als negatieve verschuivingen plaats hebben gevonden. De kans van optreden is in veel gevallen toegenomen en het belang voor de fruittelers is in de meeste gevallen afgenomen. Echter zijn geen van de verschillen in tabel 53 significant verschillend ($p > 0,05$).

TABEL 54: VERSCHUIVINGEN OVERIGE ONTWIKKELINGEN

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=41)	2014 (N=28)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=41)	2014 (N=28)	versch il	Sig <0,05
De bureaucratie zal afnemen	1,82	2,32	0,497	0.087	3,30	3,23	-0,073	0.814
De overheid zich zal terugtrekken	3,13	3,50	0,373	0.249	3,34	3,29	-0,054	0.841
De productie in Nederland zal toenemen	2,65	3,00	0,351	0.180	3,60	3,57	-0,025	0.930
De concurrentiepositie zal verbeteren	2,33	2,67	0,333	0.169	3,68	3,46	-0,220	0.425
Prijzen zullen verbeteren	2,27	2,57	0,299	0.138	4,11	3,82	-0,284	0.264
Afzetprijzen sterk zullen schommelen	3,65	3,89	0,238	0.336	3,91	3,93	0,016	0.943
Afnemer wil intensiever samenwerken	3,65	3,86	0,208	0.395	3,91	3,82	-0,091	0.694
Afzetkanalen zullen veranderen	3,75	3,89	0,147	0.528	3,84	4,00	0,158	0.475
Geïnvesteed wordt in innovatie	3,60	3,71	0,118	0.608	3,56	3,54	-0,026	0.919
Wensen van consumenten veranderen	3,75	3,86	0,112	0.620	3,91	3,89	-0,019	0.929
Wensen van afnemers veranderen	3,75	3,86	0,107	0.618	4,00	3,86	-0,143	0.455
Producten zullen veranderen	3,25	3,32	0,076	0.757	3,44	3,18	-0,260	0.303
Afnemers worden machtiger	4,18	4,25	0,071	0.749	4,20	4,04	-0,161	0.454
Toeleveranciers worden machtiger	3,16	3,21	0,056	0.850	3,36	3,33	-0,024	0.928
Toeleverancier wil intensiever samenwerken	3,63	3,68	0,047	0.843	3,28	3,39	0,112	0.656
De internationale handel zal toenemen	3,68	3,64	-0,041	0.861	3,84	3,82	-0,021	0.936
Productieprocessen zullen veranderen	3,30	3,22	-0,076	0.767	3,30	3,07	-0,224	0.362
Sociale media toegepast worden	3,54	3,33	-0,211	0.470	2,86	3,04	0,177	0.525
Grondstofprijzen sterk zullen schommelen	3,77	3,54	-0,236	0.326	3,63	3,46	-0,161	0.535
De ziektedruk zal toenemen	3,49	3,25	-0,241	0.346	3,93	3,64	-0,286	0.258
Energieprijzen zullen stijgen	-	3,79	n.a.	-	-	3,32	n.a.	-

Dat de 'bureaucratie zal afnemen' (+0,50), is het hardst in kans van optreden gestegen, echter blijft dit laag. De 'ziektedruk zal toenemen' is zowel in kans van optreden als het belang voor de fruitteelt sector het hardst gedaald (-0,24 en -0,29).

Tot slot is er gevraagd wat de fruittelers verwachten van hun eigen bedrijfsvoering en wat hun strategie daarbij is (zie tabel 55). De resultaten zijn niet weergegeven in een positional map, omdat enkel gevraagd is naar hun verwachtingen over de strategieën. De resultaten van 2014 laten zien dat men zich voornamelijk richt op het 'verhogen van de productkwaliteit' (3,82). In zekere, maar mindere mate wordt ook gericht op het 'nauwer samenwerken met de afnemers' en het 'aanpassen van het bedrijf aan de "eisen" uit de maatschappij' (respectievelijk 3,68 en 3,64).

De bedrijven zijn echter niet bezig om activiteiten van de afnemers en/of toeleveranciers over te nemen (2,11). Tevens is de kans dat men in de komende 5 jaar het bedrijf overdraagt aan een opvolger relatief klein (2,59) en denkt men er relatief weinig over na om het bedrijf te beëindigen (2,59).

TABEL 55: VERSCHUIVINGEN VAN DE VERWACHTINGEN IN EIGEN BEDRIJFSVOERING.

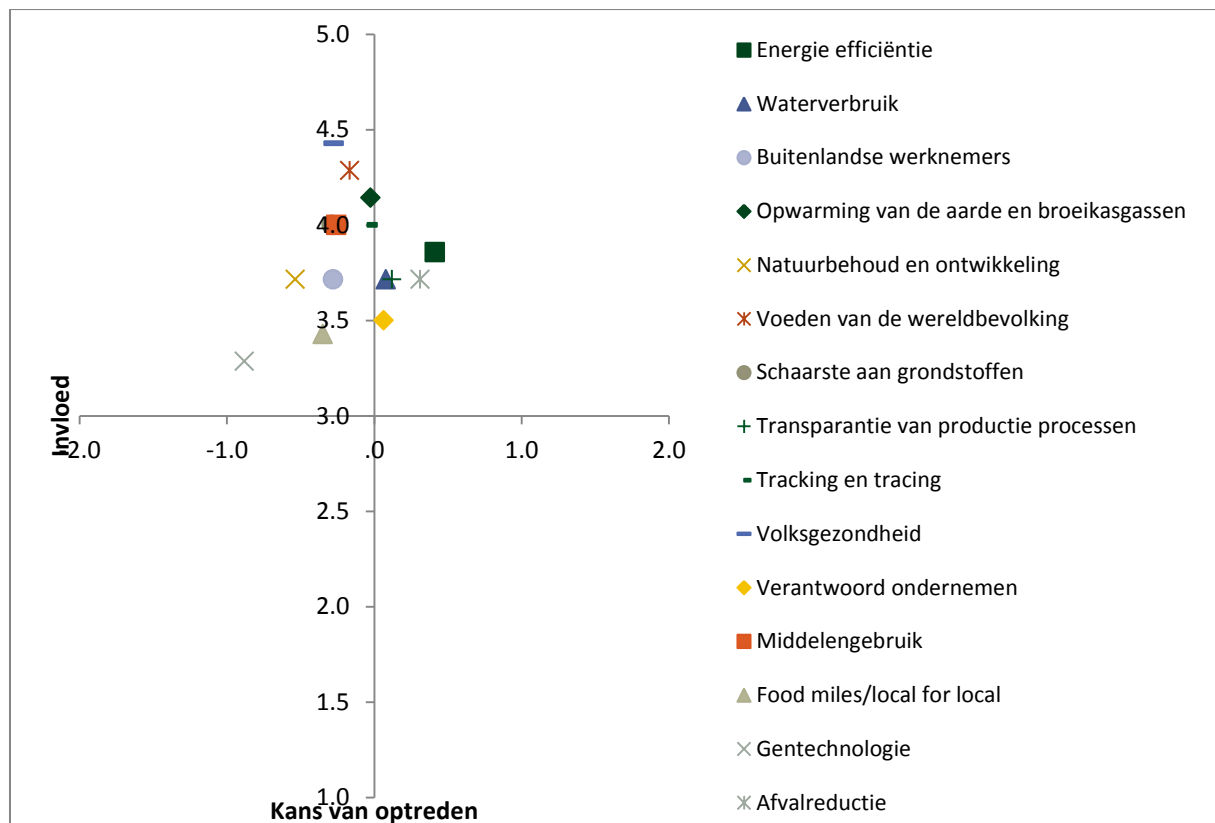
	Kans van optreden			
	2013 (N=41)	2014 (N=28)	verschil	Sig <0,05
De kostprijs van uw producten te verlagen	2,61	3,25	0,636	0.018
De schaalgrootte van uw bedrijf te vergroten	2,32	2,70	0,382	0.228
Nauwer samen te werken met afnemers	3,54	3,68	0,135	0.581
De kwaliteit van uw producten te verhogen	3,75	3,82	0,067	0.774
Bedrijf aan te passen aan “eisen” uit de maatschappij	3,60	3,64	0,046	0.836
Nieuwe activiteiten te ontplooiën	2,96	3,00	0,036	0.909
Schulden te reduceren	3,21	3,14	-0,071	0.824
Activiteiten van afnemers/ toeleveranciers over nemen	2,29	2,11	-0,180	0.565
De prijs voor uw producten te verhogen	3,13	2,82	-0,304	0.257
Bedrijf te beëindigen	-	2,67	n.a.	-
Bedrijf over te dragen aan een opvolger	-	2,59	n.a.	-

De resultaten van de trendonderzoeken van 2013 en 2014 tonen verschillen aan die variëren van +0,64 tot -0,30. Enerzijds zullen fruittelers zich significant meer gaan focussen op het ‘verlagen van de kostprijs’ (+0,64, $p = 0,018$). Anderzijds is de focus op het ‘verhogen van de prijs voor producten’ afgenomen (-0,30). De ‘kwaliteit van producten verhogen’ had in 2013 al de hoogste prioriteit en met een verwaarloosbare toename (+0,07) is dit ook de focus gebleven voor de komende jaren. ‘Activiteiten van de afnemers of toeleveranciers overnemen’ is met een kleine daling (-0,18) nog steeds geen focuspunt of strategie die de fruittelers zullen toepassen.

5.7 GLASGROENTE

De glasgroente sector is een kleiner vertegenwoordigde sector in deze enquête. Waar in 2013 nog 16 respondenten de enquête ingevuld hebben is dit aantal teruggelopen naar 7 respondenten in 2014. Dit moet in acht genomen worden wanneer men de resultaten bekijkt.

Figuur 5.49 geeft de kans van optreden en de invloed op de bedrijfsvoering van de Europese en Nederlandse politieke thema's weer voor de telers van glasgroente.

FIGUUR 5.49: POSITIONAL MAP VAN DE THEMA'S IN DE EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEK VOOR DE KOMENDE 5 JAAR

Uit figuur 5.49 blijkt dat de Europese en Nederlandse politieke thema's allemaal een redelijk tot grote kans van optreden hebben volgens de respondenten.

Kijkend naar de kans van optreden dan heeft 'volksgezondheid' volgens de telers van glasgroente de meeste kans om in de politiek aan bod te komen (4,43). Desondanks heeft dit thema een lage invloed op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers (-0,28). Eveneens, maar in mindere mate, geldt dit ook voor de volgende thema's: 'Voeden van de wereldbevolking' (4,29), 'opwarming van de aarde' (4,14), 'middelenverbruik', 'schaarste aan grondstoffen' en 'tracking & tracing' (allen 4,00). Deze thema's hebben een hoge kans van optreden. Desondanks wanneer men kijkt naar het belang voor de glasgroentetelers zijn deze net tot ver onder gemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering.

'Energie efficiëntie' (3,86), 'afvalreductie' (3,71), 'transparantie van productieprocessen' (3,71), 'waternverbruik' (3,71) en 'verantwoord ondernemen' (3,50) hebben allen niet de hoogste kans van optreden. Wanneer deze

onderwerpen in de politiek besproken worden hebben ze als enigste een gemiddeld tot boven gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers. Daarom moeten deze vijf thema's goed gemonitord worden.

Uit tabel 56 blijkt dat binnen de glasgroentesector geen significante verschillen zijn gevonden op het politieke gebied in vergelijking met het eerder gehouden trendonderzoek in 2013. Hierbij zijn de waarden bij de kans van optreden voornamelijk gestegen. Het belang op de bedrijfsvoering van de gladgroentetelers is hoofdzakelijk afgenomen. De verschillen variëren van +0,82 tot -0,86.

TABEL 56: VERSCHUIVINGEN IN EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEKE TRENDS 2013-2014

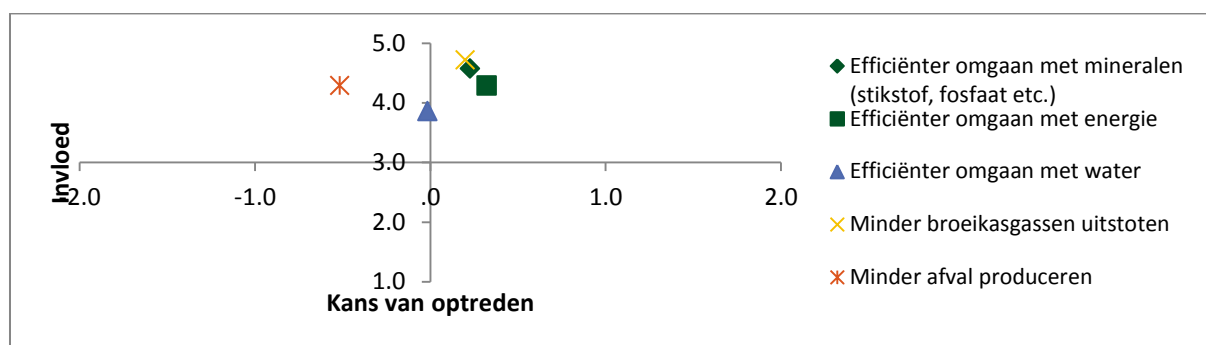
	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05
Gentechnologie	2,67	3,29	0,619	0.178	2,80	2,57	-0,229	0.714
Natuurbehoud en ontwikkeling	3,13	3,71	0,589	0.116	2,56	2,86	0,295	0.539
Opwarming van de aarde	3,63	4,14	0,518	0.283	3,06	3,43	0,366	0.568
Voeden van de wereldbevolking	3,88	4,29	0,411	0.299	3,19	3,14	-0,045	0.936
Transparantie productie processen	3,31	3,71	0,402	0.442	3,63	3,43	-0,196	0.735
Waterverbruik	3,50	3,71	0,214	0.703	3,69	3,43	-0,259	0.654
Tracking en tracing (traceerbaarheid)	3,81	4,00	0,188	0.726	3,69	3,29	-0,402	0.499
Food miles/local for local	3,27	3,43	0,162	0.797	3,80	3,00	-0,800	0.198
Volksgezondheid	4,38	4,43	0,054	0.874	3,38	3,00	-0,375	0.463
Afvalreductie	3,69	3,71	0,027	0.951	2,75	3,57	0,821	0.069
Schaarste aan grondstoffen	4,00	4,00	0,000	1.000	4,00	3,14	-0,857	0.084
Verantwoord ondernemen	3,56	3,50	-0,063	0.921	3,75	3,43	-0,321	0.483
Buitenlandse werknemers	3,81	3,71	-0,098	0.853	3,75	3,00	-0,750	0.201
Middelengebruik	4,19	4,00	-0,188	0.705	3,94	3,14	-0,795	0.181
Energie efficiëntie	4,50	3,86	-0,643	0.149	4,19	3,71	-0,473	0.391
Dierenwelzijn	3,56	-	n.a.	-	1,25	-	n.a.	-

'Energie efficiëntie' heeft, ondanks een daling in zowel kans van optreden (-0,64) als invloed op de bedrijfsvoering (-0,47), nog steeds de meeste invloed op de bedrijfsvoering wanneer dit in de politiek aan bod komt. Het onderwerp 'afvalreductie' is door een grote toename in bedrijfsbelang (+0,82) na 'energie efficiëntie' het meest van invloed op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers. Eveneens is 'broeikasgassen' toegenomen in belang (+0,37), maar blijft desondanks wel net onder gemiddeld van belang voor glasgroentetelers. 'Schaarste aan grondstoffen' is door een grote daling (-0,86) verschoven van bovengemiddeld belang naar een onderwerp die onder gemiddeld van belang is voor de bedrijfsvoering wanneer deze in de politiek aan bod komt.

Binnen de glasgroentesector zullen, op politiek gebied, met name de volgende thema's gemonitord moeten worden: 'Energie efficiëntie', 'afvalreductie', 'transparantie van productieprocessen', 'waterverbruik' en

‘verantwoord ondernemen’. Al deze onderwerpen worden al besproken of hebben een hoge potentie om besproken te worden binnen de Europese en Nederlandse politiek. Komen deze thema’s in de politiek aan bod en wordt er een beleid ontwikkeld dan hebben ze tevens een bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering van de glasgroentetelers.

Figuur 5.50 geeft zowel de mogelijke kans van optreden als de invloed op de bedrijfsvoering van de doelstellingen van de wetgeving voor de komende jaren weer in een duidelijk en helder overzicht.

FIGUUR 5.50: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE DOELSTELLINGEN IN DE WETGEVING 2014

Alle mogelijke doelstellingen van de wetgeving hebben een hoge tot hele hoge kans van optreden. ‘Minder broeikasgassen uitstoten’ heeft de hoogste kans van optreden (4,71). Het ‘efficiënter omgaan met energie’ heeft daarentegen de meeste invloed op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers (0,32). De positional map laat zien dat de invloed van ‘minder afval produceren’ laag is (-0,52). ‘Efficiënter omgaan met water’ heeft eveneens een net onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering (-0,02).

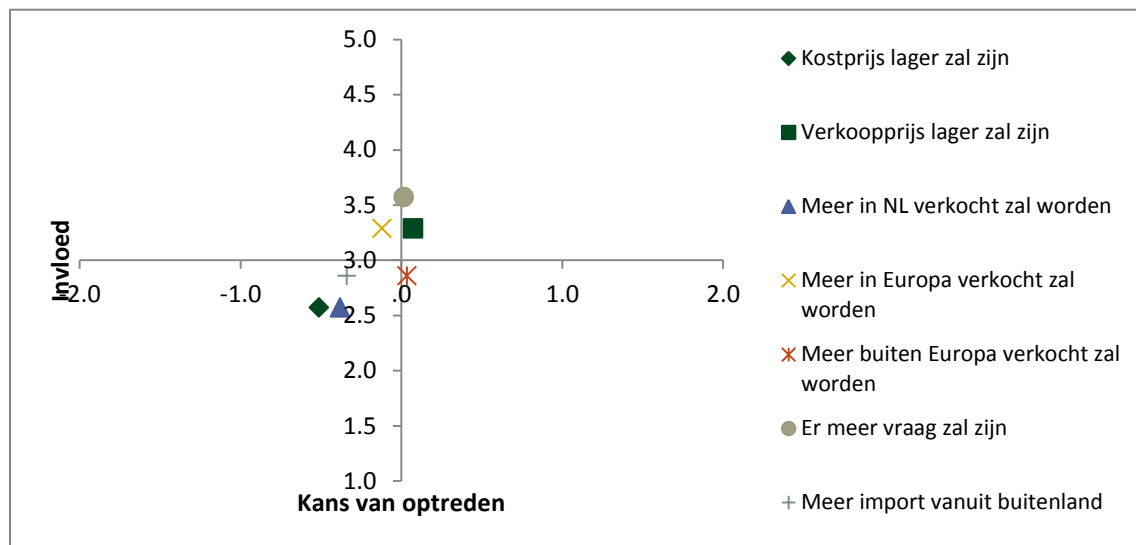
Tabel 57 laat zien dat de verschillen tussen 2013 en 2014 variëren tussen de +1,22 en -0,43. Waar de kans van optreden voor de meeste ontwikkelingen gestegen is, is het belang voor de bedrijfsvoering van glasgroentetelers in alle gevallen afgenomen.

TABEL 57: TRENDVERSCHUIVINGEN IN DE NEDERLANDSE WETGEVING 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05
Minder afval produceren	3,06	4,29	1,223	0.021	3,00	2,86	-0,143	0.829
Efficiënter omgaan met mineralen	3,81	4,57	0,759	0.102	4,00	3,57	-0,429	0.402
Minder broeikasgassen uitstoten	4,06	4,71	0,652	0.118	3,88	3,57	-0,304	0.621
Efficiënter omgaan met energie	4,00	4,29	0,286	0.444	3,81	3,71	-0,098	0.879
Efficiënter omgaan met water	3,69	3,86	0,170	0.741	3,63	3,29	-0,339	0.546

Het grootste verschil zit in de kans van optreden van de mogelijke doelstelling om minder afval te produceren, deze is significant toegenomen (+1,22, $p = 0,021$). Het is hiermee de enigste significante stijging in tabel 56. Ondanks deze hogere kans van optreden is deze doelstelling als enige onder gemiddeld van invloed op bedrijfsvoering van de telers.

Figuur 5.51 geeft een duidelijk beeld van wat de respondenten denken over de mogelijke economische ontwikkelingen in de komende 5 jaar.

FIGUUR 5.51: POSITIONAL MAP VAN DE ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN 2014

De positional map van economische ontwikkelingen geeft een verspreid, maar helder beeld van de kans van optreden. De kans van optreden van de economische ontwikkelingen is, met slechts één waarde boven de 3,50, laag. Al zijn er geen 'uitschieters' naar beneden. De lage scores op 'lagere kostprijs' en 'meer verkoop in Nederland' (allebei 2,57) betekent niet dat deze ontwikkeling geen kans van optreden heeft. Deze trends moet anders geïnterpreteerd worden. Men acht bijvoorbeeld de kans klein dat de kostprijs lager wordt de komende jaren, dit kan betekenen dat de kostprijzen gelijk blijven of dat men hogere kostprijzen verwacht. De economische ontwikkelingen 'meer vraag' en 'lagere verkoopprijs', die een redelijke kans van optreden hebben en tevens ook net bovengemiddeld van invloed zijn op de bedrijfsvoering, moeten gevolgd worden.

Tabel 58 geeft een overzicht van de economische ontwikkelingen, waarbij de verschillen zowel positief als negatief zijn. Het belang van elke economische ontwikkeling voor de bedrijfsvoering is hard afgenomen, waarbij enkele van deze waarden significant verschillend zijn.

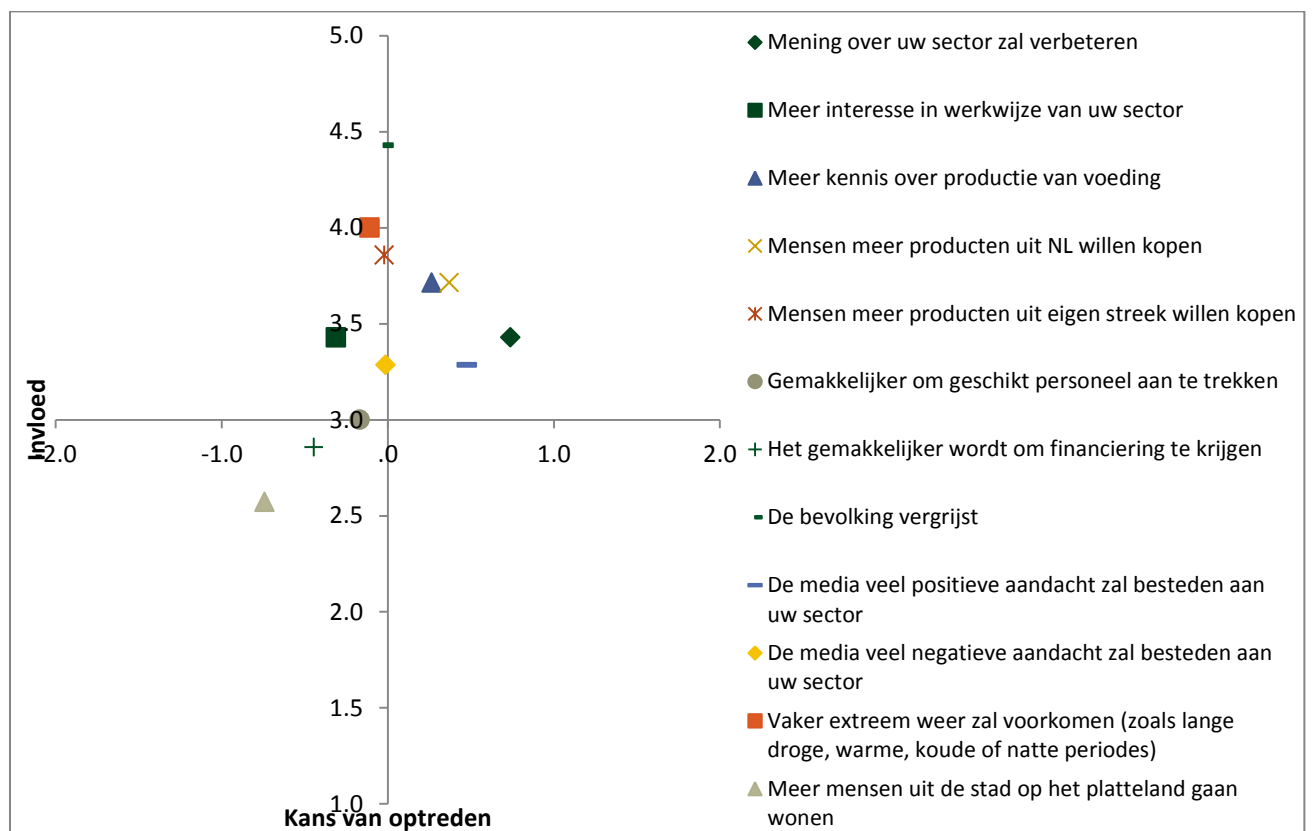
TABEL 58: VERSCHUIVINGEN IN DE ECONOMISCHE TRENDS 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05
Meer vraag	2,87	3,57	0,705	0.248	3,88	3,57	-0,304	0.582
Lagere kostprijs	2,13	2,57	0,446	0.501	4,31	3,14	-1,170	0.012
Meer import vanuit het buitenland	2,69	2,86	0,170	0.784	4,13	3,00	-1,125	0.036
Lagere verkoopprijs	3,27	3,29	0,019	0.968	4,56	3,71	-0,848	00,052
Meer verkoop in Nederland	3,14	2,57	-0,571	0.334	3,81	3,29	-0,527	0.245
Meer verkoop in Europa	3,88	3,29	-0,589	0.248	3,94	3,43	-0,509	0.270
Meer verkoop buiten Europa	3,67	2,86	-0,810	0.123	3,81	3,43	-0,384	0.514

Kijkend naar de kans van optreden is de kans op 'meer vraag' het hardst toegenomen (+0,71). Dit is, in tegenstelling tot 'meer verkoop in en buiten Europa', waar men negatiever over gestemd is. Zo is de kans van optreden van de 'verkoop buiten Europa' gedaald tot een kleine kans van optreden (-0,81). Het belang voor de glasgroentetelers van bovenstaande ontwikkelingen zijn beide het minst in belang gedaald, waardoor deze rond gemiddeld belang zijn voor de bedrijfsvoering van de sector.

Wanneer men kijkt naar het belang voor de bedrijfsvoering van glasgroentetelers, dan ziet men twee significante afnames in belang. Opvallend is een significant lagere invloed van de 'lagere kostprijs' op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers (-1,17, $p = 0,012$). Door deze daling heeft de economische ontwikkeling 'lagere kostprijs' de minste en een onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering. Een ander significant verschil is de afname in belang van de 'import vanuit het buitenland' (-1,13, $p = 0,036$). Door deze afname is dit eveneens onder gemiddeld van belang voor de glasgroentetelers.

De (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen van 2014 scoren heel variërend op zowel op de kans van optreden als de invloed op bedrijfsvoering, dit blijkt uit figuur 5.52.

FIGUUR 5.52: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE (VOORNAMELIJK) MAATSCHAPPELIJK ONTWIKKELINGEN

Wanneer men kijkt naar wat de hoogste kans van optreden heeft, dan springt de ontwikkeling dat de bevolking vergrijst er duidelijk bovenuit (4,43). De respondenten weten dat Nederland langzaam ouder wordt. Deze maatschappelijke ontwikkeling is gemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering van de telers (-0,03).

Kijkt men naar het belang voor de glasgroentesector dan heeft een 'verbeterde mening over de sector' (0,74), 'positieve media aandacht' (0,48), 'vraag naar producten uit Nederland' (0,37) en de 'ontwikkeling dat mensen meer kennis krijgen over voeding' (0,26) een bovengemiddeld belang. De kans dat zich vaker extreem weer zal voordoen wordt eveneens hoog ingeschat (4,00), echter wanneer extreem weer zich vaker voor zal doen dan is dit van onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers (-0,11). Wanneer men naar de rol van de media kijkt, dan ziet men dat de kans op 'positieve media aandacht' gelijk is aan de kans op 'negatieve media aandacht' (beide 3,29). Als media aandacht optreedt dan zal positieve aandacht meer invloed hebben op de bedrijfsvoering dan negatieve media aandacht (0,48 versus -0,01).

Kijkend naar de laag scorende ontwikkelingen, dan scoren het 'gemakkelijker financiering krijgen' (2,86) en 'meer mensen op het platteland gaan wonen' (2,57) relatief laag. Glasgroentetelers verwachten niet dat deze ontwikkelingen zich snel zullen voordoen. Tevens is de invloed op de bedrijfsvoering van deze ontwikkelingen ook onder- tot ver onder gemiddeld.

Tabel 59 laat een overzicht zien van de verschuivingen in de (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen. De verschillen zijn voornamelijk positief, slechts één waarde is een negatieve waarde. Eén van de verschillen in tabel 59 is significant ($p < 0,05$).

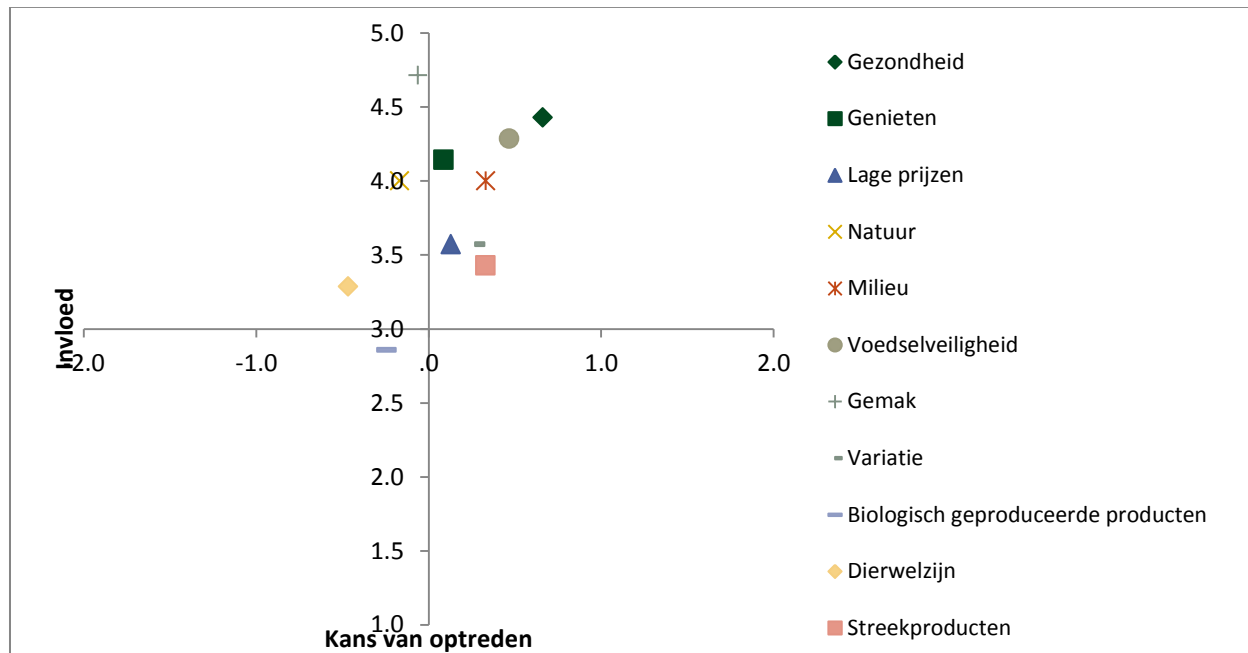
TABEL 59: VERSCHUIVINGEN MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=16)	2014 (N=7)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=16)	2014 (N=7)	versch il	Sig <0,05
Mensen meer kennis krijgen over productie van voeding	3,00	3,71	0,714	0.238	3,31	3,71	0,402	0.214
Mensen meer producten uit Nederland willen kopen	3,00	3,71	0,714	0.274	3,50	3,86	0,357	0.416
Mensen meer producten uit hun eigen streek willen kopen	3,44	3,86	0,420	0.514	3,19	3,57	0,384	0.487
Gemakkelijker wordt geschikt personeel aan te trekken	2,69	3,00	0,313	0.611	3,13	3,14	0,018	0.976
Mensen meer interesse in werkwijze van uw sector	3,13	3,43	0,304	0.630	3,44	3,00	-0,438	0.376
De mening van mensen over uw sector zal verbeteren	3,31	3,43	0,116	0.840	3,31	4,14	0,830	0.037
Het gemakkelijker wordt om financiering te krijgen	-	2,86	n.a.	-	-	3,00	n.a.	-
De bevolking vergrijst	-	4,43	n.a.	-	-	3,43	n.a.	-
Media veel positieve aandacht besteden aan uw sector	-	3,29	n.a.	-	-	4,00	n.a.	-
Media veel negatieve aandacht besteden aan uw sector	-	3,29	n.a.	-	-	3,43	n.a.	-
Vaker extreem weer zal voorkomen	-	4,00	n.a.	-	-	3,57	n.a.	-
Meer mensen uit stad op het platteland gaan wonen	-	2,57	n.a.	-	-	2,57	n.a.	-

De grootste stijger ziet men bij het belang van de bedrijfsvoering op de ontwikkeling dat de mening over de sector zal verbeteren. Dit is significant in invloed toegenomen (+0,83, $p = 0,037$). Door deze stijging is het belang van deze ontwikkeling nu het meest van belang voor glasgroentetelers. Door een lichte toename in belang van zowel 'mensen krijgen meer kennis over productie' (+0,40) als 'mensen willen meer producten uit

Nederland kopen' (+0,36) zijn beide ontwikkelingen eveneens boven gemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers.

In figuur 5.53 ziet men zowel de verwachte kans van optreden als de verwachte invloed van de consumenten thema's op de bedrijfsvoering van de telers van glasgroente de komende jaren weergegeven in een positional map. Volgens de respondenten in de sector hebben alle ontwikkelingen een redelijk tot grote kans van optreden (m.u.v. 'biologisch geproduceerde producten'). Echter zijn ze niet allemaal relevant voor de sector, dit ziet men door enkele lagere scores op invloed.

FIGUUR 5.53: POSITIONAL MAP VAN DE CONSUMENTENTHEMA'S IN DE KOMENDE 5 JAAR

Het consumenten thema 'gemak' heeft een extreem hoge kans van optreden (4,71). Desondanks is dit thema onder gemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering van glasgroentetelers (-0,06). De thema's 'gezondheid' en 'voedselveiligheid' hebben een net iets lagere, maar nog steeds hele grote kans van optreden (achtereenvolgend 4,43 en 4,29). Allebei deze trends hebben eveneens de meeste invloed op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers (0,66 en 0,47).

Kijkend naar het belang dan ziet men verder dat de thema's 'Genieten' (0,09), 'Milieu' (0,33), 'Variatie' (0,27), 'Streekproducten' (0,33) en 'Lage prijzen' (0,13) een redelijke kans van optreden hebben. In vergelijking met de overige trends hebben al deze trends gemeen dat ze tevens een bovengemiddelde invloed hebben op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers. Deze zeven thema's moeten allen gemonitord worden.

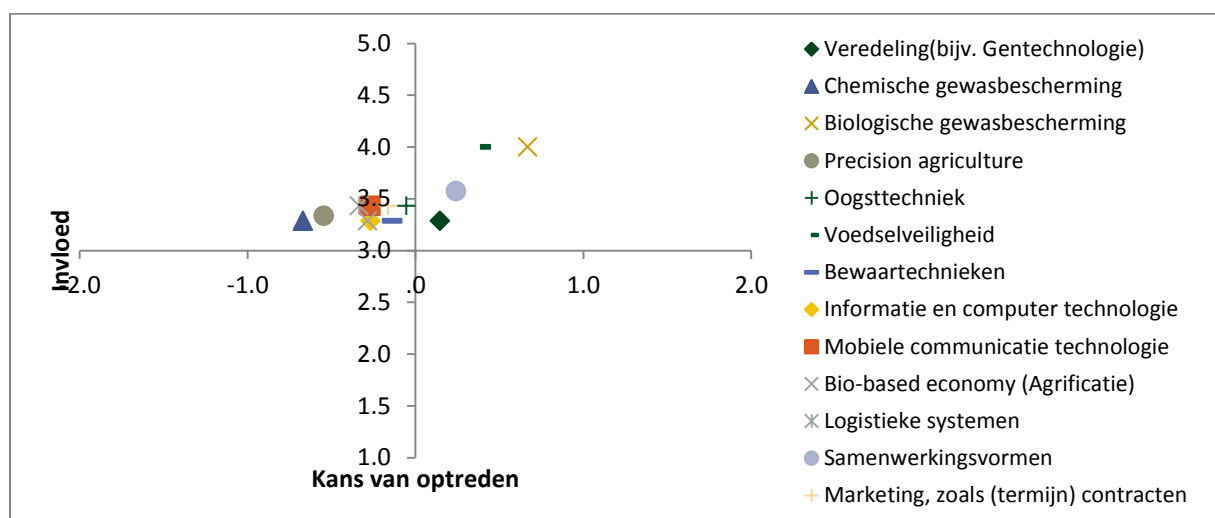
Tabel 60 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder, zowel positief al negatief zijn en variëren van +1,19 tot -1,01. Over het algemeen is de kans van optreden voornamelijk toegenomen. Het belang van de consumententema's in de bedrijfsvoering is eveneens belangrijker geworden, met uitzondering van één dalende waarde.

Tabel 60: Verschuivingen van de consumenten Ontwikkelingen 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05
Natuur	2,81	4,00	1,188	0.035	2,44	3,14	0,705	0.253
Milieu	3,31	4,00	0,688	0.199	3,44	3,71	0,277	0.598
Gezondheid	3,75	4,43	0,679	0.165	3,88	4,00	0,125	0.830
Gemak	4,25	4,71	0,464	0.230	3,19	3,43	0,241	0.662
Variatie	3,25	3,57	0,321	0.483	3,00	3,57	0,571	0.357
Genieten	4,19	4,14	-0,045	0.852	3,13	3,43	0,304	0.612
Voedselveiligheid	4,44	4,29	-0,152	0.654	3,81	3,86	0,045	0.942
Lage prijzen	3,88	3,57	-0,304	0.590	4,44	3,43	-1,009	0.183
Biologisch geproduceerde producten	-	2,86	n.a.	-	-	3,14	n.a.	-
Dierwelzijn	-	3,29	n.a.	-	-	2,86	n.a.	-
Streekproducten	-	3,43	n.a.	-	-	3,57	n.a.	-

De meeste opvallende verschuiving in 2014 is de verschuiving van het thema 'natuur'. De kans van optreden is significant toegenomen (+1,19, $p = 0,035$). Kijkend naar het belang van dit thema voor de glasgroentetelers, dan is dit ook het hardst gestegen (+0,71). Echter, deze stijging is niet significant verschillend en is het belang van de 'natuur' trends nog steeds onder gemiddeld van belang. De gezondheidstrend was al van belang, maar is door een kleine stijging (+0,13) ook in 2014 het belangrijkste consumenten thema voor de komende jaren gebleven. Het consumenten thema 'lage prijzen' is van een thema die de meeste invloed had op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers, door een grote daling, gezakt naar een thema die 'slechts' net boven gemiddeld van belang is voor de bedrijfsvoering.

Figuur 5.54 geeft een overzicht van de mogelijke kans van optreden van technologische ontwikkelingen op de genoemde gebieden en de invloed die deze technologische vooruitgang heeft op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers.

FIGUUR 5.54: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED IN DE KOMENDE 5 JAAR

Uit bovenstaand figuur blijkt dat door de respondenten de kans van optreden van vooruitgang op alle technologische gebieden redelijk tot hoog worden ingeschat de komende jaren. Desondanks is technologische vooruitgang op veel gebieden onder gemiddeld van belang voor glasgroentetelers.

De meeste technologische vooruitgang wordt verwacht op de gebieden 'voedselveiligheid' en 'biologische gewasbescherming' (beide 4,00). De kans op technologische ontwikkeling is niet alleen het hoogst, eveneens hebben deze ontwikkelingen ook de meeste invloed op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers. In mindere mate, maar nog steeds met redelijke kans van optreden, verwachten de glasgroentetelers vooruitgang op alle overige gebieden. Slechts twee van deze gebieden van technologische vooruitgang hebben ook een bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering, dit zijn de gebieden 'samenwerkingsvormen' (0,24) en 'veredeling' (0,15).

Technologische ontwikkelingen op de vier bovengenoemde gebieden moeten goed gemonitord worden. De kans van optreden van technologische ontwikkelingen op dit gebied is redelijk tot hoog en het belang voor de glasgroentetelers is bovengemiddeld.

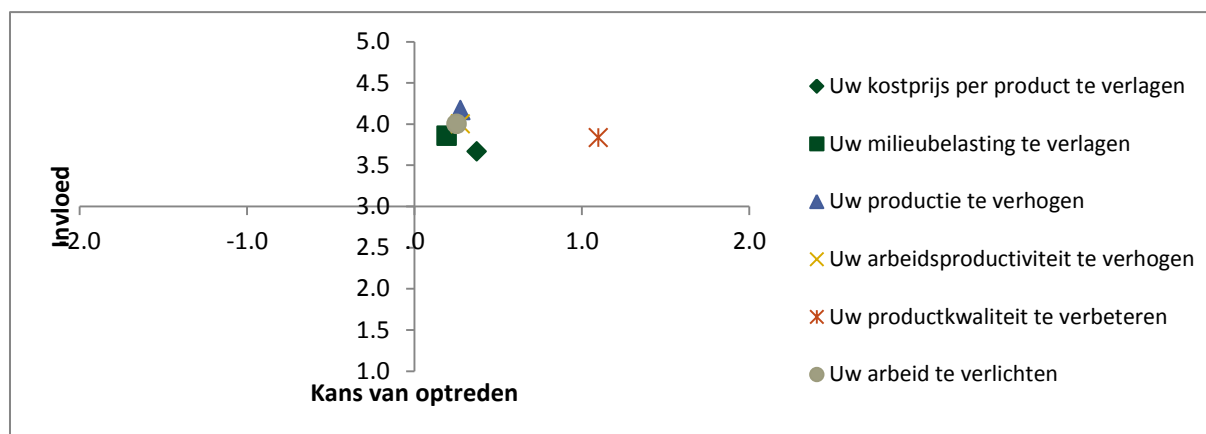
Tabel 61 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder zowel positief al negatief zijn en variëren van +0,22 tot -0,71. Het belang voor de bedrijfsvoering van ontwikkelingen op technologische gebied zijn over het algemeen gedaald. Geen van de verschillen op de gebieden van technologische ontwikkeling verschil significant ($p < 0,05$).

TABEL 61: VERSCHUIVINGEN VAN DE TECHNOLOGISCHE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05
Chemische gewasbescherming	3,06	3,29	0,223	0.652	3,25	2,71	-0,536	0.380
Bewaartechnieken	3,06	3,29	0,223	0.652	3,69	3,29	-0,402	0.473
Samenwerkingsvormen	3,38	3,57	0,196	0.708	3,50	3,71	0,214	0.672
Voedselveiligheid	3,94	4,00	0,063	0.900	4,00	3,86	-0,143	0.783
Biologische gewasbescherming	4,00	4,00	0,000	1.000	4,38	4,00	-0,375	0.403
Oogsttechniek	3,44	3,43	-0,009	0.985	3,69	3,29	-0,402	0.442
Bio-based economy	3,46	3,29	-0,176	0.730	2,91	3,14	0,234	0.669
Marketing, zoals (termijn) contracten	3,63	3,43	-0,196	0.735	4,00	3,29	-0,714	0.271
Precision agriculture	3,53	3,33	-0,200	0.699	2,67	2,83	0,167	0.763
Mobiele communicatie technologie	3,69	3,43	-0,259	0.592	3,19	3,14	-0,045	0.934
Logistieke systemen	3,69	3,43	-0,259	0.592	3,44	3,14	-0,295	0.556
Informatie en computer technologie	3,56	3,29	-0,277	0.551	3,19	3,14	-0,045	0.932
Veredeling	3,67	3,29	-0,381	0.523	3,56	3,57	0,009	0.988
Fokkerij	2,91	-	n.a.	-	1,67	-	n.a.	-
Medicijnen	3,06	-	n.a.	-	2,44	-	n.a.	-

Technologische vooruitgang op het gebied van 'marketing' is door een forse daling in belang voor de bedrijfsvoering onder gemiddeld van belang geworden voor glasgroentetelers (-0,71). 'Chemische gewasbescherming' was al van laag belang voor de sector, maar door een daling in belang is deze het minst van belang geworden (-0,54).

De scores van de gevolgen van technologische ontwikkelingen voor de komende jaren laten zien dat de respondenten vertrouwen hebben in de resultaten van nieuwe technologische ontwikkelingen (figuur 5.55).

FIGUUR 5.55: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

Opvallend aan de bovenstaande positional map is dat alle mogelijke resultaten van technologische ontwikkelingen een grote kans van optreden hebben. Eveneens zijn ze allemaal boven gemiddeld van belang zijn voor de bedrijfsvoering van glasgroentetelers. Ondanks dat alle technologische vooruitgangen van invloed zijn op de bedrijfsvoering, is technologische vooruitgang om de productkwaliteit van glasgroente te verhogen veruit de meeste impact op de bedrijfsvoering (1,10).

Tabel 62 geeft de verschuivingen van 2014 ten opzichten van het jaar 2013 weer, waarbij zowel positieve als negatieve verschuivingen plaats hebben gevonden. De kans van optreden is in veel gevallen toegenomen. Het belang voor de glasgroentetelers is zowel toe- als afgenomen. Geen van de verschillen in tabel 62 is significant verschillend ($p > 0,05$).

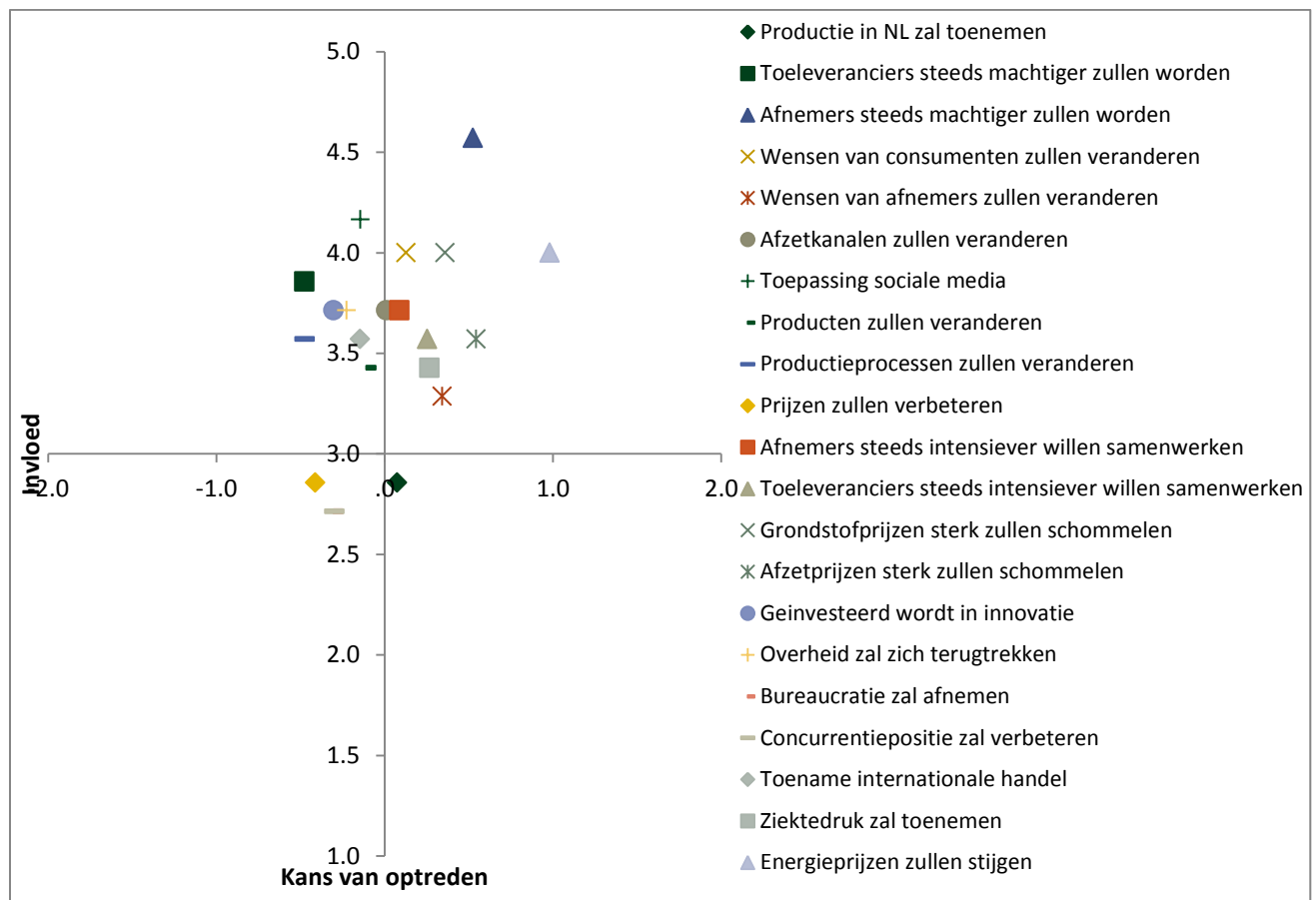
TABEL 62: VERSCHUIVINGEN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05
Uw arbeidsproductiviteit te verhogen	3,44	4,00	0,563	0.238	4,00	3,83	-0,167	0.635
Uw productie te verhogen	3,63	4,17	0,542	0.278	4,06	3,83	-0,229	0.665
Uw kostprijs per product te verlagen	3,19	3,67	0,479	0.422	4,00	3,71	-0,286	0.622
Uw arbeid te verlichten	3,56	4,00	0,438	0.333	3,81	3,57	-0,241	0.625
Uw milieubelasting te verlagen	3,88	3,86	-0,018	0.970	3,25	3,71	0,464	0.286
Uw productkwaliteit te verbeteren	3,88	3,83	-0,042	0.925	3,94	4,43	0,491	0.287

Kijkend naar het belang in de bedrijfsvoering dan ziet men twee grotere verschillen. De invloed van de 'productkwaliteit verbeteren' is de grootste stijger in impact voor glasgroentetelers (0,49). Door deze stijging is technologische vooruitgang met als resultaat dat de productkwaliteit verbeterd veruit het belangrijkste voor glasgroentetelers. Eveneens is ook het belang toegenomen van technologische ontwikkelingen die als resultaat hebben milieu belasting te verlagen (+0,46). Door deze toename is ook technologische vooruitgang met dit resultaat van bovengemiddeld belang geworden voor glasgroentetelers.

De technologische ontwikkelingen moeten zeker gevolgd worden, is er een nieuwe techniek mogelijk dan moeten bedrijven binnen de glasgroentesector kijken wat de mogelijkheden zijn om nieuwe technieken te adopteren. Dit omdat alle nieuwe technologische gevolgen van de ontwikkelingen grote invloed hebben op de bedrijfsvoering van glasgroentetelers.

Uit figuur 5.56 wordt duidelijk hoe respondenten uit de glasgroentesector denken over overige ontwikkelingen in de agrarische sector.

FIGUUR 5.56: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN IN DE KOMENDE 5 JAAR

Bovenstaande positional map laat zien dat 'machtiger wordende afnemers' veruit de hoogste kans van optreden heeft (4,57). Eveneens is dit ook ver boven gemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering van glasgroente telers (0,52). 'Stijgende energieprijzen' hebben een lagere kans van optreden, echter heeft deze ontwikkeling de veruit meeste invloed op glasgroente telers (0,98).

Wanneer men kijkt naar de laag scorende op kans van optreden dan vallen de volgende ontwikkelingen op: 'Prijzen zullen verbeteren' (2,86), 'concurrentiepositie verbeterd' (2,71) en 'productie in Nederland zal toenemen' (2,86). Respondenten verwachten niet dat deze ontwikkelingen optreden, echter is alleen 'toenemende productie in Nederland' van net bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering (0,07).

Kijkend naar zowel toeleveranciers als afnemers schat men de kans dat afnemers steeds machtiger zullen worden hoger in dan de kans dat toeleveranciers machtiger zullen worden (4,57 versus 3,86). Hierbij heeft de 'machtiger wordende toeleverancier' eveneens een onder gemiddeld belang op de bedrijfsvoering. Kijkt men naar samenwerken met beide dan is de kans dat afnemers intensief willen samenwerken hoger dan de kans dat toeleveranciers intensief willen samenwerking (3,71 versus 3,57). De samenwerking met een toeleverancier heeft meer invloed op de bedrijfsvoering dan een samenwerking met de afnemer (0,29 versus 0,09). Door intensievere samenwerking kan men wellicht inspelen op de verwachte veranderende wensen van zowel afnemers als consument (3,29 en 4,00).

Tabel 63 geeft de verschuivingen van de overige ontwikkelingen weer, hierbij zijn 2013 en 2013 vergeleken.

TABEL 63: VERSCHUIVINGEN OVERIGE ONTWIKKELINGEN

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=16)	2014 (N=7)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=16)	2014 (N=7)	versch il	Sig <0,05
Toeleveranciers worden machtiger	2,88	3,86	0,982	0.087	3,69	3,00	-0,688	0.130
De bureaucratie zal afnemen	1,94	2,71	0,777	0.294	3,06	3,14	0,080	0.869
Wensen consumenten zullen veranderen	3,31	4,00	0,688	0.183	3,56	3,57	0,009	0.985
Sociale media toegepast worden	3,56	4,17	0,604	0.270	3,06	3,33	0,271	0.598
Geïnvesteed wordt in innovatie	3,13	3,71	0,589	0.165	3,63	3,17	-0,458	0.332
De overheid zich zal terugtrekken	3,25	3,71	0,464	0.419	3,25	3,14	-0,107	0.827
Afnemers worden machtiger	4,13	4,57	0,446	0.232	4,19	4,00	-0,187	0.679
Productieprocessen zullen veranderen	3,31	3,57	0,259	0.556	3,88	3,00	-0,875	0.017
Toeleverancier wil intensiever samenwerken	3,44	3,57	0,134	0.792	3,56	3,71	0,152	0.699
De internationale handel zal toenemen	3,44	3,57	0,134	0.763	3,38	3,33	-0,042	0.936
De ziektedruk zal toenemen	3,31	3,43	0,116	0.810	3,75	3,71	-0,036	0.937
Producten zullen veranderen	3,38	3,43	0,054	0.908	3,50	3,29	-0,214	0.645
Prijzen zullen verbeteren	2,81	2,86	0,045	0.936	4,38	2,86	-1,518	0.009
De productie in Nederland zal toenemen	2,88	2,86	-0,018	0.974	3,88	3,29	-0,589	0.282
Afzetprijzen sterk zullen schommelen	3,63	3,57	-0,054	0.926	4,19	4,00	-0,188	0.650
Afnemer wil intensiever samenwerken	3,81	3,71	-0,098	0.826	3,75	3,57	-0,179	0.696
Afzetkanalen zullen veranderen	3,88	3,71	-0,161	0.681	3,88	3,43	-0,446	0.362
Grondstofprijzen sterk zullen schommelen	4,25	4,00	-0,250	0.521	4,38	3,71	-0,661	0.101
De concurrentiepositie zal verbeteren	3,00	2,71	-0,286	0.539	4,00	3,00	-1,000	0.027
Wensen afnemers zullen veranderen	3,75	3,29	-0,464	0.260	3,88	3,86	-0,018	0.969
Energieprijzen zullen stijgen	-	4,00	n.a.	-	-	4,43	n.a.	-

Kijkend naar bovenstaande tabel dan ziet men bij kans van optreden geen significante verschillen. De kans dat 'toeleveranciers machtiger worden' is toegenomen (+0,98), echter is het belang van deze ontwikkeling gedaald tot onder gemiddeld belang voor de glasgroente telers. Wanneer men kijkt naar het belang in de bedrijfsvoering dan ziet men hier twee significante verschillen. Ten eerste is 'verbeterde prijzen' het sterkst en significant in belang afgenomen (-1,52, $p = <0,01$). Ten tweede is het belang voor de bedrijfsvoering van 'veranderende productieprocessen' significant afgenomen (-0,86, $p = 0,017$). Door deze afnames zijn beide ontwikkelingen zover in belang gedaald naar een positie wat ver onder gemiddeld van belang is voor de glasgroente telers.

Tot slot is er gevraagd wat de glasgroentetelers verwachten van hun eigen bedrijfsvoering en wat hun strategie daarbij is, deze resultaten zijn weergegeven in tabel 64. De resultaten zijn niet weergegeven in een positional map, omdat enkel gevraagd is naar hun verwachtingen over de strategieën.

De resultaten van 2014 laten zien dat men zich voornamelijk richt op het 'verlagen van de kostprijs van de producten' (3,43). In zekere, maar mindere mate, wordt ook gericht op het 'reduceren van de schulden' en het 'aanpassen van het bedrijf' aan de "eisen" uit de maatschappij (beide 3,29). De bedrijven zullen zich het minst bezighouden met de 'schaalgrootte van het bedrijf te vergroten' (2,00) of 'activiteiten van de afnemers en/of toeleveranciers over te nemen' (2,17).

TABEL 64: VERSCHUIVINGEN VAN DE VERWACHTINGEN IN EIGEN BEDRIJFSVOERING.

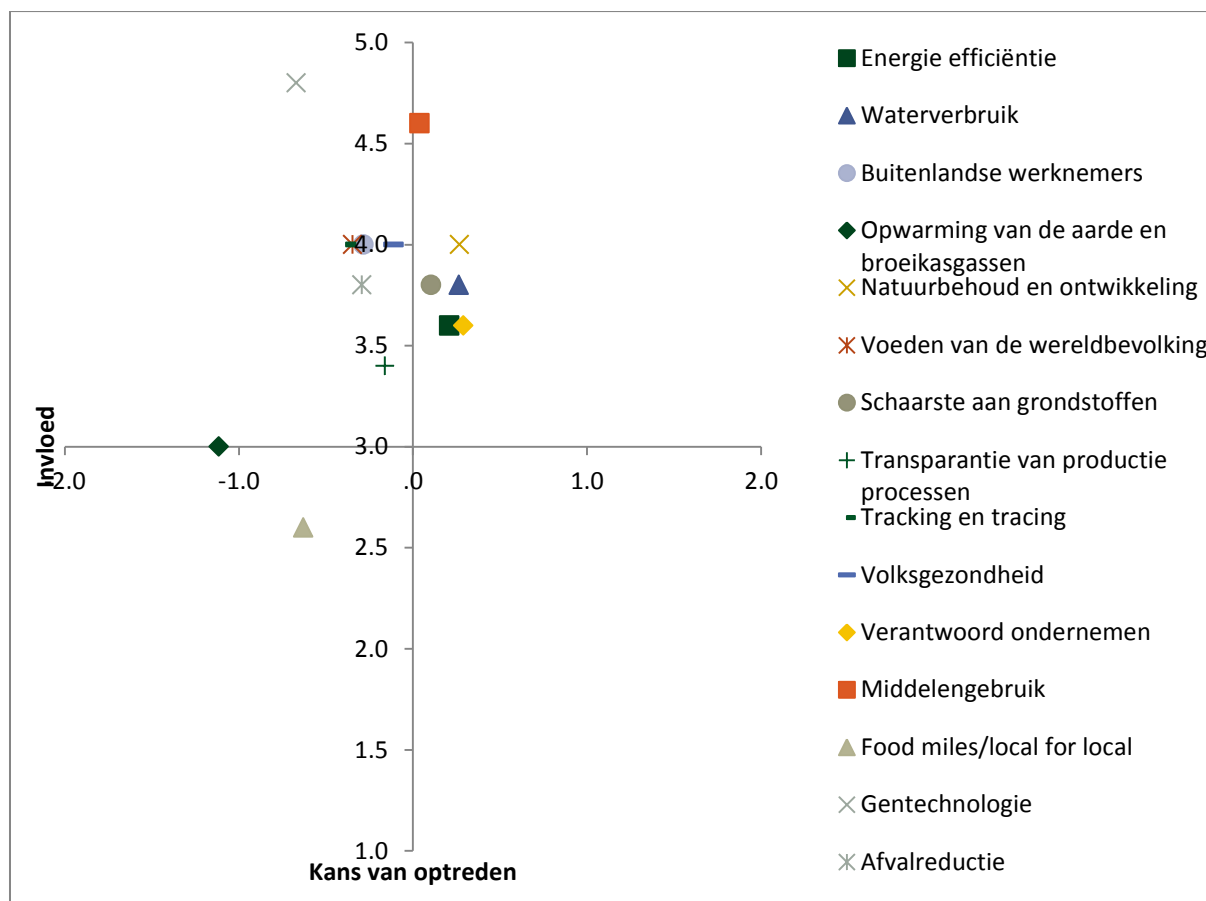
	Kans van optreden			
	2013 (N=16)	2014 (N=7)	verschil	Sig <0,05
De kostprijs van uw producten te verlagen	2,94	3,43	0,491	0.364
De prijs voor uw producten te verhogen	3,06	3,14	0,080	0.887
Nieuwe activiteiten te ontplooiën	3,13	2,83	-0,292	0.688
Bedrijf aan te passen aan "eisen" uit de maatschappij	3,69	3,29	-0,402	0.473
Activiteiten van afnemers/ toeleveranciers overnemen	2,63	2,17	-0,458	0.529
Schulden te reduceren	3,88	3,29	-0,589	0.375
De kwaliteit van uw producten te verhogen	3,81	3,14	-0,670	0.138
Nauwer samen te werken met afnemers	4,00	3,00	-1,000	0.098
De schaalgrootte van uw bedrijf te vergroten	3,06	2,00	-1,063	0.132
Bedrijf te beëindigen	-	2,86	n.a.	-
Bedrijf over te dragen aan een opvolger	-	2,67	n.a.	-

De resultaten van de trendonderzoeken van 2013 en 2014 tonen verschillen aan die variëren van +0,50 tot -1,06. De meeste verschillen zijn in kans van optreden afgenomen. Enerzijds zullen glasgroentetelers zich meer gaan focussen op het 'verlagen van de kostprijs' (+0,50). Anderzijds is de focus op het 'vergroten van de schaalgrootte van het bedrijf' het meest afgenomen (-1,06). Door deze verschuivingen heeft 'kostprijs verlagen' de meeste prioriteit en 'schaalgrootte vergroten' de miste. Echter geen van de genoteerde verschillen is significant verschillend ($p > 0,05$).

5.8 VOLLEGRONDSGROENTE

De vollegrondsgroente sector is één van de kleiner vertegenwoordigde sectoren in dit onderzoek. Waar in 2013 nog 15 respondenten de enquête ingevuld hebben is dit aantal teruggelopen naar 5 respondenten in 2014. Dit moet dan ook in acht genomen worden wanneer men de resultaten bekijkt.

Onderstaande positional map geeft de kans van optreden en de invloed op de bedrijfsvoering van de Europese en Nederlandse politieke thema's weer (figuur 5.57).

FIGUUR 5.57: POSITIONAL MAP VAN DE THEMA'S IN DE EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEK VOOR DE KOMENDE 5 JAAR.

Uit figuur 5.57 blijkt dat de Europese en Nederlandse politieke thema's allemaal (met uitzondering van 'food miles' en 'opwarming van de aarde') een grote tot hele grote kans van optreden hebben volgens de respondenten. 'Gentechnologie' (4,80) en 'middelengebruik' (4,60) scoren extreem hoog, echter heeft 'gentechnologie' (-0,67) een lage invloed op de bedrijfsvoering van de vollegrondsgroente sector. 'Middelengebruik' daar in tegen heeft wel een net boven gemiddeld belang voor de bedrijfsvoering (0,04).

'Natuurbehoud en ontwikkeling' (4,00), 'schaarste aan grondstoffen' (3,80), 'waterverbruik' (3,80), 'energie efficiëntie' (3,60) en 'verantwoord ondernemen' (3,60) hebben tevens ook een grote kans van optreden. Wanneer deze in de politiek besproken worden hebben deze onderwerpen ook een gemiddeld tot boven gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering. 'Food miles' (2,60) heeft de minste kans van optreden volgens de respondenten en is ook niet belangrijk voor de bedrijfsvoering (-0,63).

In tabel 65 ziet men dat de resultaten van het vergelijken van de uitkomsten van de trendonderzoeken van 2013 met 2014. De verschillen zijn erg gevarieerd bij zowel kans van optreden als het belang voor de bedrijfsvoering. De meeste onderwerpen hebben een lagere invloed op de bedrijfsvoering wanneer deze besproken worden in de politiek.

TABEL 65: VERSCHUIVINGEN IN EUROPESE EN NEDERLANDSE POLITIEKE TRENDS 2013-2014

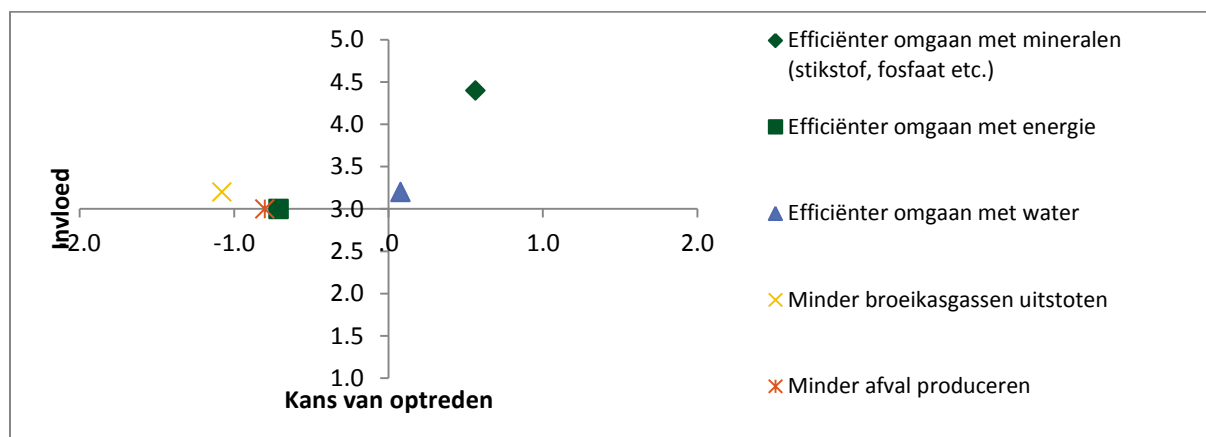
	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05
Gentechnologie	3,43	4,80	1,371	0.006	2,33	2,60	0,267	0.761
Natuurbehoud en ontwikkeling	3,20	4,00	0,800	0.233	2,87	3,40	0,533	0.492
Middelengebruik	3,80	4,60	0,800	0.174	4,43	3,40	-1,029	0.245
Tracking en tracing (traceerbaarheid)	3,40	4,00	0,600	0.241	3,40	2,80	-0,600	0.367
Schaarste aan grondstoffen	3,47	3,80	0,333	0.587	3,47	3,40	-0,067	0.920
Afvalreductie	3,73	3,80	0,067	0.918	2,87	2,80	-0,067	0.916
Waterverbruik	3,80	3,80	0,000	1.000	3,14	3,60	0,457	0.440
Buitenlandse werknemers	4,00	4,00	0,000	1.000	3,47	2,75	-0,717	0.452
Transparantie productie processen	3,47	3,40	-0,067	0.896	3,20	3,20	0,000	1.000
Verantwoord ondernemen	3,73	3,60	-0,133	0.826	3,40	3,60	0,200	0.623
Volksgezondheid	4,20	4,00	-0,200	0.670	3,33	2,80	-0,533	0.554
Voeden van de wereldbevolking	4,40	4,00	-0,400	0.444	3,20	2,80	-0,400	0.575
Food miles/local for local	3,08	2,60	-0,477	0.380	3,33	2,40	-0,933	0.154
Opwarming van de aarde	3,60	3,00	-0,600	0.324	2,80	1,80	-1,000	0.159
Energie efficiëntie	4,33	3,60	-0,733	0.080	3,60	3,60	0,000	1.000
Dierenwelzijn	3,93	-	n.a.	-	1,73	-	n.a.	

Wat als eerste opvalt is de grote toename van de kans van optreden van 'gentechnologie', dit is het enige significante verschil (+1,37, $p < 0,01$). Het heeft dan wel de grootste kans van optreden maar, desondanks een kleine toename op invloed (+0,27), is het echter nog steeds ver onder gemiddeld van invloed op de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers. 'Natuurbehoud en ontwikkeling' is door een stijging van zowel kans van optreden (+0,8) als invloed op de bedrijfsvoering (+0,53) belangrijker geworden voor vollegrondsgroente telers wanneer dit in de politiek besproken wordt. Kijkend naar de invloed op de bedrijfsvoering dan is de invloed van 'middelengebruik' voor telers van vollegrondsgroente het meest afgenomen (-1,03). Deze trend is gestegen in kans van optreden (+0,80), echter heeft het door de daling in bedrijfsinvloed een gemiddelde invloed op de telers. 'Opwarming van de aarde' had vorig jaar al een lage score, echter is de invloed door een daling (-1,00) uitermate klein en niet relevant voor de vollegrondsgroente telers.

De volgende thema's zijn belangrijk voor telers van vollegrondsgroente en moeten gemonitord worden: 'Natuurbehoud', 'waterverbruik', 'verantwoord ondernemen', 'energie efficiëntie' en 'schaarste aan grondstoffen'. Al deze onderwerpen worden besproken of hebben een hoge potentie om besproken te worden

binnen de Europese en Nederlandse politiek. Komen deze thema's in de politiek aan bod en wordt er een beleid ontwikkeld dan hebben ze tevens een invloed op de bedrijven in de vollegrondsgroente sector.

De positional map van de mogelijke doelstellingen van de wetgeving voor de komende jaren geeft een duidelijk en helder overzicht, zie figuur 5.58.

FIGUUR 5.58: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE DOELSTELLINGEN IN DE WETGEVING 2014.

Alle mogelijke doelstellingen van de wetgeving hebben een kleine kans van optreden, met uitzondering van het 'efficiënter omgaan met mineralen'. Het 'efficiënter omgaan met mineralen' heeft de hoogste kans van optreden (4,40). Deze doelstelling heeft niet alleen de meeste kans van optreden, het is tevens ook uiterst belangrijk voor de vollegrondsgroente telers, omdat wetgeving op dit gebied veruit de meeste invloed op de bedrijfsvoering heeft (0,56).

De positional map laat tevens zien dat de kans dat overige doelstellingen, door middel van wetgeving, gehandhaafd worden relatief klein is. 'Efficiënter omgaan met water' heeft een net boven gemiddelde invloed op bedrijfsvoering. Echter 'minder broeikasgassen uitstoten', 'minder afval produceren' en 'efficiënter omgaan met energie' hebben onder gemiddeld tot weinig invloed op de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers.

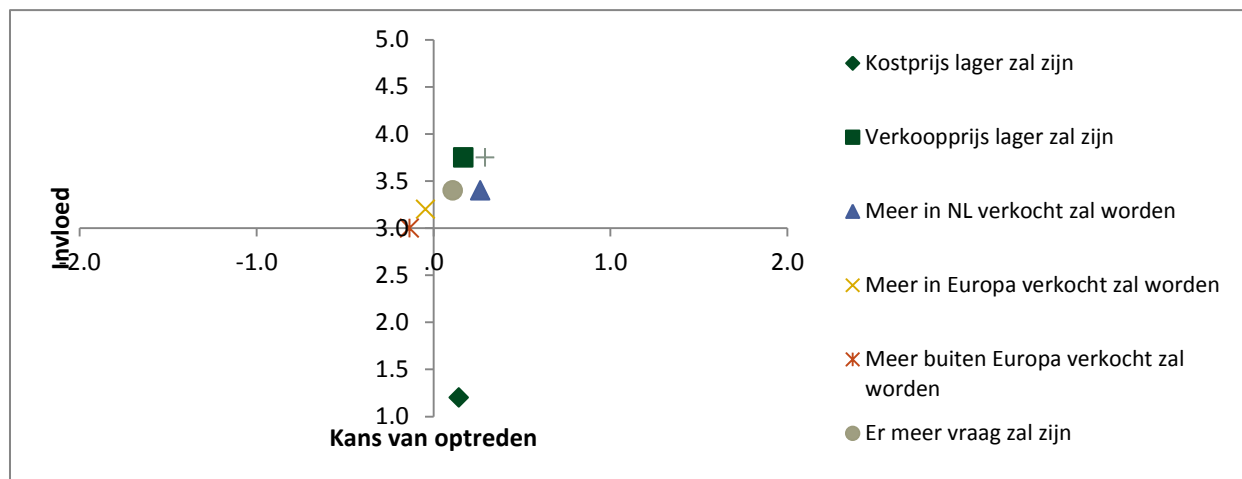
Tabel 66 laat zien dat de verschillen tussen 2013 en 2014 variëren tussen de +0,73 en -0,80. Het grootste verschil is de kans van optreden omtrent mogelijke doelstelling om 'efficiënter om te gaan met water', deze kans is significant gedaald (-0,80, $p = 0,04$). Het belang voor de bedrijfsvoering is lichtelijk toegenomen (-0,27).

TABEL 66: TRENDVERSCHUIVINGEN IN DE NEDERLANDSE WETGEVING 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05
Efficiënter omgaan met mineralen	3,67	4,40	0,733	0.257	4,13	4,00	-0,133	0.808
Minder afval produceren	3,07	3,00	-0,067	0.910	2,53	2,20	-0,333	0.533
Minder broeikasgassen uitstoten	3,60	3,20	-0,400	0.322	2,67	1,80	-0,867	0.093
Efficiënter omgaan met energie	3,73	3,00	-0,733	0.183	3,07	2,40	-0,667	0.189
Efficiënter omgaan met water	4,00	3,20	-0,800	0.040	3,13	3,40	0,267	0.678

De kans dat er wetgeving komt om 'efficiënter om te gaan met mineralen' heeft door een stijging (+0,73), de hoogste kans van optreden. Het belang voor de bedrijfsvoering is bijna gelijk gebleven (-0,13). Dalers in het belang van de bedrijfsvoering zijn met name 'minder broeikassen uitstoten' (-0,87) en 'efficiënter omgaan met energie' (-0,67). Echter zijn geen van de verschillen significant.

Figuur 5.59 geeft een duidelijk beeld van wat de respondenten denken over de mogelijke economische ontwikkelingen in de komende 5 jaar.

FIGUUR 5.59: POSITIONAL MAP VAN DE ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN 2014

De positional map van economische ontwikkelingen geeft een verspreid, maar helder beeld van de kans van optreden. De kans van optreden van de economische ontwikkelingen is gemiddeld tot groot (met uitzondering van een 'lagere kostprijs'). De extreem lage score op 'lagere kostprijs' (1,20) betekent niet dat deze ontwikkeling geen kans van optreden heeft. De trend moet anders geïnterpreteerd worden. Men acht de kans klein dat de kostprijs lager wordt de komende jaren, dit kan er juist op duiden dat men toenemende kostprijzen verwacht. Deze ontwikkeling moet gemonitord worden, omdat het wel degelijk van belang is voor de bedrijfsvoering (0,14).

Een 'lagere verkoopprijs' en 'meer import vanuit het buitenland' hebben de meeste kans van optreden (beide 3,75). Een iets lagere, maar nog steeds tamelijk hoge kans van optreden hebben ook de ontwikkelingen dat men over het algemeen 'meer vraag' verwacht en er 'meer in Nederland verkocht wordt' (beide 3,40). Al deze ontwikkelingen hebben een gemiddeld tot bovengemiddeld belang op de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers, variërend van 0,11 tot 0,30.

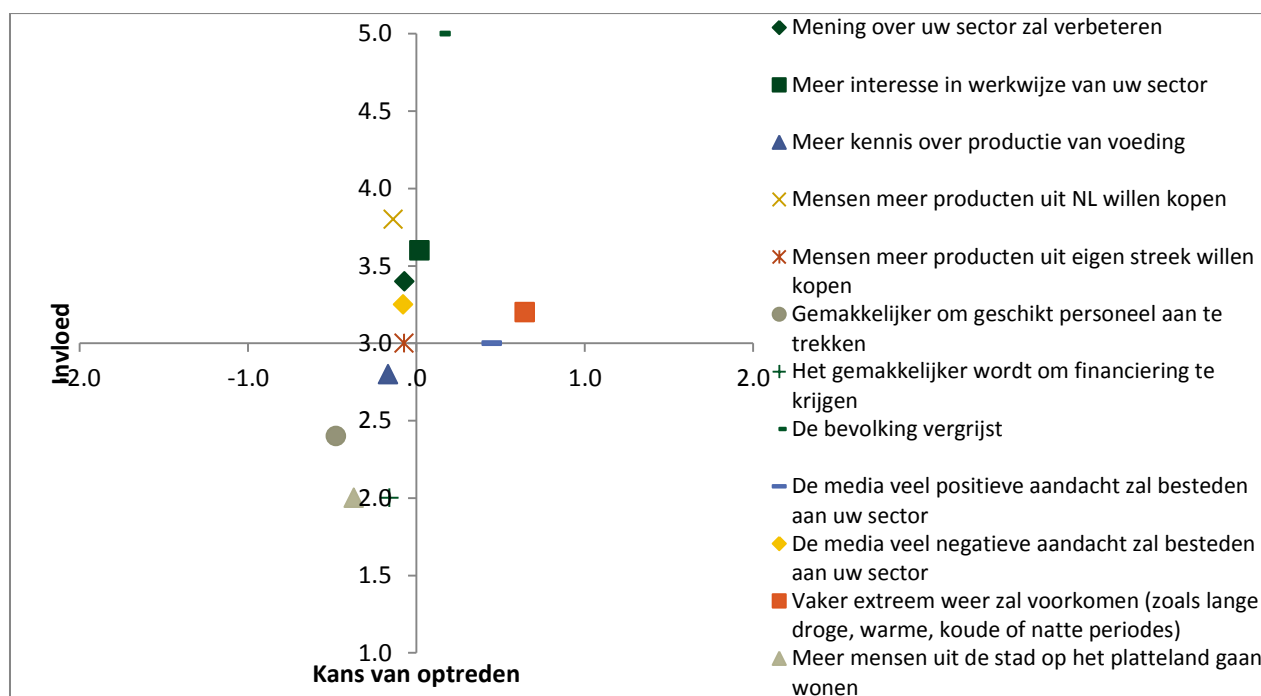
Tabel 67 geeft een overzicht van de economische ontwikkelingen, waarbij de verschillen zowel positief als negatief zijn. Geen van de waarden verschilt significant met het voorgaande jaar ($p > 0,05$).

TABEL 67: VERSCHUIVINGEN IN DE ECONOMISCHE TRENDS 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05
Meer verkoop in Nederland	2,69	3,40	0,708	0.197	3,53	3,60	0,067	0.920
Lagere verkoopprijs	3,21	3,75	0,536	0.374	4,53	3,40	-1,133	0.171
Meer import vanuit het buitenland	3,27	3,75	0,483	0.477	4,00	3,60	-0,400	0.537
Meer vraag	3,43	3,40	-0,029	0.959	4,27	3,40	-0,867	0.074
Meer verkoop in Europa	3,23	3,20	-0,031	0.958	3,60	3,20	-0,400	0.514
Meer verkoop buiten Europa	3,07	3,00	-0,071	0.904	3,20	3,20	0,000	1.000
Lagere kostprijs	1,73	1,20	-0,533	0.337	3,80	3,60	-0,200	0.780

Kijkend naar de kans van optreden is de kans dat men 'eer in Nederland verkoop het meest toegenomen(+0,71). Kijkt men naar het belang in de bedrijfsvoering dan is dit weinig veranderd (-0,07). Door dalingen van de andere economische ontwikkelingen is de invloed nu, samen met 'import vanuit het buitenland', het meest van invloed op de vollegrondsgroente sector. De kans op 'lagere verkoopprijs' is eveneens toegenomen (+0,53), al is de invloed op de bedrijfsvoering van een 'lagere verkoopprijs' fors gedaald (-1,13). Een 'lagere kostprijs' had in 2013 al een lage kans van optreden en is in 2014 nog verder gedaald (-0,53). Met uitzondering van 'meer verkoop in en buiten Europa' zijn alle economische ontwikkelingen (ondanks hun daling in bedrijfsvoering) van bovengemiddeld belang voor de sector. Deze moeten dan ook allen goed gemonitord worden.

De (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkelingen van 2014 scoren heel variërend op zowel de kans van optreden als de invloed op bedrijfsvoering. Dit blijkt uit figuur 2.4 waarbij enkele uitschieters opvallen.

FIGUUR 5.60: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE (VOORNAMELIJK) MAATSCHAPPELIJK ONTWIKKELINGEN.

Kijkt men naar wat de hoogste kans van optreden heeft dan springt de ontwikkeling dat de bevolking 'vergrijs' er duidelijk bovenuit (5,00). De respondenten weten dat Nederland langzaam ouder word. Deze maatschappelijke ontwikkeling heeft tevens een net boven gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering van de telers (0,14). De kans dat zich 'vaker extreem weer zal voordoen' wordt niet heel hoog ingeschat, echter wanneer extreem weer zich vaker voor zal doen dan heeft dit de meeste invloed op de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers (0,64).

Kijkt men naar de rol van de media dan ziet men twee tegenpolen. De kans op 'positieve media aandacht' wordt lager geschat dan de kans op 'negatieve media aandacht' (3,00 versus 3,25). Ook al is de kans op 'positieve media aandacht' kleiner, als dit optreed dan zal positieve aandacht meer invloed hebben op de bedrijfsvoering dan negatieve aandacht (0,45 versus -0,08).

Wanneer men kijkt naar de laag scorende ontwikkelingen dan scoren het 'gemakkelijker financiering krijgen' (2,00), 'meer mensen op het platteland gaan wonen' (2,00), het 'gemakkelijker geschikt personeel aantrekken' (2,40) en (in mindere mate) de ontwikkeling dat 'mensen meer kennis over productie van voeding krijgen' (2,80) laag. Vollegrondsgroente telers verwachten dus niet dat deze ontwikkelingen zich snel zullen voordoen, tevens is de invloed op de bedrijfsvoering van deze ontwikkelingen ook onder tot ver onder gemiddeld.

Ten opzichte van 2013 zijn er in zowel kans van optreden als invloed op de bedrijfsvoering voornamelijk kleine verschillen gevonden (zie tabel 87). Geen van de waarden zijn significant verschillend ($p > 0,05$).

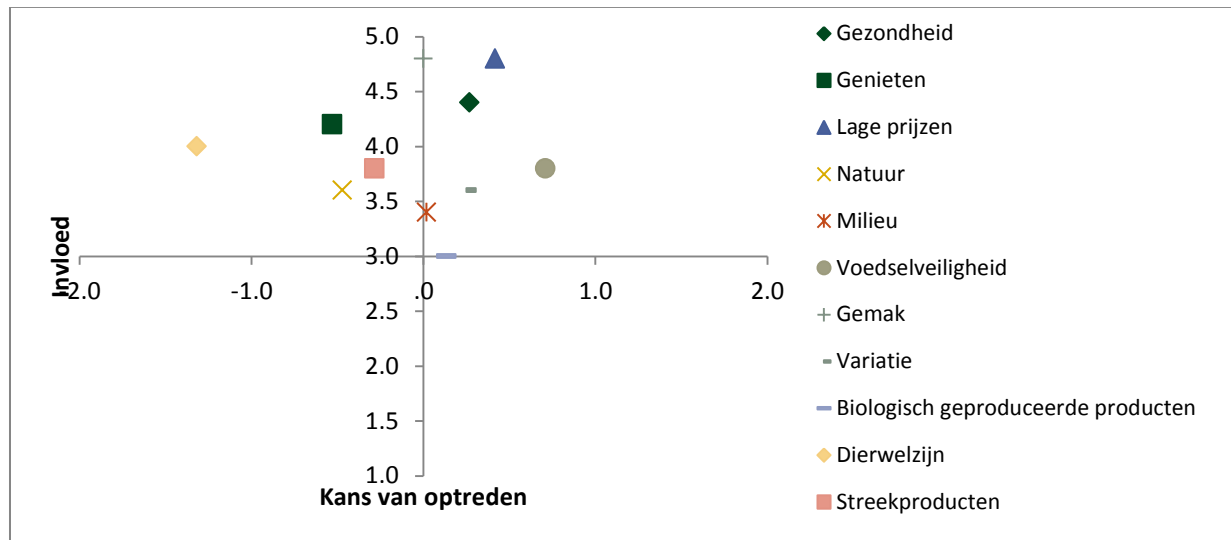
TABEL 68: VERSCHUIVINGEN MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=15)	2014 (N=5)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=15)	2014 (N=5)	versch il	Sig <0,05
Mensen meer producten uit Nederland kopen	3,27	3,80	0,533	0.312	3,60	3,00	-0,600	0.303
Mensen meer interesse in werkwijze sector hebben	3,13	3,60	0,467	0.499	2,73	3,20	0,467	0.442
Mensen meer kennis krijgen over productie voeding	2,67	2,80	0,133	0.819	2,33	3,00	0,667	0.121
Gemakkelijker geschikt personeel aan te trekken	2,27	2,40	0,133	0.833	3,07	2,50	-0,567	0.486
De mening van mensen over sector zal verbeteren	3,47	3,40	-0,067	0.914	2,80	3,20	0,400	0.378
Mensen meer producten uit eigen streek kopen	3,27	3,00	-0,267	0.666	3,33	3,20	-0,133	0.810
Het gemakkelijker wordt om financiering te krijgen	-	2,00	n.a.	-	-	3,00	n.a.	-
De bevolking vergrijs	-	5,00	n.a.	-	-	3,40	n.a.	-
Media positieve aandacht besteden aan uw sector	-	3,00	n.a.	-	-	3,80	n.a.	-
Media negatieve aandacht besteden aan uw sector	-	3,25	n.a.	-	-	3,00	n.a.	-
Vaker extreem weer zal voorkomen	-	3,20	n.a.	-	-	4,00	n.a.	-
Meer mensen uit stad op het platteland gaan wonen	-	2,00	n.a.	-	-	2,40	n.a.	-

De kans dat 'meer mensen producten uit Nederland willen kopen' is het meest toegenomen (+0,53), en heeft na 'vergrijzing' nu de hoogste kans van optreden. Opvallend is dat dit juist de grootste daler is op de invloed van de bedrijfsvoering (-0,60), waardoor dit onder gemiddeld van invloed is (-0,14).

Dat ‘mensen meer kennis krijgen over de productie van voeding’ is het meest toegenomen als men kijkt naar het belang voor de bedrijfsvoering (+0,67). Echter is dit nog steeds onder gemiddeld van invloed en is de kans van optreden laag.

In figuur 5.61 ziet men zowel de verwachte kans van optreden als de verwachte invloed van de consumenten thema's op de bedrijfsvoering van de telers van vollegrondsgroente de komende jaren weergegeven in een positional map. Volgens de respondenten in de sector hebben alle ontwikkelingen een redelijk tot grote kans van optreden. Echter zijn ze niet allemaal relevant voor de sector, dit ziet men door lage score op invloed.

FIGUUR 5.61: POSITIONAL MAP VAN DE CONSUMENTENTHEMA'S IN DE KOMENDE 5 JAAR

De thema's 'lage prijzen' en 'gemak' hebben de grootste kans van optreden (beide 4,80). Echter heeft de 'lage prijzen' trend meer invloed op de bedrijfsvoering dan gemak (+0,42 versus 0,00).

'Gezondheid' (4,40), 'voedselveiligheid' (3,80) en 'variatie' (3,60) hebben allen, net als de 'lage prijzen' trend, een relatief grote kans van optreden. In vergelijking met de overige trends hebben al deze trends gemeen dat ze tevens een grote impact hebben op de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers. Deze vier thema's moeten dan ook goed gemonitord worden.

'Biologisch geproduceerde producten' heeft de laagste kans van optreden (3,00), al heeft dit wel een net bovengemiddelde kans van optreden (0,13). 'Dierwelzijn' is ondanks zijn hoge kans van optreden niet relevant voor de sector en scoort extreem laag op invloed (-1,32).

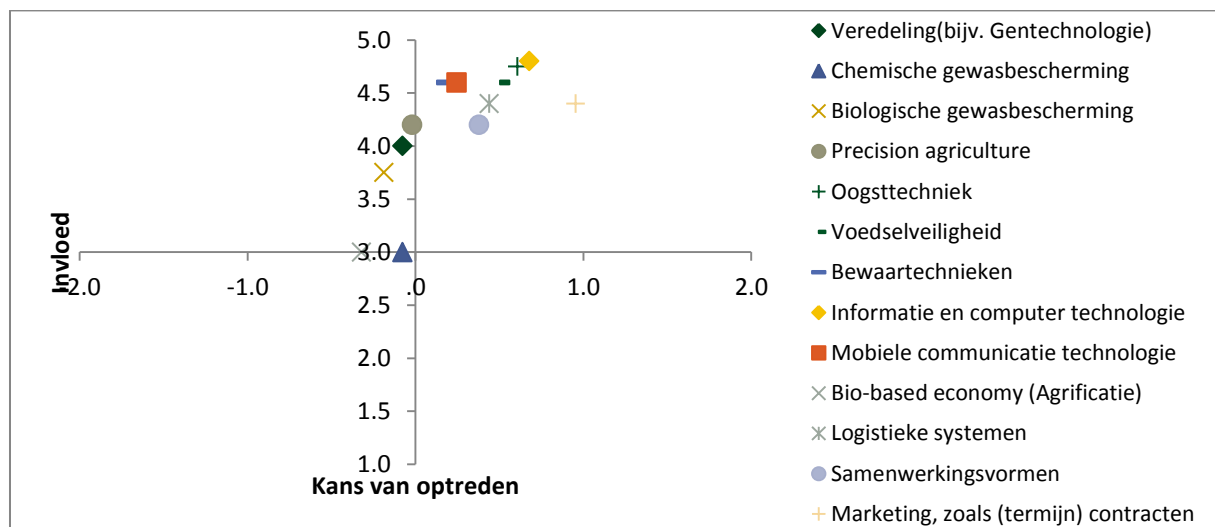
Tabel 69 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder, zowel positief al negatief zijn en variëren van +1,20 tot -0,80. De kans van optreden is zowel lichtelijk gedaald als toegenomen, maar voor allen (m.u.v. biologische producten) nog steeds hoog.

TABEL 69: VERSCHUIVINGEN VAN DE CONSUMENTEN ONTWIKKELINGEN 2013-2014

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05
Lage prijzen	4,13	4,80	0,667	0.076	4,60	3,80	-0,800	0.347
Gemak	4,40	4,80	0,400	0.322	3,60	3,00	-0,600	0.324
Gezondheid	4,27	4,40	0,133	0.705	3,13	3,60	0,467	0.485
Natuur	3,47	3,60	0,133	0.835	2,87	2,40	-0,467	0.453
Genieten	4,13	4,20	0,067	0.868	2,73	2,40	-0,333	0.663
Milieu	3,53	3,40	-0,133	0.829	3,07	3,20	0,133	0.864
Variatie	3,73	3,60	-0,133	0.774	2,93	3,40	0,467	0.426
Voedselveiligheid	4,27	3,80	-0,467	0.422	3,00	4,20	1,200	0.093
Biologisch geproduceerde producten	-	3,00	n.a.	-	-	3,20	n.a.	-
Dierwelzijn	-	4,00	n.a.	-	-	1,60	n.a.	-
Streekproducten	-	3,80	n.a.	-	-	2,80	n.a.	-

De meeste opvallende verschuiving in 2014 is de verschuiving van het thema 'voedselveiligheid'. Door een enorme stijging van voedselveiligheid op belang (+1,20, $p = 0,093$), is dit thema veruit het belangrijkste geworden voor de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers. De kans van optreden van deze ontwikkeling is nog steeds hoog, al is het de grootste daler als men kijkt naar kans van optreden (-0,47). Dat consumenten kiezen voor 'lagere prijzen' heeft de grootste stijging doorgemaakt in kans van optreden (+0,67, $p = 0,076$). Het belang voor de vollegrondsgroente telers van het consumenten thema 'lage prijzen' is, ondanks de grootse daling (-0,80), nog steeds hoog.

De positional map (figuur 5.62) geeft een overzicht van de mogelijke kans van optreden van technologische ontwikkelingen op de genoemde gebieden en de invloed die deze technologische vooruitgang heeft op de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers.

FIGUUR 5.62: POSITIONAL MAP VAN DE MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED IN DE KOMENDE 5 JAAR

Uit bovenstaand figuur blijkt dat de respondenten de kans van optreden voor vooruitgang op alle technologische gebieden redelijk tot extreem hoog inschat de komende jaren.

De grootste technologische vooruitgang wordt verwacht op het gebied van 'ICT' (4,80) en 'oogsttechniek' (4,75). In mindere mate, maar nog steeds met een hoge kans van optreden, verwacht men tevens vooruitgang op de volgende gebieden: 'Voedselveiligheid' (4,60), 'mobiele communicatie technologie' (4,60), 'bewaar-technieken' (4,60), 'marketing' (4,40), 'logistieke systemen' (4,40) en 'samenwerkingsvormen' (4,20). Alle boven genoemde gebieden waarbij de kans groot is dat technologische vooruitgang optreedt, is deze vooruitgang ook van bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering. Hierbij heeft de vooruitgang op het gebied van 'marketing' de meeste invloed (0,95).

De invloed die technologische vooruitgang heeft op de sector zijn echter niet allen van belang. Technologische vooruitgang op het gebied van 'agrificatie' heeft de minste invloed op de bedrijfsvoering (-0,32).

Tabel 70 laat ons zien dat bij het vergelijken van de cijfers van 2013 met 2014 de grootste verschillen zitten in de kans van optreden van technologische ontwikkelingen.

TABEL 70: VERSCHUIVINGEN VAN DE TECHNOLOGISCHE ONTWIKKELINGEN 2013-2014

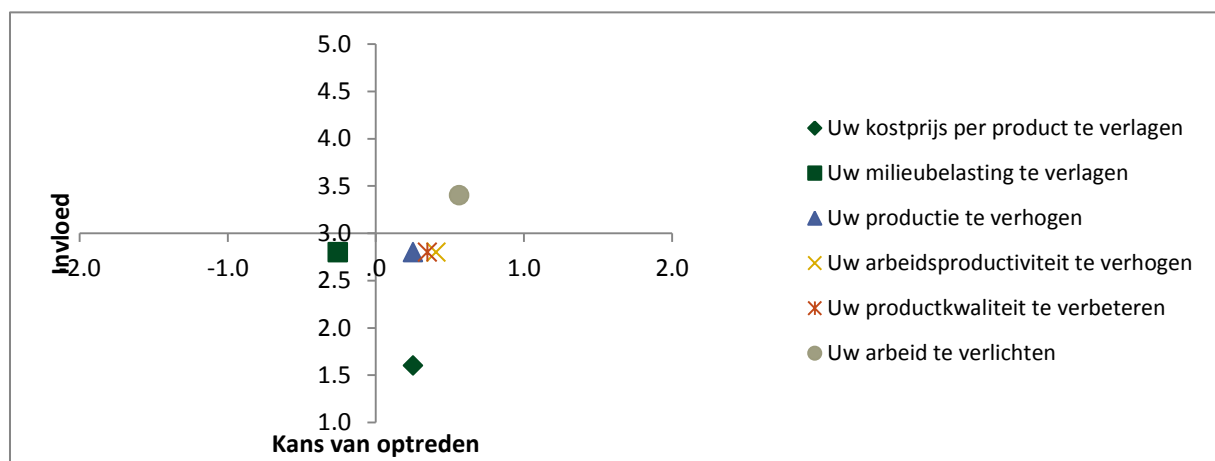
	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05
Marketing, zoals (termijn) contracten	2,92	4,40	1,477	0.018	3,00	4,40	1,400	0.008
Bewaartechnieken	3,33	4,60	1,267	0.005	3,73	3,60	-0,133	0.819
Oogsttechniek	3,93	4,75	0,817	0.149	4,13	4,00	-0,133	0.795
Voedselveiligheid	3,80	4,60	0,800	0.113	3,73	4,00	0,267	0.550
Informatie en computer technologie	4,07	4,80	0,733	0.121	3,87	4,00	0,133	0.771
Mobiele communicatie technologie	3,93	4,60	0,667	0.280	3,53	3,40	-0,133	0.813
Samenwerkingsvormen	3,73	4,20	0,467	0.399	3,08	3,60	0,523	0.448
Logistieke systemen	4,00	4,40	0,400	0.485	3,60	3,80	0,200	0.670
Biologische gewasbescherming	3,47	3,75	0,283	0.742	3,62	3,00	-0,615	0.504
Precision agriculture	4,29	4,20	-0,086	0.857	3,92	3,00	-0,923	0.126
Bio-based economy	3,11	3,00	-0,111	0.884	2,33	2,80	0,467	0.493
Veredeling	4,14	4,00	-0,143	0.823	4,00	3,25	-0,750	0.526
Chemische gewasbescherming	4,13	3,00	-1,133	0.106	4,27	3,25	-1,017	0.400
Fokkerij	3,00	-	n.a.	-	1,42	-	n.a.	-
Medicijnen	3,30	-	n.a.	-	1,92	-	n.a.	-

De meeste opvallende verschuiving in 2014 is de verschuiving van technologische ontwikkeling op het gebied van 'marketing'. 'Marketing' heeft de hoogste significant stijgende waarde in zowel kans van optreden als de invloed op de bedrijfsvoering. De kans van optreden is gestegen met +1,48 ($p = 0,018$) en de belang in

bedrijfsvoering is gestegen met +1,40 ($p < 0,01$). Door deze stijging is er grote kans dat er vooruitgang wordt gemaakt op het gebied van marketing, tevens heeft het nu ook de meeste impact op de bedrijfsvoering.

Eveneens is technologische vooruitgang op het gebied van 'bewaarstechnieken' significant in kans toegenomen (+1,27, $p < 0,01$). De invloed op de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers is licht gedaald (-0,13), maar nog steeds net boven gemiddeld. De grootste daler is 'chemische gewasbescherming'. Door een daling in kans van optreden verwacht men niet snel technologische vooruitgang op dit gebied (-1,13). Tevens is door een grote daling in belang (-1,02) de ontwikkelingen in 'chemische gewasbescherming' voor vollegrondsgroente telers net onder gemiddeld.

De scores van de gevolgen van technologische ontwikkelingen voor de komende jaren laten zien dat de respondenten niet veel verwachten (m.u.v. arbeidsverlichting) van de resultaten van nieuwe technologische ontwikkelingen, zie figuur 5.63.

FIGUUR 5.63: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

Opvallend aan de bovenstaande positional map is dat alle mogelijke uitkomsten van technologische ontwikkelingen relatief laag scoren, in zowel kans van optreden als belang voor de bedrijfsvoering. Toch worden er wel degelijk resultaten verwacht op het technologische gebied welke resulteren in 'arbeidsverlichting'. Men acht een redelijke kans dat door technologische ontwikkelingen de arbeid verlicht wordt (3,40), tevens hebben ontwikkelingen die zorgen voor arbeidsverlichting de grootste impact op de bedrijfsvoering (0,56). Er wordt niet verwacht dat de 'kostprijs per product verlaagd' wordt door technologische ontwikkelingen (1,60).

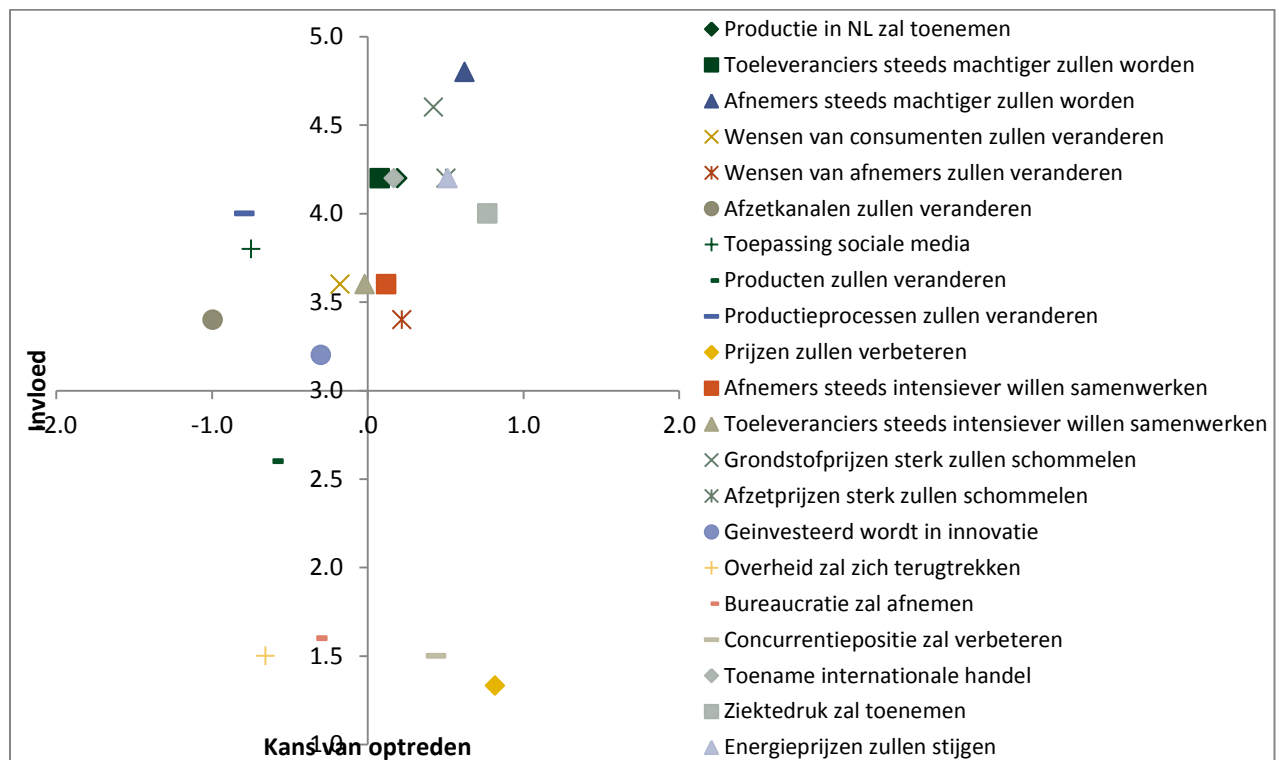
In tabel 71 ziet men dat bij het vergelijken van de cijfers van 2013 met 2014 dat men minder technologische vooruitgang verwacht. De grootste verschillen zitten in de kans van optreden van technologische ontwikkelingen, al deze verschillen zijn negatief. Bij het belang voor de bedrijfsvoering zijn slechts kleine veranderingen te noteren.

TABEL 71: VERSCHUIVINGEN MOGELIJKE RESULTATEN VAN ONTWIKKELINGEN OP TECHNOLOGISCH GEBIED.

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05
Uw kostprijs per product te verlagen	2,80	1,60	-1,200	0.087	3,60	3,60	0,000	1.000
Uw arbeidsproductiviteit te verhogen	3,87	2,80	-1,067	0.057	3,87	3,80	-0,067	0.900
Uw productie te verhogen	3,80	2,80	-1,000	0.063	3,93	3,60	-0,333	0.683
Uw productkwaliteit te verbeteren	3,80	2,80	-1,000	0.036	3,67	3,80	0,133	0.809
Uw arbeid te verlichten	4,07	3,40	-0,667	0.238	3,80	4,00	0,200	0.720
Uw milieubelasting te verlagen	3,13	2,80	-0,333	0.587	3,13	3,00	-0,133	0.808

‘Kostprijs per product verlagen’ scoorde in 2013 al laag. In 2014 is, door de grootste daling, de kans van optreden verder gedaald (-0,87, $p = 0,087$). De respondenten hebben weinig tot geen hoop dat door nieuwe technologische vooruitgang de vollegrondsgroente telers hun kostprijs per product kunnen verlagen. Waar in 2013 de volgende resultaten als gevolg van technologische ontwikkeling nog een redelijk tot grote kans van optreden hadden, zijn deze gedaald tot een lage kans van optreden: ‘Arbeidsproductiviteit verhogen’ (-1,07, $p = 0,057$), ‘productie verhogen’ (-1,00, $p = 0,063$) en ‘product kwaliteit verbeteren’ (-1,00, $p = 0,036$). Door deze grote daling is de kans van optreden van de meeste resultaten afgenomen tot onder gemiddeld. ‘Arbeidsverlichting’ heeft ondanks een daling (-0,67), nog steeds een relatief grote kans van optreden. Eveneens is het belang van bedrijfsvoering hiervoor lichtelijk toegenomen (+0,20).

Uit figuur 5.64 wordt duidelijk hoe respondenten uit de vollegrondsgroente sector denken over overige ontwikkelingen in de agrarische sector. Deze ontwikkelingen zijn zowel positief als negatief.

FIGUUR 5.64: POSITIONAL MAP VAN MOGELIJKE ONTWIKKELINGEN IN DE KOMENDE 5 JAAR

Zoals bij eerdere positional maps moet hier de kans van optreden voor sommige ontwikkelingen anders geïnterpreteerd worden. Bijvoorbeeld de duidelijke uitschieters naar beneden waarvan de ‘overheid zich zal terugtrekken’ hier een goed voorbeeld van is en extreem laag scoort (1,50). Dit betekent echter niet dat de respondenten denken dat de overheid zich terug zal trekken, maar volgens de respondenten is de kans juist groot dat het gelijk blijft of dat de overheid zich meer gaat bemoeien met zaken. Dit geldt hetzelfde voor de bureaucratie (1,60). Echter hebben beide ontwikkelingen onder tot ver onder gemiddelde invloed op de bedrijfsvoering (-0,66 en -0,32).

Naast de overheid zijn de respondenten somber gesteld over de ‘concurrentie positie’ (1,50) en de prijzen. Enerzijds verwacht men niet dat de ‘prijzen zullen verbeteren’, deze scoort dan ook het laagst van alle ontwikkelingen (1,33). Anderzijds geeft men aan dat er een grote kans is dat de ‘grondstofprijzen sterk zullen schommelen’ (4,60) en relatief grote kans dat de ‘afzetprijzen schommelen’ (4,20) in de komende jaren. Al deze ontwikkelingen zijn van groot belang voor de bedrijfsvoering: ‘Verbeterde prijzen’ (0,82), ‘concurrentiepositie’ (0,44), ‘schommelende grondstofprijzen’ (0,42) en ‘schommelende afzetprijzen’ (0,51).

Aan de ene kant is men positief en verwacht men dat de kans op internationale handel en de productie in Nederland toeneemt in de komende jaren (beide 4,20). Beide ontwikkelingen zijn net boven gemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering. Aan de ander kant ziet men ook de ‘stijgende energie prijzen’ en de ‘toenemende ziektedruk’ die een grote kans van optreden hebben (4,20 en 4,00). Deze ontwikkelingen hebben meer impact op de bedrijfsvoering dan toenemende handel.

Kijkend naar zowel toeleveranciers als afnemers schat men de kans dat ‘afnemers steeds machtiger zullen worden’ hoger in dan de kans dat ‘toeleveranciers machtiger zullen worden’ (4,80 versus 4,20). Kijkt men naar samenwerken met beide dan is hier weinig verschil. De kans dat ‘afnemers intensief willen samenwerken’ is gelijk aan de kans dat ‘toeleveranciers intensief willen samenwerken’ (beide 3,60). De samenwerking met een afnemer heeft een net bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering en een samenwerking met de toeleverancier is onder gemiddeld van belang (0,12 versus -0,02). Door intensievere samenwerking kan men wellicht inspelen op de verwachte veranderende wensen van zowel afnemers als consument (3,40 en 3,60).

Veranderende productieprocessen en afzetkanalen hebben een redelijk tot hoge kans van optreden, echter zijn deze het minst van invloed op de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers (-0,97 en -1,00).

Tabel 72 laat zien dat de verschuivingen ten opzichten van een jaar eerder, zowel positief al negatief zijn en variëren van -1,93 tot +1,13. De kans van optreden is zowel lichtelijk gedaald als toegenomen. De belang voor de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers van de overige trends is licht tot fors afgenomen.

TABEL 72: VERSCHUIVINGEN OVERIGE ONTWIKKELINGEN

	Kans van optreden				Belang bedrijfsvoering			
	2013 (N=15)	2014 (N=5)	versch il	Sig <0,05	2013 (N=15)	2014 (N=5)	versch il	Sig <0,05
Toeleveranciers zullen machtiger worden	3,07	4,20	1,133	0.003	3,43	3,00	-0,429	0.565
De productie in Nederland zal toenemen	3,50	4,20	0,700	0.086	3,87	3,40	-0,467	0.261
Grondstofprijzen sterk zullen schommelen	4,00	4,60	0,600	0.121	3,93	3,60	-0,333	0.549
Afnemers zullen machtiger worden	4,27	4,80	0,533	0.252	4,29	4,00	-0,286	0.656
De ziektedruk zal toenemen	3,47	4,00	0,533	0.366	3,93	4,20	0,267	0.609
De internationale handel zal toenemen	3,80	4,20	0,400	0.242	3,67	3,20	-0,467	0.642
Productieprocessen zullen veranderen	3,80	4,00	0,200	0.706	3,53	2,00	-1,533	0.002
Afzetprijzen sterk zullen schommelen	4,00	4,20	0,200	0.755	3,80	4,00	0,200	0.787
Toeleverancier wil intensiever samenwerken	3,53	3,60	0,067	0.901	3,20	3,20	0,000	0.000
De bureaucratie zal afnemen	1,67	1,60	-0,067	0.900	3,73	2,80	-0,933	0.163
Afnemers willen intensiever samenwerken	3,79	3,60	-0,186	0.730	3,73	3,20	-0,533	0.432
Sociale media toegepast worden	4,00	3,80	-0,200	0.755	3,60	2,00	-1,600	0.014
Afzetkanalen zullen veranderen	3,73	3,40	-0,333	0.624	3,73	1,80	-1,933	0.001
Wensen van consumenten zullen veranderen	4,07	3,60	-0,467	0.380	3,80	2,80	-1,000	0.091
Geïnvesteed wordt in innovatie	3,67	3,20	-0,467	0.404	3,53	2,80	-0,733	0.200
Producten zullen veranderen	3,27	2,60	-0,667	0.298	3,60	2,40	-1,200	0.027
Wensen van afnemers zullen veranderen	4,27	3,40	-0,867	0.281	4,13	3,40	-0,733	0.183
De overheid zich zal terugtrekken	2,47	1,50	-0,967	0.233	3,33	2,40	-0,933	0.196
De concurrentiepositie zal verbeteren	2,71	1,50	-1,214	0.047	3,73	3,80	0,067	0.892
Prijzen zullen verbeteren	2,80	1,33	-1,467	0.094	4,07	4,20	0,133	0.838
Energieprijzen zullen stijgen	-	4,20	n.a.	-	-	4,00	n.a.	-

Kijkt men naar kans van optreden dan ziet men zowel stijgers als dalers. Er is een significant grotere kans dat 'toeleveranciers steeds machtiger zullen worden' (+1,13, $p < 0,01$). Echter is de invloed op de bedrijfsvoering licht gedaald (-0,429) is en daarmee nog steeds net boven gemiddeld van belang voor de bedrijfsvoering. Andere toenemende ontwikkelingen ten opzicht van vorig jaar als men naar de kans van optreden kijkt zijn dat men de 'productie in Nederland toeneemt' (+0,80) en 'grondstofprijzen nog meer zullen schommelen' (+0,60), echter zijn deze verschillen niet significant ($p > 0,05$). Dat 'afnemers machtiger worden' heeft, door een kleine toename, de hoogste kans van optreden (+0,53). Tevens heeft het ondanks een kleine daling in belang nog steeds een ver bovengemiddelde invloed op de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers.

De grootste dalers in kans van optreden zijn 'verbeterde prijzen' (-1,47, $p = 0,094$) en 'verbeterde concurrentiepositie' (-1,21, $p = 0,047$). Door deze daling geven de respondenten aan dat ze eerder een achteruitgang in concurrentiepositie verwachten in plaats van vooruitgang de komende jaren. Tevens heeft men ook een significant lagere verwachting dat de prijzen zullen verbeteren. Echter zijn beide van de bovengenoemde ontwikkeling van grote belang voor de bedrijfsvoering.

Kijkt men naar de belang in de bedrijfsvoering dan is opvallend dat de meeste ontwikkelingen een negatief verschil tonen. De significante verschillen in het belang voor de bedrijfsvoering van vollegrondsgroente telers zijn: 'Veranderende afzetkanalen' (-1,93, $p < 0,01$), 'toepassing van social media' (-1,60, $p = 0,014$), 'veranderende productie processen' (-1,53, $p < 0,01$) en 'veranderende producten' (-1,20, $p = 0,27$). Door deze daling zijn deze allen ver onder gemiddeld van belang voor de telers.

Tot slot is er gevraagd wat de telers van vollegrondsgroente verwachten van hun eigen bedrijfsvoering en wat hun strategie daarbij is, zie tabel 73. De resultaten zijn niet weergegeven in een positional map, omdat enkel gevraagd is wat hun verwachtingen zijn over de strategieën. De resultaten van 2014 laten zien dat men zich voornamelijk richt op het 'verhogen van de productkwaliteit' (3,50). In zekere, maar mindere mate wordt ook gericht op het 'verhogen van de prijs' (3,00). De overige strategieën scoren allen relatief laag. De bedrijven zijn totaal niet bezig om de 'schulden te reduceren' (1,80). Tevens is de kans dat men in de komende 5 jaar het bedrijf overdraagt aan een opvolger heel klein (1,60).

TABEL 73: VERSCHUIVINGEN VAN DE VERWACHTINGEN IN EIGEN BEDRIJFSVOERING.

	Kans van optreden			
	2013 (N=15)	2014 (N=5)	verschil	Sig <0,05
Activiteiten van afnemers of toeleveranciers over te nemen	2,50	2,60	0,100	0.880
De kostprijs van uw producten te verlagen	2,67	2,40	-0,267	0.664
De prijs voor uw producten te verhogen	3,29	3,00	-0,286	0.679
De kwaliteit van uw producten te verhogen	4,07	3,50	-0,567	0.281
Nauwer samen te werken met afnemers	3,60	2,80	-0,800	0.217
Nieuwe activiteiten te ontplooiën	3,20	2,40	-0,800	0.285
De schaalgrootte van uw bedrijf te vergroten	3,53	2,60	-0,933	0.185
Het bedrijf aan te passen aan "eisen" uit de maatschappij	3,80	2,60	-1,200	0.057
Schulden te reduceren	3,27	1,80	-1,467	0.024
Het bedrijf te beëindigen	-	2,40	n.a.	-
Het bedrijf over te dragen aan een opvolger	-	1,60	n.a.	-

De resultaten van de trendonderzoeken van 2013 en 2014 tonen verschillen aan die variëren van +0,10 tot -1,47. Over het algemeen genomen is de kans van optreden, of wel de focus, voornamelijk afgenomen.

De focus op het 'reduceren van de schulden' is als enige significant afgenomen (-1,47, $p = 0,024$). Door deze daling is de kans uitermate klein dat men zich hierop richt. De 'kwaliteit van producten verhogen' had in 2013 al de hoogste prioriteit en ondanks een afname (-0,57) is dit ook in 2014 gebleven.

5.9 SAMENVATTING PER SECTOR

Zuivel

De rol van de politiek is belangrijk voor de zuivelsector, voornamelijk duurzaamheids- en maatschappelijke thema's; 'Dierenwelzijn', 'Volksgezondheid' en 'Middelengebruik' zijn prioriteit. Desalniettemin zijn 'Tracking & tracing' en 'Transparantie' de belangrijkste significante stijgers t.o.v. 2013. Wetgeving scoort op alle doelstellingen hoger in 2014, echter is de wetgeving om 'efficiënter om te gaan met mineralen' als enige echt van belang voor melkveehouderijen. De maatschappij raakt betrokken bij de zuivelsector, mensen krijgen meer kennis over voedingsproductie en tonen interesse in de werkwijze van een sector, welke voor significante stijging zorgt in de bedrijfsvoering. De consument vindt 'gezondheid', 'voedselveiligheid', 'dierwelzijn' en 'milieu' belangrijk. Men is langzaam bereid meer te betalen 'lage prijzen' is nog van belang, maar daalt het hardst. Technologische vooruitgang op het gebied van 'ICT' en 'voedselveiligheid' spelen in op /ondersteunen de consumententrends. Eveneens stijgt de kans van optreden van 'logistieke systemen'. Vooruitgang op het gebied van 'medicijnen' zorgt voor een beter dierenwelzijn. Eveneens moeten deze vooruitgangen zorgen voor 'verhoogde productie' en 'arbeidsverlichting'. Men acht de kans klein dat de kostprijs verder gereduceerd kan worden, wat ook terug te zien is bij de economische ontwikkelingen. Hierbij verwacht men juist 'meer vraag' en 'verkoop buiten Europa'. Tot slot verwacht men dat de productie in Nederland weer toeneemt en afnemers machtiger worden. Waardoor 'samenwerken met afnemers' significant toeneemt. Tevens ziet men ook hier dat prijzen een grote invloed hebben; de 'schommelende afzet- en grondstofprijzen' zijn uiterst belangrijk (al neemt dit heel langzaam af). Belang van investeringen in innovatie neemt ook toe in de bedrijfsvoering.

Intensieve veehouderij

Maatschappelijke verantwoording en voedselveiligheid zijn essentieel en komen duidelijk naar voren bij de Intensieve Veehouderij. De politieke thema's 'volksgezondheid' en 'dierenwelzijn' staan centraal en door significante toename van 'tracking & tracing' moet nu ook de verantwoording naar de consument afgelegd worden. 'Schaarste aan grondstoffen' daarentegen lijkt door een significante afname van de baan. De maatschappij wordt alleen via 'negatieve media' op de hoogte gebracht, welke de consument negatief informeert en wel degelijk van invloed is op de bedrijfsvoering. Desondanks verwacht men over het algemeen 'meer vraag', deze komt voornamelijk buiten Europa vandaan. Ondanks dat meer 'verkoop in Nederland' nog laag scoort is deze wel significant toegenomen. De kans op een lagere verkoopprijs is eveneens toegenomen. Deze 'lagere verkoopprijs' is belangrijk en ziet men terugkomen bij consumenten. Naast 'lage prijzen' zijn ook 'gezondheid', 'voedselveiligheid' en 'dierenwelzijn' van belang voor hen. De invloed van 'natuur' en 'milieu' zijn stijgende trends, maar scoren nog niet zo hoog als de andere consumenten thema's. De technologische ontwikkelingen op het gebied van 'voedselveiligheid' en 'medicijn gebruik' hebben de meeste impact op de bedrijfsvoering. Vooruitgang op het gebied van 'ICT' ondersteunt de verantwoording naar de consument toe, welke vraagt naar 'traceerbaarheid'. Door deze technologische ontwikkelingen focussen de intensieve veehouders op het 'verhogen van de productkwaliteit'. Door het focussen hierop worden 'kostprijsverlaging', 'productieverhoging' en 'productiviteitstoename' minder van belang voor de bedrijfsvoering. Dit ziet men eveneens terug bij de economische ontwikkeling in significant afnemend belang van lagere kostprijs.

Tot slot neemt de 'macht van de afnemers' verder toe. Grondstoffenprijzen en afzetprijzen zullen nog steeds sterk schommelen, al is dit wel afgenomen. En men is positief over de kans dat de 'productie in NL zal toenemen'. Eveneens is in deze sector alleen het 'efficiënter omgaan met mineralen' van belang met betrekking tot wetgeving.

Eieren

In de eieren sector zijn duurzaamheid en verantwoord ondernemen essentieel. Politieke thema's die van belang zijn voor de bedrijfsvoering zijn; 'tracking & tracing', 'schaarste aan grondstoffen', 'dierenwelzijn', 'verantwoord ondernemen', 'volksgezondheid' en 'transparantie'. Waarbij natuurbehoud door een stijging het volgende issue is en eveneens belangrijk voor de consument. Hierdoor is het ten eerste belangrijk geworden om 'efficiënter om te gaan met mineralen en energie' welke via wetgeving worden gehandhaafd. De eierensector verwacht 'meer vraag' die met name van buiten Europa komt. Enerzijds verwacht men geen 'lagere kostprijs', anderzijds verwacht men wel 'lagere verkoopprijzen'. Deze lage verkoopprijzen zijn terug te zien bij de consument, waarbij 'lage prijzen' (ondanks een lichte daling) erg van belang is voor de bedrijfsvoering. Eveneens zijn 'voedselveiligheid' en 'milieu' van belang voor de consument. Op de vraag naar 'veilig' voedsel wordt ingespeeld doordat men meer technologische vooruitgang verwacht op het gebied van voedselveiligheid. Daarnaast zorgt de vooruitgang in 'ICT' voor de ondersteuning van 'tracking & tracing'. 'Marketing' is eveneens licht toegenomen tot bovengemiddeld belang. Om in te spelen op de groeiende vraag, kan men naar aanleiding van technologische ontwikkeling de 'productie verhogen', welke als enige in belang is toegenomen. Zowel de kans op 'kostprijs verlaging' als het belang voor de bedrijfsvoering is afgenomen.

Tot slot is de 'macht van de afnemers' belangrijk. Men is positief over de kans en belang dat de 'productie in Nederland zal toenemen', al is de kans nog steeds laag. Eveneens ziet men dat 'verbeterde prijzen' gestegen is in kans, al is dit in belang afgenomen. In de gaten houden dat het laag aantal respondenten betreft in deze sector (6).

Akkerbouw

De politieke thema's hebben een hoge kans van optreden, echter zijn 'middelengebruik' en 'volksgezondheid' de twee belangrijkste. 'Tracking & tracing' en 'middelengebruik' zijn sterk toegenomen vergeleken met 2013. De politiek heeft in sommige gevallen veel invloed op de bedrijfsvoering; 'Middelengebruik' beïnvloedt de bedrijfsvoering het meest gevolgd door 'tracking & tracing', 'gezondheid', 'verantwoord ondernemen' en schaarste van grondstoffen. Kijkend naar wetgeving dan is 'efficiënter omgaan met mineralen' zowel in kans van optreden als invloed op de bedrijfsvoering veruit de belangrijkste doelstelling. De sector verwacht over het algemeen 'meer vraag' en 'meer verkopen binnen en buiten Europa'. In vergelijking met 2013 verwacht men tevens 'meer import' en 'lagere verkoopprijzen'. Meer vraag en lagere verkoopprijzen beïnvloeden de bedrijfsvoering het meest. Al is het belang van lagere verkoopprijzen significant gedaald. De maatschappelijke ontwikkelingen hebben weinig invloed op de bedrijfsvoering. Extreem weer is voor akkerbouwers een probleem en heeft de meeste invloed op de bedrijfsvoering, buiten dit scoort alles laag en is hier weinig verschil ten op zichte van 2013. Voor de consument staan 'voedselveiligheid' en 'gezondheid' hoog in kans van

optreden, gevolgd door 'gemak'. De grootste toename ziet men echter in 'milieu' en 'variatie'. Voor de bedrijfsvoering blijft ondanks significante afname 'lage prijzen' het meest belangrijk gevolgd door voedselveiligheid waar technologische ontwikkelingen op inspelen. Door een significante stijging verwachten akkerbouwers de meeste technologische ontwikkeling op het gebied van voedselveiligheid, welke eveneens is toegenomen in bedrijfsbelang. Ondanks de toegenomen belang van voedselveiligheid, heeft de ontwikkeling op het gebied van chemische gewasbescherming nog altijd meer invloed op de bedrijfsvoering. De akkerbouwers verwachten veel resultaat te boeken met de technologische vooruitgangen, allen scoren net als in 2013 hoog. Technologische ontwikkelingen om 'productkwaliteit te verbeteren' en productie te verhogen hebben zowel de hoogste kans van optreden als de meeste invloed op de bedrijfsvoering. Door 'productieverhoging' kan men inspelen op de groeiende vraag. Ontwikkelingen om de 'productkwaliteit te verbeteren' is eveneens de strategische hoofdfocus van de akkerbouwers. Naast de productfocus is het 'reduceren van schulden' significant toegenomen ten opzichte van 2013. 'Nieuwe activiteiten ontplooiën' is significant gedaald en staat duidelijk op een lager pitje.

Tot slot bij de overige ontwikkelingen blijven de toenemende macht van de afnemers en sterk schommelende grondstof- en afzetprijzen het hoogst scoren. Desalniettemin is er significante toename van de volgende ontwikkelingen in kans van optreden: 'Toename productie in Nederland', 'afname bureaucratie' en 'veranderende productieprocessen'. Doordat de invloed op de bedrijfsvoering van 'schommelende afzetprijzen', 'verbeterende prijzen' en 'verbeterende concurrentiepositie' significant is gedaald scoren de meeste factoren gelijk en bovengemiddeld.

Sierteelt

Politieke thema's hebben een grote kans van optreden; 'volksgezondheid', 'energie efficiëntie', 'middelengebruik' en 'buitenlandse werknemers' (significant gestegen) scoren zeer hoog. Slechts enkele scoren hoog wat betreft de invloed op de bedrijfsvoering. Alleen 'middelengebruik' en 'energie efficiency' scoren hoog op beide vlakken, dit zijn thema's die de siertelers direct het hardst in hun portemonnee raakt. Een opkomend thema is 'natuurbehoud en ontwikkeling' wat significant in belang is toegenomen. Het 'efficiënter omgaan met mineralen' is ook voor siertelers uiterst van belang gebleven. De overige aspecten zijn in belang voor de bedrijfsvoering afgenomen, waarbij 'broeikasgassen' en 'energie-efficiëntie' significant gedaald zijn tot onder gemiddeld van belang. Economisch gezien staat de sector onder druk. De sierteelt verwacht enerzijds niet 'meer vraag' en niet 'meer te verkopen in de wereld'. Anderzijds verwacht men wel 'meer import', wat als enige in belang voor de bedrijfsvoering is toegenomen. De maatschappij 'vergrijs', dat scoort overal hoog, de sierteelt sector is echter de enige sector waarbij het naast het voorkomen van meer extreem weer bovengemiddeld van invloed is op de bedrijfsvoering. De grootste stijger in bedrijfsbelang is de toename van 'streekproducten'. Wanneer men echter bij de consumenten thema's kijkt scoort 'streekproducten' als een van de lagere. Voor consumenten hebben 'gezondheid', 'gemak', 'milieu', 'genieten' en 'lage prijzen' de hoogste kans van optreden. 'Milieu' en 'natuur' zijn significant gestegen. Wanneer men kijkt naar het belang in bedrijfsvoering dan zijn 'lage prijzen' en 'genieten' (significant gestegen) de belangrijkste thema's voor siertelers. Men acht de kans op technologische vooruitgang op de gebieden relatief groot, echter

heeft gewasbescherming (chemisch & biologisch) de meeste invloed op de bedrijfsvoering. Technologische vooruitgang op het gebied van veredeling is het hardst gedaald in kans van optreden. Als gevolg van de technologische vooruitgangen verwacht men voornamelijk de productkwaliteit te verbeteren. De strategische focus van siertelers richt eveneens op het 'verhogen van de productkwaliteit'. Daarnaast gaan zij zich meer focussen op het reduceren van schulden, deze vertoont de grootste groei sinds 2013. Het is logisch dat schaalgrootte verhogen daarmee een dalende trend laat zien. Tot slot blijven machtiger wordende afnemers een probleem in deze sector. Dat grondstofprijzen sterk schommelen heeft de grootste kans van optreden. Wensen van consument en afnemers zullen wijzigen en stijgende energieprijzen beïnvloeden de sector en maken het moeilijk de kostprijs per product te reduceren.

Fruitteelt

De fruitteelt is bezig met maatschappelijk verantwoord, gezond en prijzen. In politieke thema's heeft 'middelengebruik' de hoogste kans en meeste invloed op fruittelers, dit is evenals 'tracking & tracing' significant toegenomen in kans van optreden. Andere politieke thema's zijn evenals in 2013 van belang gebleven namelijk 'volksgezondheid', 'energie efficiëntie' en 'buitenlandse werknemers'. 'Schaarste aan grondstoffen' is daarentegen minder belangrijk geworden. 'Afvalreductie' en 'waterverbruik' zijn beiden significant in belang toegenomen. 'Efficiënter omgaan met mineralen' is de enige belangrijke doelstelling die via wetgeving gehandhaafd zal gaan worden. De fruitteelt verwacht 'meer vraag' (significante toename), waarbij men buiten Europa verwacht meer te verkopen. Ondanks een lichte daling is een 'lagere verkoopprijs' daarbij het meest van belang voor de bedrijfsvoering. De focus op lagere prijs ziet men terugkomen bij zowel consument als het resultaat van technologische ontwikkeling. Daarbij moet wel rekening gehouden worden met 'Extreem weer', welke essentiële gevolgen heeft voor de sector. Kijkend naar de maatschappij dan willen mensen steeds meer producten uit eigen land en streek kopen. Ondanks dat bij de consument 'voedselveiligheid' en 'gezondheid' nog steeds de grootste kans van optreden hebben, is 'streekproducten' hier licht van belang voor de bedrijfsvoering. 'Milieu' is echter significant in kans toegenomen. Ook hier ziet men dat ondanks een kleine daling 'lage prijzen' nog steeds samen met 'gezondheid' de meeste invloed heeft op de bedrijfsvoering. De fruittelers verwachten significant meer ontwikkeling in 'chemische gewasbescherming'. 'Biologische gewasbescherming' scoort daarentegen significant lager van belang t.o.v. 2013. Eveneens is vooruitgang op 'oogsttechniek' erg van invloed op de bedrijfsvoering. Door deze ontwikkelingen ziet men een significante toename en kans van optreden van 'kostprijsverlaging' (welke inspeelt op de lage consumenten prijzen), het 'verbeteren van de productkwaliteit' en 'verhoging van de arbeidsproductiviteit'. Echter 'arbeid verlichten' is het meest van belang voor de fruitteelt.

Tot slot is ook de 'toenemende macht van de afnemers' en 'veranderende afzetkanalen' in de fruitteelt van essentieel belang. Door strategisch te focussen op 'verbeterde productkwaliteit' en het 'nauwer samenwerken met afnemers', kan men de toenemende macht van de afnemers beïnvloeden. Daarnaast is door een significant stijging meer focus gekomen op het 'reduceren van de kostprijzen', het prijsaspect komt terug op veel manieren, hierbij geldt voor allen dat de kans van optreden is toegenomen en het belang voor de sector ondanks lichte daling nog steeds erg hoog is.

Glasgroente

Vanuit de glasgroente sector heeft een beperkt aantal respondenten (7) gereageerd. De politieke thema's hebben een hoge kans van optreden maar er zijn slechts enkele van belang. 'Voeden van de wereldbevolking' en 'opwarming van aarde' scoren het hoogst al is de invloed op de bedrijfsvoering beperkt. Bedrijfseconomische aspecten als 'energie efficiëntie' en 'afvalreductie' hebben de meeste invloed op de bedrijfsvoering. Thema's met hoge kans van optreden zoals; 'middelengebruik', 'schaarse grondstoffen' en 'tracking & tracing' zijn veel minder van invloed op de bedrijfsvoering. Voor glasgroente telers heeft het 'efficiënter omgaan met energie' ook in wetgeving de meeste invloed op de bedrijfsvoering. Eveneens hebben ook 'minder broeikasgassen uitstoten' en 'efficiënter omgaan met mineralen' een boven gemiddeld belang voor de sector

Wanneer men naar de economie kijkt dan achten de glasgroente telers de kans op 'meer vraag' het hoogst echter daalt de kans op toenemende verkopen binnen en buiten Europa inclusief Nederland. 'Lagere kostprijs' en 'stijgende import vanuit het buitenland' dalen significant in belang voor de bedrijfsvoering. Vanuit maatschappelijk oogpunt is er een toename in belangstelling voor 'streekproducten' en producten uit Nederland, welke naast meer 'extreem weer' de meeste kans van optreden hebben. Bij belang voor de bedrijfsvoering zijn er andere factoren die bedrijfsvoering beïnvloeden namelijk meer 'mensen hebben een positievere kijk op de sector', 'positieve aandacht in de media' en de 'aandacht voor regionale producten'. Consumenten hebben eveneens invloed op de sector via 'streekproducten'. Desondanks hebben de consumenten de meeste invloed op de bedrijfsvoering via 'gezondheid', 'voedselveiligheid' en 'milieu'. Het thema 'natuur' is hierbij de grootste stijger en 'lage prijzen' de grootste daler. 'Gemak' en 'genieten' hebben een grote kans van optreden, echter lijken minder van belang voor de sector. De kans van technologische vooruitgang op het gebied van 'biologische gewasbescherming' (beter voor het milieu) is het hoogst en heeft de meeste invloed op de bedrijfsvoering. Daarnaast is ook 'voedselveiligheid' een gebied waarop men veel vooruitgang verwacht welke van belang is voor de bedrijfsvoering gevolgd door 'samenwerkingsvormen'. Door de technologische vooruitgangen verwacht men voornamelijk de productie-, arbeidsproductiviteit te kunnen verhogen en arbeid te verlichten. Echter wanneer men kijkt naar de bedrijfsvoering dan hebben ontwikkelingen die resulteren in 'verhoogde productkwaliteit' de meeste invloed op de bedrijfsvoering. Door 'verhoogde arbeidsproductiviteit' kan men de kosten gaan verlagen, wat dan ook de strategische focus is van de glasgroente telers. In tegenstelling tot andere sectoren daalt de strategische focus op reduceren schulden.

Tot slot worden ook hier de 'afnemers machtiger', 'veranderen de consumentenwensen', 'schommelen de grondstofprijzen' en 'stijgen de energieprijzen'. Daarnaast scoort 'toenemende macht van toeleveranciers' relatief hoog. Toch is voor de bedrijfsvoering de 'machtiger wordende afnemers', 'schommelende afzetprijzen' en de 'stijgende energieprijzen' het meest van belang.

Vollegrondsgroente

De rol van de politiek heeft over het algemeen veel kans van optreden, al is de invloed relatief laag. Thema's als; 'middelengebruik', 'volksgezondheid' en 'tracking & tracing' hebben de hoogste kans van optreden. De duurzaamheidsthema's; 'verantwoord ondernemen', 'water- en energieverbruik' zijn het belangrijkste voor de sector. Ook in de vollegrondsgroente sector scoort het 'efficiënter omgaan met mineralen' het hoogst in zowel kans van optreden als belang voor bedrijfsvoering. De sector verwacht 'meer import' en 'meer verkopen in Nederland', terwijl de vraag niet toeneemt. 'Lagere verkoopprijzen' hebben eveneens een grote kans van optreden, daardoor ziet men dat een 'lagere kostprijs' van belang is voor de bedrijfsvoering. Het belang van 'lagere verkoopprijzen' is echter hard gedaald, maar nog steeds boven gemiddeld van belang. Waar de (voornamelijk) maatschappelijke ontwikkeling (m.u.v. 'extreem weer') weinig van belang lijken te zijn, raakt de maatschappij langzaam betrokken. Men ziet lichte stijgingen bij: 'Meer interesse in werkwijze van sector' en 'meer kennis over de productie van voeding'. Bij de consument hebben voornamelijk 'lage prijzen', 'gemak', 'genieten' en 'gezondheid' een hoge kans van optreden, in de bedrijfsvoering is echter 'voedselveiligheid' het belangrijkste gevolgd door 'lage prijzen' (al is deze wel afgenomen in belang).

Vollegrondsgroente telers verwachten technologische vooruitgang op veel gebieden, welke ook allen van invloed zijn op de bedrijfsvoering. De technologische vooruitgang op de gebieden 'oogsttechniek', 'voedselveiligheid' en 'ICT' scoren het hoogst. 'Marketing' is door significante stijging op beide vlakken eveneens essentieel. De resultaten van technologische ontwikkelingen zijn daarentegen klein en allen afgenomen, welke haaks staat op de hoge score in de gebieden van technologische vooruitgang. De 'arbeid verlichten' scoort als enige zowel op kans van optreden als belang bovengemiddeld. 'Productkwaliteit' (waar men zich in de strategie op lijkt te focussen) is significant gedaald in kans op optreden, echter is het net als 'arbeidsproductie verhogen' eveneens van belang in de bedrijfsvoering. Het 'reduceren van de schulden' lijkt strategisch door een significante afname niet nodig. Tot slot zijn ook 'machtiger wordende afnemers' hier een groot issue naast de hoge kans van optreden van 'sterk schommelende grondstof- en afzetprijzen'. In de gaten houden dat het een laag aantal respondenten betreft in deze sector (5).

6 RESULTATEN TRENDWAARDE

Om de voor het tweede deel van deze studie opgestelde onderzoeksvragen te beantwoorden zijn analyses uitgevoerd met de eerder verkregen data uit het trendonderzoek van 2013, het trendonderzoek van 2014 en de media-analyse. Allereerst werd met behulp van een principal component analyse (PCA) één media aandachtswaarde per trend opgesteld. Daarna werd met behulp van de correlatiecoëfficiënten onderzocht of een statistisch significant verband kon worden vastgesteld tussen de media aandacht die een trend heeft gehad het afgelopen jaar en de kans van optreden van politieke trends in 2013 en 2014. Tot slot zijn de hypothesen getest middels een meervoudige regressieanalyse.

6.1 MEDIA ATTENTIE

Aan de hand van zoektermen (zie bijlage C) zijn in totaal 1534 artikelen van de Boerderij en Boerderij Vandaag geanalyseerd. Tabel 74 geeft een overzicht van het totaal aantal artikelen, de relevante artikelen (ook in percentage), zoekterm in titel en het aantal keer dat de zoekterm (ZT) voorkomt in de tekst per politieke trend in de akkerbouw sector.

TABEL 74: RESULTATEN MEDIA-ANALYSE BOERDERIJ EN BOERDERIJ VANDAAG 2013

	Hoeveelheidsaandacht			Prominentie	
	Totaal	Relevant	R (%)	Titel	Totaal aantal ZT
Energie efficiëntie	65	19	29	8	121
Waternverbruik	40	15	38	7	54
Opwarming van de aarde en broeikasgassen	73	16	22	0	30
Natuurbewoud en ontwikkeling	158	113	72	46	497
Voeden van de wereldbevolking	96	36	38	2	50
Schaarste aan grondstoffen	134	4	3	0	5
Transparantie van productie processen	32	12	38	0	18
Tracking en tracing (traceerbaarheid)	54	13	24	0	20
Volksgezondheid	173	37	21	2	79
Verantwoord ondernemen	125	41	33	10	162
Middelengebruik	311	83	27	21	242
Food miles/local for local/streekproducten	46	2	4	2	37
Gentechnologie	141	21	15	17	68
Afvalreductie	86	14	16	5	44
Totaal	1534	426	28	120	1427

De media aandachtswaarde per trend is vastgesteld op basis van een PCA en betrouwbaarheidsanalyse (Cronbach's alpha). De PCA moet ondersteuning bieden voor een één-component oplossing, om uiteindelijk één media aandachtswaarde te vormen. Indicaties voor een één-component oplossing zijn; 1.) een screeplot met een scherpe daling vanuit het eerste naar het tweede component en een geleidelijke afname na het tweede component, 2.) waarbij de eigenwaarde van het tweede component kleiner is dan één en 3.) een eerste component dat goed is voor tenminste 60 % van de variantie tussen de variabelen (Hair, 2010). Bovendien moeten alle variabelen een factorlading op het eerste component hebben (voor rotatie) die hoger is dan 0,6. Tot besluit dient de betrouwbaarheid groot genoeg te zijn, wat inhoudt dat de Cronbach's alpha (α) hoger moet zijn dan 0,70.

In totaal zijn er drie PCA 's uitgevoerd om uiteindelijk tot de beste media aandachtswaarde te komen (zie tabel 75). De eerste PCA met een Varimax rotatie geeft aan dat de 4 gemeten variabelen samen een één-component oplossing vormen, welke voldoet aan de bovenstaande gestelde eisen voor een PCA analyse. De KMO- waarde is 0,631, de eerste component is de enige component met een eigenwaarde groter dan 1 (eigenwaarde van 3,28) en deze component legt in totaal 82,1 % van de variantie van het model uit. Wanneer men kijkt naar de factorladingen van de component dan hangen alle variabelen positief samen. Het totaal aantal artikelen scoort veruit het laagst (0,73), maar nog steeds voldoende. De schaal is redelijk betrouwbaar ($\alpha = 0,70$, $N = 4$ items). De schaal lijkt de media aandacht te meten. In de tweede PCA is het laagst scorende item verwijderd (totaal aantal artikelen) en is de PCA opnieuw uitgevoerd. De totale variantie is daardoor verhoogd tot 95 procent, de laagste factorlading scoort extreem hoog (0,97) en de KMO waarde is beter. Echter de betrouwbaarheid is afgenomen, waardoor de Cronbach's alfa lager is dan 0,70 ($\alpha = 0,58$, $N = 3$ items). De betrouwbaarheid van de schaal is daarmee onvoldoende. Tot slot is een derde PCA uitgevoerd, welke leidde tot de hoogste betrouwbaarheid ($\alpha = 0,71$, $N = 3$ items), echter de KMO waarde is te laag (0,50) waardoor men weinig kan zeggen over de uitkomst van de factoranalyse.

TABEL 75: OVERZICHT UITGEVOERDE PCA ANALYSES

Schaal	Aantal items	Eigenwaarde 2 ^{de} component	Totale variantie	Laagste factorlading	KMO-waarde	Cronbach's alfa
Media aandacht	4	0,60	82%	0,73	0,63	0,70
Media aandacht (excl. Totaal)	3	0,12	95%	0,97	0,69	0,58
Media aandacht (excl. Titel)	3	0,51	82%	0,80	0,50	0,71

Naar aanleiding van de uitkomsten van de PCA analyses is besloten alle vier de variabelen te betrekken in de media aandachtswaarde. SPSS heeft de media aandachtswaarde per trend berekend op de PCA analyse, waarbij de media aandachtsvariabele is samengesteld op basis van de regressie methode. De media attentie die een trend gekregen heeft, is gebaseerd op de factor score in combinatie met de score op de variabelen, zie tabel 76.

TABEL 76: OVERZICHT MEDIA AANDACHTSWAARDE EN GEMIDDELDE SCORE TRENDONDERZOEKEN

Politieke trend	Media aandachtswaarde	Gemiddelde 2013 (N=62)	Gemiddelde 2014 (N=72)
Energie efficiëntie	-0,21	4,08	4,03
Waternverbruik	-0,50	3,61	3,78
Opwarming van de aarde/ broeikasgassen	-0,60	3,39	3,81
Natuurbehoud en ontwikkeling	2,66	3,44	3,81
Voeden van de wereldbevolking	-0,25	4,05	4,14
Schaarste aan grondstoffen	-0,59	4,13	3,87
Transparantie van productie processen	-0,79	3,50	3,81
Tracking en tracing (traceerbaarheid)	-0,71	3,57	4,12
Volksgezondheid	0,05	4,16	4,37
Verantwoord ondernemen	0,31	3,90	3,97
Middelengebruik	1,70	3,90	4,38
Food miles/ streekproducten	-0,75	3,29	3,36
Gentechnologie	0,12	3,60	3,43
Afvalreductie	-0,44	3,33	3,74
Totaal	-0,21	4,08	4,03

Uit bovenstaande tabel (tabel 76) is af te leiden dat ‘natuurbewoud’ (2,66) en ‘middelengebruik’ (1,70) de meeste media aandacht hebben gehad in de media van 2013. ‘Transparantie van de productie processen’, ‘Foodmiles’ en ‘Tracking & tracing’ hebben de minste media aandacht gekregen (respectievelijk -0,79, -0,75 en -0,71). Hoe hoger de media aandachtswaarde des te meer aandacht een trend in de media gehad heeft.

6.2 TESTEN HYPOTHESES

Nu de mediaaandachtswaarde per trend is vastgesteld worden de eerder opgestelde hypotheses getest. Hierbij is gebruik gemaakt van de gemiddelde scores van de respondenten in de akkerbouw. Deze zijn samen met de verkregen media aandachtswaarde weergegeven in tabel 76. Alvorens de regressieanalyse is uitgevoerd, is de correlatie tussen de variabelen onderzocht, zie tabel 77. Doormiddel van een correlatiecoëfficiënt is onderzocht of tussen de politieke trends en de media aandacht een statistisch significante relatie vastgesteld kan worden. De politieke trends van 2013 zijn, zoals verwacht, sterk significant gecorreleerd met de trends van 2014 ($r = 0,67$, $p < 0,01$). Media aandacht hangt enigszins, maar niet significant samen met de politieke trends van 2014 ($r = 0,26$, $p = 0,37$). Kijkend naar de correlatie tussen de trends van 2013 en de media aandacht is deze correlatie er niet ($r = 0,06$, $p = 0,83$). Dit betekent dat de media gedeeltelijk bepalen wat de door de boeren gesignaleerde politieke trends voor de komende jaren zijn. De weerspiegelende waarde van de trends in relatie tot de media kan met een foutkans van 18,5 procent worden aangenomen. Echter, is voor deze studie een significantie level van 0,05 vastgelegd en zijn voor deze relatie geen significante bewijzen gevonden ($p < 0,05$).

TABEL 77: CORRELATIE COËFFICIËNTEN R (N = 14)

	Media aandacht	Trends 2013
Trends 2013	0,06	
Trends 2014	0,26	0,67**
Media aandacht		0,06

** Correlation is significant at the 0,01 level (2-tailed).

Ondanks dat er geen significante relatie tussen media aandacht en de politieke trends is aangetoond, is toch een regressie analyse uitgevoerd (zie tabel 77). Omdat de media-analyse een ‘proof of principle’ betreft is het aantal geanalyseerde trends laag ($N = 14$), welke de lage significantie die geconstateerd is kan verklaren.

Kolom twee van tabel 78 toont de resultaten van de meervoudige lineaire regressie analyse van de media aandacht op de politieke trends.

TABEL 78: OVERZICHT RESULTATEN VAN DE TWEE UITGEVOERDE REGRESSIE ANALYSES

	Media aandacht	Politieke trends 2014
Politieke trends 2013	-0,21	0,66**
Politieke trends 2014	0,40	-
Media aandacht	-	0,22
N	14	14
R ²	0,09	0,51
F	0,54	5,62*

*Significantie bij een significantieniveau van 0,05

** Significant bij een significantieniveau van 0,01

Waar de politieke trends van 2013 een negatieve invloed op de media aandacht hebben, hebben de trends van 2014 van positieve invloed op de media aandacht (respectievelijk $b = -0,21$ versus $b = 0,40$). Echter is ten eerste het model niet significant ($p = 0,60$) en ten tweede is de voorspellende waarde van de trends aan de hand van media aandacht laag, slechts 9 procent ($R^2 = 0,09$). De resultaten tonen aan dat er geen aanwijzingen zijn dat media aandacht afhankelijk is van zowel de politieke trends van 2013 als de trends van 2014. Dit weerlegt hypothese 1_a en 1_b. Er kan dus niet wetenschappelijk aangetoond worden dat enige relatie bestaat tussen trends en media aandacht. Dit betekent dat zowel een voorspellende als weerspiegelende waarde van de media niet aangetoond kunnen worden.

In kolom 3 van tabel 78 is gekeken naar de afhankelijkheid van de politieke trends van 2014 op media aandacht en politieke trends van 2013. Het model is significant ($p = 0,02$) en voorspelt ongeveer de helft van de variantie in de politieke trends in 2014 ($R^2 = 0,51$). De politieke trends van 2013 hebben een directe positieve invloed op de politieke trends van 2014 ($b = 0,66$, $p = 0,01$), media aandacht heeft eveneens een positieve invloed op de politieke trends van 2014, al is deze wel kleiner en niet significant ($b = 0,22$, $p = 0,33$). Deze resultaten bevestigen hypothese 2 (H2). De kleine positieve invloed van media aandacht op de politieke trends van 2014, wekt de indruk dat media aandacht een enigszins weerspiegelende waarde heeft. Dit kan echter niet statistisch worden vastgesteld, waardoor 1_b niet bevestigd kan worden.

De resultaten van de regressie analyse bevestigen dat de trends een sterk verband met elkaar hebben. De politieke trends van 2013 verklaren voor een groot gedeelte de politieke trends van 2014 ($R^2 = 0,67$). De trends van 2013 hebben dus een direct positieve invloed op de trends van 2014 ($b = 0,67$, $p = 0,08$).

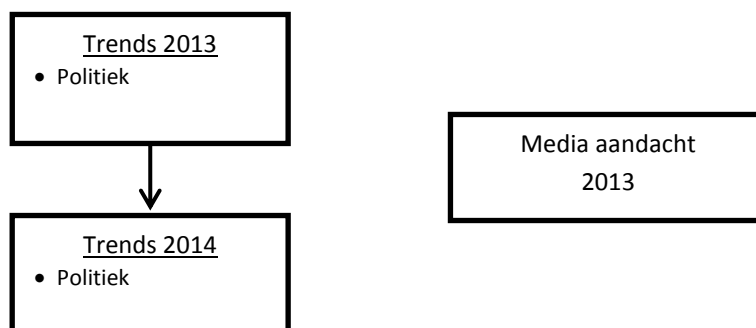
7 CONCLUSIE

Trends binnen de agrarische sector zijn op langere termijn te voorspellen, jaarlijkse veranderingen zijn daarbij slechts van lichte aard (zowel trends als megatrends (2012)). De trends van 2014 geven een duidelijk beeld van welke richting de agrarische sector denkt op te gaan de komende jaren. Welke sterk correlerend zijn met de trends van 2013.

In het eerste deel van dit onderzoek zijn de trends van 2014 binnen de agrarische sector onderzocht, waarbij de vergelijking is gemaakt met hoe de sector er een jaar geleden over dacht. Wat zijn de trends van 2014? Welke trends zijn van invloed op de bedrijfsvoering van agrarische bedrijven? En wat zijn de veranderingen? Welke trends zetten door en welke zijn in waarde afgenomen?

Naar aanleiding van de resultaten kan geconcludeerd worden dat de gesignaleerde trends van 2014 wisselend zijn per sector. ‘Duurzaam’ en ‘Verantwoord’, met de daarbij behoorde trends (onder andere ‘middelen gebruik’, ‘verantwoord ondernemen’, ‘tracking en tracing’ en ‘gezondheid’), zijn de thema’s voor de komende jaren. Het ‘Efficiënter omgaan met mineralen’ is als enige een invloedrijke doelstelling die via Europese en Nederlandse wetten opgelegd wordt. De vraag van consumenten om een ‘lage prijs’ heeft de grootste invloed op de bedrijfsvoering van de consumententhema’s, desondanks is deze trend het sterkst afgenomen. Andere consumentenbehoeften (zoals ‘gezondheid’, ‘natuur’ en ‘milieu’) zijn gestegen en krijgen een grotere invloed vergeleken met een jaar geleden. Eveneens krijgen burgers in veel sectoren meer interesse in en kennis over voedselproductie. Technologie (ICT en logistiek) zal de vraag naar betrouwbare en gezonde producten moeten gaan ondersteunen. Tot slot raken ‘prijsvolatiliteit’ en ‘schaarste grondstoffen’ als thema’s op de achtergrond en is ‘de macht van afnemers’ in vele sectoren belangrijker geworden.

Het tweede deel van het onderzoek, de trendwaarde interpretatie, is samengevat in een herziend model (zie figuur 7.1). Dit onderzoek heeft aangetoond dat voor politieke trends in de akkerbouw jaarlijkse trendonderzoeken sterk correleren. Eveneens laten de resultaten zien dat relatie tussen de trends binnen de Nederlandse agro-food sector en media niet bestaat.

FIGUUR 7.1: HERZIEND MODEL TRENDWAARDE INTERPRETATIE

De trendonderzoeken in twee achtereenvolgende jaren hebben aangetoond dat er een sterke correlatie bestaat tussen de trends van 2013 en 2014. De trends van 2013 hebben een positieve directe invloed op de trends van 2014, waardoor de eerdere trends deels bepalen wat de huidige trends zijn.

‘Middelen gebruik’, ‘Natuurbehoud’ en nog steeds maar in mindere mate ook ‘Verantwoord ondernemen’ zijn politieke thema’s die veel media attentie hebben gekregen in 2013. Dit onderzoek heeft aangetoond dat er geen relatie bestaat tussen media aandacht en de politieke trends in de akkerbouw. De politieke trends hebben geen voorspellende waarde over welke trends veel media aandacht krijgen dat jaar. De kleine weerspiegelende waarde van trends komt, doordat het nieuws als één van de bronnen gezien wordt om trends te identificeren (Wood, 2012). Echter de media heeft geen sturende rol met betrekking tot de kans van optreden van de trends. Deze conclusie is conflicterend met eerder uitgevoerde studies welke aantonen dat media een sturende rol heeft en invloed op publieke kwesties (McCombs and Shaw, 1972, Boer and Brennecke, 2003, Reijnders, 2006, Scheufele and Tewksbury, 2007) .

8 DISCUSSIE

Beperkingen onderzoek

Deze studie heeft belangrijke beperkingen. In het eerste onderdeel, het trendonderzoek van 2014, is het aantal respondenten voor de volgende subsectoren beperkt: Vollegrondsgroente ($N = 5$), Glasgroente ($N = 7$) en Eieren ($N = 6$). Deze kleine respondent aantallen maken de resultaten in deze categorieën onbetrouwbaar en niet te generaliseren voor de gehele subsector. Eveneens verklaart dit lage respondenten aantal de extreme scores op sommige thema's van desbetreffende subsectoren.

Het tweede onderdeel van dit onderzoek, de trendwaarde interpretatie, is 'slechts' een proof of principle. Het focussen op alleen de politieke trends brengt duidelijke beperkingen met zich mee. Hierdoor bevat het onderzoek een hele kleine steekproef ($N = 14$), normaal wordt een dubbel aantal respondenten al als klein ervaren (Mason and Perreault Jr, 1991). Doordat de steekproef van dit onderzoek te klein is, is het betrouwbaarheidsinterval te breed om een verband te verklaren (Bonett and Wright, 2011). Wanneer meerdere trends en/of tijdreeksen in beschouwing worden genomen neemt de kracht van dit onderzoek toe. Wellicht kan een eenduidiger en duidelijker beeld naar voren komen.

Eveneens heeft de gevormde media attentie variabele geen normale verdeling, er blijken twee thema's extreem veel media aandacht gekregen te hebben ' Natuurbehoud & ontwikkeling' en 'Middelen gebruik' (2,66 en 1,70). Een regressieanalyse gaat van een normale distributie uit. De niet normaal verdeelde media aandacht variabele kan de oorzaak zijn van verstoorde relaties en significantietest (Osborne and Waters, 2002).

Tot slot, wanneer men naar het model kijkt is er een kleine collineariteit in het model, wat inhoudt dat de twee voorspellende trendonderzoeksvariabelen 2013 en 2014 een linear verband vertonen ($r = 0,67$). Echter wordt een correlatiewaarde boven de 0,7 als indicator gebruikt, hierbij verstoort collineariteit het model en de daaropvolgende voorspelling te ernstig (Dormann et al., 2013). Desondanks kunnen de kleine verschillen in de trends (slechts 4 van de 14 trends verschillen significant) verklaren waarom dit onderzoek geen ondersteuning voor het model heeft opgeleverd.

De genoemde implicaties van de trendwaarde interpretaties geven een duidelijk beeld van de beperkingen van deze studie. Deze beperkingen kunnen verklaren waarom in dit onderzoek geen relatie is gevonden tussen de media en de trends, welke conflicteert met eerder onderzoek waarin verklaard wordt dat media een sturende rol heeft en een bron is voor het herkennen van trends (McCombs and Shaw, 1972, Boer and Brennecke, 2003, Reijnders, 2006, Scheufele and Tewksbury, 2007, Wood, 2012).

Implicaties

Bevindingen van de studie leiden tot verscheidene implicaties. Ten eerste, de resultaten illustreren dat een trendonderzoek op jaarlijkse basis weinig toegevoegde waarde heeft, doordat slechts een klein deel van de trends significant verandert. Hierdoor is het voor de agrarische ondernemer wel van belang om op de hoogte te blijven en om zich heen te blijven kijken, maar deze grootschalige onderzoeken slechts één keer in de drie

jaar uit te voeren. Hetgeen overeenkomt met Kotler (2012) welke impliceert dat trends langzame verschuivingen zijn.

Ten tweede was het niet mogelijk om de invloed van de media op de trends in de agrarische sector vast te stellen. Dit is tegengesteld met eerder onderzoek op andere gebieden (o.a. politieke stemming) welke media als sturend beschouwt (Boer and Brennecke, 2003). Echter kan dit resultaat betekenen dat boeren zich niet snel laten beïnvloeden door de media. Managers en trendonderzoekers moeten zich gaan verdiepen in waar 'de boer' wel de trends vandaan haalt als deze niet uit de media komen.

Toekomstig onderzoek

Na dit onderzoek blijken verscheidene gebieden behoefte te hebben aan verder onderzoek. Wellicht het belangrijkste heeft betrekking op evaluatie van de impact van de media op de trends. Hoewel de resultaten van deze studie ondersteuning bieden voor de correlatie tussen trends, werd het totale model niet ondersteund doordat geen relatie is gevonden tussen de trends en de media aandachtswaarde. Verder en uitgebreider onderzoek aangaande het verband tussen de trends en de media aandacht moet uitwijzen of de kleine weerspiegelende waarde van trends op grote schaal duidelijker naar voren kan komen en statistisch bewezen kan worden. Welke overeenkomstig zouden zijn met eerder gehouden onderzoek over de invloed van media (Reijnders, 2006, Scheufele and Tewksbury, 2007). Met betrekking tot dit onderzoeksgebied moet verder onderzocht worden of er verschil bestaat tussen de verschillende subcategorieën van de omgevingsvariabelen en verscheidene sectoren. Waarbij in toekomstig onderzoek het relevant is om de eigenschappen van media aandachtswaarde verder te onderzoeken en eventueel een longitudinaal onderzoek op te zetten waarbij media over een langere tijd wordt onderzocht.

Het tweede gebied wat verder onderzoek vergt, is de strategie van agrarische ondernemers. Het is interessant om de aangegeven invloed die de trends hebben op de bedrijfsvoering op waarde te schatten. Dit kan gedaan worden met behulp van de strategie die boeren en tuinders in de agrarische sector uitoefenen. Bijvoorbeeld, in hoeverre bepaalt men de bedrijfsstrategie op basis van de recente invloedrijke ontwikkelingen (hoge invloed score in trendonderzoek)? Daarnaast is in dit onderzoek alleen gewerkt met gemiddelde cijfers per sector. Deze dataset zou verder onderzocht kunnen worden om te kijken of er bepaalde strategische clusters te onderscheiden zijn in een subsector. Interessant is het om hierbij te kijken naar hoe deze strategische groepen de trends interpreteren.

Tot slot, nu is gebleken dat jaarlijks grootschalig trendonderzoek overbodig is, kan men de tijdreeksdatabase verder uitbreiden met een tussenpose van twee á drie jaar. Dit lange termijn trendonderzoek kan als basis dienen om de voorspelbare waarde van trends en lange termijn voorspellingen te onderzoeken.

9 REFERENTIES

- AAKER, D. A. 1992. *Instructor's Manual to Accompany Strategic Market Management, Third Edition*, John Wiley & Sons Australia, Limited.
- ABN AMRO. 2012. Sector Agrifood dankzij export belangrijke invloed op economie.
- AGUILAR, F. J. 1967. *Scanning the business environment*, New York, Macmillan.
- ALSEM, K. J. 2001. *Strategisch marketingplanning: theorie, technieken, toepassingen*, Wolters Noordhoff.
- ANDREWS, K. T. & CAREN, N. 2010. Making the News: Movement Organizations, Media Attention, and the Public Agenda. *American Sociological Review*, 75, 841-866.
- BENTON, M. & FRAZIER, P. J. 1976. AGENDA SETTING FUNCTION OF MASS-MEDIA AT 3 LEVELS OF INFORMATION HOLDING. *Communication Research*, 3, 261-274.
- BERENSCHOT 2013. Spring er uit!: Agrofood Strategy Trends 2013. In: VAN DER VEEN, L., VAN LANEN, R., LAMBREGTS, E. & AMBROSIUS, W. (eds.). Utrecht: Berenschot.
- BISHOP, P., HINES, A. & COLLINS, T. 2007. The current state of scenario development: An overview of techniques. *Foresight*, 9, 5-25.
- BOER, C. & BRENNECKE, S. I. 2003. *Media en publiek: theorieën over media-impact*, Boom.
- BONETT, D. G. & WRIGHT, T. A. 2011. Sample size requirements for multiple regression interval estimation. *Journal of Organizational Behavior*, 32, 822-830.
- BRYANT, J. & OLIVER, M. B. 2009. *Media effects : advances in theory and research*, New York, N.Y., [etc.], Routledge.
- CARROLL, C. E. & MCCOMBS, M. 2003. Agenda-setting effects of business news on the public's images and opinions about major corporations. *Corporate Reputation Review*, 6, 36-46.
- CHOO, C. W. & AUSTER, E. 1993. ENVIRONMENTAL SCANNING - ACQUISITION AND USE OF INFORMATION BY MANAGERS. *Annual Review of Information Science and Technology*, 28, 279-314.
- DAY, G. S. 1994. The capabilities of market-driven organizations. *The Journal of Marketing*, 37-52.
- DESPANDÉ, R., FARLEY, J. U. & WEBSTER, F. E., JR. 1993. Corporate Culture, Customer Orientation, and Innovativeness in Japanese Firms: A Quadrad Analysis. *Journal of Marketing*, 57, 23-37.
- DORMANN, C. F., ELITH, J., BACHER, S., BUCHMANN, C., CARL, G., CARRÉ, G., MARQUÉZ, J. R. G., GRUBER, B., LAFOURCADE, B., LEITÃO, P. J., MÜNKEMÜLLER, T., MCCLEAN, C., OSBORNE, P. E., REINEKING, B., SCHRÖDER, B., SKIDMORE, A. K., ZURELL, D. & LAUTENBACH, S. 2013. Collinearity: a review of methods to deal with it and a simulation study evaluating their performance. *Ecography*, 36, 27-46.
- EMERY, F. E. & TRIST, E. L. 1965. The Causal Texture of Organizational Environments. *Human Relations*, 18, 21-32.
- FIELD, A. 2013. *Discovering Statistics using IBM SPSS Statistics*, SAGE Publications.
- GOLAN, G. & WANTA, W. 2001. Second-level agenda setting in the New Hampshire primary: A comparison of coverage in three newspapers and public perceptions of candidates. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 78, 247-259.

- GORDON, T. J. & STOVER, J. 1976. Using perceptions and data about the future to improve the simulation of complex systems. *Technological Forecasting and Social Change*, 9, 191-211.
- HAIR, J. F. 2010. *Multivariate data analysis : a global perspective*, Upper Saddle River, N.J., [etc.], Pearson.
- HENNEN, W. H. G. J. & BENNINGA, J. 2009. Application of Trend Impact Analysis for predicting future fruit consumption. *Journal of Horticultural Science and Biotechnology*, 84, 18-21.
- HESTER, J. B. & GIBSON, R. 2003. The economy and second-level agenda setting: A time-series analysis of economic news and public opinion about the economy. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 80, 73-90.
- HUNT, S. D. & MORGAN, R. M. 1995. The Comparative Advantage Theory of Competition. *Journal of Marketing*, 59, 1-15.
- JAWORSKI, B., KOHLI, A. & SAHAY, A. 2000. Market-driven versus driving markets. 28, 45-54.
- JAWORSKI, B. J. & KOHLI, A. K. 1990. Market orientation: the construct, research propositions, and managerial implications. *The Journal of Marketing*, 1-18.
- JAWORSKI, B. J. & KOHLI, A. K. 1993. Market Orientation: Antecedents and Consequences. *Journal of Marketing*, 57, 53-70.
- KAISER, H. F. 1960. The application of electronic computers to factor analysis. *Educational and psychological measurement*.
- KATZ, D. & KAHN, R. L. 1966. *The social psychology of organizations*, New York [etc.], [s.n.].
- KIOUSIS, S. 2004. Explicating Media Salience: A Factor Analysis of New York Times Issue Coverage During the 2000 U.S. Presidential Election. *Journal of Communication*, 54, 71-87.
- KIRCA, A. H., JAYACHANDRAN, S. & BEARDEN, W. O. 2005. Market orientation: A meta-analytic review and assessment of its antecedents and impact on performance. *Journal of Marketing*, 69, 24-41.
- KOTLER, P. 1980. *Marketing Management: Analysis, Planning, and Control*, Prentice/Hall International.
- KOTLER, P., ARMSTRONG, G., WONG, V., SAUNDERS, J., 2012. *Principles of Marketing*, Harlow, Pearson Education Limited.
- KOTLER, P., KELLER, K. L., BRADY, M., GOODMAN, M. & HANSEN, T. 2009. *Marketing Management*, Pearson Prentice Hall.
- LANGERAK, F. & COMMANDEUR, H. R. 1994. *Marktoriëntatie: oorsprong en inhoud van een omstreden begrip*, CMI, Centre for Market Driven Innovations.
- MASON, C. H. & PERREAUULT JR, W. D. 1991. Collinearity, power, and interpretation of multiple regression analysis. *Journal of Marketing Research*, 268-280.
- MCCARTHY, E. J. 1960. *Basic Marketing: A Managerial Approach*, R.D. Irwin.
- MCCOMBS, M. 2005. A Look at Agenda-setting: past, present and future. *Journalism Studies*, 6, 543-557.
- MCCOMBS, M. E. & SHAW, D. L. 1972. The Agenda-Setting Function of Mass Media. *The Public Opinion Quarterly*, 36, 176-187.
- MORIARTY, R. T. & KOSNIK, T. J. 1989. High-Tech Marketing - Concepts, Continuity, and Change. *Sloan Management Review*, 30, 7-17.

- NARVER, J. C. & SLATER, S. F. 1990. The Effect of a Market Orientation on Business Profitability. *Journal of Marketing*, 54, 20-35.
- NARVER, J. C. & SLATER, S. F. 1994. Does Competitive Environment Moderate the Market Orientation-Performance Relationship? *Journal of Marketing*, 58, 46-55.
- NIMA, F. 2013. Trendseminar NIMA Forward in Food&Agri.
- OSBORNE, J. & WATERS, E. 2002. Four assumptions of multiple regression that researchers should always test. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 8, 1-9.
- PALMER, A. 2002. The Evolution of an Idea. *Journal of Relationship Marketing*, 1, 79-94.
- PALMGREEN, P. & CLARKE, P. 1977. Agenda-Setting With Local and National Issues. *Communication Research*, 4, 435-452.
- READ BUSINESS MEDIA. 2014. *Tariefkaart 2014 Boerderij* [Online].
<http://www.adverterenbijreedbusiness.nl/media/248602/2014%20boerderij%20weekblad.pdf>.
- REIJNDERS, E. 2006. *Basisboek Interne communicatie*, Van Gorcum.
- SCHAFRAAD, P. H. J., WESTER, F. P. J. & SCHEEPERS, P. L. H. 2009. Controversiële buitenstaanders. Een longitudinale studie naar berichtgeving over ver rechts in Nederlandse dagbladen *Migrantenstudies*, 25, 221 - 236.
- SCHEUFELE, D. A. & TEWKSBURY, D. 2007. Framing, agenda setting, and priming: The evolution of three media effects models. *Journal of Communication*, 57, 9-20.
- SCOTT, R. A. & MARKS, N. E. 1968. *Marketing and its environment: some issues and perspectives*, Wadsworth Pub. Co.
- SLATER, S. F. 1993. Competing in high-velocity markets. *Industrial Marketing Management*, 22, 255-263.
- SUTTON, H. 1988. *Competitive intelligence*, New York, N.Y., Conference Board.
- THOMPSON, J. D. 1967. *Organizations in Action: Social Science Bases of Administrative Theory*, McGraw-Hill.
- TOPSECTOR AGRO & FOOD 2011. *Agro & Food: De Nederlandse groeidiamant*.
- WOOD, M. B. 2012. *Het marketingplan*, Pearson Education.
- WUBBEN, E. F. M., BOERSTRA, M. N. & DIJKMAN, N. C. 2012. Internationalisatie: groeien over grenzen. [S.l.]: ABN AMRO.
- ZEITHAML, C. P. & ZEITHAML, V. A. 1984. Environmental Management: Revising the Marketing Perspective. *Journal of Marketing*, 48, 46-53.
- ZIKMUND, W. & BABIN, B. 2009. *Essentials of Marketing Research*, Cengage Learning.

10 BIJLAGE

A. RESULTATEN PRINCIPAL COMPONENT ANALYSE

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.883
Bartlett's Test of Sphericity	Approx.	3718.687
	Chi-Square	
	df	406
	Sig.	0.000

Structure Matrix

Politiek	Component					
	1	2	3	4	5	6
Mineralenverlies	.341	-.076	-.533	.040	-.326	.259
Energie efficiëntie	.625	-.192	-.114	-.031	-.352	.434
Waternverbruik	.647	-.270	-.233	.050	-.033	.285
Buitenlandse werknemers	.144	-.179	-.151	.134	-.211	.695
Dierenwelzijn	.277	.072	-.672	.142	-.310	.257
Opwarming van de aarde en broeikasgassen	.417	-.136	-.432	.187	.021	.564
Natuurbehoud en ontwikkeling	.187	-.054	-.621	.258	-.148	.543
Voeden van de wereldbevolking	.659	-.110	-.226	.183	-.161	.225
Schaarste aan grondstoffen	.673	-.127	-.148	.116	-.192	.163
Transparantie van productie processen	.412	.018	-.245	.230	-.590	.281
Tracking en tracing	.264	-.016	-.193	.283	-.682	.357
Volksgezondheid	.376	-.085	-.257	.075	-.183	.538
Verantwoord ondernemen	.554	-.077	-.399	.185	-.431	.266
Middelengebruik	.313	-.145	-.422	-.136	-.520	.498
Food miles/local for local	.327	-.073	-.224	.706	-.349	.174
Gentechnologie	.258	-.124	-.203	.099	-.283	.489
Afvalreductie	.495	-.295	-.143	.368	-.232	.481
Efficiënter omgaan met mineralen	.273	-.393	-.590	-.006	-.321	.051
Efficiënter omgaan met energie	.239	-.669	-.160	.215	-.219	.195
Efficiënter omgaan met water	.327	-.709	-.234	.318	-.089	.057
Minder buitenlandse werknemers aantrekken	-.027	-.402	-.192	.541	-.162	.330
Diervriendelijker gaan werken	.141	-.464	-.634	.127	-.216	-.033
Minder broeikasgassen uitstoten	.170	-.728	-.297	.016	-.144	.255
Natuur beschermen en ontwikkelen	-.033	-.383	-.666	.243	-.113	.293
Meer transparant worden over hun productieprocessen	.099	-.497	-.301	.206	-.566	.062
Tracking en tracing mogelijk maken	.013	-.367	-.324	.262	-.575	.226
Middelengebruik verminderen	.136	-.479	-.473	-.167	-.460	.212
Food miles verminderen	.139	-.393	-.245	.734	-.234	.113
Minder afval produceren	.130	-.726	-.210	.330	-.182	.209

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.896
Bartlett's Test of Sphericity	Approx.	5421.215
	Chi-Square	
	df	406
	Sig.	0.000

Structure Matrix

Wetgeving	Component							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Mineralenverlies	.292	.372	-.627	-.137	.251	.178	.115	-.502
Energie efficiëntie	.692	.138	-.299	-.354	.152	.035	.282	-.286
WATERVERBRUIK	.601	.174	-.163	-.479	.043	.328	.415	-.225
Buitenlandse werknemers	.228	-.015	-.166	-.204	.142	.125	.913	-.111
Dierenwelzijn	.194	.881	-.025	-.104	.118	.129	-.070	-.242
Opwarming van de aarde en broeikasgassen	.310	.100	-.065	-.578	.033	.324	.185	-.595
Natuurbehoud en ontwikkeling	.241	.214	-.224	-.181	.176	.865	.166	-.255
Voeden van de wereldbevolking	.311	.360	-.081	-.128	.287	.233	.060	-.681
Schaarste aan grondstoffen	.362	.401	-.416	-.235	.120	.045	.194	-.569
Transparantie van productie processen	.632	.273	-.153	-.169	.389	.136	.252	-.327
Tracking en tracing	.583	.126	-.182	-.201	.650	.218	.263	-.336
Volksgezondheid	.489	.550	-.152	-.122	.193	.273	.225	-.290
Verantwoord ondernemen	.731	.222	-.291	-.242	.357	.198	.147	-.228
Middelengebruik	.384	.004	-.753	-.176	.104	.409	.312	-.085
Food miles/local for local	.379	.160	.060	-.097	.593	.321	.305	-.436
Gentechnologie	.194	.152	-.204	-.180	.322	.328	.241	-.598
Afvalreductie	.664	.310	-.063	-.365	.249	.387	.286	-.230
Efficiënter omgaan met mineralen	.106	.294	-.741	-.467	.349	.221	.229	-.211
Efficiënter omgaan met energie	.422	.238	-.386	-.672	.366	.152	.225	-.182
Efficiënter omgaan met water	.322	.143	-.223	-.741	.238	.293	.428	-.078
Minder buitenlandse werknemers aantrekken	.096	-.070	-.136	-.241	.198	.133	.899	-.006
Diervriendelijker gaan werken	.023	.851	-.175	-.281	.274	.174	-.024	-.124
Minder broeikasgassen uitstoten	.182	.323	-.357	-.723	.237	.161	.304	-.375
Natuur beschermen en ontwikkelen	.035	.276	-.380	-.298	.267	.767	.174	-.226
Meer transparant worden over hun productieprocessen	.274	.424	-.334	-.545	.602	.162	.298	-.119
Tracking en tracing mogelijk maken	.271	.267	-.301	-.398	.750	.183	.218	-.007
Middelengebruik verminderen	.180	.007	-.760	-.348	.230	.427	.365	-.001
Food miles verminderen	.162	.269	-.222	-.238	.738	.290	.318	-.352
Minder afval produceren	.328	.333	-.184	-.726	.408	.396	.357	-.093

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

B. DEFINITIEVE VRAGENLIJST TRENDONDERZOEK 2014

SUBJECT EMAIL

Trends en thema's in de agrarische sector.

TEXT INVITE

Geachte ondernemer,

Wageningen UR en NIMA Food & Agri Marketing (FAM) achterhalen met dit landelijk onderzoek onder verschillende agrarische sectoren welke trends en thema's er leven en hoe belangrijk deze, volgens u, zijn voor uw bedrijfsvoering.

Door op deze [knop](#) te klikken, komt u in de vragenlijst die voornamelijk uit stellingen bestaat. Het beantwoorden hiervan neemt ongeveer 10 minuten van uw tijd in beslag.

Uw antwoorden worden anoniem verwerkt.

We werken samen met Market Probe, een onafhankelijk agrarisch marktonderzoeksbureau. Heeft u vragen of opmerkingen over dit onderzoek? Stuur u dan een e-mail naar n.palte@marketprobe.com

Hartelijke dank voor uw deelname!

VRAGENLIJST 2014

Hartelijk welkom bij de vragenlijst van Wageningen UR en NIMA FAM. Het invullen van deze vragenlijst neemt circa 10 minuten tijd in beslag.

Vraag 0:

Wat is de belangrijkste sector waarin u actief bent en waarvoor u de vragenlijst heeft ingevuld?

1.	Zuivel
2.	Kalfsvlees
3.	Varkensvlees
4.	Pluimveevlees
5.	Eieren
6.	Sierteelt
7.	Glasgroente
8.	Vollegrondsgroente
9.	Fruitteelt
10.	Akkerbouw
11.	Anders, namelijk.....

Vraag 1:

Hieronder staan een aantal thema's die op de Nederlandse en Europese politieke agenda kunnen komen. In hoeverre verwacht u dat onderstaande thema's **de komende 5 jaar actueel** zullen zijn?

- Als u verwacht dat een thema "zeker niet" actueel zal zijn, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat een thema "zeker wel" actueel zal zijn, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

Een thema in de Europese en Nederlandse politiek voor de **komende 5 jaar** is:

RANDOM WEERGAVE	Zeker niet			Zeker wel	
1. Energie efficiëntie	1	2	3	4	5
2. Waterverbruik	1	2	3	4	5
3. Buitenlandse werknemers Alleen voor 6, 7, 8, en 9	1	2	3	4	5
4. Dierenwelzijn Alleen voor 1, 2, 3, 4, 5	1	2	3	4	5
5. Opwarming van de aarde en broeikasgassen	1	2	3	4	5

6. Natuurbehoud en ontwikkeling	1	2	3	4	5
7. Voeden van de wereldbevolking Alleen voor 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, en 12 Niet voor 6 (sierteelt)	1	2	3	4	5
8. Schaarste aan grondstoffen	1	2	3	4	5
9. Transparantie van productie processen	1	2	3	4	5
10. Tracking en tracing (traceerbaarheid)	1	2	3	4	5
11. Volksgezondheid	1	2	3	4	5
12. Verantwoord ondernemen	1	2	3	4	5
13. Middelengebruik	1	2	3	4	5
14. Food miles/local for local/streekproducten	1	2	3	4	5
15. Gentechnologie	1	2	3	4	5
16. Afvalreductie	1	2	3	4	5

Vraag 2:

Stel dat onderstaande thema's op de Europese en Nederlandse politiek agenda komen in de komende 5 jaar. In hoeverre verwacht u dat ze dan **invloed** hebben **op uw bedrijfsvoering?**

- Als u verwacht dat een thema "geen invloed" zal hebben op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat een thema van "grote invloed" zal zijn op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

Invloed op uw bedrijfsvoering voor de komende 5 jaar:

RANDOM WEERGAVE	Geen invloed				Grote invloed
1. Energie efficiëntie	1	2	3	4	5
2. Waterverbruik	1	2	3	4	5
3. Buitenlandse werknemers Alleen voor 6, 7, 8, en 9	1	2	3	4	5
4. Dierenwelzijn Alleen voor 1, 2, 3, 4, 5	1	2	3	4	5
5. Opwarming van de aarde en broeikasgassen	1	2	3	4	5
6. Natuurbehoud en ontwikkeling	1	2	3	4	5
7. Voeden van de wereldbevolking Alleen voor 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, en 12 Niet voor 6 (sierteelt)	1	2	3	4	5
8. Schaarste aan grondstoffen	1	2	3	4	5
9. Transparantie van productie processen	1	2	3	4	5
10. Tracking en tracing (traceerbaarheid)	1	2	3	4	5
11. Volksgezondheid	1	2	3	4	5
12. Verantwoord ondernemen	1	2	3	4	5
13. Middelengebruik	1	2	3	4	5
14. Food miles/local for local/streekproducten	1	2	3	4	5
15. Gentechnologie	1	2	3	4	5
16. Afvalreductie	1	2	3	4	5

Vraag 3:

Hieronder staan een aantal mogelijke doelstellingen van Europese en Nederlandse wetten. In hoeverre verwacht u dat onderstaande doelstellingen via wetgeving **opgelegd** worden **aan** (agrarische) bedrijven in **de komende 5 jaar**:

- Als u verwacht dat een wettelijke verplichting "zeker niet" opgelegd zal worden, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat een wettelijke verplichting "zeker wel" opgelegd zal worden, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Zeker niet				Zeker wel
1. Efficiënter omgaan met mineralen (stikstof, fosfaat etc.)	1	2	3	4	5
2. Efficiënter omgaan met energie	1	2	3	4	5
3. Efficiënter omgaan met water	1	2	3	4	5

4. Minder broeikasgassen uitstoten	1	2	3	4	5
5. Minder afval produceren	1	2	3	4	5

Vraag 4:

Stel dat onderstaande doelstellingen via Europese en Nederlandse wetgeving opgelegd worden in de komende 5 jaar. In hoeverre verwacht u dat ze dan **invloed** hebben **op uw bedrijfsvoering**?

- Als u verwacht dat een wettelijke verplichting "geen invloed" zal hebben op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat een wettelijke verplichting van "grote invloed" zal zijn op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Geen invloed				Grote invloed
1. Efficiënter omgaan met mineralen (stikstof, fosfaat etc.)	1	2	3	4	5
2. Efficiënter omgaan met energie	1	2	3	4	5
3. Efficiënter omgaan met water	1	2	3	4	5
4. Minder broeikasgassen uitstoten	1	2	3	4	5
5. Minder afval produceren	1	2	3	4	5

Vraag 5:

Hieronder staan een aantal mogelijke ontwikkelingen rondom de producten in uw sector. In hoeverre **verwacht** u dat voor **de komende 5 jaar**, vergeleken met de vorige 5 jaar:

- Als u verwacht dat deze ontwikkeling "zeker niet" plaatsvindt, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat deze ontwikkeling "zeker wel" plaatsvindt, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Zeker niet				Zeker wel
1. De kostprijs lager zal zijn	1	2	3	4	5
2. De verkoopprijs lager zal zijn	1	2	3	4	5
3. Meer in Nederland verkocht zal worden	1	2	3	4	5
4. Meer in Europa verkocht zal worden	1	2	3	4	5
5. Meer buiten Europa verkocht zal worden	1	2	3	4	5
6. Er meer vraag zal zijn	1	2	3	4	5
7. Meer vanuit het buitenland geïmporteerd zal worden	1	2	3	4	5

Vraag 6:

Stel dat onderstaande ontwikkelingen uitkomen in de komende 5 jaar. In hoeverre verwacht u dat ze dan van **invloed** zijn **op uw bedrijfsvoering**?

- Als u verwacht dat deze ontwikkeling "geen invloed" zal hebben op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat deze ontwikkeling van "grote invloed" zal zijn op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Geen invloed				Grote invloed
1. Lagere kostprijs	1	2	3	4	5
2. Lagere verkoopprijs	1	2	3	4	5
3. Meer verkoop in Nederland	1	2	3	4	5
4. Meer verkoop in Europa	1	2	3	4	5
5. Meer verkoop buiten Europa	1	2	3	4	5
6. Meer vraag	1	2	3	4	5
7. Meer import vanuit het buitenland	1	2	3	4	5

Vraag 7:

Hieronder staan een aantal ontwikkelingen die zouden kunnen optreden.

In hoeverre **verwacht** u dat **de komende 5 jaar**:

- Als u verwacht dat deze ontwikkeling “zeker niet” optreden, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat deze ontwikkeling “zeker wel” optreden, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Zeker niet				Zeker wel
1. De mening van mensen over uw sector zal verbeteren	1	2	3	4	5
2. Mensen meer interesse in de werkwijze van uw sector zullen hebben	1	2	3	4	5
3. Mensen meer kennis krijgen over de productie van voeding Alleen voor 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, en 12 Niet voor 6 (sierteelt)	1	2	3	4	5
4. Mensen meer producten uit Nederland willen kopen	1	2	3	4	5
5. Mensen meer producten uit hun eigen streek willen kopen	1	2	3	4	5
6. Het gemakkelijker wordt om geschikt personeel aan te trekken	1	2	3	4	5
7. Het gemakkelijker wordt om financiering te krijgen	1	2	3	4	5
8. De bevolking vergrijst	1	2	3	4	5
9. Media veel positieve aandacht besteden aan uw sector	1	2	3	4	5
10. Media veel negatieve aandacht besteden aan uw sector	1	2	3	4	5
11. Vaker extreem weer zal voorkomen (zoals lange droge, warme, koude of natte periodes)	1	2	3	4	5
12. Meer mensen uit de stad op het platteland gaan wonen	1	2	3	4	5

Vraag 8:

Stel dat onderstaande ontwikkelingen de komende 5 jaar optreden. In hoeverre verwacht u dan dat deze van **invloed** zijn op **uw bedrijfsvoering**?

- Als u verwacht dat een ontwikkeling “geen invloed” zal hebben op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat een ontwikkeling van “grote invloed” zal zijn op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Geen invloed				Grote invloed
1. De ontwikkeling dat de mening van mensen over uw sector zal verbeteren	1	2	3	4	5
2. De ontwikkeling dat mensen meer interesse in de werkwijze van uw sector zullen hebben	1	2	3	4	5
3. De ontwikkeling dat mensen meer kennis krijgen over de productie van voeding Alleen voor 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, en 12 Niet voor 6 (sierteelt)	1	2	3	4	5
4. De ontwikkeling dat mensen meer producten uit Nederland willen kopen	1	2	3	4	5
5. De ontwikkeling dat mensen meer producten uit hun eigen streek willen kopen	1	2	3	4	5
6. De ontwikkeling dat het gemakkelijker wordt om geschikt personeel aan te trekken	1	2	3	4	5
7. De ontwikkeling dat het gemakkelijker wordt om financiering te krijgen	1	2	3	4	5
8. De ontwikkeling dat de bevolking vergrijst	1	2	3	4	5
9. De ontwikkeling dat media veel positieve aandacht zal besteden aan uw sector	1	2	3	4	5
10. De ontwikkeling dat media veel negatieve aandacht zal besteden aan uw sector	1	2	3	4	5
11. De ontwikkeling dat vaker extreem weer zal voorkomen (zoals lange droge, warme, koude of natte periodes)	1	2	3	4	5
12. De ontwikkeling dat meer mensen uit de stad op het platteland gaan wonen	1	2	3	4	5

Vraag 9:

Hieronder staan een aantal thema's die voor consumenten in uw afzetmarkten mogelijk belangrijk worden. In hoeverre verwacht u dat deze thema's **belangrijk worden** in **de komende 5 jaar**:

- Als u verwacht dat een thema "zeker niet" belangrijk zal worden, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat een thema "zeker wel" belangrijk zal worden, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Zeker niet				Zeker wel
1. Gezondheid	1	2	3	4	5
2. Genieten	1	2	3	4	5
3. Lage prijzen	1	2	3	4	5
4. Natuur	1	2	3	4	5
5. Milieu	1	2	3	4	5
6. Voedselveiligheid Alleen voor 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, en 12 Niet voor 6 (sierteelt)	1	2	3	4	5
7. Gemak	1	2	3	4	5
8. Variatie	1	2	3	4	5
9. Biologische geproduceerde producten	1	2	3	4	5
10. Dierwelzijn	1	2	3	4	5
11. Streekproducten	1	2	3	4	5

Vraag 10:

Stel dat onderstaande thema's belangrijk worden voor consumenten in de komende 5 jaar. In hoeverre verwacht u dan dat dit van **invloed** is **op uw bedrijfsvoering**?

- Als u verwacht dat deze ontwikkeling "geen invloed" zal hebben op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat deze ontwikkeling van "grote invloed" zal zijn op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Geen invloed				Grote invloed
1. Gezondheid	1	2	3	4	5
2. Genieten	1	2	3	4	5
3. Lage prijzen	1	2	3	4	5
4. Natuur	1	2	3	4	5
5. Milieu	1	2	3	4	5
6. Voedselveiligheid Alleen voor 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, en 12 Niet voor 6 (sierteelt)	1	2	3	4	5
7. Gemak	1	2	3	4	5
8. Variatie	1	2	3	4	5
9. Biologische geproduceerde producten	1	2	3	4	5
10. Dierwelzijn	1	2	3	4	5
11. Streekproducten	1	2	3	4	5

Vraag 11:

Hieronder staan een aantal technologische gebieden. In hoeverre **verwacht** u de **komende 5 jaar vooruitgang** op het gebied van:

- Als u "zeker geen" vooruitgang verwacht, geeft u het cijfer 1.
- Als u "zeker wel" vooruitgang verwacht, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Zeker geen				Zeker wel
1. Veredeling (bijvoorbeeld gentechologie) Alleen sector 6, 7, 8, 9, 11	1	2	3	4	5

2. Fokkerij (bijvoorbeeld gentechnologie) Alleen sector 1, 2, 3, 4, 5	1	2	3	4	5
3. Chemische gewasbescherming Alleen sector 6, 7, 8, 9, 11	1	2	3	4	5
4. Biologische gewasbescherming Alleen sector 6, 7, 8, 9, 11	1	2	3	4	5
5. Medicijnen Alleen sector 1, 2, 3, 4, 5	1	2	3	4	5
6. Precision agriculture	1	2	3	4	5
7. Oogsttechniek Alleen sector 1, 6, 7, 8, 9, 11	1	2	3	4	5
8. Voedselveiligheid Alleen voor 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, en 12 Niet voor 6 (sierteelt)	1	2	3	4	5
9. Bewaarstechnieken	1	2	3	4	5
10. Informatie en computer technologie	1	2	3	4	5
11. Mobiele communicatie technologie	1	2	3	4	5
12. Bio-based economy(een economie die draait op biomassa als grondstof)	1	2	3	4	5
13. Logistieke systemen	1	2	3	4	5
14. Samenwerkingsvormen	1	2	3	4	5
15. Marketing, zoals (termijn) contracten	1	2	3	4	5

Vraag 12:

Stel dat vooruitgang geboekt wordt op onderstaande technologische gebieden in de komende 5 jaar. In hoeverre verwacht u dan dat dit dan van **invloed** is **op uw bedrijfsvoering**?

- Als u verwacht dat een thema "geen invloed" zal hebben op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat een thema van "grote invloed" zal zijn op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Geen invloed				Grote invloed
1. Veredeling (bijvoorbeeld gentechnologie) Alleen sector 6, 7, 8, 9, 11	1	2	3	4	5
2. Fokkerij (bijvoorbeeld gentechnologie) Alleen sector 1, 2, 3, 4, 5	1	2	3	4	5
3. Chemische gewasbescherming Alleen sector 6, 7, 8, 9, 11	1	2	3	4	5
4. Biologische gewasbescherming Alleen sector 6, 7, 8, 9, 11	1	2	3	4	5
5. Medicijnen Alleen sector 1, 2, 3, 4, 5	1	2	3	4	5
6. Precision agriculture	1	2	3	4	5
7. Oogsttechniek Alleen sector 1, 6, 7, 8, 9, 11	1	2	3	4	5
8. Voedselveiligheid Alleen voor 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, en 12 Niet voor 6 (sierteelt)	1	2	3	4	5
9. Bewaarstechnieken	1	2	3	4	5
10. Informatie en computer technologie	1	2	3	4	5
11. Mobiele communicatie technologie	1	2	3	4	5
12. Bio-based economy (een economie die draait op biomassa als grondstof)	1	2	3	4	5
13. Logistieke systemen	1	2	3	4	5
14. Samenwerkingsvormen	1	2	3	4	5
15. Marketing, zoals (termijn) contracten	1	2	3	4	5

Vraag 13:

Hieronder staan een aantal effecten van nieuwe technieken. In hoeverre verwacht u dat **de komende 5 jaar nieuwe technieken** het mogelijk maken om:

- Als u verwacht dat dit "zeker niet" mogelijk zal worden, geeft u het cijfer 1.

- Als u verwacht dat dit “zeker wel” mogelijk zal worden, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Zeker niet			Zeker wel	
1. Uw kostprijs per product te verlagen	1	2	3	4	5
2. Uw milieubelasting te verlagen	1	2	3	4	5
3. Uw productie te verhogen	1	2	3	4	5
4. Uw arbeidsproductiviteit te verhogen	1	2	3	4	5
5. Uw productkwaliteit te verbeteren	1	2	3	4	5
6. Uw arbeid te verlichten	1	2	3	4	5

Vraag 14:

Stel dat nieuwe technieken het onderstaande mogelijk maken in de komende 5 jaar. In hoeverre verwacht u dan dat dit dan van **invloed** is op **uw bedrijfsvoering**?

- Als u verwacht dat deze mogelijkheid “geen invloed” zal hebben op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat deze mogelijkheid van “grote invloed” zal zijn op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Geen invloed			Grote invloed	
1. Verlaging van de kostprijs per product	1	2	3	4	5
2. Verlaging van de milieubelasting	1	2	3	4	5
3. Verhoging van de productie	1	2	3	4	5
4. Verhoging van de arbeidsproductiviteit	1	2	3	4	5
5. Verbetering van de productkwaliteit	1	2	3	4	5
6. Verlichting van de arbeid	1	2	3	4	5

Vraag 15:

Hieronder staan een aantal mogelijke ontwikkelingen voor uw sector. In hoeverre **verwacht** u dat **de komende 5 jaar**:

- Als u een ontwikkeling “zeker niet” verwacht, geeft u het cijfer 1.
- Als u een ontwikkeling “zeker wel” verwacht, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Zeker niet			Zeker wel	
1. De productie in Nederland zal toenemen	1	2	3	4	5
2. Toeleveranciers steeds machtiger zullen worden	1	2	3	4	5
3. Afnemers steeds machtiger zullen worden	1	2	3	4	5
4. Wensen van consumenten zullen veranderen	1	2	3	4	5
5. Wensen van afnemers (klanten) zullen veranderen	1	2	3	4	5
6. Afzetkanalen zullen veranderen	1	2	3	4	5
7. Sociale media (facebook, twitter etc.) toegepast worden	1	2	3	4	5
8. Producten zullen veranderen	1	2	3	4	5
9. Productieprocessen zullen veranderen	1	2	3	4	5
10. Prijzen zullen verbeteren	1	2	3	4	5
11. Afnemers steeds intensiever willen samenwerken	1	2	3	4	5
12. Toeleveranciers steeds intensiever willen samenwerken	1	2	3	4	5
13. Grondstofprijzen sterk zullen schommelen	1	2	3	4	5
14. Afzetprijzen sterk zullen schommelen	1	2	3	4	5
15. Geïnvesteerd wordt in innovatie	1	2	3	4	5
16. De overheid zich zal terugtrekken	1	2	3	4	5
17. De bureaucratie zal afnemen	1	2	3	4	5
18. De concurrentiepositie zal verbeteren	1	2	3	4	5
19. De internationale handel zal toenemen	1	2	3	4	5

20. De ziektedruk zal toenemen	1	2	3	4	5
21. Energieprijzen zullen stijgen	1	2	3	4	5

Vraag 16:

Stel dat een ontwikkeling plaatsvindt in de komende 5 jaar. In hoeverre verwacht u dat dit dan van **invloed** is **op uw bedrijfsvoering**?

- Als u verwacht dat een ontwikkeling "geen invloed" zal hebben op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 1.
- Als u verwacht dat een ontwikkeling van "grote invloed" zal zijn op uw bedrijfsvoering, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Geen invloed				Grote invloed
1. Toename van de productie in Nederland	1	2	3	4	5
2. Machtiger wordende toeleveranciers	1	2	3	4	5
3. Machtiger wordende afnemers	1	2	3	4	5
4. Veranderende wensen van de consument	1	2	3	4	5
5. Veranderende wensen van afnemers (klanten)	1	2	3	4	5
6. Veranderende afzetkanalen	1	2	3	4	5
7. Toepassen van sociale media (facebook, twitter etc.)	1	2	3	4	5
8. Veranderende producten	1	2	3	4	5
9. Veranderende productieprocessen	1	2	3	4	5
10. Betere prijzen	1	2	3	4	5
11. Steeds intensiever samenwerkende afnemers	1	2	3	4	5
12. Steeds intensiever samenwerkende toeleveranciers	1	2	3	4	5
13. Schommelende grondstofprijzen	1	2	3	4	5
14. Schommelende afzetprijzen	1	2	3	4	5
15. Investeren in innovatie	1	2	3	4	5
16. Minder overheidsinmenging	1	2	3	4	5
17. Afnemende bureaucratie	1	2	3	4	5
18. Verbeterde concurrentiepositie	1	2	3	4	5
19. Toename van de internationale handel	1	2	3	4	5
20. Toename van ziektedruk	1	2	3	4	5
21. Gestegen energieprijzen	1	2	3	4	5

Vraag 17:

Kunt u nieuwe trends noemen die nog niet in dit onderzoek behandeld zijn?

- Ken geen nieuwe trends
- Weet niet
- Ja, namelijk....

Vraag 18:

Verwacht u de komende 5 jaar:

- Als u een ontwikkeling "zeker niet" verwacht, geeft u het cijfer 1.
- Als u een ontwikkeling "zeker wel" verwacht, geeft u het cijfer 5.
- Gebruik de tussenliggende scores om uw mening te nuanceren

RANDOM WEERGAVE	Zeker niet				Zeker wel
1. De kostprijs van uw producten te verlagen	1	2	3	4	5
2. De schaalgrootte van uw bedrijf te vergroten	1	2	3	4	5
3. De kwaliteit van uw producten te verhogen	1	2	3	4	5
4. De prijs voor uw producten te verhogen	1	2	3	4	5

5. Nauwer samen te werken met afnemers	1	2	3	4	5
6. Nieuwe activiteiten te ontplooiën (producten te introduceren)	1	2	3	4	5
7. Activiteiten van afnemers of toeleveranciers over te nemen	1	2	3	4	5
8. Schulden te reduceren	1	2	3	4	5
9. Het bedrijf aan te passen aan "eisen" uit de maatschappij	1	2	3	4	5
10. Het bedrijf te beëindigen	1	2	3	4	5
11. Het bedrijf over te dragen aan een opvolger	1	2	3	4	5

Vraag 19:

Welke functie heeft u binnen het bedrijf waar u werkzaam bent?

1.	Directeur/Eigenaar/(mede)Vennoot
2.	Marketing
3.	Verkoop
4.	Inkoop
5.	Nog anders

Vraag 20:

Hoe lang bent u werkzaam in uw sector?

.. jaar

Vraag 21:

Hoelang bent u werkzaam bij dit bedrijf?

.. jaar

Vraag 22:

Tot slot, wat is u leeftijd?

Dit waren alle vragen. Hartelijk dank voor uw deelname. Door op onderstaande knop te klikken sluit u de vragenlijst af en zijn uw antwoorden bewaard.

C. ZOEKTERMEN LIJST NIEUWSANALYSE PER TREND

Trends Politiek	Zoektermen
Energie efficiëntie	Energie efficiëntie or energiebesparing or energielabel or energieconsumptie or energie verbruik or energie akkoord or efficiënter omgaan met energie or energiezuinig or energiebesparend alternatieve energiebron energiegebruik
Waterverbruik	Waterverbruik or watergebruik or waterbeleid or waterbelasting or waterbeheer
Opwarming van de aarde en broeikasgassen	Broeikasgas or broeikasgassen or broeikaseffect or opwarming van de aarde or CO2 uitstoot or global warming or opwarmen van de aarde
Natuurbehoud en ontwikkeling	Natuurbehoud en ontwikkeling or natuurbehoud or natuurbeheer or landschap beheer or natuurbeleid or natuur ontwikkeling leid
Voeden van de wereldbevolking	Voeden wereldbevolking or voedselschaarste or voedselvoorziening or voedselprobleem or voedselproblematiek or voedselzekerheid
Schaarste aan grondstoffen	fluctuatie or schaarste or weinig or tekort or prijsontwikkeling or vraag en aanbod and grondstoffen or grondstof
Transparantie van productie processen	Transparantie or openheid and productie processen or productieproces or produceren or productie or keten, voedselfraude
Tracking en tracing	Tracking en tracing or traceerbaar or traceerbaarheid or traceringsysteem or lokaliseren or traceren or voedselfraude
Volksgezondheid	volksgezondheid
Verantwoord ondernemen	Verantwoord ondernemen or duurzaam ondernemen or verduurzaming or duurzamer ondernemen
Middelengebruik	Middelen
Food miles/local for local	Local for local or food miles or streekproducten or regionale producten or lokale producten or foodprint or duurzame voeding or afstand voedsel
Gentechnologie	Gentechnologie or gentechniek or genetisch or GMO or genbeleid or DNA
Afvalreductie	voedselverspilling or afval or resten or reststroom

